

Ἀγγέλου Θ. Ἀγγελοπούλου

Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ *Ση*
ΚΑΔΡ. Β. ΔΑΜΠΡΕΠΟΥ
ΘΥΡΙΣ *Βα* ΑΡΙΘ. *96*

Ὁ Σοσιαλισμὸς

Τὸ τέλος τοῦ Κεφαλαιοκρατι-
σμοῦ. Τί εἶναι ὁ Σοσιαλισμὸς
Πῶς λειτουργεῖ. Πῶς δά πάμε

Ἀθῆναι

1944

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ.....

ΑΝΔΡ. Κ. ΔΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΘΥΡΙΣ..... ΑΡΙΘ.....

ΣΤΗ ΓΥΝΑΙΚΑ ΜΟΥ

ΠΟΥ ΜΕ ΤΟΣΗ ΑΓΑΠΗ

ΕΜΨΥΧΩΣΕ

ΤΟ ΕΡΓΟ ΑΥΤΟ

Πρόλογος

Ἡ μελέτη αὐτὴ βλέπει τὸ φῶς σὲ μιὰ περίοδο καινούργιας καὶ ριζικῆς ἀναδημιουργίας τῶν οικονομικῶν καὶ κοινωνικῶν θεσμῶν πὺν στηρίζουν τὴν πολιτικὴ ζωὴ κάθε Χώρας.

Κάθε ἄνθρωπος πὺν περνάει τὴ μεγάλη δοκιμασία τοῦ δεύτερου αὐτοῦ παγκόσμιου πολέμου ζῆ μὲ τὴν προσδοκία μιᾶς καινούργιας ζωῆς πιδ δίκαιης καὶ πιδ ἠθικῆς, μιᾶς ζωῆς περισσότερο ἀνθρώπινης ἀπὸ κείνην πὺν πέρασε ὡς τὰ τώρα.

Ἐκεῖνοι πὺν λαβαίνουν μέρος στὸν πόλεμο ἀγωνίζονται γιὰ τὴν ἐπικράτηση τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἐλευθερίας, πολεμοῦν γιὰ μιὰν καινούργια ἀνθρωπότητα, ἀπὸ ὅπου νὰ λείπουν ἡ φτώχεια καὶ ἡ δυστυχία. Ἐκεῖνοι πὺν εἶναι στὰ μετόπισθεν δοκιμάζουν τὶς τρομερὲς συνέπειες τοῦ σκληροῦ πολέμου καὶ νοιώθουν, γιὰ πρώτη φορὰ στὴν ἱστορία σὲ τέτοια ἔκταση, τὴν καταστροφὴ στὴν ὁποίαν ὀδηγοῦν οἱ πόλεμοι, πὺν πολλὲς φορὲς γίνονται μονάχα γιὰ ἱμπεριαλιστικούς σκοπούς. Ἐκεῖνοι πὺν ζοῦν στὶς χῶρες, πὺν ἄγγιξεδ πόλεμος βλέπουν ἀπὸ κοντὰ τὴν πείνα, τὴ δυστυχία καὶ τὴν ἀρρώστεια, δοκιμάζουν τὶς συνέπειες τῆς ἔντονης αὐτῆς κοινωνικῆς ἀνισότητος, πὺν διέπει σήμερα ὀλες τὶς ἀστικὲς χῶρες, διδάσκονται πολλὰ ἀπὸ τὸ κεφαλαιοκρατικὸ πνεῦμα, πὺν βασιζεται στὴν κερδοσκοπία καὶ στὴν

εκμετάλλευση, και πού δίνει, ακόμα μιὰ φορά, ἐξετάσεις, γιὰ νὰ διαπιστωθῇ και πάλι ἡ τέλεια χρευκοπία του.

Ἡ μελέτη αὐτή, πού γράφηκε σὲ μιὰ τόσο τρικυμισμένη περίοδο, σὲ περίοδο πολεμική, δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι ἐπη-
ρεασμένη κι' ἀπὸ τὰ γεγονότα αὐτά, πού, μαζί μὲ ὅλα τ' ἄλλα,
βοοῦν γιὰ τὴν καταδίκη τοῦ Κεφαλαιοκρατισμοῦ και φωνά-
ζουν γιὰ ἓνα καινούργιο οἰκονομικὸ σύστημα, πιὸ δίκαιο και
πιὸ ἠθικό.

Σκοπὸς της εἶναι νὰ παρουσιάσῃ, σὲ ὅσο μπορεῖ ἐκλαϊ-
κευμένη μορφή, ἀπλὰ και καθαρὰ, τὸ οἰκονομικὸ σύστημα τοῦ
Σοσιαλισμοῦ — πού ἔρχεται νὰ πάρῃ τὴ θέση τοῦ Καπιταλισμοῦ
— μὲ ὅλη του τὴν ἀρχιτεκτονικὴ διάρθρωση, και μὲ ὅλη του
τὴν ἐσωτερικὴ συνοχή.

Θέλει νὰ δείξῃ πὼς ὁ Σοσιαλισμὸς εἶναι σύστημα ζωντα-
νὸ και ἐφαρμόσιμο, πὼς εἶναι σύστημα βιώσιμο, πού κλείνει
μέσα του ὅλες τὶς προϋποθέσεις και ὅλα τὰ στοιχεῖα τῆς ἐπι-
τυχίας. Κι' ἀκόμα πὼς εἶναι τὸ μόνο σύστημα πού κάνει πιὸ
δίκαιη τὴν κοινωνικὴ και οἰκονομικὴ ζωὴ και τοὺς ἀνθρώ-
πους πιὸ καλοὺς και πιὸ εὐτυχημένους.

Θέλει νὰ δείξῃ, ἀκόμα, πὼς τὸ σύστημα αὐτὸ ἐξασφα-
λίζει τὴ μεγαλύτερη παραγωγικότητα τῆς οἰκονομίας, πὼς
ἀνεβάζει τὸ ἐπίπεδο τῆς κοινωνικῆς εὐημερίας και πὼς ἐξυ-
ψώνει τὴν ἀνθρώπινη προσωπικότητα, πού εἶναι ὅ,τι πιὸ ὠ-
ραῖο και πιὸ πολύτιμο ὑπάρχει στὸν κόσμο.

Ἡ κυριώτερη, ὡς τώρα, ἐπίκριση κατὰ τοῦ Σοσιαλισμοῦ
ἦταν πὼς τὸ οἰκονομικὸ του σύστημα εἶναι σύστημα ἀπραγμα-
τοποίητο. "Ἀνθρώποι καλῆς πίστεως, πού παραδέχονται πὼς
ἓνα σοσιαλιστικὸ Κράτος, μὲ δημοκρατικὲς βάσεις, μὲ ἐλευ-

θερία στην κατανάλωση και στην εργασία, με τή διατήρηση τῆς μικρῆς ἐπιχειρήσεως και με τήν ἀναγνώριση τῆς μικρῆς ἰδιοκτησίας, εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ τὸ κεφαλαιοκρατικὸ Κράτος, ἔχουν ὡς ὅσο πολὺ λίγη προσοχὴ δώσει στὴ σοσιαλιστικὴ κοινωνικὴ ὀργάνωση, γιὰ λόγους πὸν κι' αὐτοὶ καλὰ καλὰ δὲν μποροῦν νὰ ξεκαθαρίσουν. "Ἐτσι μένουν με τήν ἐντύπωση πὼς ὁ Σοσιαλισμὸς εἶναι μιὰ ὠραία, μὰ ἀνεφάρμοστη θεωρία, πὼς τὸ Κράτος εἶναι ἀνίκανο ν' ἀναλάβῃ οἰαδήποτε ἐκμετάλλευση, πὼς ὁ Σοσιαλισμὸς συνθλίβει τὸ ἄτομο και δὲν μπορεῖ νὰ δώσῃ κίνητρα προωθητικὰ γιὰ μεγαλύτερη παραγωγικότητα, πὼς ἡ μετάβαση στὸ Σοσιαλισμὸ εἶναι δεμένη ἀναπόσπαστα με ἀνατροπὲς πὸν τρομάζουν ἀκόμα και ἐκείνους πὸν ἐκμεταλλεύεται και καταπιέζει ὁ Καπιταλισμὸς.

"Ὅσοι θὰ ἔχουν τήν ὑπομονὴ νὰ διαβάσουν με προσοχὴ και κατανόηση τὴ μικρὴ αὐτὴ μελέτη θὰ δοῦν πὼς ὅλα αὐτὰ τὰ ἐπιχειρήματα δὲν ἔχουν βάση και δὲν ἀντέχουν και στὴν πιὸ ἀπλὴ κριτικὴ. Ἡ νεώτερη ἐξέλιξη στὴν ἔρευνα τῆς ὀργάνωσης τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας, πὸν ἀπλώνεται κυρίως στὰ δέκα τελευταῖα χρόνια πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο, ἀπάντησε με ἐπιχειρήματα θετικὰ και ἀκλόνητα και ἀπέδειξε πὼς ὅλες αὐτὲς οἱ ἀντιρρήσεις εἶναι ἀβάσιμες και δὲν ἀντέχουν στὴν ἐπιστημονικὴ κριτικὴ.

"Ὁ σκοπὸς μας εἶναι νὰ παρουσιάσουμε αὐτὴ τὴν καινούργια θέση τοῦ προβλήματος τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας ἀμερόληπτα και ἀντικειμενικὰ και νὰ δείξουμε πὼς τὸ οἰκονομικὸ σύστημα τοῦ Σοσιαλισμοῦ ὄχι μόνον ὑπερέχει ἀπὸ τὸ σύστημα τῆς Κεφαλαιοκρατίας, ὄχι μόνον λειτουργεῖ καλύτερα και ἀποδοτικώτερα, ἀλλ' ὅτι ἀποτελεῖ και τὴ μόνῃ ἀναγκαία

διέξοδο, ἂν δὲν θέλουμε νὰ ἔχουμε ὀπισθοδρόμηση στὴν πρόοδο τῆς οἰκονομίας καὶ στὴν πρόοδο τοῦ πολιτισμοῦ.

Εἶναι ἄλλωστε ἀπὸ τὴν ἱστορία διαπιστωμένο, πὼς κάθε οἰκονομικὸ σύστημα διαγράφει ἕναν κύκλο βιολογικὸ καὶ ἀνταποκρίνεται σ' ἕνα ὠρισμένο πνευματικὸ καὶ κοινωνικὸ περιβάλλον. Εἶναι ἱστορικὴ ἀνάγκη αὐτὴ ἢ ἀδιάκοπη ἐξέλιξη τῶν κοινωνικῶν καὶ οἰκονομικῶν θεσμῶν. Κάθε σύστημα ἀντέχει ἕως τὸ σημεῖο πὸν ξεπερνιέται ἀπὸ κάποιο ἄλλο, πὸν ἀνταποκρίνεται σὲς νέες συνθῆκες πὸν στὸ μεταξὺ δημιουργήθηκαν. Ἔτσι ὁ Φεουδαρχισμὸς ἔδωσε τὴ θέση του στὸν Ἀστισμὸ, καὶ ὁ Ἀστισμὸς στὸν Κεφαλαιοκρατισμὸ. Τώρα εἶναι ἡ σειρά τοῦ Σοσιαλισμοῦ. Ὁ Σοσιαλισμὸς εἶναι τὸ σύστημα πὸν προσαρμόζεται σὲς σημερινὲς ἀνάγκες καὶ σὲς καινούργιες συνθῆκες, εἶναι τὸ σύστημα πὸν ἀνταποκρίνεται σὲς ἐλπίδες καὶ σὲς δίκαιες ἀξιώσεις κάθε ἐργαζόμενου ἀνθρώπου καὶ κάθε ὀργανωμένης δλότητας.

Αὐτὸ τὸ καινούργιο οἰκονομικὸ σύστημα θὰ προσπαθήσουμε νὰ παρουσιάσουμε στὴ μελέτη μας αὐτὴ. Θὰ προσπαθήσουμε δηλ. νὰ δείξουμε τί εἶναι τὸ σύστημα αὐτό, γιατί ὑπερέχει ἀπὸ τὸν Κεφαλαιοκρατισμὸ, πὸν ἔχει πιά χρεοκοπήσει, πὼς λειτουργεῖ καὶ πὼς θὰ πᾶμε στὸ νέο αὐτὸ σύστημα.

Ἀθήνα, Δεκέμβρης 1943

ΑΓΓΕΛΟΣ Θ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

**Σε τί πρέπει ν' αποβλέπη
κάθε οικονομικό σύστημα**

1. ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΠΟΥ ΖΗΤΟΥΝ ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Πόσες φορές δὲν ἀναρωτηθήκαμε τί σημαίνουν τὰ διάφορα οἰκονομικὰ καὶ κοινωνικὰ προβλήματα, ποὺ ἀκοῦμε ἢ διαβάζουμε κάθε μέρα καὶ ποὺ ἀπασχολοῦν κάθε ἄνθρωπο καὶ κάθε κοινωνία, κάθε κράτος καὶ ὀλόκληρη τὴν ἀνθρωπότητα; Τί εἶναι τὰ προβλήματα αὐτά, ποὺ ὁ πολὺς κόσμος πιστεύει, πῶς μονάχα οἱ οἰκονομολόγοι καὶ οἱ πολιτικοὶ εἶναι σὲ θέση νὰ τὰ καταλαβαίνουν καὶ πῶς μονάχα αὐτοὶ πρέπει ν' ἀσχολοῦνται γιὰ νὰ βροῦν τὶς λύσεις των; Ποιὲς νὰ εἶναι ἄραγε οἱ αἰτίες ποὺ δημιουργοῦν τὰ προβλήματα αὐτά; Ποῦ βρίσκονται οἱ δυσκολίες στὸ ν' ἀναζητηθοῦν οἱ ὀρθές των λύσεις;

Πῶς συμβιβάζεται αὐτὴ ἢ τόσο τραγικὴ ἀντίθεση, στὸν κόσμον αὐτὸ ποὺ ζοῦμε, ἀναμεταξὺ στὴ φτώχεια καὶ τὸν πλοῦτο; Εἶναι πραγματικὰ λογικὸ νὰ βλέπη κανεὶς ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος ἀνθρώπους νὰ πεθαίνουν ἀπὸ τὴν πείνα, γιὰτὶ δὲν ἔχουν τὰ στοιχειώδη μέσα γιὰ νὰ ζήσουν, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος τὰ ἐργοστάσια νὰ μὴ δουλεύουν, γιὰτὶ τὰ προϊόντα τους μένουν ἀπούλητα καὶ δὲν βρίσκουν καταναλωτές; Πῶς δικαιολογεῖται αὐτὴ ἢ ἀφάνταστη δυστυχία μέσσω σὲ τόση πληθώρα ὑπερπαραγωγῆς;

Σκέπτονται ὀρθὰ ἄραγε οἱ ἄνθρωποι, ὅταν—ὅπως ἔγινε πρὶν λίγα χρόνια, στὴν τελευταία οἰκονομικὴ κρίση—ρίχνουν τὰ σακιὰ γεμάτα μὲ καφὲ στὴ θάλασσα καὶ καίνε τὶς μπάλες μὲ τὸ βαμβάκι, γιὰ νὰ συγκρατήσουν τὶς τιμές τους, γιὰτὶ ὅσο χαμηλὰ κι' ἂν πέφτανε δὲν μποροῦσαν νὰ καταναλωθοῦν τὰ ἀγαθὰ αὐτά ἀπὸ μιὰ κοινωνία, ποὺ εἶχε πάνω ἀπὸ εἴκοσι ἑκατομμύρια ἀνέργους;

Ποιά είναι ή πραγματική ρίζα όλων αυτών των κακών, που ξεσπούν από καιρό σε καιρό; Ποιές είναι οι βαθύτερες αίτιες αυτής της μόνιμης οικονομικής ανισορροπίας; Πώς μπορεί να εξηγηθῆ αυτό το οικονομικό αδιέξοδο, όπου μᾶς ἔχει οδηγήσει το σημερινό οικονομικό σύστημα, δηλαδή ὁ κεφαλαιοκρατισμός; Πώς μπορεί να δικαιολογηθῆ μιὰ οικονομία μ' αυτό το παράδοξο φαινόμενο, να ἔχη από το ἕνα μέρος μιὰ παραγωγή που δὲν βρίσκει κατανάλωση καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο ἀνάγκες που φωνάζουν για ἱκανοποίηση;

Αὐτὰ ὅλα εἶναι προβλήματα, που δὲν μπορεί να τὰ ἐξηγήσει ὁ μέσος ἄνθρωπος, γι' αὐτὸ καὶ με τὸ δίκιο του κατηγορεῖ τοὺς οικονομολόγους καὶ τοὺς πολιτικοὺς γι' ἀνίκανους να ὑποδείξουν μέτρα θετικά, που να μποροῦν να δώσουν τίς λύσεις που χρειάζονται.

Γιὰ να μπορέσουμε να μποῦμε στὸ βαθύτερο περιεχόμενο των οικονομικῶν αὐτῶν προβλημάτων, που ἀνακύπτουν κάθε μέρα, γιὰ να δώσουμε τίς σωστὲς λύσεις στὰ προβλήματα αὐτὰ που συνδέονται τόσο στενὰ με τὴν ὕπαρξη τοῦ ἀνθρώπου, με τὴ ζωὴ του καὶ με τὴν εὐτυχία του, γιὰ να καταλάβουμε ἀκόμα ὀλόκληρο τὸ μηχανισμό τῆς οικονομικῆς ζωῆς, πρέπει να ξεκινήσουμε ἀπὸ μερικὰ πολὺ ἀπλὰ πράγματα. Νὰ δοῦμε, δηλαδή, πρῶτα πρῶτα, πὼς τίθεται γενικὰ τὸ οικονομικὸ πρόβλημα, ποῖο εἶναι τὸ κίνητρο σὲ κάθε οικονομικὴ δράση τοῦ ἀνθρώπου, σὲ τί πρέπει να ἀποβλέπη πιὸ πλατιὰ κάθε ὀργανωμένο οικονομικὸ σύστημα κι' ἀκόμα πότε θὰ μποροῦμε να ξέρουμε, πὼς τὸ οικονομικὸ αὐτὸ σύστημα μᾶς ὀδηγεῖ σὲ δίκαιες καὶ ὀρθὲς λύσεις.

2. ΤΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ. ΑΝΑΓΚΕΣ ΚΑΙ ΑΓΑΘΑ

Καί πρῶτα πρῶτα ἄς δοῦμε τί εἶναι οἰκονομικό σύστημα.

“Όταν λέμε οἰκονομικό σύστημα ἐννοοῦμε τὸν οἰκονομικό ἐκεῖνον τρόπο, ποῦ ἐμφανίζει τὰ βασικά συστατικά τμήματα τῆς οἰκονομίας σὰ μιὰ ὀλοκληρωμένη ἐνότητα, σὰν ἓνα σύνολο, ποῦ τὰ συνδέει ἀναμεταξύ τους καί τὰ διαμορφώνει μέσα σ’ ἓνα γενικώτερο πλαίσιο. Αὐτή ἡ οἰκονομική ἐνότητα διέπεται ἀπὸ ἓνα καθωρισμένο οἰκονομικό πνεῦμα, βασίζεται πάνω σὲ μιὰ δική της ἐσωτερική συνοχή, τάξη καί ὀργάνωση, ἐφαρμόζει μιὰ ὠρισμένη τεχνική. Μὲ ἄλλα λόγια τὸ οἰκονομικό σύστημα ρυθμίζει, κατὰ ἓνα συγκεκριμένον τρόπο, ὅλα τὰ ζητήματα ποῦ συνδέονται μὲ τίς διάφορες ἐκδηλώσεις τῆς οἰκονομικῆς δράσεως καί κυρίως ἐκεῖνα ποῦ ἀναφέρονται στὴν παραγωγή καί στὴ διανομὴ τῶν ἀγαθῶν καί γενικώτερα στὴ συνολική ὀργάνωση τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς.

Οἱ διάφορες ἐκδηλώσεις τῆς οἰκονομικῆς δράσεως σκοποῦ ἔχουν νά ἱκανοποιήσουν τίς ἀνθρώπινες ἀνάγκες, δηλαδή τίς ἀνάγκες ποῦ ἀναφέρονται στὰ ἄτομα καί τίς ἀνάγκες ποῦ ἀναφέρονται στὸ ὀργανωμένο σύνολο. Οἱ ἀνάγκες δηλαδή τοῦ ἀνθρώπου ἀποτελοῦν τὸ κίνητρο κάθε οἰκονομικῆς ἐνέργειας κι’ αὐτὲς ἔχει γι’ ἀφειρηρία τῆς ἡ οἰκονομική ἐπιστήμη. Αὐτὲς τίς ἀνάγκες προσπαθεῖ ὁ ἄνθρωπος νά ἱκανοποιῇ ὀλοένα καί σὲ μεγαλύτερο βαθμό, ταυτόχρονα καί συμμετρικά. Καί ὅταν ἡ οἰκονομική δράση φθάσῃ στὸ σημεῖο νά ἱκανοποιῇ σὲ μεγάλη κλίμακα τίς ἀνθρώπινες ἀνάγκες, κατὰ τρόπο ποῦ ὁ ἄνθρωπος νά μὴν ἐξαρτᾶται πιά ἀπὸ τίς ἀνάγκες του, ἀλλὰ νά μπορῇ ἀπερρίσπαστος καί ἀδέσμευτος ἀπὸ ὑλικές φροντίδες ν’ ἀφοσιώνεται στὴν ἐργασία του, τότε ἡ κοινωνία θὰ ἔχη φθάσει

στο πολιτιστικό και κοινωνικό εκείνο επίπεδο που ένσάρκωνει τους πόθους και τους σκοπούς κάθε οργανωμένης δλότητας που βασίζεται πάνω σε ίσες και δίκαιες προϋποθέσεις εξέλιξεως του ανθρώπου.

Τα οικονομικά αγαθά και οι προσωπικές υπηρεσίες είναι τα οικονομικά μέσα που εξασφαλίζουν την ικανοποίηση των αναγκών.

Το πώς θα βρεθούν τα οικονομικά αυτά μέσα που θα καλύψουν τις ανάγκες του κοινωνικού συνόλου είναι το βασικό οικονομικό πρόβλημα, που αντιμετώπιζει κάθε οργανωμένο κοινωνικό σύστημα

Και τώρα προβάλλει το έρώτημα: 'Η λύση αυτού του οικονομικού προβλήματος είναι, αλήθεια, τόσο δύσκολη, ώστε να δημιουργη, όπως βλέπουμε στην ιστορία όλων των λαών και όλων των εποχών, τόσους πολιτικούς και κοινωνικούς αγώνες και να οδηγή σε δξύτατες αντιθέσεις τις διάφορες κοινωνικές τάξεις; Δέν μπορούμε, άραγε, να βρούμε ένα σύστημα που να μπορη να εξασφαλίζη την κοινή ευημερία, σ' όλο ανεξαιρέτως το κοινωνικό σύνολο, χωρίς αναστατώσεις και κοινωνικές ανατροπές;

Φαίνεται πως ή λύση του οικονομικού, καθώς και του κοινωνικού προβλήματος, δέν είναι άπλη και εύκολη. Οι δυσκολίες προέρχονται από δύο πράγματα:

α) από το ότι τα οικονομικά μέσα που θα χρησιμεύσουν για την ικανοποίηση των αγαθών είναι περιορισμένα και ανεπαρκή και

β) από το ότι οι ανάγκες που μέλλουν να ικανοποιηθούν είναι άπεριόριστες.

Έτσι βλέπουμε από το ένα μέρος πως οι ανάγκες του ανθρώπου, όπως είναι οι ανάγκες για την τροφή, για την κατοικία, για το ντύσιμο, για την ψυχαγωγία, μεγαλώνουν και πληθαίνουν ολοένα όσο προοδεύει ο πολιτισμός. Από το άλλο μέρος πάλι, τα οικονομικά αγαθά, όπως είναι οι πρώτες ύλες, τα μέσα γενικά της παραγωγής

γής, τὰ ἔτοιμα προϊόντα, καθὼς καὶ οἱ προσωπικὲς ὑπηρεσίες, εἶναι ὄλα τους ποσοτικὰ περιορισμένα. Αὐτὸ μάλιστα εἶναι καὶ τὸ κυριώτερο χαρακτηριστικὸ τους, δηλαδή ἡ σπανιότητα κ' ἡ ἀνεπάρκειά τους, μὲ ἄλλα λόγια ἡ στενότητα. Ἡ ἀρχὴ αὐτῆς τῆς στενότητος τῶν ἀγαθῶν εἶναι, ἀκριβῶς, ἓνα ἀπὸ τὰ κύρια γενεσιουργὰ αἴτια τῶν οικονομικῶν προβλημάτων.

Τὸ ὅτι λοιπὸν οἱ ἀνάγκες πληθαίνουν ἀπεριόριστα, τὸ ὅτι στὸ σύνολό τους εἶναι ἀκόρεστες καὶ ἀποζητώντας τὴν ἱκανοποίησίν τους προκαλοῦν μ' αὐτὸ ὄλες ἐκεῖνες τὶς οικονομικὲς ἐνέργειες ποὺ γεννοῦν τὰ οικονομικὰ καὶ κοινωνικὰ προβλήματα, αὐτὸ εἶναι τὸ πρωταρχικὸ αἴτιο τῆς οικονομικῆς δράσεως.

Ἐὰν τὰ ἀγαθὰ βρισκόνταν σὲ ἀνεξάντλητες ποσότητες, τότε φυσικὰ δὲν θὰ γινόταν λόγος γιὰ τὴ στενότητά τους, γιὰ τὴν ἀνεπάρκειά τους. Ἐχοῦμε λοιπὸν στενότητα, γιὰ τὸ ἀγαθὸ εἶναι περιορισμένα, γιὰ τὴ παραγωγὴ καινούργιων ἀγαθῶν, ποὺ πρόκειται νὰ ἱκανοποιήσουν τὶς ἀνάγκες μας ποὺ πληθαίνουν ὀλοένα, εἶναι κι' αὐτὴ περιορισμένη, μιὰ ποὺ τὰ μέσα τῆς παραγωγῆς εἶναι ἐπίσης περιορισμένα.

Καί, πρὸ παντός, περιορισμένη εἶναι ἡ ἐργασία τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ εἶναι καὶ ὁ κύριος συντελεστὴς τῆς παραγωγῆς. Ὁ ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ νὰ ἐργάζεται ὀλόκληρο τὸ εἰκοσιτετράωρο. Χρειάζεται ἀνάπαυση γιὰ ν' ἀπολαύσῃ τοὺς καρποὺς τῆς ἐργασίας του. Δὲν εἶναι μιὰ ἀεικίνητη μηχανή, χωρὶς ἐνδιάμεσους σταθμούς, ποὺ εἶναι ἀπαραίτητοι γιὰ τὸ ξεκούρασμα. Ἀλλὰ ἡ ἀνάπαυση τοῦ ἀνθρώπου συμβαδίζει μὲ τὴν εὐμάρειά του. Ὅσο πιο πολὺ ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐξάρτημα τῶν ἀναγκῶν του, τόσο περισσότερο πρέπει νὰ δουλεύῃ. Ὁ πλούσιος, ποὺ ἱκανοποιεῖ τὶς ἀνάγκες του ἀπὸ τὰ ἀφθονα εἰσοδήματα ποὺ βγαίνουν χωρὶς ἐργασία, δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ δουλεύῃ. Ὁ φτωχὸς ὁμοίως πρέπει νὰ κερδίζῃ τὸ μεροδούλι του

για να ζήσει. Πρέπει να βγάξει το ψωμί του με τόν ιδρώτα του προσώπου του.

Κάθε πολιτισμένη κοινωνία τείνει να περιορίση τις ώρες της εργασίας και ν' αύξηση τις ώρες της αναπαύσεως. Κάθε Κράτος, που αποβλέπει στην πραγματική εξυπηρέτηση του συνόλου, ζητάει ν' αύξηση την άμοιβή του εργάτη και να περιορίση το χρόνο της εργασίας του. Έτσι ο άνθρωπος θα μπορή, ενώ θα ἔχη μεγαλύτερο εισόδημα, να δουλεύη λιγώτερες ώρες. Με ἄλλα λόγια ἡ τάση για τὴν αύξηση της παραγωγῆς ἀνταγωνίζεται με τὴν τάση για τὴν αύξηση τῶν ὥρων της ἀναπαύσεως.

3. ΤΙ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΕΠΙΔΙΩΚΗ ΚΑΘΕ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

Για να μπορέσουμε να συνδυάσουμε με τὸν πιὸ κατάλληλο τρόπο τις δύο αὐτὲς ἀντιμαχόμενες τάσεις, τὴν τάση για τὴν ἀνάπαυση καὶ τὴν τάση για τὴν παραγωγή, θα πρέπει να ἐφαρμόσουμε ὀρθὴ οἰκονομικὴ πολιτικὴ. Θα πρέπει, δηλαδή, ν' ἀσκήσουμε «οἰκονομία», που να ἐξασφαλίζει τὸ ἀνώτατο ὄριο τῆς ἀποδόσεως για τὴν ἱκανοποίηση τῶν ἀναγκῶν.

Με τὸν ὄρο «οἰκονομία» ἐννοοῦμε ὅλες ἐκεῖνες τις ἐνέργειες, που εἶναι ἀπαραίτητες για να καταστήσουν δυνατὴ τὴν ἱκανοποίηση τῶν ἀναγκῶν με ὅσο μπορούμε πιὸ περιορισμένα οἰκονομικὰ μέσα. Οἱ ἐνέργειες αὐτὲς βασίζονται στὴν οἰκονομικὴ ἀρχή, στὴ λεγόμενη ἀρχὴ τοῦ «μικρότερου κόπου», που σημαίνει να μπορῆς να ἐπιτύχης τὸ σχετικὰ μεγαλύτερο ἀποτέλεσμα με τὴ σχετικὰ μικρότερη θυσία, τὴν πιὸ μεγάλη ἄνεση, με τὸ μικρότερο κόπο. Ἡ ἀρχὴ αὐτὴ πρέπει ν' ἀποτελῆ τὴ βάση μιᾶς ὀρθολογιστικῆς ὀργανωμένης οἰκονομικῆς ζωῆς. Κι' αὐτό, γιατί ἐνῶ οἱ ἀνάγκες εἶναι ἀπεριόριστες, οἱ ἱκανότητες παραγωγῆς τῶν ἀγαθῶν εἶναι περιορισμένες.

Ἐκ τῆς δυσανάλογης αὐτῆς σχέσης ἀναγκῶν καί παραγωγικῶν μέσων πηγάζει ἡ ἀνάγκη τῆς κατανομῆς τῶν περιορισμένων παραγωγικῶν μέσων κατὰ τὸν πιὸ ἐπωφελέστερο συνδυασμό. Μονάχα ἔτσι μπορεῖ νά πετύχη ἡ μεγαλύτερη ἱκανοποίηση τῶν ἀναγκῶν. Αὐτὸ ἄλλωστε ἐπιβάλλει καὶ ἡ κοινὴ λογικὴ

Κάθε ἄνθρωπος στὴν ἰδιωτικὴ του δράση προσπαθεῖ νά ἐπιτύχη τὸ μεγαλύτερο ἀποτέλεσμα μὲ τὴ μικρότερη θυσία. Προσπαθεῖ, μὲ ἄλλα λόγια, νά ἐξοικονομήσῃ ὅσο μπορεῖ περισσότερες δυνάμεις ἀπὸ τὴν παραγωγή ἑνὸς ἀγαθοῦ, γιὰ νά φτιάξῃ νέα ἀγαθὰ, προωρισμένα νά βελτιώσουν τίς ἀνάγκες εἴτε ποσοτικὰ εἴτε ποιοτικὰ. Ἐδῶ εἶναι καὶ τὸ βασικὸ πρόβλημα καθῆ οἰκονομικῆς ὀργανώσεως.

Αὐτὸ τὸ κατορθώνει ὁ ἄνθρωπος μὲ τρεῖς κυρίως τρόπους :

α) Ἐλαττώνοντας τὸ κόστος τῆς παραγωγῆς. Ἐτσι ἔχουμε μεγαλύτερες ποσότητες ἀγαθῶν γιὰ κατανάλωση.

β) Καλυτερεύοντας τὴν ποιότητα. Ἐτσι ἐξευγενίζουμε τὴν κατανάλωση καὶ ἔχουμε μεγαλύτερη διάρκειά ἀγαθῶν.

γ) Αὐξάνοντας τὴν ποικιλία τῶν μέσων ποὺ προορίζονται γιὰ τὴν κατανάλωση. Ἐτσι ἔχουμε μεγαλύτερη ἐκλεκτικότητα γιὰ τὴν ἱκανοποίηση τῶν ἀναγκῶν.

Ἡ κατανομὴ ὅμως τῶν περιορισμένων παραγωγικῶν μέσων πρέπει νά γίνῃ καὶ μὲ τέτοιον τρόπο ὥστε νά πετύχουμε τὴν ταυτοχρόνη καὶ συμμετρικὴ ἱκανοποίηση ὅλων τῶν ἀναγκῶν. Δὲν ἀρκεῖ μόνο νά εἶναι καθωρισμένες οἱ ἀνάγκες ποὺ πρέπει νά ἱκανοποιηθοῦν. Πρέπει μαζὶ νά ὀρισθοῦν καὶ ὁ βαθμὸς καὶ ἡ ἔκτασή τους σχετικὰ μὲ ἄλλες ἀνάγκες, ποὺ ζητοῦν κι' αὐτὲς ἱκανοποίηση. Κι' ἀκόμα, δὲν ἀρκεῖ μόνο νά εἶναι καθωρισμένα τὰ μέσα ποὺ θὰ χρησιμοποιηθοῦν, ἀλλὰ πρέπει μαζὶ νά ὀρισθοῦν καὶ οἱ ἀναλογίες, σύμφωνα μὲ τίς ὁποῖες μιὰ ὀρισμένη ποσότητα ἀγαθῶν πρέπει νά κατανεμηθῇ γιὰ διάφο-

για να ζήσει. Πρέπει να βγάξει το ψωμί του με τον ιδρώτα του προσώπου του.

Κάθε πολιτισμένη κοινωνία τείνει να περιορίσει τις ώρες της εργασίας και ν' αύξει τις ώρες της αναπαύσεως. Κάθε Κράτος, που αποβλέπει στην πραγματική έξυπνηρήτηση του συνόλου, ζητάει ν' αύξει την άμειβή του εργάτη και να περιορίσει το χρόνο της εργασίας του. "Έτσι ο άνθρωπος θα μπορέσει, ενώ θα έχει μεγαλύτερο εισόδημα, να δουλεύει λιγώτερες ώρες. Με άλλα λόγια η τάση για την αύξηση της παραγωγής ανταγωνίζεται με την τάση για την αύξηση των ωρών της αναπαύσεως.

3. ΤΙ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΕΠΙΔΙΩΚΗ ΚΑΘΕ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

Για να μπορέσουμε να συνδυάσουμε με τον πιο κατάλληλο τρόπο τις δυο αυτές αντιμαχόμενες τάσεις, την τάση για την ανάπαυση και την τάση για την παραγωγή, θα πρέπει να εφαρμόσουμε **ο ρ θ ή ο ι κ ο ν ο μ ι κ ή π ο λ ι τ ι κ ή**. Θα πρέπει, δηλαδή, ν' ασκήσουμε «οικονομία», που να εξασφαλίζει το ανώτατο όριο της απόδοσεως για την ικανοποίηση των αναγκών.

Με τον όρο «οικονομία» έννοοῦμε όλες εκείνες τις ενέργειες, που είναι απαραίτητες για να καταστήσουν δυνατή την ικανοποίηση των αναγκών με όσο μπορούμε πιο περιορισμένα οικονομικά μέσα. Οί ενέργειες αυτές βασίζονται στην οικονομική αρχή, στη λεγόμενη αρχή του «μικρότερου κόπου», που σημαίνει να μπορέσει να επιτύχει το σχετικά μεγαλύτερο αποτέλεσμα με τη σχετικά μικρότερη θυσία, την πιο μεγάλη άνεση, με το μικρότερο κόπο. Η αρχή αυτή πρέπει ν' αποτελή τη βάση μιας ορθολογιστικά οργανωμένης οικονομικής ζωής. Κι' αυτό, γιατί ενώ οι ανάγκες είναι άπεριόριστες, οί ικανότητες παραγωγής των αγαθών είναι περιορισμένες.

Ἐπὶ τῆ δυσανάλογη αὐτῆ σχέση ἀναγκῶν καὶ παραγωγικῶν μέσων πηγάζει ἡ ἀνάγκη τῆς κατανομῆς τῶν περιορισμένων παραγωγικῶν μέσων κατὰ τὸν πιὸ ἐπωφελέστερο συνδυασμό. Μονάχα ἔτσι μπορεῖ νά πετύχη ἡ μεγαλύτερη ἱκανοποίηση τῶν ἀναγκῶν. Αὐτὸ ἄλλωστε ἐπιβάλλει καὶ ἡ κοινὴ λογικὴ

Κάθε ἄνθρωπος στὴν ἰδιωτικὴ του δράση προσπαθεῖ νά ἐπιτύχη τὸ μεγαλύτερο ἀποτέλεσμα μὲ τὴ μικρότερη θυσία. Προσπαθεῖ, μὲ ἄλλα λόγια, νά ἐξοικονομήσῃ ὅσο μπορεῖ περισσότερες δυνάμεις ἀπὸ τὴν παραγωγή ἑνὸς ἀγαθοῦ, γιὰ νά φτιάξῃ νέα ἀγαθὰ, προωρισμένα νά βελτιώσουν τίς ἀνάγκες εἴτε ποσοτικὰ εἴτε ποιοτικὰ. Ἐδῶ εἶναι καὶ τὸ βασικὸ πρόβλημα καθὲ οἰκονομικῆς ὀργανώσεως.

Αὐτὸ τὸ κατορθώνει ὁ ἄνθρωπος μὲ τρεῖς κυρίως τρόπους :

α) Ἐλαττώνοντας τὸ κόστος τῆς παραγωγῆς. Ἐτσι ἔχουμε μεγαλύτερες ποσότητες ἀγαθῶν γιὰ κατανάλωση.

β) Καλυτερεύοντας τὴν ποιότητα. Ἐτσι ἐξευγενίζουμε τὴν κατανάλωση καὶ ἔχουμε μεγαλύτερη διάρκεια ἀγαθῶν.

γ) Αὐξάνοντας τὴν ποικιλία τῶν μέσων ποὺ προορίζονται γιὰ τὴν κατανάλωση. Ἐτσι ἔχουμε μεγαλύτερη ἐκλεκτικότητα γιὰ τὴν ἱκανοποίηση τῶν ἀναγκῶν.

Ἡ κατανομὴ ὁμῶς τῶν περιορισμένων παραγωγικῶν μέσων πρέπει νά γίνῃ καὶ μὲ τέτοιον τρόπο ὥστε νά πετύχουμε τὴν ταυτόχρονη καὶ συμμετρικὴ ἱκανοποίηση ὅλων τῶν ἀναγκῶν. Δὲν ἀρκεῖ μόνο νά εἶναι καθωρισμένες οἱ ἀνάγκες ποὺ πρέπει νά ἱκανοποιηθοῦν. Πρέπει μαζὶ νά ὀρισθοῦν καὶ ὁ βαθμὸς καὶ ἡ ἔκτασή τους σχετικὰ μὲ ἄλλες ἀνάγκες, ποὺ ζητοῦν κι' αὐτὲς ἱκανοποίηση. Κι' ἀκόμα, δὲν ἀρκεῖ μόνο νά εἶναι καθωρισμένα τὰ μέσα ποὺ θὰ χρησιμοποιηθοῦν, ἀλλὰ πρέπει μαζὶ νά ὀρισθοῦν καὶ οἱ ἀναλογίες, σύμφωνα μὲ τίς ὁποῖες μιὰ ὀρισμένη ποσότητα ἀγαθῶν πρέπει νά κατανεμηθῇ γιὰ διάφο-

ρες χρήσεις, χρήσεις που ὄλες δίνουν διάφορες καὶ ἀνταγωνιζόμενες ἱκανοποιήσεις.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἀκριβῶς ἐντοπίζεται τὸ οὐσιαστικὸ πρόβλημα, πού ἀντιμετωπίζει ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη. Καὶ στὸ σημεῖο ἀκριβῶς αὐτὸ ξεχωρίζει ἡ τεχνικὴ ἢ ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴ. Ἡ τεχνικὴ δίνει τὶς δυνατότητες καὶ καθορίζει τὶς προϋποθέσεις τῆς παραγωγῆς ἑνὸς ἀγαθοῦ. Ἡ οἰκονομικὴ ὑποδεικνύει τελικὰ τὶς δυνατότητες ἐπιλογῆς, κάνοντας τὴ μεγαλύτερη ἐξοικονόμηση τῶν οἰκονομικῶν μέσων. Δίνει στὴν τεχνικὴ τὸ μέτρο καὶ τὸ σκοπὸ καὶ ἔτσι γίνεται ὁ καθοδηγητὴς τῆς.

Ὁ γεωπόνος π.χ., ὅπως πολὺ σωστὰ παρατηρεῖ ἕνας ἄγγλος οἰκονομολόγος, ὁ Dickinson, μπορεῖ νὰ μᾶς ὑποδείξη τὴν ἀποδοτικώτερη μέθοδο γιὰ ν' αὐξηθοῦν τὰ σιτηρά, μπορεῖ νὰ καθορίσῃ πόση ἔκταση καὶ πόση ἐργασία χρειάζεται γιὰ τὴν παραγωγή μιᾶς ὠρισμένης ποσότητας. Τὸ ἴδιο μπορεῖ νὰ μᾶς πῆ γιὰ τὸ βαμβάκι καὶ γιὰ ἄλλες καλλιέργειες. Ἀλλὰ τὸ πόσο σιτάρι ἢ βαμβάκι ἢ ὁποιοδήποτε ἄλλο προϊόν χρειάζεται γιὰ ἕνα ὠρισμένο πληθυσμὸ, μὲ ὠρισμένο ἐπίπεδο ζωῆς, σχετικὰ μὲ τὸ ἔδαφος καὶ τὴν ἐργασία πού θὰ χρειαθοῦν γι' αὐτὴ τὴν παραγωγή, καθῶς καὶ σχετικὰ μὲ ἄλλες, δυνατὲς χρησιμοποιήσεις καὶ συνδυασμούς, αὐτὸ εἶναι δουλειὰ τοῦ οἰκονομολόγου. Μὲ ἄλλα λόγια τὸ ἔργο τοῦ οἰκονομολόγου ἀρχίζει ἀπὸ ἐκεῖ πού τελειώνει τὸ ἔργο τοῦ τεχνικοῦ. Τὸ τελικὸ ἔργο δηλαδὴ εἶναι νὰ ὀρισθῇ τί καὶ πόσο πρέπει νὰ παραχθῇ, μὲ βάση τὶς διάφορες δυνατότητες ἐπιλογῆς καὶ τὴ μεγαλύτερη δυνατὴ ἐξοικονόμηση τῶν οἰκονομικῶν μέσων πού χρειάζονται. Ὁ οἰκονομολόγος θὰ χρησιμοποιήσῃ ἐκεῖνες τὶς τεχνικὲς δυνατότητες, πού εἶναι οἰκονομικὰ συμφέρουσες, ἐφαρμόζοντας ἔτσι, κατὰ τὸν καλύτερο τρόπο τὴν οἰκονομικὴ ἀρχή.

Τὸ κύριο χαρακτηριστικὸ τῆς σύγχρονης τεχνικῆς εἶναι ἡ ὀρθολογιστικὴ ὀργάνωση. Εἶναι τὸ πῶς θὰ

έξοικονομήσουμε χῶρο, χρόνο, ὕλικό καί δυνάμεις. Ἐπομένως ὁ σκοπός κάθε οίκονομικής ὀργανώσεως εἶναι νά πετύχη τόν ἐπωφελέστερο καί ὀρθολογιστικώτερο συνδυασμό τῶν παραγωγικῶν μέσων, πού θά ἐξασφαλίσῃ τήν εὐρύτερη ἱκανοποίηση τῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου, τή μεγαλύτερη ὠφέλεια γιά τὸ κοινωνικό σύνολο. Μονάχα ἔτσι μπορεῖ νά πετύχη ἡ οὐσιαστική ἀνύψωση τοῦ ἐπιπέδου τῆς οίκονομικής εὐημερίας, πού ἀποτελεῖ τήν προϋπόθεση γιά τήν ποθούμενη κοινωνική εὐτυχία, καί ν' ἀνέβῃ ἔτσι ψηλότερα καί τὸ ἐκπολιτιστικό ἐπίπεδο κάθε λαοῦ.

4. ΠΟΤΕ ΤΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΟΔΗΓΕΙ ΣΕ ΟΡΘΕΣ ΛΥΣΕΙΣ

Πότε μπορεῖ ὅμως νά ξέρομε ὅτι τὸ οίκονομικό σύστημα πού ἀκολουθοῦμε ὀδηγεῖ σέ ὀρθές καί δίκαιες λύσεις; Ὅτι πραγματικά ἐξυπηρετεῖ τὸ κοινωνικό σύνολο καί κάνει τοὺς ἀνθρώπους καλλίτερος καί εὐτυχέστερος; Ὑπάρχουν μήπως γενικά κριτήρια, πού μπορεῖ νά χρησιμεύσουν γιά τὸ σκοπὸ αὐτό;

Γιά νά μπορούμε νά λέμε ὅτι τὸ οίκονομικό σύστημα ὀδηγεῖ σέ ὀρθές καί δίκαιες λύσεις πρέπει νά πραγματοποιηθοῦν οἱ παρακάτω τρεῖς βασικοὺς ὅροι:

α) Κανένα ἀπὸ τὰ παραγωγικά μέσα πού εἶναι στὴ διάθεση τῆς παραγωγῆς νά μὴ μένῃ ἀχρησιμοποίητο. Δηλ. νά ἔχουμε πλήρη ἀπασχόληση τῶν παραγωγικῶν μέσων. Ἄνεργια δὲν πρέπει νά ὑπάρχῃ. Τὸ οίκονομικό σύστημα πρέπει νά ἐξασφαλίζῃ ἐργασία σὲ ὅλους.

β) Τὰ διαθέσιμα παραγωγικά μέσα νά χρησιμοποιοῦνται κατὰ τέτοιο τρόπο, ὥστε νά μπορούν νά παράγουν τίς μεγαλύτερες δυνατὲς ποσότητες ἀπὸ τὰ προϊόντα ἐκεῖνα πού ζητοῦν περισσότερο οἱ καταναλωτές. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι πρέπει νά εἶναι ὀρθολογιστικὴ ἡ ὀργάνωση τῆς παραγωγῆς, γιά νά μπορῇ νά

έξασφαλίζη τή μεγαλύτερη παραγωγικότητα τής οίκονομίας. Αυτό όμως προϋποθέτει και ανάλογο οίκονομικό πρόγραμμα, οίκονομικό πλάνο, ή άλλο σύστημα οργανώσεως, πού μ' αυτό ν' αποφεύγεται κάθε περιττή σπατάλη τών παραγωγικών δυνάμεων.

γ) Ἡ διανομή τοῦ εἰσοδήματος νά γίνεται μέ τρόπο πού νά ἐξασφαλίζη τήν εὐρύτερη καί ὅσο μπορεῖ πιό συμμετρική ἱκανοποίηση τῶν ἀναγκῶν ὄλων τῶν ἀτόμων πού ἀποτελοῦν τήν κοινωνία. Αυτό σημαίνει ὅτι ὁ καθένας πρέπει νά ἔχη τὸ μερίδιό του στοῦ κοινωνικό εἰσόδημα μέ ἴσα δικαιώματα καί ἀνάλογα μέ τήν προσωπική του συμβολή στοῦ ἔργον τής παραγωγῆς. Δέν πρέπει, μέ ἄλλα λόγια, νά ὑπάρχουν μεγάλες κοινωνικές ἀντιθέσεις καί σοβαρές διαφορές σταῖς εἰσοδήματα. Γιατί ἡ ἄνιση αὐτῆ κατανομή τοῦ εἰσοδήματος, πέρα ἀπὸ τίς κοινωνικές συνέπειες πού ἔχει, ἐμποδίζει, καθὼς θὰ δοῦμε, καί τήν ὀρθή κατανομή τῶν παραγωγικῶν μέσων.

Ὄταν τὸ οίκονομικό σύστημα, πού ἐφαρμόζουμε, πραγματοποιηῖ τοὺς τρεῖς αὐτοὺς βασικοὺς ὄρους, τότε ὅλα τὰ οίκονομικά καί κοινωνικά προβλήματα θὰ μποροῦν νά βρῖσκουν τίς ὀρθές τῶν λύσεις, μέσα σ' ἓνα πλαίσιο ὀλοκληρωμένης καί μελετημένης οίκονομικῆς καί κοινωνικῆς ὀργανώσεως. Τότε ἐξασφαλίζονται οἱ βασικές προϋποθέσεις γιὰ μιὰ ζωὴ, στὴν ὁποία ὁ ἄνθρωπος θὰ μπορέσῃ ἐργαζόμενος νά βρῆ τήν εὐτυχία του καί νά δώσῃ ὅ,τι μπορεῖ καλύτερο γιὰ τὴν τέχνη, γιὰ τὸ ὠραῖο, γιὰ τὸν πολιτισμό.

Καί ξεπροβάλλει ἀμέσως τὸ βασικό ἐρώτημα:

Μέ ποιὸ οίκονομικό σύστημα μποροῦμε νά πραγματοποιήσουμε, κατὰ τὸν καλύτερο τρόπο, τοὺς οίκονομικούς, κοινωνικούς καί πολιτιστικούς αὐτοὺς σκοπούς, πού πρέπει νά ἐπιδιώκῃ μιὰ συνειδητὴ κοινωνία;

Ἡ ἀπάντηση στοῦ ἐρώτημα αὐτὸ ἀποτελεῖ τὸ ἀντικείμενο τῆς μελέτης μας.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Τὸ τέλος τοῦ κεφαλαιοκρατισμοῦ

1. ΤΑ ΚΥΡΙΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΚΡΑΤΙΣΜΟΥ

Δύο είναι τὰ βασικά κοινωνικά συστήματα οικονομικής οργάνωσης, πού τὸ καθένα μὲ δικό του τρόπο ἀντιμετωπίζει τὰ προβλήματα πού συνδέονται μὲ τὴ ρύθμιση τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς διανομῆς τῶν ἀγαθῶν: Ἄτομισμός, πού συνήθως ὀνομάζεται καὶ κεφαλαιοκρατισμός, καὶ ὁ σοσιαλισμός ἢ ἀλλοιώτικα κοινωνισμός.

Τὸ ἄτομο καὶ ἡ ὁλότητα ἀποτελοῦν τοὺς δύο πόλους, γύρω ἀπὸ τοὺς ὁποίους κινεῖται κάθε ἀνθρώπινη ζωὴ. Τὸ ἐπίμαχο ζήτημα, σχετικὰ μὲ τὴ δεοντολογικὴ διαμόρφωση τῆς κοινωνίας, ἦταν πάντα δίμορφο: ἂν δηλαδὴ τὸ κοινωνικὸ σύνολο πρέπει ν' ἀποτελῆ τὸν ἀνώτατο σκοπὸ καὶ τὸ ἄτομο νὰ εἶναι ἐξυπηρετικὸ ὄργανο τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ ἢ ἂν οἱ κοινωνικοὶ θεσμοὶ πρέπει ν' ἀποτελοῦν μέσα γιὰ τὴν ἐξυπηρέτηση τοῦ ατόμου.

Στὴν ἀτομιστικὴ ὀργάνωση κέντρο τῆς εἶναι τὸ ἄτομο. Τὸ ἄτομο θεωρεῖται κάτι τὸ ξεχωριστό, κάτι τὸ ἀνεξάρτητο ἀπὸ τὴν κοινωνία. Γιὰ χάρη του καὶ μὲ τὴ θέλησή του διαμορφώνεται ἡ κοινωνία. Στὴν οικονομικὴ δράση τὸ ἄτομο εἶναι ὁ οικονομικὸς ἡγέτης. Τὸ συμφέρον του, πού ἐξωτερικεύεται στὴν ἀρχὴ τοῦ κέρδους, ἀποτελεῖ τὸ κριτήριον κάθε οικονομικῆς ἐκδηλώσεως. Ἡ παραγωγὴ καὶ ἡ διανομὴ ρυθμίζονται αὐτόματα ἀπὸ τὶς διάφορες ἰδιωτικὲς οικονομικὲς μονάδες, πού ἀποτελοῦν τὴν ἐθνικὴ οἰκονομία. Τὸ Κράτος, κατὰ βάση, μένει ἀμέτοχο σ' ὅλη τὴ διαδικασία τῆς παραγωγῆς, τὰ ἄτομα εἶναι ἐλεύθερα νὰ παράγουν καὶ νὰ κατα-

ναλώνουν ὅ,τι θέλουν. Δὲν ὑπάρχει ἐνιαία κατεύθυνση, λείπει ἡ ὀργανωμένη οἰκονομία. Κυριαρχεῖ μιὰ ἀπρογραμμάτιστη καὶ ἀνταγωνιζόμενη οἰκονομία. "Ὅλα τὰ οἰκονομικά προβλήματα ρυθμίζονται ἀπὸ τὸ μηχανισμό τῶν τιμῶν. Οἱ τιμές ρυθμίζουν τὴν παραγωγή, τὴν κατανάλωση καὶ τὴ διανομὴ τῶν προϊόντων.

Ἡ ἀτομικὴ ἰδιοκτησία στὰ μέσα τῆς παραγωγῆς καὶ ἡ ἐλευθερία τῆς οἰκονομικῆς πρωτοβουλίας τοῦ ἀτόμου, ποὺ ἀποτελέσματα τῆς εἶναι τὸ σύστημα τοῦ ἐλεύθερου ἀνταγωνισμοῦ, εἶναι οἱ βασικοὶ θεσμοί, πάνω στοὺς ὁποίους θεμελιώνεται τὸ ἀτομιστικὸ οἰκονομικὸ σύστημα. "Ἐτσι ἡ οἰκονομικὴ ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου ἀπετέλεσε τὸ κεντρικὸ ἀξίωμα τοῦ ἀτομισμοῦ. Τῆ θεωρία αὐτὴ τὴ βρίσκουμε στοὺς σοφιστές, στοὺς ὀπαδοὺς τοῦ φυσικοῦ δικαίου, στοὺς φυσιοκράτες καὶ κυρίως στὴ φιλελεύθερη πολιτικὴ καὶ οἰκονομικὴ σχολή, δηλαδὴ στὸ λιμπεραλισμό, ποὺ ἦταν ὁ κύριος ἀντιπρόσωπος τοῦ ἀτομισμοῦ. Οἱ οἰκονομικὲς σχέσεις διαμορφώνονται μὲ τὴν ἀρχὴ τοῦ *laissez faire, laissez passer*.

Ἡ συμμετοχὴ στὴ διανομὴ τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος δὲν γίνεται μὲ μέτρο τὴν οἰκονομικὴ ἀξία τῶν ὑπηρεσιῶν, ποὺ προσφέρει ὁ κάθε ἐργαζόμενος στὴν παραγωγή, ἀλλὰ ἀνάλογα μὲ τὴν οἰκονομικὴ αὐτοῦ δύναμη, δηλ. μὲ τὴν ἀρχὴ τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας στὰ μέσα τῆς παραγωγῆς.

Ἡ διανομὴ τοῦ εἰσοδήματος δὲν ἔχει σκοπὸ νὰ ἰκανοποιήσῃ τίς ἀνάγκες τῶν ἀτόμων ποὺ ἀποτελοῦν τὴν κοινωνία, ἀλλὰ νὰ ἀμείψῃ τὰ παραγωγικὰ μέσα. "Ἐτσι ἡ διανομὴ τοῦ εἰσοδήματος εἶναι ἀντικειμενικὴ καὶ ὄχι ὑποκειμενικὴ, ἀναφέρεται, δηλαδὴ, στὰ ἀντικείμενα (στοὺς συντελεστές τῆς παραγωγῆς) καὶ ὄχι στὰ ὑποκείμενα (στὰ ἄτομα, στοὺς ἐργαζόμενους ἀνθρώπους). "Ἐτσι ὁ καθένας παίρνει τὸ μερίδιό του στὴ διανομὴ ἀνάλογα μὲ τὴν οἰκονομικὴ του δύναμη, μὲ τὸν πλοῦτο δηλαδὴ ποὺ διαθέτει.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο στὴν ἀτομιστικὴν οἰκονομία ἔχουμε εἰσόδημα πού προέρχεται ὄχι μονάχα ἀπὸ ἐργασία, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν προσωπικὴ συμβολὴ τοῦ καθενὸς στὸ ἔργο τῆς παραγωγῆς, ἀλλὰ καὶ εἰσόδημα πού προέρχεται ἀπὸ τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας στὰ παραγωγικὰ μέσα (κεφάλαιο, ἐπιχειρήσεις, μεγάλα κτήματα κλπ.).

Μὲ τὸ σύστημα αὐτὸ τῆς διανομῆς τοῦ πλούτου δημιουργοῦνται σοβαρὲς διαφορὲς καὶ μεγάλες ἀνισότητες στὴ διανομὴ τοῦ εἰσοδήματος, μεγάλες ἐπομένως καὶ σημαντικὲς ἀντιθέσεις. Ἔτσι οἱ λίγοι ἔχουν μεγάλα εἰσοδήματα καὶ οἱ πολλοὶ λίγα ἢ σχεδὸν καθόλου.

Ἡ νεώτερη ἐξέλιξη τοῦ ἀτομιστικοῦ συστήματος εἶναι ἡ λεγόμενὴ κεφαλαιοκρατία. Ἡ μεγάλη ἐπιχειρηματικὴ παραγωγή, πού βρίσκεται συγκεντρωμένη στὰ χέρια ὀλίγων ἰδιωτῶν, πού διαθέτουν τεράστια κεφάλαια καὶ πού κατευθύνουν τὴν παραγωγή στὴ δημιουργία μεγάλων κερδῶν, πού τὰ καρποῦνται οἱ κεφαλαιοῦχοι καὶ οἱ ἐπιχειρηματίες, ἀποτελεῖ τὸ κύριον γνώρισμα τοῦ κεφαλαιοκρατισμοῦ. Στὴν περίοδο αὐτῇ ἡ παραγωγή συγκεντρώνεται σὲ μεγάλες ἐπιχειρήσεις, πού λειτουργοῦν μὲ τὸ μονοπωλιακὸ σύστημα ὀργάνωσης.

Αὐτὸ εἶναι τὸ οἰκονομικὸ σύστημα πού ἀρχίζει νὰ ἀπλώνεται σιγὰ σιγὰ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς Ἀναγεννήσεως, ὅπου τελειώνει ὁ Μεσαίωνας, καὶ νὰ ἐπικρατῇ περὶ τὰ 1800. Ἔτσι μὲ τὴ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση κατὰ πρῶτον λόγον καὶ μὲ σειρά ἄλλων ἐπαναστατικῶν κινήματων κατὰ τὴν περίοδο μέχρι τοῦ 1850 μπαίνει νέος ρυθμὸς στὴν κοινωνικὴ καὶ οἰκονομικὴ ζωὴ τῆ βασισμένη στὸν ἀτομισμὸ. Τὸν καιρὸ τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως οἱ κεφαλαιοῦχοι ἦσαν τόσο «νεοφερμένα ὑποκείμενα στοὺς κόλπους τῆς παρισινῆς κοινωνίας», ὥστε ὁ Sebastien Mercier στὸ λεξικὸ του τῶν «νέων λέξεων», πού δημοσιεύθηκε στὸ 1802, ἔκρινε ἀναγκαῖο, ὅπως ἀναφέρει ὁ P. Lafargue στὴ

μελέτη του για τὴν ἐξέλιξη τῆς ἰδιοκτησίας, νὰ καταχωρήση γιὰ νεολογισμό τὴ λέξη «κεφαλαιοὺχος» (capitaliste), ἐρμηνεύοντάς τὴν μὲ τὰ ἐξῆς περίεργα: «Ἡ λέξη αὐτὴ εἶναι σχεδὸν ἄγνωστη ἔξω ἀπὸ τὸ Παρίσι· σημαίνει ἄνθρωπο μὲ ἀμύθητα πλοῦτη, μὲ καρδιά ἀτσαλένια, μὲ καμμιάν ἄλλη συγκίνηση, ἔξω ἀπὸ κείνη ποῦ τοῦ γεννᾷ ὁ ἦχος τοῦ νομίσματος· ἂν τοῦ μιλήσετε γιὰ τὸν «ἔγγειο φόρο» θὰ γελάσῃ εἰς βάρος σας· ἀφοῦ δὲν ἔχει οὔτε μιὰ σπιθαμὴ γῆς, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ φορολογηθῆ; Καθὼς οἱ Ἄραβες τῆς ἐρήμου ληστεύουν τὰ καραβάνια καὶ θάβουν μέσα σὲ λάκκους τὸ χρυσάφι τους, ἔτσι καὶ οἱ κεφαλαιοῦχοι ἔχουν κρυμμένο τὸ χρῆμα τους».

Ἄπὸ τίς ἀρχές τοῦ 19ου αἰῶνα ὁ ἀτομισμὸς γίνεται ἡ βασικὴ μορφή ὀργανώσεως τῆς κοινωνίας καὶ τῆς οἰκονομίας καὶ αὐτὸ ἰσχύει ἕως σήμερα, φυσικὰ μὲ κάποιες παραλλαγές, ποῦ ὅμως δὲν ἀνατρέπουν τίς βασικὲς ἀρχές τῆς ἀτομιστικῆς οἰκονομίας. Γενικὰ ἕως τίς ἀρχές τοῦ 19ου αἰῶνα ἔχουμε τὴν προκεφαλαιοκρατικὴν περίοδο τῆς παραγωγῆς, ὅπως τὴν καθορίζει ὁ W. Sombart, ἐνῶ ἀπὸ κεῖ καὶ ὕστερα ζοῦμε μέσα στὴν καθαυτὸ κεφαλαιοκρατικὴν περίοδο.

Ὡστόσο ἡ σημερινὴ μορφή τῆς οἰκονομικῆς ὀργανώσεως, γιὰ διάφορες αἰτίες—ὅπως π.χ. ὁ βαθμιαῖος παρεμβατισμὸς τοῦ Κράτους, ἡ συγκεντρωτικὴ ἢ μονοπωλιακὴ ὀργάνωση τῶν ἐπιχειρήσεων κ. ἄ.—ἀπομακρύνθηκε σημαντικὰ ἀπὸ τὴν ἀρχικὴν μορφή τῆς ἀτομιστικῆς ὀργανώσεως, ποῦ βασιζότανε στὴν ἀρχὴ τῆς οἰκονομικῆς ἐλευθερίας καὶ στὸ σύστημα τοῦ ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ. Τὰ δύο κύρια αὐτὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἀτομιστικῆς ὀργανώσεως ἔχουν τόσο σοβαρὰ νοθευθῆ, ὥστε νὰ μποροῦμε νὰ ποῦμε, πῶς τὸ σημερινὸ σύστημα ὀργανώσεως τείνει στὸ νὰ ἐξελιχθῆ σ' ἓνα μικτὸ σύστημα οἰκονομίας, μὲ βαθμιαία ἐπέκταση τοῦ κρατικοῦ παρεμβατισμοῦ, χωρὶς ὅμως ἕνιαῖο καὶ ὀλοκληρωμένο πρόγραμμα καὶ μὲ ἀποτελέσματα, ποῦ καθὼς θὰ δοῦμε πιὸ κάτω, ἀπὸ κοινωνικὴ ἄποψη ἐπιβλαβῆ καὶ ἀπὸ οἰκονομικὴ ἀτελεσφόρητα.

2. Ο ΚΕΦΑΛΑΙΟΚΡΑΤΙΣΜΟΣ ΔΕΝ ΜΠΟΡΕΣΕ ΝΑ ΛΥΣΗ ΤΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Τὸ κεφαλαιοκρατικὸ οἰκονομικὸ αὐτὸ σύστημα, ποὺ ἔχει πίσω του τόσων χρόνων ζωὴ, μπορούμε νὰ ποῦμε—σύμφωνα μὲ τὰ ἕως τώρα δεδομένα—πὼς δὲν μπόρεσε νὰ λύσῃ τὸ οἰκονομικὸ πρόβλημα. Μὲ τὴν ὀργάνωση ποὺ τὸ διέπει δὲν μπόρεσε νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἐπωφελέστερη χρῆση τῶν περιορισμένων παραγωγικῶν μέσων ὥστε νὰ ἐφοδιάζῃ μὲ περισσότερα ἀγαθὰ τὴν κατανάλωση καὶ νὰ ἐξυπηρετῇ σὲ ὄριο ἱκανοποιητικὸ τίς ἀνάγκες τοῦ συνόλου.

Ἔτσι βλέπουμε πὼς τὸ καπιταλιστικὸ σύστημα δὲν εἶναι ἐκεῖνο ποὺ ἐξασφαλίζει τὴ σωστὴ ἀντιμετώπιση τῶν οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν προβλημάτων. Κι' αὐτὸ γιατί δὲν μπόρεσε ν' ἀνταποκριθῇ σὲ καμμιά ἀπὸ τίς τρεῖς βασικὲς προϋποθέσεις, ποὺ ἀποτελοῦν, ὅπως εἶπαμε στὴν «Εἰσαγωγή» τῆς μελέτης αὐτῆς, τὰ βασικὰ κριτήρια τοῦ ὀρθοῦ καὶ δίκαιου οἰκονομικοῦ συστήματος.

α) Δὲν μπόρεσε νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν πλήρη ἀπασχόληση τῶν παραγωγικῶν μέσων, ἀφοῦ ὠδήγησε σὲ μιὰ μόνιμη ἀνεργία, μὲ ὀξύτερες κοινωνικὲς συνέπειες στὶς περιόδους τῶν κρίσεων καὶ ὅπου ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνέργων κατὰ τὴν τελευταία οἰκονομικὴ κρίση πέρασε τὰ 20 ἑκατομμύρια ἀνθρώπων ποὺ ζητοῦσαν καὶ δὲν βρῖσκαν ἐργασία.

β) Δὲν μπόρεσε νὰ πραγματοποιήσῃ τὸν ὀρθολογικώτερο καὶ ἐπωφελέστερο συνδυασμὸ τῶν παραγωγικῶν μέσων, ἀφοῦ ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος δημιούργησε ὑπερπαραγωγή καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος φτώχεια καὶ ἀνέχεια. Καὶ αὐτὸ φυσικὰ ἐγέννησε τὴ σκέψη πὼς ὁ κόσμος ὑποφέρει λιγώτερο ἀπὸ τὴν «ὑπερπαραγωγή» καὶ περισσότερο ἀπὸ τὴν «ὑποκατανάλωση» καὶ δείχνει πὼς ἔχουμε ἀνεπάρκεια σὲ ἀγοραστικὴ δύναμη, σ' ἐκείνους ποὺ δὲν τοὺς λείπει ἡ ἐπιθυμία

για να καταναλώσουν, αλλά που δεν έχουν τὰ μέσα ν' αποκτήσουν ἐκεῖνο που θέλουν.

γ) Δέν μπόρεσε νὰ πραγματοποιήσῃ τὴ δίκαιη κατανομὴ τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, ἀφοῦ ὠδήγησε σὲ μιὰ τέτοια κοινωνικὴ ἀνισότητα, ὥστε «οἱ ἔχοντες» νὰ εἶναι οἱ λίγοι καὶ νὰ ζοῦν μέσα στὴν πολυτέλεια τοῦ περιττοῦ, ἐνῶ «οἱ μὴ ἔχοντες» νὰ εἶναι οἱ πολλοὶ καὶ νὰ λιμοκτονοῦν μέσα στὴ χειρότερη στέρηση τοῦ ἀπαραίτητου. Μὲ ἄλλα λόγια δέν μπόρεσε νὰ λύσῃ τὸ πρόβλημα τῆς διανομῆς κατὰ τρόπο που νὰ ἐξασφαλίζῃ τὴν ταυτόχρονη καὶ συμμετρικὴ ἱκανοποίηση τοῦ συνόλου τῶν ἀναγκῶν ὄλων τῶν ἀνθρώπων, ἀνάλογα μὲ τὸ βαθμὸ τοῦ ἐπείγοντος καὶ τῆς σπουδαιότητάς των.

Ἡ ἀδυναμία του αὐτὴ ν' ἀνταποκριθῇ στὶς βασικὲς του ὑποχρεώσεις ἐπροκάλεσε μιὰ σειρά ἀπὸ κοινωνικὰ καὶ ψυχολογικὰ φαινόμενα, που μειώνουν τὴν ἐργατικὴν ἱκανότητα καὶ δημιουργοῦν ἀτμόσφαιρα δυσπιστίας καὶ μίσους. Ἔτσι ὁ καπιταλισμὸς δημιούργησε τὴν πάλη τῶν τάξεων καὶ ὥξυνε τὶς κοινωνικὲς ἀντιθέσεις, που πηγάζουν ἀπὸ τὴν ἐκμετάλλευση τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο. Ἐβαλε φωτοστέφανο γύρω ἀπὸ τὴ δύναμη τοῦ πλούτου, που δίνει αἴγλη καὶ προνόμια σ' αὐτοὺς που τὰ κατέχουν. Ἐκανε τὴν οἰκονομικὴ δύναμη νὰ ἐπηρεάζῃ καὶ νὰ κατευθύνῃ τὴν πολιτικὴ ζωὴ. Κι' ἀκόμα εἶναι ὁ καπιταλισμὸς που δημιούργησε μέσα στὴν ψυχὴ τοῦ ἐργάτη τὸ αἶσθημα τῆς κοινωνικῆς κατωτερότητας. Γιατὶ ὁ ἐργάτης αἰσθάνεται πῶς μειονεκτεῖ ἀπέναντι στὶς ἄλλες τάξεις καὶ πιστεύει στὴ μειονεκτικότητά αὐτή. Καὶ τὸ αἶσθημα αὐτὸ τῆς κατωτερότητας δέν βασίζεται οὔτε σὲ πολιτικὴ ἀνισότητά, οὔτε σὲ οἰκονομικὴ προκατάληψη, ἀλλὰ πάνω σὲ πραγματικὰ γεγονότα, που δημιουργεῖ «τὸ περιβάλλον τῆς ἐργασίας του» καὶ τὸ «περιβάλλον τῆς ζωῆς του». Ἡ ἀβεβαιότητα γιὰ τὴν ὑπαρξὴ του, ἡ ἀδυναμία τοῦ νὰ ἐξασφαλισθῇ μόνιμα ἀπὸ τὴν ἐργασία του, τὸ ἄγνωστο τοῦ

αὔριο, ὅλες αὐτὲς οἱ ψυχολογικὲς συνέπειες τῆς ἀδιάκοπης ἀγωνίας, ποὺ τὴ ζῆ κάθε μέρα, κι' αὐτὸς κι' ἡ οἰκογένειά του, εἶναι τὰ οὐσιαστικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς κοινωνικῆς κατωτερότητας τοῦ ἐργάτη, τῆς ἔκρυθμης αὐτῆς ψυχολογικῆς καταστάσεως ποὺ τοῦ τὴ δημιουργεῖ.

“Ὅλα αὐτὰ εἶναι καρποὶ τοῦ καπιταλιστικοῦ καθεστώ-
τος, ποὺ δὲν ἐξασφαλίζει στὸν ἄνθρωπο τὰ βασικὰ αὐτὰ
οἰκονομικὰ δικαιώματα. ”Ἔτσι ὁ ἄνθρωπος νοιώθει μέσα
του μιὰ ψυχικὴ πίεση, ποὺ τὸν ἐπηρεάζει ψυχολογικὰ στὴν
ἀπόδοση τῆς ἐργασίας του. Σκέπτεται πὼς γίνεται ἀντικεί-
μενο ἐκμεταλλεύσεως ἀπὸ τοὺς ἄλλους, τοὺς λίγους. Για-
τι βλέπει πὼς καὶ ὅταν ἀκόμη ἐργάζεται δὲν κατορθώνει
νὰ ἱκανοποιηθῆ οὔτε τις πιὸ ἀπαραίτητες ἀνάγκες του. Καὶ
δὲν εἶναι μονάχα αὐτό. Βλέπει ἀκόμα πὼς τοὺς καρποὺς
τῆς δουλειᾶς του τοὺς παίρνουν ἄλλοι, αὐτοὶ οἱ ἄλλοι ποὺ
μποροῦν πλουσιοπάροχα νὰ ἱκανοποιοῦν ὄλων τῶν εἰδῶν
τις ἀνάγκες τους. Καὶ κάνοντας τότε τὴ σύγκριση γεμίζει
ἀπὸ πικρία καὶ παράπονο. Καὶ εἶναι τόσο λογικὸ καὶ τόσο
δικαιολογημένο τὸ παράπονο αὐτὸ τοῦ ἐργάτη, ποὺ τόσο
ὠραῖα καὶ πολὺ παραστατικὰ τὸ ἀπεικόνισε ὁ Παλα-
μᾶς στοὺς παρακάτω στίχους :

*Ἐμεῖς οἱ ἐργάτες εἴμαστε ποὺ μὲ τὸν ἴδρωτά μας
ποτίζουμε τὴ γῆ γιὰ νὰ γεννᾶ
καρπούς, λουλούδια, τ' ἀγαθὰ τοῦ κόσμου ὀλόγουρά μας,
φτωχὴ, ἀλουλούδιαστη, ἄκαρπη μονάχα ἢ ἀργατιά».*

Καὶ πιὸ κάτω ὁ ποιητὴς σ' ἓνα ἄλλο του τετρά-
στιχο ἐξωτερικεύει, πιὸ ἔντονα ἀκόμα, τὴν ἀδικία ποὺ θυμά
της εἶναι ὁ ἐργάτης, ποὺ ἐπαναστατεῖ τελικὰ γιατί τοῦ κα-
ταπατοῦν τὸ δίκιο του καὶ τοῦ τρώνε τὸ ψωμί του :

*«Στοῦ κόσμου τοὺς θησαυριστὲς τὸ βίός σου, ἐργάτη, νόμοι
στὸ τρώνε ἀδικητὲς χωρὶς ντροπὴ.
Ἄγκαλιασθῆτε, ἀδέρφια, ὀρθοί! Μὲ μιὰ καρδιά, μιὰ γνώμη,
Δικαιοσύνη, βρόντηξε, καὶ λάμψε Προκοπή!»*

Τὸ αἴσθημα αὐτὸ τῆς «κατωτερότητας» τοῦ ἐργάτη, ποὺ τὸ δημιουργεῖ ἢ ἐκμετάλλευση καὶ ἢ καταπίεση, τὸ τόνωσαν ἀκόμα ὠρισμένα γεγονότα. Ἡ μεγάλη ἀνάπτυξη τοῦ κεφαλαιοκρατισμοῦ ὠδήγησε σὲ μιὰ ὀξύτερη ἔνταση καὶ μεγάλωσε τὸ χάσμα ποὺ χωρίζει τίς ἀνάγκες ἀπὸ τὸν τρόπο ποὺ ικανοποιοῦνται. Ἐχώρισε ἀκόμα τὸν παραγωγὸ ἀπὸ τὴν παραγωγή, ἀποξένωσε, ὅπως εἶπε ὁ Μάριξ, τὸν ἐργάτη ἀπὸ τὸ ἔργο του. «Δὲν εἶναι μονάχα, ὅπως μᾶς λέγει ὁ ἄγγλος φιλόσοφος Russel, ἡ κοινωνικὴ ἀδικία ποὺ καταδικάζει κάθε μισθωτὸ σύστημα, ἀλλὰ καὶ τὸ ὅτι τὸ σύστημα αὐτὸ χωρίζει ἐκεῖνον ποὺ κάνει τὴν ἐργασία ἀπὸ κεῖνο ποὺ παράγει».

Ἡ πρόοδος, ὕστερα, τῶν δημοκρατικῶν ιδεῶν ἔκανε πιὸ αἰσθητὴ τὴν ἀνάγκη τῆς ἰσότητος, τῶν ἴσων δικαιωμάτων. Ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος ἔχει σὲ μεγαλύτερο βαθμὸ ἀνεπτυγμένο τὸ αἴσθημα τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἰσότητος. Δὲν ἀνέχεται τὴν ἐκμετάλλευση, δὲν ἀνέχεται τὰ πρόνομια.

Ἔτσι ὁ καπιταλισμὸς, μὲ τὴ διαμόρφωση καὶ μὲ τὴν κατεύθυνση ποὺ πῆρε, ὠδήγησε σὲ μιὰ οἰκονομικὴ ἀνισορροπία, ποὺ χαρακτηρίζεται γενικὰ ἀπὸ μιὰ παραγωγή ποὺ δὲν βρίσκει κατανάλωση καὶ ἀπὸ ἀνάγκες ποὺ δὲν μποροῦν νὰ ικανοποιηθοῦν. Μᾶς ἔφερε σὲ μιὰ κατάσταση, ποὺ γιὰ νὰ βγοῦμε ἀπ' αὐτὴ, θὰ χρειαθοῦνε λύσεις ριζικὲς κί' ὀλότελα καινούργιοι προσανατολισμοί.

3. Η ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΚΡΑΤΙΣΜΟΥ ΕΙΝΑΙ ΠΙΑ ΓΕΓΟΝΟΣ

Τὸ ὅτι ὁ κεφαλαιοκρατισμὸς ἔφερε τὴν οἰκονομία σὲ πραγματικὸ ἀδιέξοδο καὶ ὅτι χρεωκόπησε ὡς οἰκονομικὸ σύστημα ἀναγνωρίζεται σήμερα ἀπὸ τὸν πῶς πολὺν κόσμον. Ὁ κόσμος αὐτὸς ἀναζητᾷ τὸ καινοῦργιο σύστημα ποὺ θὰ πάρῃ τὴ θέσιν του. Κανένας καλῆς πίστεως συζητητῆς δὲν ἀμφισβητεῖ σοβαρὰ τὸ γεγονὸς αὐτό. Ἀκόμα καὶ αὐτοὶ οἱ ὀπαδοὶ του παραδέχονται πῶς ὁ καπιταλισμὸς περνᾷ μιὰ σοβαρὴ κρίση.

Ἐνας ἀπὸ τοὺς θερμοὺς ὑποστηρικτῆς τοῦ ἀτομιστικοῦ συστήματος, ὁ γάλλος καθηγητῆς Louis Rougier, σὲ μιὰ ἐργασία του ποὺ δημοσίευσε τελευταῖα, μὲ τὸν τίτλο «Les mystiques économiques» καὶ ποὺ συγκεντρώνει σειρὰ ἀπὸ μαθήματα ποὺ ἔδωσε στὸ Πανεπιστήμιον τῆς Γενεύης τὸ 1937, γράφει στὸν πρόλογον τοῦ βιβλίου του αὐτοῦ «πῶς σήμερα, ἂν καὶ οἱ δυνατότητες τῆς τεχνικῆς ἀυξήθηκαν σημαντικὰ τὰ τελευταῖα εἴκοσι χρόνια, ὅμως τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ κόσμου βρίσκεται σὲ μαρασμό, σὲ φτώχεια καὶ σὲ πείνα».

Ὁ γνωστὸς ἄγγλος οἰκονομολόγος J. Keynes, ποὺ δὲν εἶναι σοσιαλιστῆς, παραδέχεται πῶς τὸ σημερινὸ οἰκονομικὸ σύστημα, μὲ τὴ μορφήν ποὺ ἔχει πάρει, εἶναι ἐλαττωματικὸ καὶ παρουσιάζει τὸ παράδοξον φαινόμενον «τῆς φτώχειας μέσ' στὴν ἀφθονία!».

Ὁ γάλλος καθηγητῆς Gaëtan Pigeon, σὲ μιὰ ἐνδιαφέρουσα καὶ πολὺ διαφωτιστικὴ μελέτη ποὺ δημοσίευσε ἐδῶ καὶ λίγα χρόνια (1937) μὲ τὸν τίτλον «Ἡ κρίση τοῦ καπιταλισμοῦ», παραπέμπει στὸν πρόλογόν του τοὺς ἀναγνώστες του στὸ γενικώτερον συλλογικὸν ἔργον, — ποὺ ἓνα μέρος του εἶναι καὶ ἡ μελέτη του, — ποὺ δημοσιεύθηκε

στην Ἰταλία μὲ τὸν τίτλο «La crisi del capitalismo» καὶ ὅπου ἔχουν δημοσιεύσει μελέτες, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Ρίτου, ὁ γνωστὸς γιὰ τὰ ζητήματα αὐτὰ γερμανὸς οἰκονομολόγος W. Sompart, ὁ ἄγγλος E. Durbin, ὁ ἀμερικανὸς E. Patterson καὶ ὁ ἰταλὸς U. Spirito, γράφοντας τὰ ἑξῆς : «Ὅσοι θὰ διαβάσουν τὸν τόμον αὐτὸν θὰ μπορέσουν νὰ σχηματίσουν μιὰ συνθετικὴ ἰδέα γιὰ τὶς ἐπιθέσεις ποὺ δέχεται ὁ καπιταλισμὸς σήμερα σ' ὅλοκληρο τὸν κόσμον. Θὰ δοῦν χωρὶς ἀμφιβολία πὼς ἡ κρίση τοῦ ἔφθασε παντοῦ σὲ ἔνταση, ποὺ μόνον στὴ μορφὴ διαφέρει ἀπὸ χώρα σὲ χώρα. Καὶ ἡ τελικὴ ἐντύπωσή τους πιστεύω πὼς θὰ εἶναι ὅτι ἡ περίοδος τοῦ φιλελευθέρου καπιταλισμοῦ τελείωσε παντοῦ καὶ ὅτι ὁ κόσμος μπῆκε σὲ μιὰ καινούργια οἰκονομικὴ φάση, ποὺ μπορεῖ νὰ πῆ κανεὶς πὼς ξεχωρίζουν ἀπὸ τώρα οἱ μεγάλες τῆς γραμμῆς καὶ μισοφαίνονται τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς».

Βλέπουμε, συνεπῶς, πὼς δὲν εἶναι πιά μονάχα οἱ σοσιαλιστὲς ποὺ ὑποστηρίζουν πὼς ὁ καπιταλισμὸς ἐχρεώκπησε, ἀλλὰ καὶ οἱ ἄστοι ἀκόμα οἰκονομολόγοι, ποὺ κι' αὐτοὶ μὲ τὴ σειρά τους διαπιστώνουν τώρα πὼς τὸ σύστημα αὐτὸ ξεπεράστηκε ἀπὸ τὰ γεγονότα καὶ πὼς πρέπει νὰ δώση πιά τὴ θέση του σὲ κάποιον ἄλλο.

Ἔτσι μποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς βρισκόμαστε πιά στὸ τέλος τῆς ἐποχῆς τοῦ κεφαλαιοκρατισμοῦ. Ἐνας ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους θεωρητικοὺς τοῦ σοσιαλισμοῦ, ποὺ εἶναι τώρα κάπως ξεχασμένος καὶ ποὺ ἡ συμβολὴ του στὸ μέστωμα τῆς σοσιαλιστικῆς ἰδέας δὲν εἶναι ὅσο θὰ ἔπρεπε γνωστὴ στὸν πολὺν κόσμον, ὁ γάλλος Fougier, διαγράφοντας πρὶν ἀπὸ ἑκατὸ χρόνια τὴν ἱστορικὴ εξέλιξη τῆς ἀνθρωπότητας χαρακτήριζε τὴ σύγχρονη ἐποχὴ,—ποὺ μὲ κάποια περιφρόνηση τὴν ἀποκαλοῦσε «ἐποχὴ τοῦ πολιτισμοῦ», «μεταβατικὴ περίοδος» καὶ τὴν ξεχώριζε σὲ δύο φάσεις : τὴν «ἀνιοῦσα» καὶ τὴν «κατιοῦσα». Τώρα, κατὰ

τὴν περιγραφή αὐτῆ τοῦ Fourier, περνάει τὴν κατιούσα του περίοδο, ὅπου τὸ σύστημα βρίσκεται στὸ «ἔσχατον γῆρας» καὶ ὅπου ἀρχίζει νὰ γεννιέται ἡ «καινούργια τάξη». Ἔτσι μπορούμε πιά νὰ ποῦμε, χρησιμοποιώντας τὴ γνωστὴ φράση τοῦ Paul Valery, πῶς «ἡ Ἐποχὴ τοῦ κόσμου ποὺ τελείωσε ἀρχίζει».

Πρὶν δοῦμε ὅμως ποιὸ θὰ εἶναι τὸ καινούργιο οικονομικὸ σύστημα ποὺ θὰ διαδεχθῆ τὸν καπιταλισμὸ θὰ ἔπρεπε νὰ ἐξετάσουμε κάπως εἰδικώτερα τὶς αἰτίες ποὺ τὸν ἐμπόδισαν νὰ λύσῃ τὸ οἰκονομικὸ πρόβλημα. Εἶναι ἀνάγκη νὰ δείξουμε πῶς ὑπάρχουν βαθύτερες ὀργανικὲς αἰτίες, ποὺ δὲν ἀφήνουν τὸ σύστημα αὐτὸ νὰ φθάσῃ σὲ ὀρθὲς καὶ δίκαιες λύσεις. Γιατὶ μονάχα τότε, ἀφοῦ πεισθοῦμε δηλαδὴ γι' αὐτό, θὰ εἴμαστε σὲ θέση νὰ προχωρήσουμε πρὸ ἄνετα στὴν ἀναζήτησιν τοῦ νέου οικονομικοῦ συστήματος, ποὺ ὅλοι πιά πιστεύουμε πῶς ἔρχεται νὰ πάρῃ τὴ θέση τοῦ παλιοῦ, τοῦ παλιοῦ ποὺ μιά γιὰ πάντα χρεωκόπησε.

4. ΓΙΑ ΠΟΙΕΣ ΑΙΤΙΕΣ ΔΕΝ ΜΠΟΡΕΣΕ ΝΑ ΛΥΣΗ ΤΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ Ο ΚΕΦΑΛΑΙΟΚΡΑΤΙΣΜΟΣ

Οι κυριώτερες αιτίες που δεν μπόρεσε ο κεφαλαιοκρατισμός να λύση το οικονομικό πρόβλημα και έφερε την οικονομία σε πραγματικό αδιέξοδο και δημιούργησε ακόμα τή χειρότερη μορφή τής οικονομικής ανισορροπίας, συνδέονται στενά με τήν έσωτερη φύση τής ατομιστικής οικονομίας.

Οι αιτίες αυτές, που θα τις εξετάσουμε κάπως έκτενέστερα, είναι οι ακόλουθες:

A. Ο ΚΕΡΔΟΣΚΟΠΙΚΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Ή κεφαλαιοκρατική οικονομία διαπνέεται από ένα πνεύμα κερδοσκοπικό. Ύπάρχει κερδοσκοπική διάθεση, όχι μονάχα στους ανθρώπους των επιχειρήσεων, αλλά ακόμα και σε ευρύτερες κοινωνικές ομάδες. Αυτή ή σύνθεση τής καπιταλιστικής οικονομίας και οι αρχές που στηρίζουν τόν ύλιστικό χαρακτήρα τής κοινωνικής οργάνωσης εϋνοοϋν και δυσنامώνουν τήν κερδοσκοπική αυτή διάθεση. Ή καταπληκτική αύξηση των ανωνύμων εταιρειών και γενικά των κινητών αξιών, που αποκλειστικός προορισμός τους είναι να δίνουνε τροφή στα καθημερινά κερδοσκοπικά παιγνίδια των χρηματιστηρίων, οι εξακολουθητικές νομισματικές υποτιμήσεις, που κλονίζουν τήν πίστη στη νομισματική σταθερότητα, οι καθημερινές αλλαγές στις μορφές τής οικονομικής ζωής, όπως είναι οι συγχωνεύσεις και οι διαλύσεις των εταιρειών, οι κάθε είδους οικονομικές συνεργασίες, που δεν βασιζονται στην αρχή τής Ισότητας και μιās κάποιας δίκαιης εξέλιξης, αποξένωσαν τήν οικονομία από τò γενικώτερο κοινωνικό προορισμό της και τής έδωσαν τò χαρακτήρα και

τῆ μορφῇ τῆς καθαρῆς κερδοσκοπίας. Καὶ τ' ἀποτελέσματα εἶναι γνωστὰ καὶ τραγικά: Παραμερίστηκε ἡ ἀξία τῆς ἐργασίας καὶ δημιουργήθηκε στὸν πολὺν κόσμον ἡ ἐντύπωση πὼς ἡ κερδοσκοπία δημιουργεῖ τὸν πλοῦτον. Κι' ὄλοένα δυναμώνεται ἡ ἐντύπωση αὐτὴ ἀπὸ τὰ ζωντανὰ καθημερινὰ παραδείγματα τῶν ἀνθρώπων ποὺ ἀποκτοῦν τεράστιες περιουσίες χάρις στὴν κερδοσκοπία, χάρις στὴν ὑποστήριξη καὶ στὰ πλάγια μέσα καὶ στὴν προστασία τῶν ἰσχυρῶν καὶ στὶς τόσες ἄλλες εὐνοϊκὲς συνθήκες, ποὺ παρέχει στοὺς τυχηροὺς καὶ ἐπιτήδειους ἡ κεφαλαιοκρατικὴ ὀργάνωση.

Αὐτὰ τὰ ἀναγνωρίζουν ἀκόμα καὶ οἱ ὀπαδοὶ τοῦ οἰκονομικοῦ φιλελευθερισμοῦ. «Ὁ σημερινὸς καπιταλισμὸς, λέγει ὁ Γάλλος καθηγητὴς Louis Rougier, τείνει νὰ γίνῃ ἕνας κερδοσκοπικὸς καπιταλισμὸς». Καὶ σ' ἕνα ἄλλο σημεῖο τῆς ἴδιας του μελέτης τονίζει πὼς «ὁ σύγχρονος καπιταλισμὸς δὲν ἐξελίσσεται μονάχα πρὸς καπιταλισμὸ μονοπωλιακὸ, ἀλλὰ τείνει ἀκόμα νὰ γίνῃ «καπιταλισμὸς τῆς κάστας», δηλαδὴ ὠρισμένων προνομιούχων τάξεων, ποὺ ληστεύει καὶ καταστρέφει τὶς μάζες τῶν μικρῶν μετόχων, χάρις σ' αὐτὸ τὸ νέο ὄργανισμὸ, τὴν ἀνώνυμη ἐταιρεία».

Ἡ ἀδιάκοπη ἐπιδίωξη τοῦ μεγαλύτερου ὄλοένα κέρδους ἀποτελεῖ, ἄλλωστε, τὴν κατευθυντήρια γραμμὴ τῆς ἰδιωτικῆς οἰκονομίας, ποὺ χτίζει τὸ κερδοσκοπικὸ τῆς οἰκοδόμημα εἰς βάρος τοῦ ἐργατικοῦ κόσμου καὶ τοῦ συνόλου τῆς καταναλώσεως. Ἡ κεφαλαιοκρατικὴ οἰκονομία, μὲ ἄλλα λόγια, χρησιμοποιεῖ κάθε μέσο γιὰ ν' αὐξήσῃ τὰ κέρδη τῆς καὶ τὴν οἰκονομικὴ τῆς δύναμη. Τὸ ἀστικὸ κράτος καταντᾷ κι' αὐτὸ ἕνα ἀπλὸ ὄργανο στὰ χέρια τῶν ἐπιχειρηματιῶν, ὄργανο βοηθητικὸ γιὰ τὴν αὐξηση τῶν κερδῶν τους εἰς βάρος πάντα τῆς ὀλότητος, συχνὰ μάλιστα μὲ τὸ πρόσχημα τῆς ἐνισχύσεως τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας. Ἄρκει ν' ἀναφέρουμε τὴν περίπτωση τῶν λεγόμενων π ρ ο σ τ α τ ε υ τ ι κ ῶ ν δ α σ μ ῶ ν. Οἱ δασμοὶ αὐτοὶ μὲ

τὸ ἐπιχείρημα τῆς δῆθεν προστασίας τῆς ἐγχωρίου βιομηχανίας ἔδωσαν τεράστια κέρδη σὲ ὠρισμένους κεφαλαιούχους καὶ τὸ χειρότερο εἶναι πῶς τὶς περισσότερες φορές προστατεύονται βιομηχανίες ποὺ ὄχι μόνο καμιά ἄμεση χρησιμότητα δὲν ἔχουν, μὰ οὔτε κἀν βιώσιμες δὲν εἶναι. Ὁ μόνος λόγος δηλαδή γιὰ τὸν ὁποῖο ἱδρύνονται καὶ προστατεύονται εἶναι γιὰ νὰ ὠφεληθοῦν καὶ νὰ πλουτίσουν ὠρισμένες ομάδες ἀτόμων εἰς βάρος φυσικὰ τοῦ ἀνίδεου συνόλου, ποὺ δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ κρίνη οὔτε τὴν πρόσθετη αὐτῆ ἐπιβάρυνση, οὔτε καὶ τὸ ἂν ἡ οἰκονομία πραγματικὰ ὠφελεῖται ἢ ὄχι ἀπὸ τὴν ἐπιβάρυνση αὐτή.

Ἄλλὰ ἐκεῖνο ποὺ ἔχει ἀκόμα μεγαλύτερη σημασία εἶναι ὅτι ὁ κερδοσκοπικὸς αὐτὸς χαρακτήρας τῆς κεφαλαιοκρατικῆς οἰκονομίας ἐμποδίζει τὸ ἀτομιστικὸ σύστημα νὰ κατευθύνῃ τὴ δράση του στὴν ἐξυπηρέτηση τοῦ κοινωνικοῦ συμφέροντος. Τὸ ἰδιωτικὸ συμφέρον δὲν συμπίπτει πάντα μὲ τὸ κοινωνικό. Ὅ,τι συμφέρει δηλαδή στὸ ἄτομο δὲν συμφέρει πάντα καὶ στὴν ὁλότητα.

Ἡ ἄμετρη καὶ μονόπλευρη αὐτῆ ἐπιδίωξη τοῦ ἰδιωτικοῦ συμφέροντος, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ ἀνισότητα ποὺ δημιουργεῖ, ποὺ θὰ τὴν ἐξετάσουμε εὐθύς ἀμέσως, ὀδηγεῖ συχνὰ καὶ σὲ οἰκονομικὲς κρίσεις καὶ σὲ σπατάλη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων, μὲ ἀποτέλεσμα τὴ μείωση τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος.

Ὅλες αὐτὲς οἱ ἐπιζήμιες οἰκονομικὲς καὶ κοινωνικὲς συνέπειες εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἀρχῆς τοῦ κέρδους. Καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ κέρδους εἶναι ἡ βάση τοῦ κεφαλαιοκρατισμοῦ. Γιὰ νὰ παραμερισθῇ ἡ ἀρχὴ αὐτὴ πρέπει ν' ἀλλάξῃ τὸ ὅλο οἰκονομικὸ σύστημα. Διαφορετικὰ θὰ ἐξακολουθῇ νὰ κυριαρχῇ τὸ χρῆμα, ποὺ σὰν δικτάτορας κυβερνάει τόσον καιρὸ τὸ κόσμον. Καὶ τί δὲν κάνει τὸ χρῆμα! «Ἐκεῖνος ποὺ τὸ κατέχει εἶναι, ὅπως μᾶς λέει ὁ Μάρξ, ὁ κύριος τοῦ παντός, τοῦ κάθε τι ποὺ ἐπιθυμεῖ. Μὲ

τὸ χρήμα, προσθέτει, μπορεῖ κανεὶς ἀκόμα καὶ ψυχὲς στὸν παράδεισο νὰ ὀδηγήσῃ !

Ἔτσι τελικὰ ἡ παντοδυναμία τοῦ χρήματος κυβερνάει τὴν οἰκονομία καὶ ἡ οἰκονομία κατευθύνει τὴν πολιτική. Ἐνῶ, ἀντίθετα, ἡ Πολιτεία πρέπει νὰ κατευθύνῃ τὴν Οἰκονομία.

B. Η ΑΝΙΣΗ ΚΑΙ ΑΥΘΑΙΡΕΤΗ ΔΙΑΝΟΜΗ ΤΟΥ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ

Ἡ διανομὴ τοῦ εἰσοδήματος στὴν ἀτομιστικὴ οἰκονομία γίνεται, ὅπως εἶπαμε, ἀνάλογα μὲ τὴν οἰκονομικὴ δύναμη τοῦ καθενός, δηλ. μὲ τὴν ἀρχὴ τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς. Μὲ ἄλλα λόγια ἡ διανομὴ τοῦ εἰσοδήματος γίνεται μὲ τρόπο «αὐθαίρετο».

Ἔτσι τὸ σύστημα αὐτὸ ὀδηγεῖ σὲ μιὰ ἔντονη κοινωνικὴ ἀνισότητα. Οἱ «ἔχοντες» εἶναι οἱ ὀλίγοι, οἱ «μὴ ἔχοντες» οἱ πολλοί. Ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος, δηλαδή, οἱ πολλοὶ δὲν ἔχουν συχνὰ οὔτε τὰ στοιχειώδη μέσα διατροφῆς, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος οἱ λίγοι ζοῦν μέσα στὴν πληθώρα τοῦ περιττοῦ.

Καὶ εἶναι ἡ κοινωνικὴ αὐτὴ ἀνισότητα ἀρκετὰ ἔντονη, γιατί ἔντονες εἶναι καὶ οἱ διαφορὲς τοῦ εἰσοδήματος ἀναμεταξὺ στίς διάφορες κοινωνικὲς τάξεις. Σὲ μιὰ ἐργασία ποῦ εἶχαμε δημοσιεύσει πρὶν ἀπὸ δέκα χρόνια περίπου γιὰ τὸ ζήτημα τῆς διανομῆς τοῦ εἰσοδήματος («Die Einkommenverteilung im Lichte der Einkommensteuer Statistik», Leipzig 1931) εἶχαμε διαπιστώσει (γιὰ τὸ ἔτος 1928) πὼς ἐκεῖνοι ποῦ ἀνῆκαν στὴν κατώτερη τάξη εἰσοδήματος, δηλ. ἐκεῖνοι ποῦ εἶχαν εἰσόδημα στὴν Ἀγγλία 200 λίρες, στὴν Ἀμερικὴ μέχρι 2000 δολλάρια, στὴ Γαλλία μέχρι 10.000 φράγκα καὶ στὴ Γερμανία μέχρι 3000 μάρκα, αποτελοῦσαν τὰ 9/10 τοῦ συνόλου τῶν ἐργαζομένων, ἢ πὶο συγκεκριμένα στὴν Ἀγγλία τὰ 93,3 ο/ο, στίς Ἡνωμ. Πολιτεῖες τῆς Ἀμερικῆς τὰ 93,0 ο/ο, στὴ Γερμανία τὰ

92,0 οιο και στη Γαλλία τὰ 91,0 οιο. "Αν τώρα θελήσουμε νὰ συσχετίσουμε τις ἀναλογίες αυτές με τὸ συνολικὸ εἰσόδημα θὰ δοῦμε πῶς στὰ 9]10 αὐτὰ τοῦ ἐργαζόμενου πληθυσμοῦ ἀναλογουσαν τὰ 65 οιο, τοῦ συνολικοῦ εἰσοδήματος, ἐνῶ τὰ ἄλλα 35 οιο τοῦ εἰσοδήματος στὸ 1]10 ἦ γιὰ τὴν ἀκρίβεια στὰ 7 οιο τοῦ πληθυσμοῦ.

"Ἐτσι, γενικά, αὐτοὶ ποὺ διαθέτουν τὴν οἰκονομικὴ δύναμη καὶ διευθύνουν τὴν οἰκονομικὴ ζωὴ εἶναι λίγοι. Κατὰ κανόνα ἕνας μικρὸς ἀριθμὸς ἀπὸ ἐπιχειρηματίες διευθύνει ἕνα μεγάλο ἀριθμὸ ἐπιχειρήσεων. Γιὰ νὰ μὴ ἀναφέρουμε τις δύο μεγάλες βιομηχανικὲς χῶρες, τις Ἑνωμένες δηλ. Πολιτεῖες τῆς Ἀμερικῆς καὶ τὴν Ἀγγλία, ὅπου, ὅπως εἶναι γνωστὸ, ἕνας πολὺ περιορισμένος ἀριθμὸς οἰκογενειῶν διευθύνει τὰ 3]4 τῶν μεγάλων ἐπιχειρήσεων, περιορίζομαστε στὰ ἀποτελέσματα μιᾶς ἔρευνας ποὺ ἔγινε στὴ Γαλλία τὸ 1932. Ἀπὸ τὴν ἔρευνα αὐτῆ, ποὺ τὰ ἀποτελέσματά της δημοσιεύονται στὴ μελέτη τοῦ καθηγητῆ B. Laverge «essor et decadence du capitalisme» 1938 βγαίνει τὸ συμπέρασμα ὅτι 90 μονάχα πρόσωπα κατέχουν 735 θέσεις διοικητῶν στίς σπουδαιότερες ἐταιρεῖες, ἀπὸ τις ὁποῖες 277 ἦσαν ἀσφαλιστικὲς ἐπιχειρήσεις, 180 τραπεζιτικὲς καὶ 54 σιδηροδρομικὲς.

"Ἐτσι βλέπομε νὰ σχηματίζεται μιὰ μικρὴ ὀλιγαρχία πολὺ κλειστή, ποὺ τὴ βρῖσκομε σὲ διάφορες ἐπιχειρήσεις, πρᾶγμα ποὺ μᾶς κάνει νὰ σκεφθοῦμε, ὅπως λέγει καὶ ὁ Rougier, «πῶς τὰ μεγάλα κέρδη εἶναι λιγώτερο ἢ ἀμοιβὴ τῶν τεχνικῶν ἱκανοτήτων καὶ περισσότερο τὸ ἀντάλλαγμα τῆς εἰσφορᾶς γιὰ τις χρηματικὲς των σχέσεις καὶ τις πολιτικὲς των ἐπιρροές». "Ἐτσι μιλοῦν συχνὰ καὶ δικαιολογημένα γιὰ τις οἰκονομικὲς αὐτὲς κλίκες πού, ἀποτελούμενες ἀπὸ λίγες οἰκογένειες, διευθύνουν ὀλοκληρῆ τὴν οἰκονομικὴ ζωὴ μιᾶς χώρας. Εἶναι γνωστὸ τὸ σλογκάν ποὺ χρησιμοποιοῦν στὴν Ἀγγλία καὶ στὴ Γαλλία «τῶν 200 οἰκογενειῶν».

Καὶ δὲν εἶναι μονάχα αὐτό. Ἡ ἀνισότητα αὐτὴ γίνεται μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου ἀκόμα μεγαλύτερη. Γιατὶ τὰ εἰσοδήματα ποὺ προέρχονται ἀπὸ κεφάλαια, ὅπως εἶναι τὰ μερίσματα, οἱ τόκοι καὶ τὰ κάθε εἶδος κέρδη, αὐξάνουν μὲ πολὺ πιὸ γρήγορο ρυθμὸ ἀπὸ τὰ εἰσοδήματα ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὴν ἐργασία, ὅπως εἶναι οἱ μισθοὶ καὶ τὰ ἡμερομίσθια. Σύμφωνα μὲ τὰ δεδομένα τῆς Τραπεζῆς Διεθνῶν Πληρωμῶν ποὺ τὰ χρησιμοποιεῖ καὶ ὁ Ρίτου στὸ βιβλίο του «La crise du capitalisme» 1936, στὶς Ἑνωμένες Πολιτεῖες τῆς Ἀμερικῆς π.χ. ἀπὸ τὰ 1925 ἕως τὰ 1929 οἱ πραγματικοὶ μισθοὶ αὐξήθηκαν κατὰ 50%, ἐνῶ τὴν ἴδια ἐποχὴ τὰ μερίσματα καὶ οἱ τόκοι αὐξήθηκαν κατὰ 86% καὶ οἱ νέες ἐκδόσεις κεφαλαίων κατὰ 110%. Ἄν στὴν ἴδια περίοδο ἡ αὐξηση ἦταν ἡ ἴδια καὶ γιὰ τοὺς μισθοὺς καὶ γιὰ τὰ μερίσματα, θὰ ἔπρεπε οἱ μισθωτοὶ νὰ εἶχαν εἰσπράξει 20 δισεκατομμύρια δολλάρια περισσότερο καὶ οἱ κεφαλαιοῦχοι 20 δισεκατομμύρια δολλάρια φυσικὰ λιγώτερο. Μπορεῖ κανεὶς νὰ φαντασθῆ, ὅπως παρατήρησε πολὺ ὀρθὰ ὁ γενικὸς γραμματεὺς τῆς Συνομοσπονδίας τῶν γάλλων ἐργατῶν L. Jouhaux, στὶς συζητήσεις ποὺ ἔγιναν στὴ Γενεύη τὸ 1933 γιὰ τὸ ζήτημα τῆς ἐβδομάδας τῶν 40 ὥρῶν τί εὐεργετικὰ ἀποτελέσματα θὰ εἶχε γιὰ ὁλόκληρη τὴ κοινωνία, ἂν γινόταν μιὰ τέτοια μετάθεση τοῦ εἰσοδήματος.

Ἄλλὰ ἴσως μᾶς ποῦν, πῶς τὰ εἰσοδήματα αὐτὰ ἀποτελοῦν ἀγοραστικὴ δύναμη γιὰ ἀμεση ἢ ἔμμεση κατανάλωση. Ἄμεση ὅταν οἱ ἴδιοι οἱ κεφαλαιοῦχοι τὰ καταναλίσκουν. Ἐμμεσοὶ ὅταν τὰ χρησιμοποιοῦν γιὰ «ἐπενδύσεις», ποὺ θὰ ἔχουν γιὰ τελικὸ ἀποτέλεσμα τὴν κατανάλωση, ἀφοῦ στὶς ἐπενδύσεις θὰ ἀπασχοληθοῦν ἐργατικὰ χέρια. Ὅσο γιὰ τὴν πρώτη, τὴν ἀμεση κατανάλωση, θὰ δοῦμε ἀμέσως πιὸ κάτω τὶ δυσάρεστα ἐπακόλουθα θὰ ἔχη. Ὅσο γιὰ τὶς «ἐπενδύσεις» ἔχουμε νὰ παρατηρήσουμε πῶς ὅταν γίνονται ἀπὸ τὶς καπιταλιστικὲς ἐπιχειρήσεις δίχως σχέδιο

κι' άπρογραμματίστες, δημιουργοῦν συχνά μεγαλύτερη παραγωγική ικανότητα άπό τήν καταναλωτική ικανότητα. Ἡ μεγαλύτερη αὐτή παραγωγική ικανότητα ὁδηγεῖ σέ ὑπερπαραγωγή, πού γρήγορα γεννάει νέα οἰκονομική κρίση.

Ἔτσι ἡ άνισότητα τοῦ εἰσοδήματος γίνεται ὀλοένα καί μεγαλύτερη. Ἐντονώτερη γίνεται μαζί καί ἡ κοινωνική αντίθεση. Κι' ὅσο μεγαλώνει ἡ οἰκονομική δύναμη τοῦ κεφαλαίου, ἄλλο τόσο μεγαλώνει καί ἡ πολιτική καί κοινωνική δύναμη τῆς ἐργατικῆς τάξεως.

Καί αὐτή βέβαια εἶναι ἡ «κοινωνική» πλευρά τῆς άνισότητας τῶν εἰσοδημάτων. Ἡ άνισότητα αὐτή δημιουργεῖ τή λεγόμενη «πάλη τῶν τάξεων». «Ὀλόκληρη ἡ κοινωνία χωρίζεται ὀλοένα καί περισσότερο σέ δυὸ μεγάλα ἐχθρικά στρατόπεδα, σέ δυὸ τάξεις πού στέκονται ἀντιμέτωπες: τὴν αστική τάξη καί τὸ προλεταριάτο». Ἡ άνισότητα αὐτή δημιούργησε τὴν «κοινωνική κατωτερότητα» τοῦ ἐργάτη, χώρισε τὸν παραγωγὸ ἀπὸ τὰ παραγωγικὰ μέσα, ἀποξένωσε τὸν ἐργάτη ἀπὸ τὸ προϊόν τῆς δουλειᾶς του, μείωσε τὴν ἐκμετάλλευση τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο καί ἔκανε τίς κοινωνικὲς ἀντιθέσεις ὀξύτερες. Ὁ Bernard Shaw, ὁ πνευματώδης αὐτὸς ἄγγλος συγγραφέας, στὸ ἔργο του γιὰ τὸ σοσιαλισμὸ, πού ἀπευθύνει στίς «ἔξυπνες γυναῖκες», μᾶς δίνει κτυπητὲς καί ἔντονες περιγραφὲς τῆς κοινωνικῆς ἀδικίας καί άνισότητας, πού συναντᾶμε καθημερινὰ στὴ ζωὴ καί πού προέρχονται ἀπὸ τὴν ἄνιση διανομὴ τοῦ πλούτου. Ἡ κοινωνική αὐτή ἀδικία ἔγινε ἄλλωστε σ' ὄλους τοὺς τόπους καί σ' ὄλους τοὺς καιροὺς ἀντικείμενο κριτικῆς ἀπὸ ὄλους τοὺς διανοητὲς, τοὺς φιλοσόφους καί γενικὰ τοὺς ἀνθρωπιστὲς.

Ἐπάρχει ὁμως καί ἡ οἰκονομική πλευρά τοῦ ζητήματος. Ἡ ἄνιση καί αὐθαίρετη διανομὴ τοῦ εἰσοδήματος δὲν περιορίζεται μονάχα στὴ δημιουργία μέσα στὴν ἴδια κοινωνία διαφόρων ἀντιμαχομένων τάξεων. Ὁρθώνε-

ται ἀκόμα σὰν ἀνυπέρβλητο ἐμπόδιο ἐμπρὸς στὴ ρύθμιση τῶν παραγωγικῶν μέσων κατὰ τρόπο πού νὰ ἱκανοποιοῦν αὐτὰ ὅσο τὸ δυνατὸ περισσότερες ἀνάγκες, καὶ μὲ συμμετρικότητα γιὰ ὅλα τὰ ἄτομα-μέλη τῆς κοινωνίας. Ὅταν ἓνας πλούσιος π. χ. γιὰ τὴν πιὸ ἀνετη διαβίωσή του θέλει νὰ φτιάξῃ ἐκτὸς ἀπὸ τὸ σπίτι του καὶ μιὰ βίλλα κοντὰ στὴ θάλασσα καὶ μιὰν ἄλλη πλάϊ στὸ βουνὸ ἢ νὰ ἐπιπλώσῃ μὲ περισσὴ πολυτέλεια τὰ σπίτια του ἢ ὅταν διαθέτῃ τὸ πλούσιο εἰσόδημά του γιὰ νὰ ἱκανοποιῇ πολυτελεῖς του ἀνάγκες, ἀφαιρεῖ τὰ μέσα ἐκεῖνα πού θὰ ἦταν ἀρκετὰ γιὰ νὰ δώσουν στέγη σὲ πολλοὺς ἀνθρώπους, πού ζοῦνε σήμερα μέσα σὲ τρῶγλες καὶ δὲν ἔχουν τὰ μέσα μιᾶς στοιχειώδους διαβίωσης.

Αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἀκριβῶς, τὸ νὰ διαθέτῃ δηλαδή κανεὶς περισσότερο εἰσόδημα ἀπὸ ὅ,τι τοῦ χρειάζεται, ὁ δὲ ἡγεῖσέ σπατάλη τῶν παραγωγικῶν δυναμειῶν. Ἐνῶ ἂν τὸ ἴδιο εἰσόδημα βρισκότανε στὰ χέρια ἐκείνων πού χρειάζονται νὰ ἱκανοποιήσουν ἀνάγκες περισσότερο ἐπείγουσες καὶ πολὺ πιὸ σπουδαῖες ἀπὸ τίς πολυτελεῖς καὶ περιττὲς ἀνάγκες τοῦ πλούσιου, θὰ ἦτανε, ἀπὸ κοινωνικὴ ἄποψη, ἀσυγκρίτως περισσότερο ὠφέλιμο.

Δὲ θέλουμε, φυσικά, νὰ ποῦμε μ' αὐτό, πὼς ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ περιορίζεται στὸ εἰσόδημα πού χρειάζεται γιὰ νὰ ἱκανοποιήσῃ μόνο τίς στοιχειώδεις του ἀνάγκες. Κάθε ἄλλο. Ἀλλὰ ὅταν τὸ γενικὸ ἐθνικὸ εἰσόδημα εἶναι περιορισμένο καὶ δὲν φτάνει γιὰ νὰ ζήσουν λιτὰ ὅλοι, δὲν πρέπει νὰ σπαταλᾶται γιὰ νὰ ζοῦν πλουσιοπάροχα οἱ λίγοι, ἐνῶ οἱ ἄλλοι πεθαίνουν ἀπὸ τὴν πείνα. Δὲν πρέπει, ὅπως λέγει καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, ἢ περιουσία νὰ εἶναι διανεμημένη μὲ τρόπο ἐξαιρετικὰ ἄνισο, δὲν πρέπει νὰ ἔχουμε περιουσία *«λίαν πολλὴν ὥστε τρυφᾶν ἢ λίαν δλίγην ὥστε ζῆν γλίσχωρος»*.

Χρέος τῆς οἰκονομίας εἶναι ν' αὐξήσῃ τὸ συνολικὸ ἐθνικὸ εἰσόδημα, γιὰ νὰ μπορῇ αὐτὸ νὰ ἐξασφαλίζῃ μιὰν

άνετη ζωή σέ ὄλους. Μιά πού δέ φθάσαμε ὁμως ἀκόμα στό σημεῖο αὐτό, πρέπει τὸ περιορισμένο εἰσόδημα νὰ μοιράζεται συμμετρικά, ἀνάλογα μὲ τὴν προσωπικὴ συμβολὴ τοῦ καθενὸς στὴν παραγωγή καὶ ὄχι ἀνάλογα μὲ τὸν πλοῦτο καὶ τὴν οἰκονομικὴ δύναμη πού κατὰ σύμπτωση ἔχει.

Ἔτσι ἡ ἄνιση αὐτὴ διανομὴ τοῦ εἰσοδήματος, ἐκτὸς ἀπὸ τίς κοινωνικὲς ἀντιθέσεις πού προκαλεῖ, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ὅτι ὀξύνει σέ βαθμὸ ἐπικίνδυνο τὴν πάλη τῶν τάξεων, ἐμποδίζει ἀκόμα τὴν κατανομὴ τῶν περιορισμένων παραγωγικῶν μέσων κατὰ τρόπο πού νὰ ἐξασφαλίζη τὴν ταυτόχρονη καὶ συμμετρικὴ ἱκανοποίησι τῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου, ἀνάλογα μὲ τὸ βαθμὸ τους, ἂν εἶναι δηλαδὴ περισσότερο ἢ λιγώτερο σπουδαῖες καὶ ἐπείγουσες. Ὄταν ἡ ζήτησι τῶν ἀγαθῶν ρυθμίζεται ὄχι ἀνάλογα μὲ τὴ σπουδαιότητα τῶν ἀναγκῶν, ἀλλὰ ἀνάλογα μὲ τὴν εὐρωστὴ καταναλωτικὴ δύναμη τοῦ πλούσιου πού κατευθύνεται ἀπὸ τίς προσωπικὲς του μόνο διαθέσεις, τότε ἡ παραγωγή δὲν εἶναι ὀρθολογιστικὰ προσαρμοσμένη, ἡ κατανομὴ τῶν παραγωγικῶν μέσων δὲν γίνεται μὲ τὸν ἐπωφελέστερο τρόπο καὶ δὲν ἐξασφαλίζει τὴ μεγαλύτερη παραγωγικότητά τους.

Γ. Η ΜΟΝΟΠΩΛΙΑΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Ὁ ἀτομισμὸς ξεκίνησε μὲ τὴν οἰκονομικὴ ἐλευθερία, μὲ τὸν ἐλεύθερο ἀνταγωνισμό, πού τὸν θεωροῦσαν οἱ φιλελεύθεροι σὰν τὸ «ἀόρατο χέρι», πού θὰ ἔμπαινε στὴ μέση κάθε στιγμὴ καὶ θὰ ἐρρύθμιζε ὄλα τὰ ζητήματα τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως, καὶ κατέληξε νὰ δημιουργήσῃ, μαζί μὲ τὸν κεφαλαιοκρατισμὸ, τὸ ἰδιωτικὸ μονοπώλιο. Ὁ ἐλεύθερος ἀνταγωνισμὸς ἀποτελοῦσε ἄλλως τε τὴν κύρια ἀρετὴ

τοῦ καπιταλισμοῦ. Ὁ ἐπιχειρηματίας ἦταν ἕνας δημιουργὸς καὶ ἕνας χορηγητὴς ἐργασίας. Ἀνελάμβανε τὸν κίνδυνο τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ ἔδειχνε τὴ δημιουργικὴ του πρωτοβουλία. Ὁ ἀνταγωνισμὸς ὅμως ἐσκότωσε, κατὰ τὴ φράση τοῦ Proudhon, τὸν ἀνταγωνισμὸν. Τὸ μονοπώλιο εἶναι, πράγματι, τὸ φυσικὸ παιδί τοῦ ἀνταγωνισμοῦ, ὅπως λέει πολὺ σωστὰ ὁ Dickinson. Ἀπὸ τὴ σύγκρουση αὐτῆ τῶν ἀνταγωνιζόμενων δυνάμεων ἀπομένει τελικὰ ὁ ἰσχυρότερος, ποὺ κυριαρχεῖ ἀπόλυτα στὴν ἀγορά. Καρτέλ, τράστ, ἐνώσεις, εἶναι οἱ κύριες μορφές τῆς σύγχρονης κεφαλαιοκρατίας. Ἔτσι ὁ ἐλεύθερος ἀνταγωνισμὸς, ποὺ ἀποτελοῦσε τὸ φραγμὸ στὴν ἄμετρη ἐπίδιωξη τοῦ κέρδους καὶ τὴ μόνη ἐγγύηση τῆς αὐτόματης λειτουργίας τῶν σχέσεων τῆς ἰδιωτικῆς οἰκονομίας, δὲν ὑπάρχει πιά καὶ ἔδωσε τὴ θέση του στὶς ἐπιχειρηματικὲς συνεννοήσεις, ποὺ γίνονται ἀναμεταξὺ στοὺς διάφορους ἐπιχειρηματίες, γιὰ νὰ προστατεύσουν μὲ τὸν καλύτερο τρόπο τὰ συμφέροντά τους εἰς βάρος τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου καὶ νὰ ἐκμεταλλευθοῦν κατὰ τὸν καλύτερο τρόπο τὴν ἀγορά. Γιὰ νὰ ὑπάρχη ἐλεύθερος ἀνταγωνισμὸς δὲν πρέπει νὰ ὑπάρχη σύνδεσμος ἢ συνεννόηση ἀναμεταξὺ στοὺς πωλητὲς ἢ στοὺς καταναλωτὲς. Ἀπὸ τὴ στιγμή ποὺ ἡ παραγωγή κ' ἡ ζήτηση συγκεντρώνονται στὰ χέρια ἐνὸς ἢ ὀλίγων, δὲν ἔχουμε πλέον οἰκονομικὴ ἐλευθερία, ἀλλὰ μονοπωλιακὴ ὀργάνωση.

Οἱ μεγάλες ἐπιχειρήσεις ποὺ ρυθμίζουν σήμερα μονοπωλιακὰ τὰ ζητήματα τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς καταναλώσεως δημιουργοῦν στὶς περιόδους τῆς εὐημερίας μεγάλα κέρδη, ποὺ ἱκανοποιοῦν πλουσιοπάροχα κεφαλαιούχους κ' ἐπιχειρηματίες. Ὄταν ὅμως ἔρχονται οἱ ἐποχὲς τῶν κρίσεων — ποὺ κ' αὐτές, καθὼς θὰ δοῦμε, εἶναι καρπὸς τῆς κεφαλαιοκρατικῆς ὀργανώσεως, γιὰτὶ λείπει ἀπ' αὐτὴν ἡ ἐντελὴ κατεύθυνση στὴν παραγωγή καὶ σ' ὀλόκληρὴ τὴ λειτουργία τῆς οἰκονομίας — ποὺ χαρακτηριστικὸς τους εἶναι τῆς οἰκονομίας ἡ κατάπτωση, τότε ἀντιμετωπίζουν ἄμεσα

τις δυσάρεστες επιδράσεις και ζητούν και πετυχαίνουν την κρατική παρέμβαση κ' ενίσχυση για να βγούν από το οικονομικό τους άδιέξοδο. Και έτσι, κάτω από το κεφαλαιοκρατικό αυτό καθεστώς, βλέπουμε να πραγματοποιηθεί κάτι το περίεργο και το όξυμωρο: από το ένα μέρος τα κέρδη πηγαίνουν στα άτομα, από το άλλο οι ζημιές βαρύνουν την ολόκληρη, και έτσι ενώ τα κέρδη ιδιωτικοποιούνται, οι ζημιές κρατικοποιούνται.

Οι μεγάλες μονοπωλιακές επιχειρήσεις, χωρίς να παρουσιάζουν λιγώτερα οργανωτικά μειονεκτήματα από τις κρατικές, τείνουν πάντα, μιά που λείπει άλλως τε και ο ελεύθερος ανταγωνισμός, στη δημιουργία υψηλών τιμών για τα προϊόντα που παράγουν, πολύ ανώτερων από το κόστος της παραγωγής, από τις οποίες επωφελείται το κεφάλαιο εις βάρος της μεγάλης μάζας των καταναλωτών. Ένώ η θεωρητική άτομιστική οικονομία αποβλέπει, όπως λέγει ο Karl Landauer, στο να ικανοποιήσει κατά τον δυνατό καλύτερο τρόπο τις επιθυμίες των καταναλωτών, η μονοπωλιακή άτομιστική οικονομία τείνει στο να περιορίσει την παραγωγή και τελικώς στο να μειώσει το κοινωνικό προϊόν. Μιά μονοπωλιακή επιχείρηση ενός ώρισμένου κλάδου αντί να κάνει π. χ. δέκα χιλιάδες μονάδες από ένα είδος που θα τις πωλήσει σε μιά τιμή που θα καλύψει το κόστος της παραγωγής και θ' αφήσει ένα κανονικό κέρδος, περιορίζει την παραγωγή στο μισό ή στο τρίτο, όπου η τιμή, λόγω της μεγαλύτερης ζήτησεως, θα είναι υψηλότερη και το κέρδος φυσικά κατά πολύ μεγαλύτερο. Ο Landauer στο βιβλίο του «Planwirtschaft und Verkehrswirtschaft» (1931) αποδεικνύει με σειρά επιχειρημάτων, πώς το ιδιωτικό μονοπώλιο οδηγεί τελικά στη μείωση του κοινωνικού προϊόντος και στον περιορισμό της καταναλώσεως.

Ο ελεύθερος ανταγωνισμός αποτελούσε, πραγματικά,

τῆ μόνῃ ἐγγύησιν γιὰ τὴν προστασία τῶν συμφερόντων τοῦ συνόλου καὶ πολὺ ἐβοήθησε στὴν τεχνικὴ πρόοδο καὶ ἐπομένως καὶ στὴν οἰκονομικὴ πρόοδο. Καὶ ἀληθινά, ὁ κεφαλαιοκρατισμὸς, στὴν πρώτη του περιόδῳ, ποὺ τὴ χαρακτηρίζει ἡ κανονικὴ λειτουργία τοῦ ἐλεύθερου ἀνταγωνισμοῦ, προόδευσε καὶ ὠφέλησε πολὺ τὴν ἀνθρωπότητα. Μὰ ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ ἔλειψε ὁ ἀνταγωνισμὸς, ὁ κεφαλαιοκρατισμὸς, στὴ νέα του μορφή, ὅπως θὰ δοῦμε ἀκόμα πιὸ κάτω, ἔπαψε νὰ εἶναι τὸ σύστημα ποὺ μποροῦσε νὰ προωθήσῃ τὴν οἰκονομία στὸ δρόμο τῆς προόδου.

Τὸ σημερινό, συνεπῶς, σύστημα τῆς *de facto* μονοπωλιακῆς ὀργανώσεως τῆς οἰκονομίας ἐξυπηρετεῖ τὰ ἰδιωτικὰ καὶ ὄχι τὰ γενικὰ συμφέροντα, ἐμποδίζει τὴν προσαρμογὴ τῆς παραγωγῆς στὶς ἀνάγκες τῆς καταναλώσεως, ὥστε νὰ πραγματοποιηθῇ τὸ *maximum* τῆς ἀποδόσεως, καὶ ὀδηγεῖ στὶς οἰκονομικὰς κρίσεις, γιὰ τὴν λείπει ἡ συνειδητὴ καὶ προγραμματισμένη κατεύθυνση τῆς οἰκονομίας.

Δ. Η ΑΔΥΝΑΜΙΑ ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΚΡΑΤΙΣΜΟΥ ΝΑ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗ ΤΗΝ ΤΕΧΝΙΚΗ ΠΡΟΟΔΟ

Ἡ κεφαλαιοκρατία ἐπίσης, ὅπως τελικὰ ἐξελίχθη καὶ διαμορφώθηκε, δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ παρακολουθῇ τὴν τεχνικὴ πρόοδο καὶ νὰ χρησιμοποιῆ τις ἐφευρέσεις κι' ὅλες τις ἄλλες τεχνικὰς τελειοποιήσεις γιὰ τὸ γενικὸ καλὸ. Ὅταν ὁ ἐλεύθερος ἀνταγωνισμὸς δὲν λειτουργεῖ, καὶ δὲν λειτουργεῖ ὅπως εἶδαμε πιὸ πάνω, κι' ἀκόμα ἐπικρατεῖ ὁ μονοπωλιακὸς χαρακτήρας στὴν ἀτομιστικὴ οἰκονομία, ἡ ἰδιωτικὴ ἐπιχείρηση δὲν νοιώθει τὴν ἀνάγκη νὰ ἐφαρμόζη νέες ἐφευρέσεις καὶ τελειοποιήσεις, ποὺ εἶναι ἀπαραίτητες γιὰ τὴν αὔξησιν τῆς παραγωγικότητος. Ἀντίθετα μάλιστα, ἔχει κάθε συμφέρον νὰ παραμερίζῃ τις ἐφευρέσεις ἐκεῖνες, ποὺ θὰ εἶχαν ἀποτέλεσμα τὴν ἐλάττωσιν τοῦ κόστους τῆς παραγωγῆς.

γής πρὸς ὄφελος τῆς καταναλώσεως, ὅταν μάλιστα πρόκειται γιὰ ἐπιχειρήσεις πού παράγουν μὲ πιὸ ἀκριβὸ κόστος καὶ τὰ κεφάλαια πού ἔχουν ἐπενδυθῆ στὶς ἐπιχειρήσεις αὐτές δὲν ἔχουν ἀκόμα ἀποσβεσθῆ. "Ὅταν ὑπάρχει ἀνταγωνισμός, κανένας παραγωγὸς δὲν μπορεῖ νὰ ἐπηρεάζῃ τὶς τιμές καὶ δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι τόσο δυνατὸς ὥστε νὰ ἐμποδίζῃ τὴν ἴδρυση νέων ἐπιχειρήσεων. "Ἔτσι παραγωγοὶ καὶ κεφαλαιοῦχοι, ὅταν ἔρχεται μιὰ καινούργια ἐφεύρεση, παθαίνουν ἀναγκαστικὰ ζημιές, κι' αὐτὸ εἶναι τὸ πρῶτο σκαλοπάτι τῆς οἰκονομικῆς πρόοδου. "Ὅταν ὅμως οἱ ἐπιχειρήσεις αὐτές εἶναι ἀρκετὰ μεγάλες, ὅταν μὲ τὶς ἀμοιβαῖες συνεργασίες καὶ συνεννοήσεις τους σὲ τράστ, σὲ καρτέλ καὶ σὲ κάθε εἶδος ἐνώσεις, ἀποκτοῦν τὴ δύναμη νὰ ἐπηρεάζουν τὶς τιμές καὶ νὰ ἐμποδίζουν τὴν ἴδρυση νέων ἐπιχειρήσεων, ἱκανῶν νὰ τὶς ἀνταγωνισθοῦν, τότε ἡ τεχνικὴ πρόοδος ξεφεύγει ἀπ' τὸν ἀληθινὸ προορισμὸ τῆς καὶ καμμιά ὠφέλεια δὲν προσφέρει στὸ κοινωνικὸ σύνολο.

Οἱ τεχνικὲς τελειοποιήσεις, καὶ ὅταν ἐφαρμόζονται, δημιουργοῦν τὰ λεγόμενα «διαφορικὰ κέρδη» γιὰ τὶς ἰδιωτικὲς ἐκεῖνες ἐπιχειρήσεις, πού ἐργάζονται μὲ εὐνοϊκώτερους ὄρους παραγωγῆς. Αὐτὸ τὸ βλέπουμε σ' ὅλες τὶς χῶρες καὶ σὲ μεγαλύτερο μάλιστα βαθμὸ στὶς μικρότερες, στὶς ἀγροτικὲς, πού βρίσκονται στὸ στάδιο τῆς ἐκβιομηχανίσεως. Ἐκεῖ λειτουργοῦν παράλληλα καὶ οἱ καινούργιες, οἱ τεχνικὰ τελειοποιημένες καὶ οἱ παλιές μὲ τὶς καθυστερημένες ἐγκαταστάσεις. Ἡ τιμὴ τῆς πωλήσεως κανονίζεται σύμφωνα μὲ τὸ κόστος τῆς ἐπιχειρήσεως πού ἐργάζεται μὲ τὶς δυσμενέστερες συνθήκες—ἀφοῦ ἡ πολιτικὴ τῆς αὐταρκειᾶς πού ἐφαρμόζεται τὰ τελευταῖα χρόνια σ' ὅλες σχεδὸν τὶς χῶρες ἐμποδίζει τὸν ἀνταγωνισμὸ τῆς ἀλλοδαπῆς—κι' ἔτσι δημιουργοῦνται γιὰ τὶς ἄλλες, τὶς νεώτερες ἐπιχειρήσεις, τεράστια κέρδη, πού τὰ εἰσπράττουν οἱ κεφαλαιοῦχοι καὶ οἱ ἐπιχειρηματίες.

Οἱ μεγάλες κεφαλαιοκρατικές ἐπιχειρήσεις, ποὺ ἀποκτοῦν μὲ τὸν καιρὸ καὶ τεράστια πολιτική δύναμη, αὐτὲς πᾶνε νὰ ρυθμίσουν τὴν κατεύθυνση τῆς τεχνικῆς σύμφωνα μὲ τὴν ἰδιωτικοοικονομική ἀντίληψη. Ἔτσι βλέπουμε νὰ γίνεται στόχος ἡ ἐξέλιξη τῆς τεχνικῆς στοὺς κύκλους τῆς σημερινῆς οἰκονομίας, ποὺ νομίζουν χρέος τους νὰ κρούσουν τὸν κώδωνα τοῦ κινδύνου γιὰ τὸν ὑπερβολικά, τάχα, γρήγορο ρυθμὸ τῆς τεχνικῆς προόδου καὶ νὰ προτείνουν διάφορα σχετικὰ περιοριστικὰ μέτρα. Κοντὰ σὲ ἄλλα ἐπρότειναν τελευταῖα τὴ σύσταση ἑνὸς εἰδικοῦ ὀργανισμοῦ, ποὺ νὰ διαχειρίζεται αὐτὸς τὶς νέες ἐφευρέσεις καὶ ν' ἀποφασίζη πότε εἶναι καιρὸς νὰ παραδίνωνται αὐτὲς στὴν κοινὴ χρῆση, ἀνάλογα μὲ τὶς ἀνάγκες τῆς παραγωγῆς καὶ τὶς δυνατότητες τῆς καταναλώσεως.

Ἄκόμα στὴν τεχνικὴ πρόοδο ἀποδίδουν οἱ ὄπαδοὶ τοῦ κεφαλαιοκρατισμοῦ τὶς οἰκονομικὲς κρίσεις καὶ ὅλες τὶς ἀντίστοιχες συνέπειές τους. Ὁ πρῶν Ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν τῆς Γαλλίας Καγιώ σὲ μιὰ διάλεξη ποὺ ἔκανε πρὶν μερικὰ χρόνια στὸ Παρίσι (1933), δίνοντας μιὰ πολὺ στενὴ καὶ περιορισμένη ἐρμηνεῖα στὰ οἰκονομικὰ φαινόμενα ἔλεγε πὼς τὰ 20 ἑκατομμύρια τῶν ἀνέργων ποὺ ἐδημιούργησε ἡ μεγάλη οἰκονομικὴ κρίση τοῦ 1929—1931 ἦταν ἀποτέλεσμα τῶν ραγδαίων τεχνικῶν προόδων καὶ πὼς τάχα αὐτὲς ἦταν ποὺ περιώρισαν καταπληκτικὰ τὸν ἀριθμὸ τῶν ἐργατῶν στὶς διάφορες βιομηχανικὲς ἐπιχειρήσεις, μὲ τὶς βελτιώσεις ποὺ ἐπέτυχαν. Καὶ ὅμως ὁ ἴδιος ὁ Καγιώ, στὴν ἴδια αὐτὴ διάλεξή του, ἀναφέρει ἕνα γεγονός ποὺ τοῦ ἔκανε ἐξαιρετικὴ ἐντύπωση, ὅπως μᾶς λέει ὁ Ρίτου. Ἐπῆγε δηλ. κάποτε νὰ ἐπισκεφθῆ ἕνα φράγμα ποὺ ἔγινε στὸ Ρῆνο γιὰ τὴν παραγωγὴ ἠλεκτρισμοῦ καὶ ποὺ ἐστοίχισε 600 ἑκατομμύρια φράγκα. Στὸ ἐξῆς, ἀναφέρει, θὰ ἐχρησιμοποιοῦντο μόνον 25 ἐργάτες ἀντὶ τῶν 1200 ποὺ ἐχρησιμοποιοῦντο πρὶν καὶ μόλα ταῦτα, προσθέτει, τὸ ἠλεκτρικὸ

ρεῦμα θὰ ἐξακολουθοῦσε νὰ πουλιέται στὴν πρωτοτερινὴ τιμὴ του. Καὶ διαμαρτύρεται, δικαιολογημένα, ὁ Καγιὼ γιὰ «τὸ καταστροφικὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα τῆς οἰκονομίας». ὅπως τὸ χαρακτηρίζει. Μὲ μόνη ὅμως τὴ διαφορὰ πῶς ἐνῶ ὁ Καγιὼ βλέπει πολὺ καθαρὰ ὅτι βαίνομε, μὲ τὴ σημερινὴ ὀργάνωση, σὲ οἰκονομικὸ ἀδιέξοδο, ἀντὶ νὰ ἀναζητήσῃ τὴν αἰτία τοῦ κακοῦ στὸ οἰκονομικὸ σύστημα ποὺ ἰσχύει σήμερα, τὴν ἀποδίδει στὴν τεχνικὴ.

Ἄλλ' ἀκριβῶς, ὅπως εἴπαμε καὶ σ' ἄλλο σημεῖο τῆς μελέτης αὐτῆς, ἡ τεχνικὴ δίνει τίς δυνατότητες καὶ καθορίζει τίς προϋποθέσεις τῆς παραγωγῆς ἐνὸς ἀγαθοῦ, ἐνῶ ἡ οἰκονομικὴ τελικὰ τίς δυνατότητες ἐπιλογῆς. Αὐτὴ δίνει τὸ μέτρο καὶ καθορίζει τὸ σκοπὸ. Ἡ τεχνικὴ εἶναι μιὰ ὀρθολογιστικὴ χρησιμοποίηση μέσων γιὰ τὴν πραγματοποίηση ἐνὸς σκοποῦ. Ἄν ὁ σκοπὸς εἶναι ἀντιοικονομικὸς καὶ ἀντικοινωνικὸς, γι' αὐτὸ δὲν φταίει ἡ τεχνικὴ, ἀλλὰ ἡ οἰκονομικὴ, μὲ ἄλλα λόγια τὸ οἰκονομικὸ σύστημα ποὺ ὑπηρετεῖ ἡ τεχνικὴ. Ἐκεῖ λοιπὸν πρέπει ν' ἀναζητήσομε τίς βαθύτερες αἰτίες καὶ ὄχι στὴν τεχνικὴ.

Γιὰ τὸ σημερινό, συνεπῶς, οἰκονομικὸ ἀδιέξοδο τὴν εὐθύνη τὴν ἔχει ἀκέραιη ὁ κεφαλαιοκρατισμὸς. Καὶ ἐνῶ μὲ τὴ βοήθεια τῆς τεχνικῆς κάθε οἰκονομικὸ σύστημα ποὺ ἀποβλέπει στὴν ἐξυπηρέτηση τοῦ συνόλου καὶ ὄχι στὴν πραγματοποίηση τοῦ μεγαλύτερου κέρδους, μπορεῖ βαθμιαῖα νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ στὸν αἰῶνα τῆς «ἀφθονίας», τὸ καπιταλιστικὸ σύστημα, ἀντίθετα, ὀδηγεῖ σὲ κρίσεις οἰκονομικὲς καὶ σὲ καταστροφές καὶ σταματᾷ ἀκόμα καὶ τὸ δρόμο τῆς πρόοδου. Οἱ σημερινοὶ θεσμοὶ τοῦ κεφαλαιοκρατισμοῦ, ὅπως παρατηρεῖ πολὺ σωστὰ ὁ Lange, ἀναστέλλουν κάθε οἰκονομικὴ πρόοδο, γιὰ τὴν κατάστασιν ποὺ ἔφθασαν ἐμποδίζουσαν, ἀντὶ νὰ προωθοῦν, τὴν τεχνικὴ πρόοδο. Ἔτσι ἡ καπιταλιστικὴ οἰκονομία «δὲν καταδικάζει μόνον τὸ προλεταριάτο, ὅπως μᾶς λέγει ἕνας ἄλλος βαθὺς μελε-

τητῆς τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων, ὁ ρώσος Tugan - Ba-
tapowski, σ' ἐξαντλητικὴ ἐργασία καὶ σὲ κακομοιριασμένη
ζωή, μὰ ἐμποδίζει ἀκόμα τὴν αὔξηση τοῦ ἐθνικοῦ πλούτου
καὶ ἀποξενώνει τὴν παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας ἀπὸ
τὴν πρόοδο τῆς νεώτερης τεχνικῆς».

Ἡ κεφαλαιοκρατικὴ οἰκονομία δὲν μπορεῖ, ὅπως φαί-
νεται ἀπὸ τὰ παραπάνω, νὰ σηκώσῃ τὸ βάρος τῶν ἀξιώ-
σεων τῆς προόδου. Τὰ αἷτια τῆς ἀδυναμίας αὐτῆς εἶναι
ὄργανικά, γεννιοῦνται καὶ βρίσκονται μέσα σ' αὐτὴν τὴν
ἴδια. Εἶναι δηλ. πρὸ παντὸς οἱ μεγάλες ἐπιχειρήσεις, ἀπὸ
τις ὁποῖες λείπει ὁ ἀνταγωνισμὸς. Γιὰ νὰ κομματιάσουμε
τις μεγάλες αὐτὲς ἐπιχειρήσεις καὶ νὰ ξαναγυρίσουμε στὶς
μικρές, ὅπου ὁ ἀνταγωνισμὸς θὰ ἦταν δυνατός, αὐτὸ εἶ-
ναι ἀδύνατο, ὅπως σωστὰ παρατηρεῖ ὁ Lange. Ἀλλὰ καὶ
ἂν ἀκόμα ὑποθέσουμε, γιὰ μιὰ στιγμή, πὼς τὸ κομματία-
σμά τους ἦταν δυνατό, δὲν θὰ ἦταν ὅμως ἐπιθυμητό, γιατί
τότε θὰ ἔπρεπε νὰ ἐγκαταλειφθοῦν τὰ μεγάλα οἰκονομικά
πλεονεκτήματα τῆς μεγάλης παραγωγῆς, ποὺ εἶναι τεχνι-
κὰ συνυφασμένα μὲ τὴ μεγάλη ἐπιχείρηση.

Ἄλλοῦ συνεπῶς πρέπει νὰ ἀναζητήσουμε τὴ λύση καὶ
ὄχι στὸ ξαναγύρισμα στὰ περασμένα. Χρειάζεται καινούρ-
γιο οἰκονομικὸ σύστημα, ποὺ νὰ μπορῇ νὰ χρησιμοποιηθῇ
ὀλοκληρωτικὰ τὶς τεχνικὲς δυνατότητες γιὰ νὰ καταπο-
λεμήσῃ ἀποτελεσματικὰ τὸ νόμο τῆς στενότητος τῶν
ἀγαθῶν.

Ε. ΟΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΔΙΑΚΥΜΑΝΣΕΙΣ. Η ΑΝΕΡΓΙΑ

Ἡ ἀτομιστικὴ οἰκονομικὴ ὀργάνωση παρουσιάζει μιὰ
κυκλικὴ διακύμανση κατὰ χρονικὰ διαστήματα, γύρω ἀπὸ
δέκα χρόνια, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ἐκδήλωση μιᾶς κρίσεως
κάθε φορά, κρίσεως ποὺ δημιουργεῖ ἀνεργία καὶ ἔχει πολ-
λὲς ἄλλες δυσάρεστες συνέπειες γιὰ τὴν οἰκονομικὴ ἐξέ-
λιξη. Τὴν περίοδο μιᾶς οἰκονομικῆς ἀνθήσεως, ποὺ τὴ χα-
ρακτηρίζει ἡ ἔνταση τῶν παραγωγικῶν μέσων, ἡ τέλεια

άπασχόληση τῶν ἐργατικῶν δυνάμεων, διαδέχεται μιὰ περίοδος οἰκονομικοῦ μαρασμοῦ, ὅπου ἡ παραγωγή περιορίζεται, οἱ τιμὲς πέφτουν, οἱ συναλλαγές μικραίνουν, οἱ ἄνθρωποι μένουν ἄνεργοι καὶ ὅπου χίλια δυὸ ἄλλα κοινωνικά προβλήματα δημιουργοῦνται. Ἔτσι γίνεται μείωση τῆς παραγωγικότητας τῆς οἰκονομίας, ὑποάπασχόληση καὶ σταμάτημα τῆς παραγωγῆς ἀγαθῶν, τῆ στιγμή πού οἱ ἄνθρωπινες ἀνάγκες ζητοῦν, ὅπως πάντα, ἱκανοποίηση.

Εἶναι κιόλας ἕνας αἰώνας ἀπὸ τὸν καιρὸ πού ὁ Engels ἐτόνιζε τὶς συνέπειες τῆς ἀναρχίας τῆς παραγωγῆς στὸ ἀστικό καθεστῶς. «Ἡ οἰκονομικὴ χρεωκοπία τῆς ἀστικῆς τάξεως, ἔλεγε, ἐπαναλαμβάνεται κανονικὰ κάθε δέκα χρόνια. Σὲ κάθε δεκάχρονη κρίση ἡ κοινωνία πνίγεται κάτω ἀπὸ τὴν πίεση τῶν γιγαντιαίων παραγωγικῶν δυνάμεων καὶ τῶν προϊόντων πού ἡ ἴδια ἐδημιούργησε καὶ πού δὲν μπορεῖ νὰ τὰ διευθύνῃ. Ἀνίσχυρη βρίσκεται ἀντιμέτωπη μὲ τὸν παραλογισμό αὐτό, γιατί τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ καταναλωθῇ, γιὰ τὸν ἀπλούστατο λόγο, ὅτι ὑπάρχει ἔλλειψη καταναλωτῶν».

Ἀπὸ τότε τὰ κράτη μάταια προσπαθοῦν ν' ἀντιμετωπίσουν τὶς τρομακτικὲς αὐτὲς συνέπειες τῶν κρίσεων. Πειραματίζονται συνεχῶς προσπαθώντας νὰ βροῦν λύσεις ἀποτελεσματικὲς. Κινοῦνται μέσσω σὲ μιὰ σύγχυση κατευθύνσεων πού ἀλληλοσυγκρούονται. Νωπὲς εἶναι ἀκόμα σ' ὄλους μας οἱ τελευταῖες προσπάθειες γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῆς οἰκονομικῆς κρίσεως τοῦ 1929. Ἄλλοῦ ρίχνουν τὰ σακιά μὲ τὸν καφέ στὴ θάλασσα γιὰ νὰ σταματήσουν τὴν πτώση τῶν τιμῶν, ἄλλοῦ καῖνε τὶς μπάλες μὲ τὸ βαμβάκι καὶ καταστρέφουν ἄλλα προϊόντα, ἄλλοῦ δίνουν ἐπιδόματα στοὺς ἀνέργους, ἄλλοῦ κάνουν δημόσια ἔργα γιὰ νὰ δημιουργήσουν ἐργατικὴ ἀπασχόληση, χωρὶς νὰ μποροῦν καὶ νὰ προλάβουν τὴν ἐπανάληψη στὸ ἄμεσο μέλλον τῶν ἴδιων ἐκδηλώσεων.

Οἱ διακυμάνσεις αὐτὲς τοῦ οἰκονομικοῦ βίου, μὲ τὶς

δυσάρεστες οἰκονομικὲς καὶ κοινωνικὲς τους συνέπειες, εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς καπιταλιστικῆς ὀργανώσεως, ποὺ δὲν βασιζέται πάνω σ' ἑνιαῖο πρόγραμμα κατευθύνσεως, ἀλλὰ σ' ἓνα δῆθεν αὐτοματισμὸ τῆς λειτουργίας τῆς οἰκονομίας, ποὺ ξεσπᾶ συχνὰ σὲ οἰκονομικὲς καὶ κοινωνικὲς συγκρούσεις.

Εἶναι ἀποτέλεσμα ἐπίσης τῆς λανθασμένης πολιτικῆς τῶν ἐπενδύσεων, τῆς κακῆς κατανομῆς τῶν πιστώσεων μεταξὺ τῶν διαφόρων κλάδων τῆς παραγωγῆς. Ἔτσι φθάνουμε σὲ μιὰ ὀνομαστικὴ μόνο «ὑπερπαραγωγή», γιατί δὲν εἶναι μιὰ παραγωγή ποὺ περνάει τὶς ἀνάγκες, ἀλλὰ μιὰ παραγωγή ποὺ περνάει τὴν ἀγοραστικὴ δύναμη, τὴν ἰκανότητα δηλαδὴ καὶ τὴ θέληση γιὰ ν' ἀγοράσουμε, πρᾶγμα ποὺ εἶναι ἐντελῶς διαφορετικὸ. Καὶ αὐτὰ ὅλα γίνονται γιατί λείπει ἓνα ἑνιαῖο σχέδιο, ἓνα γενικὸ πλάνο ρυθμιστικὸ τῆς κατευθύνσεως τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς, ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ μὲ τὴν καπιταλιστικὴ οἰκονομία, γιατί τὰ μέσα τῆς παραγωγῆς ἀνήκουν στοὺς ἰδιῶτες καὶ ὄχι στὸ σύνολο.

Οἱ οἰκονομικὲς αὐτὲς διακυμάνσεις ἔγιναν τώρα τελευταῖα πιὸ ἔντονες καὶ πιὸ αἰσθητὲς στὶς κοινωνικὲς καὶ οἰκονομικὲς τους συνέπειες. Αὐτὸ συνέβη κυρίως ἀπὸ τότε ποὺ ἔπαψε νὰ λειτουργῇ ὁ ἐλεύθερος ἀνταγωνισμὸς καὶ ἡ νεώτερη παραγωγή πῆρε τὴν μορφή τῆς μεγάλης συγκεντρώσεως. Παλαιότερα οἱ ἐπιδράσεις τους ἦτανε πιὸ περιορισμένες. Ἐδημιουργοῦσαν π. χ. κατὰ μέσον ὄρο μιὰ διακύμανση στὶς τιμὲς χονδρικῆς πωλήσεως κατὰ 6--8 ο/ο καὶ μιὰ ὀπωσδῆποτε σοβαρὴ ἀνεργία. Ἡ οἰκονομικὴ κρίση ποὺ ἄρχισε τὸ 1929 ἔφερε μιὰ πτώση στὶς τιμὲς κατὰ 60—70 ο/ο καὶ ἐδημιούργησε ἓνα ἀριθμὸ ἀνέργων ποὺ πέρασε τὰ 20 ἑκατομμύρια. Ἡ σημερινὴ μορφή τῆς παραγωγῆς εἶναι ἀνελαστικὴ. Ἡ ἀναλογία τοῦ πάγιου κεφαλαίου γίνεται ὀλοένα καὶ μεγαλύτερη καὶ ἡ τυποποίηση

της παραγωγής καθιστά αδύνατη την προσαρμογή σε άλλες κατευθύνσεις.

Οί ζημιές που δημιουργούνται στην οικονομία από τις οικονομικές κρίσεις είναι τεράστιες. Άρκει να σκεφθῆ κανείς πόσοι άνεργοι μένουν κάθε τόσο χωρίς δουλειά, πόσα εργοστάσια δὲν δουλεύουν και πόσα αγαθά καταστρέφονται.

Ἡ άνεργία, μαζί με τὴν άνισότητα τῶν εισοδημάτων, αποτελοῦν τὰ δυὸ βασικά μειονεκτήματα «ἢ τὰ δυὸ ἀμαρτήματα», κατὰ τὴν διατύπωση τοῦ Keynes, τοῦ σημερινοῦ οικονομικοῦ συστήματος.

ΣΤ. ΤΑ ΑΠΑΤΗΛΑ ΜΕΣΑ ΤΟΥ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΥ

Ἐπάρχει ὅμως και κάτι ἄλλο, που εἶναι και αὐτὸ ἀποτέλεσμα τῆς κεφαλαιοκρατίας. Εἶναι ὅτι τὸ οικονομικὸ αὐτὸ σύστημα που ἰσχύει σήμερα παρασύρει τὴν κατανάλωση ὄχι ἐκεῖ που τῆς συμφέρει, ἀλλὰ ἐκεῖ που συμφέρει στις μεγάλες ἰδιωτικές ἐπιχειρήσεις.

Συχνὰ ὁ παραγωγὸς με τὴ διαφήμιση, που μέσα στο σημερινὸ καθεστῶς ἀποτελεῖ ἓνα τεράστιο ὄπλο στὰ χέρια τῶν μεγάλων ὀργανισμῶν, και γενικά με τὴν προπαγάνδα, παρασύρει τὸν καταναλωτὴ και τὸν κάνει νὰ ἀγοράζη τὰ πράγματα που παρέχει αὐτὸς και αὐτὸ συντελεῖ στο νὰ μὴ κατασκευάζη ἐκεῖνα που ὁ λαὸς χρειάζεται και πρέπει νὰ ἀγοράση. Ὁ καταναλωτὴς δὲν εἶναι ἰκανὸς νὰ ξεδιαλύνη τὴν καλὴ ἢ τὴν κακὴ ποιότητα αὐτῶν που τοῦ προσφέρουν. Βρίσκεται, σὰ νὰ λέμε, μέσα σὲ μιὰ πραγματικὴ σύγχυση, πῶς νὰ ἐκλέξη ἐλεύθερα ἐκεῖνο που πραγματικὰ θέλει. Ὅταν τὰ εἶδη που τοῦ προσφέρονται δὲν εἶναι ἀνάλογα σὲ τὴν τιμὴ με τὴν ἀξία τῆς ἐργασίας που περιέχουν, τότε νοθεύεται γενικά τὸ σύστημα τοῦ κόστους, βαρύνεται ἄδικα ἢ κατανάλωση, σπαταλᾶται ἢ παραγωγή και

τὸ μόνο ἀποτέλεσμα εἶναι ἡ δημιουργία τῶν μεγάλων ἰδιωτικῶν κερδῶν.

Μονάχα ὅταν οἱ ἐπιχειρήσεις δὲν κατευθύνονται ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ κέρδους παρέχουν ἀντικειμενικὲς προϋποθέσεις, πῶς δὲν θὰ ἀπατήσουν τὴν κατανάλωση. Για νὰ γίνῃ ὅμως αὐτὸ πρέπει οἱ ἐπιχειρήσεις νὰ μὴ εἶναι ἰδιωτικές, ἀλλὰ δημόσιες. Τότε μονάχα ἡ παραγωγή παρέχει ὅλες τὶς ἐγγυήσεις πῶς θὰ ἐξυπηρετῆ ἐκεῖνο ποῦ θέλει ὁ καταναλωτὴς καὶ ποῦ εἶναι ὠφέλιμο γι' αὐτόν.

Ἔτσι οἱ βασικὲς αὐτὲς αἰτίες, δηλαδή ὁ κερδοσκοπικὸς χαρακτήρας τῆς οἰκονομίας, ἡ ἀνισότητα τῶν εἰσοδημάτων, ἡ μονοπωλιακὴ ὀργάνωση τῆς καπιταλιστικῆς οἰκονομίας, ἡ ἀδυναμία τῆς νὰ παρακολουθήσῃ καὶ νὰ ἐκμεταλλεῖται γιὰ τὸ καλὸ τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου τὴν τεχνικὴ πρόοδο, οἱ οἰκονομικὲς διακυμάνσεις μὲ τὶς ὀλοένα ὀξύτερες οἰκονομικὲς κρίσεις, τὰ ἀπατηλὰ μέσα μὲ τὰ ὁποῖα ὁ καπιταλισμὸς παρασύρει τὴν κατανάλωση γιὰ νὰ πραγματοποιήσῃ τὰ μεγάλα κέρδη, ἔγιναν ὀργανικὲς αἰτίες, στενὰ συνυφασμένες μὲ τὴ φύση καὶ τὴν οὐσία τῆς ἀτομιστικῆς οἰκονομίας. Οἱ ὀργανικὲς αὐτὲς αἰτίες ποῦ ἀφαιροῦν ἀπὸ τὸν καπιταλισμὸ τὴ δυνατότητα νὰ λύσῃ τὰ οἰκονομικὰ καὶ κοινωνικὰ προβλήματα ποῦ ἀπασχολοῦν σήμερα τὸν κόσμον ὠδήγησαν στὴν ἀνατροπὴ τῆς οἰκονομικῆς ἰσορροπίας καὶ στὴ δημιουργία μιᾶς ἔντονης κοινωνικῆς ἀνισότητος μὲ ἀποτέλεσμα τὴν πάλιν τῶν τάξεων, τὴ διαρκῆ σύγκρουση μεταξὺ προλεταρίων καὶ ἐργοδοτῶν καὶ τὸ σοβαρὸ περιορισμὸ τῆς παραγωγικότητος τῆς οἰκονομίας.

5. ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΓΙΝΟΥΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΕΣ ΒΕΛΤΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΣΗΜΕΡΙΝΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ;

Ός τώρα είδαμε πώς ο κεφαλαιοκρατισμός δέν μπόρεσε νά λύση τά οικονομικά καί κοινωνικά προβλήματα, πού άπασχολοϋν όλόκληρο τόν κόσμο, καί μᾶς ἔφερε σ' ἓνα οικονομικό άδιέξοδο, άπό τὸ όποίο μάταια προσπαθοϋμε νά βγοϋμε. Ἐναλύσαμε άκόμα καί τούς λόγους πού άφαιροϋν άπό τόν καπιταλισμό τή δύναμη νά έκπληρώση ἑκείνο πού περιμένει ό κόσμος άπό ἓνα δίκαιο καί όρθό οικονομικό σύστημα.

Ἐλλά ἴσως ἑρώτηση κανείς: δέν μποροϋν ἄραγε νά γίνουν μέσα στό σημερινό άστικό καθεστώς τέτοιες βελτιώσεις, ώστε νά ἑξαφανισθοϋν ὅλα τά μειονεκτήματα πού παρουσιάζει τὸ σύγχρονο οικονομικό σύστημα; Δέν θά ἦταν δυνατό μιᾶ διευθυνόμενῃ οίκονομία πού θά κρατῆ κάτω άπό ἓναν συστηματικό ἑλεγχο τήν παραγωγή καί ὅλες τίς μεγάλες ἑπιχειρήσεις νά περιορίση, ἂν ὄχι καί νά ἑξαφανίση, τά κακά τοϋ κεφαλαιοκρατισμοϋ; Δέν ἔγιναν ἔως τώρα προσπάθειες πρὸς τήν κατεύθυνση αϋτή;

Νά ἓνα ζήτημα πού πρέπει νά τὸ ἑξετάσουμε, προτοϋ άναζητήσουμε κάτι τὸ ὀλότελα καινούργιο στην οικονομική ὀργάνωση.

Α. ΟΙ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΗ ΤΟΥ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΥ

Πρὸς τή κατεύθυνση αϋτή, ν' άναζητηθοϋν δηλ. «διορθωτικές» λύσεις, ἔγιναν τελευταία πολλές προσπάθειες. Πρῶτα πρῶτα, σοβαροί οικονομολόγοι καί πολιτικοί προσπάθησαν άναθεωρώντας τίς βάσεις τοϋ κλασσικοϋ συστήματος τῆς οίκονομικής πολιτικῆς νά δημιουργήσουν ἓνα νεο-καπιταλισμό, ἑλευθερωμένο άπό ὅλα τά μει-

ονεκτήματα τοῦ σημερινοῦ. Οἱ φιλελεύθεροι, ποὺ δὲν ἐννοοῦσαν νὰ παραστρατήσουν κι' ἔμειναν πιστοὶ στὶς ὀρθόδοξες ἀντιλήψεις των, ἄρχισαν τῶρα τελευταῖα ν' ἀναθεωροῦν κάπως τὶς ἀπόψεις τους αὐτές, μιὰ ποὺ ἔνοιωσαν κι' αὐτοί, πῶς ἦταν ἀναπόφευκτη ἀνάγκη ἐπιβαλλόμενη ἀπὸ τὴν πίεση τῶν πραγμάτων, καὶ εἶδαν πῶς ἡ ἐξέλιξη ἔπαψε νὰ ἔχη ἀπόλυτη ἐμπιστοσύνη σὲ οἰκονομικὸ σύστημα, ποὺ βασιίζεται στὴν ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία καὶ στὸν ἐλεύθερο ἀνταγωνισμό.

Ἔτσι ἐδημιουργήθηκε ἡ θεωρία τοῦ νεοφιλελευθερισμοῦ μὲ κύριους ἐκπρόσωπους τὸν ἀμερικανὸ Lippman, τὸ γάλλο Rougier, τὸν Rörke καὶ ἄλλους πολλοὺς οἰκονομολόγους. Οἱ οἰκονομολόγοι αὐτοὶ θέλουν νὰ κάνουν τὸν λιμπεραλισμὸ «θετικὸ» καὶ «δημιουργικὸ». Ἄναγνωρίζουν ὅτι, ὅπως ἔχουν σήμερα τὰ πράγματα, ἡ παρέμβαση τοῦ Κράτους παίζει σπουδαῖο ρόλο στὸ ζήτημα τῆς οἰκονομικῆς ὀργανώσεως. Δέχονται δηλαδὴ πῶς ὁ κεφαλαιοκρατισμὸς ὁδηγεῖ συχνὰ σὲ ὄχι δίκαια ἀποτελέσματα, ποὺ προσβάλλουν καὶ τὴν ἐλευθερία ἑνὸς μεγάλου ἀριθμοῦ ἀτόμων. Βλέπουν πῶς ὁ ἀνταγωνισμὸς, καθὼς μένει ἀνεφάρμοστος, αὐτοκαταστρέφεται καὶ δημιουργεῖ τὸ μονοπώλιο. Ἔτσι βγάζουν τὸ συμπέρασμα πῶς πρέπει τὸ Κράτος ν' ἀντιδράσῃ, νὰ μὴν ἀφήσῃ νὰ σβῆσῃ ὁ ἀνταγωνισμὸς, νὰ προφυλάξῃ τὴν πραγματικὴν ἐλευθερία. Καὶ προτείνουν διάφορα σχετικὰ μέτρα ποὺ θὰ ζωντανέψουν τὸν ἐλεύθερο ἀνταγωνισμό καὶ θὰ βάλουν περιορισμοὺς στὰ τράστ καὶ στὰ καρτέλ, προστατεύοντας ἔτσι τὰ ἄτομα ἀπὸ τὶς ἐπικίνδυνες ὑπερβολὰς τοῦ κεφαλαιοκρατισμοῦ. Στὸ βάθος ὅμως τὸ σύστημα παραμένει τὸ ἴδιο φιλελεύθερο. Οἱ θεσμοὶ τοῦ ἀτομιστικοῦ συστήματος ὀργανώσεως μένουν ἀνέπαφοι καὶ ἡ κρατικὴ παρέμβαση μοναδικὸ σκοπὸς τῆς ἔχει νὰ προστατεύσῃ τὴν ἐλευθερία στὶς συναλλαγὰς.

Δὲν χρειάζεται φυσικὰ πολλὴ προσπάθεια γιὰ νὰ ἀ-

ποδείξουμε πώς «οί διορθώσεις» αυτές δέν άρκοϋν για ν' αλλάξουν τήν πορεία τοϋ καπιταλισμοϋ. Εΐδαμε πώς τά αίτια εΐναι πολϋ βαθϋτερα, οργανικά. Ἡ πείρα, άλλως τε, μās δείχνει πώς ό έλεγχος ποϋ άσκει τό Κράτος στις μεγάλες έπιχειρήσεις, μέ σκοπό νά άποτρέψη τή μονοπωλιακή όργάνωσή τους, καθώς κι' ό έλεγχος στο ζήτημα τών επενδύσεων, για νά τήν προφυλάξη από κακές τοποθετήσεις, δέν μās έδωκαν θετικά άποτελέσματα. Γιατί ή σημερινή κεφαλαιοκρατική όργάνωση μέ τις μεγάλες έπιχειρήσεις, ποϋ έχουν τεράστια οικονομική δύναμη, εΐναι πιθανώτερο, όπως σωστά παρατηρεΐ ένας άλλος άμερικανός, ό Lippinkott, ότι αύτή έλέγχει και θά έλέγχη τό Κράτος και όχι τό Κράτος αύτήν. Ἡ πρόσφατη οικονομική ιστορία όλων τών χωρών εΐναι γεμάτη από παραδείγματα ποϋ ενισχύουν μέ άκαταμάχητο τρόπο τήν άποψη αύτή.

Μέ τό νά διατηρήσουμε, άλλως τε, από τή μιá τά κύρια στοιχεΐα τοϋ κεφαλαιοκρατισμοϋ, δηλ τήν άτομική ιδιοκτησία, τήν ιδιωτική έπιχείρηση και τήν επιδίωξη τοϋ μέγιστου κέρδους, και νά έξαναγκάσουμε από τήν άλλη τις έπιχειρήσεις νά κάνουν κάτι ξένο πρós τή φύση τους, τό μόνο ποϋ θά έπιτύχουμε εΐναι νά φέρουμε σύγχυση στην όλη όργάνωσή τους, νά άνατρέψουμε τήν κατεύθυνσή τους και νά τις όδηγήσουμε άργά ή γρήγορα σέ μοιραία παράλυση. Ἔτσι τό Κράτος βρΐσκεται μπροστά σέ δίλημμα: ή θά πρέπει νά σταματήσει κάθε του επέμβαση ή νά ύποτάξει όλότελα τις διάφορες έπιχειρήσεις στην κρατική ιδιοκτησία και διαχείριση.

Τό νά θελήσουμε νά ξαναφτιάξουμε τόν έλεύθερο ανταγωνισμό εΐναι, όπως παρατήρησε ό καθηγητής Lange— και όπως εΐπαμε και πιό πάνω—σάν νά θέλουμε νά κομματιάσουμε τις μεγάλες έπιχειρήσεις σέ μικρές. Ἄλλ' αύτό, και άν ακόμα λόγοι τεχνικοί θά τό επέτρεπαν, θά ήταν άσύμφορο από κοινωνική άποψη. Γιατί οί μεγάλες έπιχειρήσεις παρουσιάζουν, όπως και πάλι εΐπαμε, σπουδαΐα

οἰκονομικά ἢ κοινωνικά πλεονεκτήματα ποῦ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ τὰ θυσιάσουμε γιὰ νὰ διατηρήσουμε, δῆθεν, τὸν ἐλεύθερο ἀνταγωνισμό. Ἐλλῶς τε ἡ ἰδέα τῆς ἐπιστροφῆς στὸν καθαρὸ τύπο τῆς ἀτομιστικῆς ὀργανώσεως ἀποτελεῖ καθαρὴ «οὐτοπία», καθὼς ὑποστηρίζει καὶ ὁ συνάδελφος Ξ. Ζολώτας, «ἀφ' ἑνὸς μὲν διότι οἱ ἐργάται ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ εἶναι διατεθειμένοι νὰ παραιτηθοῦν τῶν κατακτήσεών των, τὰς ὁποίας μετὰ ἀγῶνας πολλῶν δεκαετηρίδων ἐπέτυχον, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι ἡ ἀρχὴ τῆς δικαιότερας διανομῆς τοῦ εἰσοδήματος ἔχει γίνῃ κοινὴ συνείδησις».

Ἔτσι βλέπουμε πῶς ἡ προσπάθεια νὰ βελτιώσουμε τὸν καπιταλισμό, ἐλευθερώνοντάς τον ἀπὸ μερικὰ τρωτά του, εἶναι καταδικασμένη σὲ ἀποτυχία. Δὲν μποροῦμε μὲ μικροδιορθώματα ν' ἀντιμετωπίσουμε παραστρατημένες καὶ ἀνώμαλες καταστάσεις, ποῦ ὀδηγοῦν σὲ οἰκονομικὲς καταστροφές καὶ μεγαλώνουν ὀλοένα τὸ χάσμα μεταξὺ φτώχειας καὶ πλούτου. Ἡ ρίζα τοῦ κακοῦ βρίσκεται στὴ βάση τοῦ συστήματος. Χρειαζόμαστε ριζικὲς λύσεις καὶ ὄχι «μικροδιορθώσεις» καὶ ἡμίμετρα.

Β. Η ΘΕΣΗ ΤΩΝ ΦΑΣΙΣΤΙΚΩΝ ΚΑΘΕΣΤΩΤΩΝ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΟΝ ΚΕΦΑΛΑΙΟΚΡΑΤΙΣΜΟ

Στὴν κατηγορία τῶν μεταρρυθμιστικῶν συστημάτων ἀνήκουν καὶ τὰ ὀλοκληρωτικὰ λεγόμενα καθεστῶτα, ὁ φασισμός καὶ ὁ ἐθνικοσοσιαλισμός. Τὰ καθεστῶτα αὐτὰ ξεκίνησαν μὲ ἀντικεφαλαιοκρατικὰ συνθήματα. Θέλησαν νὰ ὑποτάξουν ἀποτελεσματικὰ τὰ ἰδιωτικὰ συμφέροντα στὸ γενικὸ ἐθνικὸ συμφέρο. Ὁ Χίτλερ στὸ βιβλίο του «Mein Kampf» καθορίζει τὰ πέντε ἀρχικὰ σημεῖα τοῦ προγράμματός του, ποῦ ἡ ἐφαρμογὴ τους θὰ ἐξαφάνιζε τὸν κεφαλαιοκρατισμό. Τὸ βασικὸ στοιχεῖο τοῦ προγράμματός του ἦταν ἡ ἀρχή: «δὲν θὰ ὑπάρχη εἰ-

σόδημα πού νά μή προέρχεται από εργασία». Τό πρόγραμμα του όμως αυτό δέν εφαρμόσθηκε. Ἡ εφαρμογή του ἔμεινε γιά ἄλλους πιό πρόσφορους καιρούς.

Στήν εφαρμογή του τό ολοκληρωτικό καθεστῶς στή Γερμανία δείχτηκε πιό ἥπιο ἀπέναντι στόν καπιταλισμό ἀπ' ὅτι ἐξαγγέλλονταν στό πρόγραμμά του. Βαθμιαῖα ἐπέτυχε μιὰ συνεργασία μέ τούς ἐκπρόσωπους τοῦ κεφαλαιοκρατισμοῦ. Οἱ μεγάλοι βιομήχανοι καί κυρίως οἱ μεσαῖες τάξεις ὑποστηρίζουν μέ θερμή συμπάθεια τὰ καθεστῶτα αὐτά, γιατί θέλουν νά πιστεύουν πῶς αὐτά θά μπορέσουν νά σώσουν τή χώρα τους ἀπό τήν ἀναρχία καί τόν μπολσεβικισμό.

Ἐνισχυτικές τῆς ἀντιλήψεως αὐτῆς εἶναι καί οἱ ἐκδηλώσεις τοῦ Κράτους, πρὸ πάντων στή Γερμανία, σχετικά μέ τήν κρατική οἰκονομική πολιτική. "Ὅτι δηλαδή τό Κράτος θά περιώριζε σέ συντηρητικά ὄρια τό δικαίωμα τῆς παρεμβάσεως καί τοῦ ἐλέγχου τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς καί δέν θά κατέπνιγε τήν ἰδιωτική πρωτοβουλία οὔτε θά ἔθιγε τήν ἰδιωτική ἰδιοκτησία (δηλώσεις τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας τῆς Γερμανίας Δρος Schmitt σέ μιὰ συγκέντρωση βιομηχάνων καί τραπεζιτῶν). "Ἐτσι δέν ἔχουμε κρατικοποιήσεις τῶν μεγάλων ἐπιχειρήσεων. Ἀπλῶς ἔχουμε ἕναν κρατικό ἔλεγχο τῶν κερδῶν καί κατεύθυνση τῆς οἰκονομίας στοὺς κυριώτερους τομεῖς τῆς.

Σ' ἕνα λόγο του ὁ Χίτλερ (1934) ἐδήλωσε πῶς ὁ σκοπός καί ἡ ἀποστολή τῆς οἰκονομίας, δηλ. ἡ αὔξηση στό τελευταῖο ὄριο τῆς ἀνθρώπινης ἀποδόσεως καί συγχρόνως καί τῆς παραγωγῆς, δέν μπορεῖ ποτέ νά πραγματοποιηθῆ μέ διευθυνόμενη ἀπό τό Κράτος οἰκονομία. Ἡ ἰδιωτική πρωτοβουλία χαρακτηρίζεται σάν τό καταλληλότερο στοιχεῖο γιά τήν ἐπιτυχία τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ, γιατί αὐτή κλείνει ὅλες ἐκεῖνες τίς προϋποθέσεις πού μποροῦν νά εὐνοήσουν τήν ἀποδοτικώτερη ἀνάπτυξη στίς ποικίλες ἱκανότητες τοῦ

ἀνθρώπου. Γι' αὐτὸ ἐτόνιζε ὁ Χίτλερ : «πρέπει νὰ συντονίσουμε καὶ νὰ ἀναπτύξουμε τὶς ἱκανότητες τοῦ ἀτόμου. Πρέπει νὰ ἐξασφαλίσουμε στὸ ἄτομο ὅσο τὸ δυνατὸ πιὸ πλατὺ καὶ πιὸ ἐλεύθερο πεδίο δράσεως».

Ὁ Μουσολίνι ἐπίσης σ' ἓνα λόγο του στὸ Συνέδριο τοῦ Διεθνοῦς Ἐμπορικοῦ Ἐπιμελητηρίου ἐδήλωνε ὅτι τὸ Κράτος πρέπει νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν ἐπιχειρηματικὴ του δράση, ἰδιαίτερα ἐκείνη πού ἔχει μονοπωλιακὴ μορφή. Καὶ πρόσθετε : «Νομίζω πὼς μιὰ Κυβέρνηση πού θὰ θέλῃ νὰ βγάλῃ μὲ κάποια εὐκολία τὸ λαό της ἀπὸ τὴ μεταπολεμικὴ κρίση πρέπει νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἀπαιτούμενη ἐλευθερία στὴν ἰδιωτικὴ βιομηχανία καὶ νὰ παραιτηθῇ ἀπὸ ὅλες τὶς κρατικὲς ἐπεμβάσεις πού μονάχα τοὺς δημαγωγοὺς τῶν ἀριστερῶν θὰ ἱκανοποιοῦσαν».

Καὶ τὰ δυὸ αὐτὰ συστήματα, τόσο ὁ ἐθνικοσοσιαλισμὸς ὅσο καὶ ὁ φασισμὸς, ἀποτελοῦν μιὰ προσπάθεια συνθέσεως σοσιαλισμοῦ καὶ κεφαλαιοκρατισμοῦ. Δὲν θέλουν οὔτε κοινωνικοποίηση τῆς οἰκονομίας οὔτε καὶ κρατικοποίηση τῶν ἐπιχειρήσεων. Δὲν θέλουν ὅμως ἀκόμα οὔτε ἐλεύθερη οἰκονομία, μὲ τὴν ἔννοια πὼς κάθε ἐπιχειρηματίας νὰ μπορῇ νὰ διαθέτῃ ἐλεύθερα τὰ παραγωγικά του μέσα καὶ κάθε ἐργάτης τὴν ἐργατικὴ δυναμικότητά του. Τὸ Κράτος, κατὰ τὰ συστήματα αὐτά, στέκεται πάνω ἀπ' ὄλους καὶ σὰν ἓνα ἰδιότυπο ἀνώτατο δικαστήριον ρυθμίζει καὶ ἐλέγχει καὶ κατευθύνει καὶ προάγει τὴν ἰδιωτικὴν οἰκονομία.

Καὶ πράγματι, ἂν ἐξαιρέσουμε μερικὲς περιπτώσεις πού ἀναφέρονται στὴν πολεμικὴ οἰκονομία, τὰ καθεστῶτα αὐτὰ ἔμειναν πιστὰ στὴ βασικὴ αὐτὴ κατεύθυνσή τους. Ὅπως γράφει στὸ τελευταῖο του ἔργο «Der Einzelne und die Gemeinschaft» (1941) ὁ γερμανὸς καθηγητὴς Karl Diehl σὲ κανένα ἀπολύτως τομέα τῆς οἰκονομίας δὲν ἔγινε κρατικοποίηση, ἀκόμα καὶ ἡ ἰδιωτικὴ ἰδιοκτησία στὰ μέσα τῆς

παραγωγής διατηρήθηκε «άνεπαφη». Ἡ ἀναγνώριση τῆς ἀρχῆς τῆς ἐλευθερίας τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας βρίσκεται σὲ ἀρμονία μὲ τὶς ἀντιλήψεις τοῦ οἰκονομικοῦ φιλελευθερισμοῦ. Καὶ γι' αὐτό, συμπεραίνει ὁ Diehl, ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ ἐθνικοσοσιαλισμοῦ ὡς συστήματος «ἀντιφιλελευθέρου» (antiliberal) εἶναι ἀνεπιτυχής...».

Τὰ συστήματα αὐτά, μὲ τὴν ἕως τώρα ἐξέλιξή τους, δὲν μποροῦν νὰ χαρακτηρισθοῦν σὰν συστήματα ποὺ δέχονται κατὰ βάση τὸν κεφαλαιοκρατισμὸ καὶ ζητοῦν νὰ συντονίσουν τὰ ἀτομικὰ συμφέροντα μὲ τὰ συμφέροντα τῆς ὁλότητας. Αὐτὸ φυσικὰ θὰ μπορούσε νὰ πραγματοποιηθῆ μόνο μὲ τὴν ἄσκηση μιᾶς αὐστηρᾶ διευθυνόμενης οἰκονομίας. Μὰ ἡ διευθυνόμενη αὐτὴ οἰκονομία δὲν μπορεῖ νὰ φέρῃ καλὰ ἀποτελέσματα ὅταν τὰ μέσα τῆς παραγωγῆς βρίσκονται στὰ χέρια τῶν ἰδιωτῶν. Γιὰ νὰ εἶναι ἀποτελεσματικὴ, θὰ ἔπρεπε νὰ μπῆ ἕνας τέτοιος φραγμὸς στὴ δράση τοῦ ἀτόμου κι' ἕνας τέτοιος περιορισμὸς στὴν κάθε ἐκδήλωση τῆς οἰκονομικῆς του ἐνεργείας, ὥστε τελικὰ τὸ σύστημα αὐτὸ θὰ καταντούσε νὰ χάσῃ τὶς δημοκρατικὲς του βάσεις.

Τὸ ὅτι γιὰ νὰ λυθοῦν ὀριστικὰ τὰ οἰκονομικὰ καὶ κοινωνικὰ προβλήματα χρειάζονται ριζικώτερες λύσεις, ποὺ θὰ ἀνατρέψουν αὐτὲς τὶς βάσεις τοῦ κεφαλαιοκρατισμοῦ, φαίνεται ἀπὸ τὶς δηλώσεις ποὺ ἔγιναν τελευταῖα ἀπὸ τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν καθεστώτων αὐτῶν καὶ κυρίως ἀπὸ τὸν Χίτλερ, ποὺ σ' ἕναν ἀπὸ τοὺς τελευταίους λόγους του ἐδήλωσε κατηγορηματικὰ πῶς, ὕστερα ἀπὸ τὸν πόλεμο, θὰ ἐφαρμοσθῆ στὴ Γερμανία πλήρης σοσιαλιστικὴ οἰκονομία.

Ἄλλωστε στὴ Γερμανία τὸ ἔδαφος, γιὰ μιὰ τέτοια κατεύθυνση, ἔχει περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη χώρα προετοιμαστῆ καὶ γιὰτὶ ὁ κρατικὸς μηχανισμὸς εἶναι καλύτερα ὀργανωμένος καὶ γιὰτὶ κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ πολέμου ἡ ὀλοκληρωτικὴ διεύθυνση τῆς οἰκονομίας μὲ τὴν ἐφαρμογὴ

τῶν τετραετῶν πλάνων, ἔχει δημιουργήσει καὶ τίς τεχνικές προϋποθέσεις γιὰ μιὰ τέτοια ριζικώτερη μεταβολή.

Γ. Ο ΚΕΦΑΛΑΙΟΚΡΑΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΔΙΕΥΘΥΝΟΜΕΝΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Ἄλλὰ θὰ μᾶς προβάλουν ἀκόμα τὸ ἐρώτημα: Ξεχνᾶτε τὴ διευθυνόμενη οἰκονομία; Ξεχνᾶτε τί μπόρεσε νὰ δώσῃ ὡς τώρα στὴν οἰκονομία ὁ καπιταλισμὸς μὲ τὴν κρατική παρέμβαση; Δὲν καταπολέμησε ἀποτελεσματικὰ τὴν κρίση καὶ δὲν ξαναζωντάνεψε τὴν οἰκονομική δράση;

Ἄς δοῦμε, ὡς τόσο, πρῶτα πῶς ἔχει τὸ ζήτημα τῆς διευθυνόμενης οἰκονομίας καὶ ἂν μὲ τὸ καπιταλιστικὸ σύστημα μποροῦμε νὰ ἐπιτύχουμε ἕναν πραγματικὸ συντονισμὸ τῶν διαφόρων ἐκδηλώσεων τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς.

Εἶναι ἀλήθεια πῶς ὁ καπιταλισμὸς, τὰ τελευταῖα χρόνια, γιὰ νὰ μπορέσῃ ν' ἀντιμετωπίσῃ τὴ μοιραία κρίση ποὺ περνᾶει, ἔκανε κάποια μικρὴ στροφή, θέλησε νὰ προσαρμοστῇ πρὸς τίς ἀπαιτήσεις τῆς νέας καταστάσεως. Θέλησε, δηλαδή, νὰ γίνῃ ἀπὸ σύστημα ἀναρχικὸ καὶ χαώδες σύστημα ὀργανωμένο καὶ πειθαρχημένο. Τὸ ἀστικὸ κράτος χρησιμοποιήθηκε γιὰ νὰ βοηθήσῃ τὴν οἰκονομία νὰ βγῇ ἀπὸ τὴν κατάπτωση, ὅπου τὴν εἶχε ρίξει ἡ οἰκονομικὴ κρίση τοῦ 1929. Ἔτσι τὸ βλέπουμε νὰ παίρνῃ μιὰ ὀλόκληρη σειρά ἀπὸ μέτρα μὲ σκοπὸ νὰ ξαναζωντανέψῃ τὴν οἰκονομική δράση καὶ ν' αὐξήσῃ τὴν ἀγοραστικὴ δύναμη τῶν ἐργατικῶν μαζῶν, βελτιώνοντας τὴν οἰκονομική καὶ κοινωνική τους θέση. Παντοῦ τὸ Κράτος παρεμβαίνει στὴν οἰκονομικὴ ζωὴ μὲ σειρά ἀπὸ οἰκονομικὰ καὶ κοινωνικὰ μέτρα. Ἄκόμα τὸ βλέπουμε νὰ προσπαθῇ νὰ ἐξασκή κάποιον ἔλεγχο στὰ ἰδιωτικὰ συμφέροντα καὶ νὰ τὰ ἐντάσῃ μέσα στὸ γενικώτερο συμφέρο «συχνὰ περισσότερο μὲ καλὴ θέληση παρά μ' ἐπιτυχία», ὅπως πολὺ σωστὰ παρατηρεῖ ὁ καθηγητῆς Ρίτου.

Τὰ μέτρα αὐτὰ ἔφεραν φυσικὰ κάποιο καλὸ ἀποτέλε-

σμα, κατωρθώθηκε δηλαδή ν' αντιμετωπισθῆ ἡ κρίση καὶ νὰ ρυθμισθοῦν μερικὰ ἄλλα συγγενικά ζητήματα. Ὡστόσο παντοῦ—ἐκτὸς ἀπὸ τὶς φασιστικὲς χῶρες—εἶχαν «χαρακτῆρα συμπτωματικὸ καὶ προσωρινό». Σὲ πολλὰς χῶρες ἔγιναν μὲ σκοπὸ «νὰ ἐξυγιάνουν τὴν ἀγορὰ ἢ νὰ προετοιμάσουν καλύτερα καὶ νὰ κάνουν ταχύτερη τὴν ἐπάνοδο στὸν οἰκονομικὸ ἀτομισμὸ», ὅπως ἔγραφε ἓνας ἀπὸ τοὺς κυριώτερους ἐκπρόσωπους τοῦ ἀτομιστικοῦ οἰκονομικοῦ συστήματος ὁ γάλλος οἰκονομολόγος I. Rueff.

Ἡ πείρα ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴ πολιτικὴ τῶν τελευταίων χρόνων σ' ὅλες τὶς χῶρες μᾶς δείχνει πὼς ἡ διευθυνόμενη οἰκονομία εἶναι μιὰ ἀ ν ά γ κ η ὅπως ἔχουν τὰ πράγματα διαμορφωθῆ, ὅτι ἡ ὕπαρξη τοῦ οἰκονομικοῦ σχεδίου εἶναι ἀπαραίτητη καὶ ὅτι μονάχα μ' ἓνα τέλειο καὶ ὀλοκληρωτικὸ συντονισμὸ τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς, ποὺ ν' ἀσκήται καὶ νὰ διευθύνεται ἀπὸ τὸ Κράτος, μπορούμε ν' αντιμετωπίσουμε θετικὰ καὶ ἀποτελεσματικὰ τὰ οἰκονομικὰ καὶ κοινωνικὰ προβλήματα ποὺ μᾶς ἀπασχολοῦν σήμερα.

Ἄλλὰ γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ ἔχουμε πραγματικὸ οἰκονομικὸ συντονισμὸ, πρέπει νὰ ἐφαρμόσουμε συνειδητὴ καὶ συνεπῆ διευθυνόμενη ἢ καλύτερα προγραμματισμένη οἰκονομία. Πρέπει τὸ σχέδιο, τὸ πλάνο αὐτὸ νὰ ἐκτείνεται ἐνιαῖα σ' ὅλη τὴν οἰκονομία, νὰ κατευθύνη καὶ νὰ συντονίζη κάθε οἰκονομικὴ δράση καὶ ὄχι συμπτωματικὰ καὶ προσωρινὰ ὠρισμένες μόνο ἐκδηλώσεις τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς. Γιατὶ τότε ἔχουμε «παρεμβατισμὸ» καὶ ὄχι «προγραμματισμένη οἰκονομία». Καὶ ὑπάρχει σημαντικὴ διαφορὰ μεταξύ προγραμματισμένης οἰκονομίας (Planning) καὶ παρεμβατισμοῦ. Ὁ παρεμβατισμὸς ἐπηρεάζει μερικὰ τὴ λειτουργία τοῦ οἰκονομικοῦ συστήματος, μὲ τὸ νὰ τροποποιῆ τοὺς ὅρους στοὺς ὁποίους τὸ σύστημα αὐτὸ βασίζεται. Τὸ τελικὸ ὅμως ἀποτέλεσμα καθορίζεται ἀπὸ τὴν ἀμοιβαία ἀλληλεπίδραση ἑνὸς μεγάλου ἀριθμοῦ οἰκονομικῶν δυνάμεων ποὺ δροῦν ἀνεξάρτητα καὶ ἀσυνεννόητα μεταξύ τους.

Καθὼς θὰ δοῦμε πιὸ κάτω στὴν ἀνάλυση τοῦ σοσιαλιστικοῦ συστήματος, ἡ προγραμματισμένη οἰκονομία λειτουργεῖ διαφορετικὰ καὶ ἡ ἐπιτυχία της ἐξαρτᾶται ἀπὸ ὠρισμένες προϋποθέσεις, πού μονάχα ὁ σοσιαλισμὸς μπορεῖ νὰ ἐξασφαλίση.

Μὲ τὸ καπιταλιστικὸ σύστημα δὲν μποροῦμε νὰ ἐφαρμόσουμε διευθυνόμενη οἰκονομία πού νὰ ὀδηγῆ σὲ π ρ α γ μ α τ ι κ ὸ ο ἰ κ ο ν ο μ ι κ ὸ σ υ ν τ ο ν ι σ μ ὸ. Ἄς πάρουμε τὴ συνηθισμένη περίπτωση τῆς καπιταλιστικῆς οἰκονομίας, ὅπου ἡ ἀτομικὴ ἰδιοκτησία ἀποτελεῖ κατ' ἀρχὴν τὴ βάση τοῦ συστήματος καὶ ὅπου ὑπάρχουν καὶ διάφορες μορφές κρατικοῦ παρεμβατισμοῦ, π.χ. ἔχουμε κρατικοποιήσει ὠρισμένες ἐπιχειρήσεις κοινῆς ὠφελείας, ἔχουμε ἀκόμα ἔλεγχο στὴν παραγωγή καὶ στὰ κέρδη καὶ οὕτω καθεξῆς.

Αὐτὸ τὸ σύστημα τοῦ παρεμβατισμοῦ ὑποφέρει, ὅπως παρατηρεῖ ὁ ἄγγλος Dickenson, ἀπὸ ὅλα τὰ μειονεκτήματα τῆς ἀπρογραμματιστῆς οἰκονομίας καὶ ἀπὸ μερικὰ ἄλλα ἀκόμη πού προέρχονται μέσα ἀπὸ αὐτὸ τὸ ἴδιο. Ἡ οἰκονομία ὑπόκειται στὶς οἰκονομικὲς διακυμάνσεις καὶ σὲ κάθε ἄλλη ἔκτακτη μεταβολὴ τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς. Τὸ κράτος σὰν ἐπιχειρηματίας εἶναι ὑποχρεωμένο νὰ κινεῖται μέσα στὰ πλαίσια τῆς ἰδιωτικῆς οἰκονομίας κι' ἔτσι δὲν θ' ἀργήσῃ νὰ χαρακτηρισθῆ τελικὰ ἀπὸ τοὺς ἐργάτες ὡς ἐκμεταλλευτὴς ἐργοδότης. Ἡ κυβέρνησις, ἀκόμα καὶ μιὰ σοσιαλιστικὴ κυβέρνησις, μέσα σὲ κεφαλαιοκρατικὸ καθεστῶς, δὲν θὰ μπορέσῃ ν' ἀντιμετωπίσῃ τὸ ζήτημα τῆς ἀνεργίας, τὸ ζήτημα τῶν ἡμερομισθίων καὶ τόσα ἄλλα οἰκονομικὰ καὶ κοινωνικὰ ζητήματα, ὅπως ἔγινε μὲ τὴν κυβέρνησις τοῦ «λαϊκοῦ μετώπου» στὴ Γαλλία.

Ὅταν τὸ οἰκονομικὸ σύστημα δὲν ἀντικρύζεται σὰν ἐνιαῖο καὶ ἀδιάσπαστο σύνολο, τότε ὁ παρεμβατισμὸς, ὅπως πολὺ σωστὰ παρατήρησαν, μπορεῖ νὰ κἀνῃ περισσότερο κακὸ ἀπὸ καλὸ. Θέλει π.χ. τὸ ἀστικὸ κράτος νὰ προ-

στατεύση μιὰ βιομηχανία, θὰ ἐμποδίση παράλληλα τίς ἄλλες ν' ἀναπτυχθοῦν. Τὰ μέτρα ποὺ θὰ πάρη σὲ μιὰ τέτοια περίπτωση εἶναι κατὰ κανόνα συμπτωματικά, δὲν ἐγγίζουν τὴν ἐσώτερη αἰτία τοῦ κακοῦ ποὺ πρόκειται νὰ θεραπεύσουν, δὲν προέρχονται συνειδητὰ ἀπὸ κάποιαν κεντρικὴ ἀρχή, ἀλλὰ προκαλοῦνται ἀπὸ ἰδιωτικούς ὀργανισμούς, ποὺ συνήθως εἶναι τόσο ἰσχυροί, ὥστε ἐπηρεάζουν, ὅπως εἶπαμε, αὐτοὶ τὸ Κράτος ἀντὶ αὐτοῦς τὸ Κράτος. Τί γίνεται τότε; Τὸ Κράτος γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσῃ π.χ. τὴν ἀνεργία ἐνισχύει ἐπιχειρήσεις ποὺ ἐργάζονται ἀντιοικονομικὰ ἀντὶ νὰ δημιουργήσῃ καινούργιες ποὺ νὰ ἱκανοποιοῦν πραγματικὲς ἀνάγκες καὶ νὰ εἶναι ἀληθινὰ βιώσιμες.

Μιὰ ὀλοκληρωτικὰ σχεδιασμένη οἰκονομία, μέσα στὸ κεφαλαιοκρατικὸ καθεστῶς, θὰ μποροῦσε βέβαια ν' ἀποφύγῃ πολλὰ ἀπὸ τὰ μειονεκτήματα τοῦ μονόπλευρου παρεμβατισμοῦ. Θὰ μποροῦσε ν' ἀντικρύξῃ τὴν οἰκονομία σὰν ἓνα ἐνιαῖο καὶ ἀδιάσπαστο σύνολο, νὰ ἐκτιμήσῃ ὅσο πρέπει τὴ σημασία τοῦ συντονισμοῦ, ἀλλὰ καὶ πάλιν, ὅπως παρατηρεῖ ὁ Dickinsoṇ—ἀπὸ αὐτὸν παίρνουμε στὸ σημεῖο αὐτὸ τὰ χαρακτηριστικώτερα ἐπιχειρήματα—θὰ σκόνταφτε σὲ μιὰ σχεδὸν ἀνυπέρβλητη δυσχέρεια: στὸ ζήτημα τῆς *διανομῆς* τοῦ κοινωνικοῦ εἰσοδήματος. Ἐφ' ὅσον ἡ ἀγορὰ ρυθμίζει τελικὰ τίς διάφορες ἀξιώσεις ἐκείνων ποὺ συμμετέχουν στὴν παραγωγικὴ διαδικασία, τόσο ἐξακολουθεῖ νὰ διατηρεῖται ἡ «αὐταπάτη», πῶς ἡ διανομὴ τοῦ εἰσοδήματος καθορίζεται ἀπὸ ἀπρόσωπες καὶ ἀναπόφευχτες δυνάμεις, «σὰν ἐκεῖνες ποὺ καθορίζουν τὸν ἀέρα». Μόλις ὅμως τὸ Κράτος μὲ τὸ σχέδιο ποὺ καταστρώνει παίρνει πάνω του τὴν εὐθύνη γιὰ τὴ διαμόρφωση τῆς οἰκονομικῆς αὐτῆς δράσεως στὸ σύνολό της, ἡ αὐταπάτη αὐτὴ διαλύεται ἀμέσως καὶ φανερόνεται ἡ καθαυτὸ κοινωνικὴ φύση ὄλων τῶν οἰκονομικῶν σχέσεων.

Καὶ τότε ξεπροβάλλει μὲ ὅλο τὸν ὄγκο του τὸ πρό-

βλημα. Γιατί στὸν ἀπλὸ παρεμβατισμὸ ἢ στὸ καθαρὰ ἀτομιστικὸ κσθεστῶς, ἂν τυχόν οἱ ἐργάτες ζητήσουν μεγαλύτερους μισθοὺς μπορεῖ νὰ τοὺς ἀπαντηθῇ πῶς ἡ ἐπιχείρηση δὲν ἀντέχει νὰ πληρώσῃ καὶ πῶς τὸ κόστος δὲν μπορεῖ νὰ μεγαλώσῃ μιὰ πού ἡ τιμὴ εἶναι χαμηλή. Καὶ ἡ τιμὴ εἶναι χαμηλή, γιατί δὲν ὑπάρχει ζήτηση. "Ὅταν ὅμως ἡ οἰκονομία κατευθύνεται ἀπὸ τὸ Κράτος, ἐνῶ οἱ ἐπιχειρήσεις βρίσκονται στὰ χέρια τῶν ἰδιωτῶν, αὐτὸ θὰ πρέπει τότε νὰ αὐξήσῃ τὰ ἡμερομίσθια στὶς βιομηχανίες. Κι' ἂν τὰ ἡμερομίσθια σ' ὅλες τὶς βιομηχανίες εἶναι χαμηλά, αὐτὸ θὰ ἔχῃ τὴν αἰτία του εἴτε στὴ χαμηλὴ ἀπόδοση τῆς ἐργασίας εἴτε σὲ ἄλλους συντελεστές, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἐργατικὸ, πού συμμετέχουν δυσανάλογα στὸ τελικὸ κοινωνικὸ προϊόν.

'Αλλὰ γι' αὐτὴ τὴ δυσανάλογη συμμετοχὴ τὴν εὐθύνη θὰ φέρῃ ἀκέραιη τὸ Κράτος πού καταστρώνει τὸ οἰκονομικὸ σχέδιο. "Ἐτσι ὅμως ἡ πίεση τοῦ ἐργαζόμενου κόσμου θὰ ὀγκώνεται ὀλοένα. Ὁ καθένας θὰ πιστεῦῃ πῶς τὴν ὑπεραξία ἀπὸ τὴ δική του ἐργασία ἄλλοι τὴν καρπώνονται καὶ θὰ ζητᾶν κάθε φορὰ καὶ μεγαλύτερη συμμετοχὴ του στὸ προϊόν τῆς ἐπιχειρήσεως, ὡς ὅτου ἐκλείψῃ ὁ ἰδιώτης κεφαλαιοῦχος. "Ἄν πάλι τὸ Κράτος θελήσῃ νὰ ἀντισταθῇ στὴν ἀξίωση αὐτὴ θὰ πρέπει νὰ συντρίψῃ κάθε ὀργανωμένη ἐργατικὴ κίνηση καὶ νὰ καταλύσῃ κάθε δημοκρατικὸ θεσμό.

"Ἐτσι μὲ τὸ φιλελεύθερο κεφαλαιοκρατικὸ σύστημα δὲν μποροῦμε νὰ ἐπιτύχουμε οὔτε τὸν πραγματικὸ συντονισμὸ τῆς παραγωγῆς οὔτε τὴν πραγματικὴ ἐξυπηρέτηση τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. "Ἐχουμε ἀπλῶς ἕναν παρεμβατισμὸ, πού κατὰ κανόνα τὸν προκαλοῦν οἱ μεγάλες καπιταλιστικὲς ἐπιχειρήσεις καὶ ὁ παρεμβατισμὸς αὐτὸς τοῦ ἀστικοῦ κράτους καταλήγει, ὅπως εἶπαμε κι' ἄλλοῦ, στὴν ἰδιωτικοποίηση τοῦ κέρδους καὶ στὴν κοινωνικοποίηση τῆς ζημίας.

Τὸ ὅτι ἡ παρεμβατικὴ πολιτικὴ τοῦ ἀστικοῦ κράτους ὁδηγεῖ κατὰ κανόνα στὴν προστασία τῶν ἰδιωτικῶν συμφερόντων, εἶναι κάτι ποὺ τὸ ἀναγνωρίζουν καὶ οἱ ἀστοὶ οἰκονομολόγοι.

Ὁ γάλλος καθηγητὴς Charles Bodin γράφει σὲ μιὰ σχετικὴ μελέτη του πὼς ἡ διευθυνόμενη οἰκονομία εἶναι μιὰ προσπάθεια ἐφαρμογῆς ἑνὸς σχεδίου ποὺ τὸ ἔπλασαν οἱ καπιταλιστικὲς δυνάμεις ἢ καλύτερα οἱ νεοκαπιταλιστικὲς τῆς ἐποχῆς μας, μὲ σκοπὸ νὰ μείνουν ἔξω, χάρις στὴ συνηγορίᾳ τῶν κρατῶν, ἀπὸ τὴν ἐπιρροή τῶν φυσικῶν οἰκονομικῶν νόμων καὶ τῶν διδαγμάτων τῆς ἐπιστήμης. Ἐνας ἄλλος γάλλος οἰκονομολόγος, ὁ Leeper, στὴν ἐκθεσὴ του στὸ συνέδριο τῶν οἰκονομολόγων γιὰ τὴ διευθυνόμενη οἰκονομία, ποὺ ἔγινε στὸ Παρίσι τὸ 1933, ἐτόνιζε πὼς ὁ «προστατευτισμὸς δὲν ἀποτελεῖ διευθυνόμενη οἰκονομία, γιὰτὶ στὸ ζήτημα αὐτὸ εἶναι περισσότερο διευθυνόμενος ἢ διευθύνων». Ὁ B. de Jouvenel ἐξετάζοντας τὶς προϋποθέσεις μιᾶς καλῆς ἐφαρμογῆς τῆς διευθυνόμενης οἰκονομίας συμπεραίνει πολὺ σωστὰ πὼς τὸ σημερινὸ Κράτος ὅπως εἶναι ὀργανωμένο «δὲν μπορεῖ οὔτε νὰ ξέρη οὔτε νὰ θέλη οὔτε νὰ κἀνῃ διευθυνόμενη οἰκονομία». Ἐνας ἄγγλος οἰκονομολόγος, ὁ Courtin, ἐτόνιζε κι' αὐτὸς πὼς ἡ διευθυνόμενη οἰκονομία τείνει πρῶτ' ἀπ' ὅλα στὴν προστασία τῶν ἰδιωτικῶν συμφερόντων. Ὁ Teilhac πάλι τονίζει πὼς στὸ «ἀστικὸ καθεστῶς ἡ οἰκονομία εἶναι ποὺ διευθύνει τὴν πολιτικὴ καὶ ὄχι ἡ πολιτικὴ τὴν οἰκονομία». Ἀλλὰ καὶ ὁ γάλλος καθηγητὴς Louis Rougier γράφει πὼς «ἡ κρατικὴ παρέμβαση ἐπιβαλλόμενη ἀπὸ τὶς βιομηχανικὲς ὀργανώσεις, τὸ ἐργατικὸ συνδικατο καὶ τοὺς ἐκλογεῖς ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα μιὰ πρόσκαιρη ὠφέλεια γιὰ μιὰ μειονότητα καὶ μιὰ διαρκῆ ζημία γιὰ τὴν ὅλότητα».

Μ' ἄλλα λόγια ἡ διευθυνόμενη οἰκονομία στὸ ἀστικὸ κράτος εἶναι μιὰ προσπάθεια ποὺ γίνεται ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ

Κράτος, ἀλλὰ πηγάζει ἀπὸ τὶς κεφαλαιοκρατικές ὀργανώσεις, πρὸ πάντων σὲ ἐποχὲς οἰκονομικῶν κρίσεων, καὶ ἀποβλέπει στὴ δημιουργία μιᾶς νέας ἰσορροπίας μεταξὺ παραγωγῆς καὶ καταναλώσεως μέσα στὰ πλαίσια τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας. Ἐνταῦθα δὲν εἶναι φυσικὰ ἡ διευθυνόμενη οἰκονομία, ποὺ θέλει ὁ ἐργαζόμενος κόσμος. Εἶναι ἀπλῶς ἓνα ἀπὸ τὰ μέσα ποὺ χρησιμοποιεῖ ὁ καπιταλισμὸς γιὰ τὴν καλύτερη προστασία τῶν συμφερόντων του.

6. Ο ΚΕΦΑΛΑΙΟΚΡΑΤΙΣΜΟΣ ΕΙΝΑΙ ΞΕΠΕΡΑΣΜΕΝΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

Ἀπὸ ὅσα εἶπαμε ὡς τώρα βγαίνει πὼς ὁ κεφαλαιοκρατισμὸς εἶναι ξεπερασμένο οἰκονομικὸ σύστημα καὶ πρέπει νὰ δώσῃ τὴ θέση του σὲ κάτι τι καινούργιο ποὺ ν' ἀνταποκρίνεται στὶς νέες οἰκονομικοκοινωνικὲς συνθήκες στὶς νέες ἀπαιτήσεις τῆς τεχνικῆς, στὶς νέες ἀξιώσεις τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ὀλότητας.

Κάθε οἰκονομικὸ σύστημα ἔχει μιὰ ἱστορικὴ ἀποστολή, εἶναι ἱστορικὰ νὰ ποῦμε δεδομένο. Κάποτε θὰ σβῆσῃ. Ὄταν τὸ περιβάλλον μέσα στὸ ὁποῖο κινεῖται καὶ ἐξελίσσεται ἀλλάζει, εἶναι ἀναπόφευχτο κι' αὐτὸ νὰ πάρῃ μιὰν ἀνάλογη διαμόρφωση. Δὲν μένει ἀκίνητη ἡ ἱστορία, τραβάει τὸ δρόμο τῆς καὶ ἐξελίσσεται μὲ ἀντιθέσεις καὶ μὲ ἀντιφάσεις, σὰν νὰ ποῦμε ἐξελίσσεται «δ ι α λ ε κ τ ι κ ᾶ». «*Tà πάντα ρεῖ*» ἔλεγε ὁ Ἡράκλειτος. Ἡ ροὴ αὐτὴ εἶναι πιὸ ἔντονη στοὺς κοινωνικοὺς καὶ τοὺς οἰκονομικοὺς θεσμούς.

Δὲν ἀμφισβητεῖ κανεὶς τὶς μεγάλες ὑπηρεσίες ποὺ πρόσφερε ὁ κεφαλαιοκρατισμὸς στὴν ἀνθρωπότητα. Στὴν ἐποχὴ του ἐβοήθησε πολὺ στὴν οἰκονομικὴ πρόοδο, στὴν ἀνάπτυξη τοῦ πολιτισμοῦ, στὴν καλυτέρευση τῆς θέσεως τῶν ἐργαζομένων. Ἀπὸ τὸν 19ον αἰῶνα, ποὺ ἐπικρατεῖ τὸ ἀστικὸ οἰκονομικὸ καθεστῶς, δημιουργήθηκε μιὰ καινούρ-

για οικονομική εποχή σ' όλόκληρο τὸν κόσμο. Ὁ καταμερισμός τῆς ἐργασίας καὶ ἡ εἰσαγωγή τῶν μηχανῶν φέρνουν, μαζί μὲ τὴ μεγάλη παραγωγή, καὶ μιὰ σχετική αὐξηση τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως τῶν ἐργαζομένων τάξεων. Ὁ ἐλεύθερος ἀνταγωνισμός, ποὺ στὴν πρώτη περίοδο λειτουργεῖ κανονικά, συντελεῖ στὴν καλυτέρευση τῆς ποιότητας τῶν εἰδῶν καὶ στὴ μείωση τοῦ κόστους τῆς παραγωγῆς.

Γενικά τὸ κεφαλαιοκρατικὸ καθεστῶς ἦταν εὐεργετικὸ καὶ ὠφέλιμο γιὰ τὴν ἐποχὴ του. Ὄταν ὁ ἀστισμός ἀντικατέστησε τὸ φεουδαρχισμὸ ἔπαιρνε τὴ θέση ἑνὸς καθεστώτος ποὺ εἶχε πιά ξεπερασθῆ ἀπὸ τὰ γεγονότα. Ἀλλὰ καὶ ὁ φεουδαρχισμὸς στὴν ἐποχὴ του πρόσφερε κι' αὐτὸς ὑπηρεσίες καὶ ἐβοήθησε στὴν πρόοδο καὶ στὸν πολιτισμὸ, γιατί διαδέχθηκε μιὰ οἰκονομία καθυστερημένη καὶ ἀνεξέλικτη.

Τὰ μέσα τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς συγκοινωνίας γεννήθηκαν τὸν καιρὸ τῆς φεουδαρχικῆς κοινωνίας. Ἀλλὰ σὲ μιὰ ὠρισμένη βαθμίδα τῆς οἰκονομικῆς ἐξελίξεως οἱ συνθήκες τῆς παραγωγῆς, τῆς διανομῆς καὶ γενικά οἱ φεουδαρχικὲς οἰκονομικὲς σχέσεις «δὲν ταίριαζαν πιά, ὅπως μᾶς λέει καὶ τὸ κομμουνιστικὸ μανιφέστο, μὲ τὶς νέες πιά παραγωγικὲς δυνάμεις ποὺ ἀναπτυχθήκανε. Δυσκολέβανε τὴν παραγωγή ἀντὶ νὰ τὴ βοηθᾶνε. Γενήκανε οἱ ἀλυσίδες τῆς παραγωγῆς. Οἱ ἀλυσίδες αὐτὲς ἔπρεπε νὰ σπάσουν. Καὶ ἔσπασαν».

Τὴ θέση τοῦ φεουδαρχισμοῦ, ποὺ ἀποτελοῦσε, κατὰ τὸν Α. Διομήδη, «κλειστὴν οἰκονομίαν μὲ αὐστηρὰν ἄρθρωσιν κατὰ κοινωνικὰς τάξεις», πῆρε ἡ ἀστική τάξη, ὁ ἀτομισμός μὲ τὴν οἰκονομικὴ καὶ πολιτικὴ του κυριαρχία, μὲ τὸν ἐλεύθερο ἀνταγωνισμὸ καὶ μὲ τὴν οἰκονομικὴ ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου. Ἡ ἀτομιστικὴ οἰκονομία ἐξελίχθηκε λίγο λίγο στὴν κεφαλαιοκρατικὴ.

Ὁ κεφαλαιοκρατισμὸς ἀπέναντι στὸ φεουδαρχισμὸ ἦτανε μιὰ σημαντικὴ πρόοδο τῆς ἀνθρωπότητος. Ὁ δουλοπάροικος χωρικὸς τῆς φεουδαρχικῆς κοινωνίας ἔγινε μὲ τὸν ἀστισμὸ ὁ αὐτεξούσιος χωρικὸς τῆς ἀστικῆς κοινωνίας μὲ ἀπόλυτη ἐλευθερία ἐξελίξεως. Ἡ περιφρονημένη ἐργασία τοῦ Μεσαίωνα ἀνυψώνεται καὶ παίρνει πιά τὴν ἔννοια μιᾶς ἀνώτερης κοινωνικῆς ὑποχρέωσως.

Τὴ συμβολὴ τῆς ἀτομιστικῆς οἰκονομίας στὴν πρόοδο τῆς ἐποχῆς του τὴ δέχεται καὶ τὴν ἀναγνωρίζει καὶ ὁ σοσιαλισμὸς. «Ἐκατὸ μόλις χρόνια πέρασαν ἀπὸ τότες ποὺ ἡ ἀστικὴ τάξη κυβερνάει, μᾶς λέει τὸ μανιφέστο, καὶ δημιούργησε τόσο πολυάριθμες καὶ τεράστιες παραγωγικὲς δυνάμεις ποὺ ξεπερνοῦν ὅλες μαζί τις παραγωγικὲς δυνάμεις ποὺ δημιούργησαν οἱ πέρασμένες γενιές... ποιὸς ἀπ' τοὺς περασμένους αἰῶνες μποροῦσε νὰ φαντασθῆ πῶς μέσα στὴν κοινωνικὴ ἐργασία κρυφοκοιμόντανε τέτοιες παραγωγικὲς δυνάμεις ;» (1)

Μὰ σήμερα φτάσαμε σ' ἓνα σημεῖο τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ἐξελίξεως ποὺ οἱ συνθήκες τῆς παραγωγῆς δὲν ἀνταποκρίνονται πιά στὶς καινούργιες ἀξιώσεις. Οἱ ἀνάγκες ποὺ πληθαίνουν καθημερινὰ ζητᾶνε διαρκῶς ἱκανοποίηση ἀπὸ ἓνα οἰκονομικὸ σύστημα ποὺ βρίσκεται σ' ἀδυναμία ν' ἀνταποκριθῆ στὴν πρόσθετη αὐτὴ ἀποστολή. Ἡ ἀνθρώπινη προσωπικότητα ζητάει ἀνάλογη θέση μέσα στὴν οἰκονομικὴ ζωὴ. Θέλει πραγματικὴ οἰκονομικὴ ἐλευθερία, θέλει ἴσους ὅρους σταδιοδρομίας, δὲν ἀνέχεται προνόμια καὶ διακρίσεις ποὺ ὀφείλονται στὴ δύναμη τοῦ πλοῦτου. Ὅλες αὐτὲς τίς ὑλικὲς καὶ ἠθικὲς ἀξιώσεις δὲν μπορεῖ νὰ τις ἱκανοποιήσῃ ὁ κεφαλαιοκρατισμὸς. Οἱ ἄνθρωποι ποὺ ὁ κεφαλαιοκρατισμὸς τοὺς ἔφερε στὸ σημερινὸ προχωρημένο

---

1) Τὴν ἀπόδοση στὰ ἑλληνικὰ τοῦ μανιφέστου ἔχουμε πάρει ἀπὸ τὴ μετάφραση τοῦ Γιάννη Κορδάτου.

σημείο κατανοήσεως και πολιτισμοῦ δὲν μποροῦν νὰ ζήσουν μέσα στὰ περιοριστικά πλαίσια τοῦ καθεστώτος αὐτοῦ. Ἐξεγείρονται, ἐπαναστατοῦν, γυρεύουν κάτι νέο, κάτι ὀλότελα καινούργιο, θέλουν νὰ σπάσουν τὰ δεσμά τοῦ παλίου καθεστώτος, πού τὸ θεωροῦν πιά καθυστερημένο και ἀναχρονιστικό.

Στὸ βάθος ὅλου αὐτοῦ τοῦ ξεσηκωμοῦ ὑπάρχει ἓνα αἴσθημα δικαιοσύνης, μαζί και ἡ συναίσθηση τῆς ἀδικίας. Καί ἡ συναίσθηση αὐτὴ γεννᾷ μιὰν ἄλλη, πού συμβαδίζει μαζί της, τὴ συναίσθηση τῆς ἐκμεταλλεύσεως. Βλέπει δηλαδή ὁ προλετᾶριος και ἀντικρῶζει καθημερινὰ τὴν καταπίεσή και τὴν ἐκμετάλλευσή του ἀπὸ τοὺς ὀλίγους πού κρατοῦν στὰ χέρια τους τὰ μέσα τῆς παραγωγῆς. Βλέπει καθαρὰ πὼς εἶναι ἓνα θῦμα. Γιὰ νὰ τὸ νιώσει φυσικὰ αὐτὸ δὲν τοῦ χρειάζεται νὰ μάθει τὴ θεωρία τῆς ὑπεραξίας. Τοῦ ἀρκεῖ νὰ βλέπη κάθε μέρα τὴ διαφορά ἀνάμεσα στὴν ἐξέλιξη ἐκείνων πού ὑπηρετεῖ και τὴ δική του. Τοῦ ἀρκοῦν οἱ κόποι και οἱ κίνδυνοι τῆς ἐργασίας, τὸ ἄγνωστο και τὸ ἀβέβαιο τοῦ αὔριο.

Μὰ εἶναι κι' ἄλλα ἀκόμα, καθὼς εἶδαμε πρὶν πάνω. Ὅπως εἶναι διαμορφωμένη σήμερα ἡ κεφαλαιοκρατικὴ οἰκονομία, μὲ τίς μεγάλες μονοπωλιακὲς ἐπιχειρήσεις της, δὲν μπορεῖ ν' αὐξήσει τὴν παραγωγικότητα, γιατί ἐμποδίζει τὴν τεχνικὴ πρόοδο. Δὲν εἶναι πιά τὸ προοδευτικὸ οἰκονομικὸ σύστημα. Δὲν εἶναι πιά, ὅπως διαπιστώνει και ἡ Socialist League, δηλ. ἡ ἀριστερὴ πτέρυγα τοῦ ἐργατικοῦ κόμματος τῆς Ἀγγλίας, σ' ἓνα τελευταῖο μανιφέστο της (1934), «ἓνα σύστημα προοδευτικὸ, οὔτε καν ἓνα στάσιμο σύστημα». Ἡ παραγωγή τοῦ κεφαλαιοκρατισμοῦ ἐλαττῶνεται. Τείνει νὰ περιορίσει τὸ εἰσόδημα. «Δὲν ἔχει πιά τὴ δυνατότητα, προσθέτει, νὰ ἰδρύσει καινούργιους κοινωνικοὺς θεσμοὺς πού θὰ μπορούσαν νὰ χρηματοδοτηθοῦν ἀπὸ τὰ κέρδη μιᾶς ἀκμαίας οἰκονομίας».

Ὁ κεφαλαιοκρατισμὸς, τέλος, γιὰ νὰ θελήσῃ νὰ μεταφέρῃ τὸν ἀνταγωνισμὸ ἀπὸ τὰ ἄτομα στὰ Κράτη, ὁδηγεῖ στοὺς πολέμους, πού εἶναι ἡ καταστροφή κάθε ὑλικοῦ καὶ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ, μᾶς ξαναφέρνει στὴ φτώχεια καὶ στὴν κακομοιριά. Καὶ εἴχαμε μέσα στὰ τελευταῖα εἴκοσι χρόνια δυὸ ἀπὸ τοὺς τρομερώτερους πολέμους πού γνώρισε ποτέ ἡ ἀνθρωπότητα. Καὶ εἶναι ἐξαιρετικὰ βαρὺ τὸ τίμημα, πού πληρώνει κάθε φορά ἡ ἀνθρωπότητα στὸ βωμὸ τοῦ πολέμου, τοῦ πολέμου πού αἰτία του εἶναι οἱ συγκρούσεις κυρίως τῶν κεφαλαιοκρατικῶν συμφερόντων μεταξὺ τῶν διαφόρων χωρῶν.

Κι' ὁ πιὸ κοινὸς νοῦς, μπροστὰ στὴ φθορὰ τοῦ τεράστιου ὑλικοῦ πλούτου καὶ τὸ χαμὸ ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων ὑπάρξεων, πού θυσιάστηκαν στοὺς δυὸ μονάχα τελευταίους πολέμους, θὰ σταθῇ μὲ τὴ σκέψη, πὼς ἂν ἡ μεγάλη αὐτὴ τύφλωση δὲν ὠδηγοῦσε τὰ ἔθνη στὴν καταστροφή καὶ στὸν ὄλεθρο, κι' ἂν ὅλες αὐτές οἱ ἀδικοχαμένες ὑλικές, ψυχικὲς καὶ πνευματικὲς δυνάμεις, πού ξοδεύτηκαν σπάταλα στὴν ὑπηρεσία τοῦ κακοῦ, ἀφιερώνονταν στὴν ἐξυπηρέτηση τοῦ καλοῦ, ἀλλιώτικη θὰ ἦταν ἐντελὼς ἡ ὄψη τοῦ κόσμου. Δὲν θὰ ὑπῆρχε οὔτε φτώχεια οὔτε δυστυχία στοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ περισσότερη χαρὰ καὶ περισσότερη εὐτυχία. Ἐνῶ τώρα ὀλόκληρος ὁ κόσμος εἶναι καταδικασμένος, σὰν ἓνας ἄλλος Σίσυφος, νὰ βλέπῃ νὰ γκρεμίζονται κάθε φορά ὅλες τοῦ οἱ προσπάθειες καὶ νὰ ξαναρχίζῃ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὴν ἴδια ἀνορθωτικὴ προσπάθεια καὶ περισυλλογή, ἀντὶ νὰ προχωρῇ πάντα ἐμπρὸς στὴν πρόοδο καὶ στὴν εὐημερία. Ὁ ἀέναντος ἀγὼνας εἶναι σὰν κάτι τὸ μοιραῖο, πού ἀναβρῦζει μέσα ἀπὸ τὴ φύση τοῦ κυρίαρχου αὐτοῦ συστήματος, πού δὲν μπορεῖ νὰ τ' ἀποφύγῃ ὁ κεφαλαιοκρατισμὸς ὅ,τι κι' ἂν κάνει. Ἔτσι ἡ καπιταλιστικὴ οἰκονομία,

πού δημιούργησε τόσο τεράστια μέσα παραγωγής, «μοιάζει—για να μεταχειρισθοῦμε ἀκόμα μιὰ εἰκόνα ἀπὸ τὸ μανιφέστο — μὲ τὸ μάγο πού δὲν μπορεῖ νὰ ὑποτάξη τὶς καταχθόνιες δυνάμεις, πού ὁ ἴδιος κάλεσε νὰ τὸν βοηθήσουν».

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Ό σοσιαλισμός
Τό νέο οίκονομικό σύστημα

1. ΤΙ ΖΗΤΑΕΙ ΚΑΙ ΤΙ ΕΞΑΣΦΑΛΙΖΕΙ Ο ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ

Ὁ σοσιαλισμὸς εἶναι τὸ νέο οἰκονομικὸ σύστημα, ποῦ ἔρχεται νὰ διαδεχθῆ τὸν κεφαλαιοκρατισμὸν.

Ὁ σοσιαλισμὸς δὲν μᾶς προσφέρει μονάχα τὴν ἐλπίδα μιᾶς καλύτερης ἀνθρωπότητος, μιᾶς νέας κοινωνικῆς τάξεως, ἑνὸς καινούργιου κόσμου, πιὸ δίκαιου καὶ πιὸ ἠθικοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴ βεβαιότητα, πὼς ὁ καινούργιος αὐτὸς κόσμος δὲν εἶναι, ὅπως τὸν θέλουν οἱ ἐπικριτὲς του, κόσμος θεωρητικὸς ἢ φανταστικὸς, ἀλλὰ κόσμος ὑπαρκτός, πραγματικὸς.

Ἐκεῖνο ποῦ δὲν μπόρεσε ὁ κεφαλαιοκρατισμὸς νὰ τὸ πραγματοποιήσῃ, τὸ ἐξασφαλίζει ἀπόλυτα ὁ σοσιαλισμὸς.

Ὁ σοσιαλισμὸς γυρεύει μιὰ δίκαιη διανομὴ τοῦ πλοῦτος. Θέλει τὴν κατάργησιν κάθε εἰσοδήματος ποῦ δὲν προέρχεται ἀπὸ ἐργασία. Ζητᾷ τὴν ἐξαφάνισιν τῶν προνομίων, ποῦ δίνουν ἢ καταγωγὴν, ἢ περιουσίαν, οἱ κοινωνικὲς σχέσεις.

Θέλει ἰσότητα στὸ ξεκίνημα ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Ἴσους ὅρους σταδιοδρομίας. Ἐλευθερίαν στὴν ἐργασία, δικαίωμα γιὰ τὴν ἐργασία. Ἐλευθερίαν στὴν κατανάλωσιν, δικαίωμα γιὰ τὴν ζωὴν. Κοινωνικὴ δικαιοσύνη, ἰσότητα καὶ πραγματικὴ ἐλευθερία, ποῦ ἀποτελοῦν τὸ ἀληθινὸ περιεχόμενον τῆς κοινωνικῆς δημοκρατίας.

Θέλει τὸ σεβασμὸν στὴν ἀνθρώπινην ἀξίαν καὶ προσωπικότητα καὶ τὴν ἀνύψωσιν τῆς κοινωνικῆς θέσεως τοῦ συνόλου, τῆς ὁλότητος. Γιατί ὁ σοσιαλισμὸς εἶναι, πρὸ παντός, ἡ διεκδίκησιν τῆς ἀνθρώπινης

προσωπικότητας. Θέλει να βοηθήση εκατομμύρια ανθρώπους να νικήσουν το «αΐσθημα τῆς κοινωνικῆς κατωτέρας», ὅπου τοὺς ἔχει ρίξει ἡ σημερινὴ καπιταλιστικὴ οἰκονομία, πού βασίζεται στὴν ἐκμετάλλευση, στὴν καταπίεση. Γιὰ νὰ καλυτερέψουμε τὶς μάζες, πρέπει νὰ τὶς ἐλευθερώσουμε ἀπὸ τὴν ἀνέχεια, νὰ τὶς βοηθήσουμε ν' ἀποκτήσουν ἀνώτερες ἀνάγκες.

Ἄκριβῶς αὐτὴ τὴ ζωὴ, αὐτὴ τὴν καλύτερη ζωὴ, τὴν πιὸ εὐτυχισμένη, τὴν πιὸ ὀλοκληρωμένη καὶ πιὸ ἀξιοπρεπῆ μονάχα ὁ σοσιαλισμὸς μπορεῖ νὰ τὴν ἐξασφαλίσῃ.

Γι' αὐτὸ ὁ σοσιαλισμὸς θέλει πρῶτα πρῶτα νὰ καταργήσῃ τὴν ἐκμετάλλευσή τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, γιατί ἡ ἐκμετάλλευση αὐτὴ ἀποτελεῖ τὴ βάση τοῦ κακοῦ στὴ σημερινὴ οἰκονομικὴ ὀργάνωση. Αὐτὴν τὴν ἐκμετάλλευση τὴν αἰσθάνεται ὁ ἐργαζόμενος, παντοῦ, μέσα στὸ ἐργοστάσιο πού δουλεύει καὶ ἔξω ἀπ' αὐτό, στὴν προσωπικότητά του, στὰ ὑλικά του συμφέροντα, στὶς πνευματικὲς καὶ ἠθικὲς του διεκδικήσεις. Ἡ ἐκμετάλλευση τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο σημαίνει τὴ χρησιμοποίησι τῆς ἀνθρώπινης προσωπικότητας γιὰ ἕνα σκοπὸ μὲ τρόπο ἀντίθετο πρὸς τὸ συμφέρο της. Αὐτὸ ὅμως εἶναι κάτι πού ἀντιστρατεύεται στὴν ἠθική. Γιατί ἡ ἀνθρώπινη προσωπικότητα εἶναι κάτι ἱερό, γιατί αὐτὴ ἀποτελεῖ τὸν ὑπέρτατο σκοπὸ. Γιατί ὁ ἄνθρωπος δὲν πρέπει νὰ χρησιμοποιηθῆ ἀπὸ ἄλλον σὰν ἕνα μέσο γιὰ ἕνα σκοπὸ ξένον γι' αὐτόν. Ὅπως λέγει ἕνας ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους νεώτερους φιλόσοφους, ὁ Kant, αὐτὸς πού θεμέλιωσε καὶ ἀνάπτυξε μὲ τὸν καλύτερο τρόπο τὴν ἰδέα τῆς ἀνθρώπινης προσωπικότητας, «κάθε τι πού θέλει κανεῖς καὶ πού πάνω του ἔχει κάποιαν ἐξουσία μπορεῖ νὰ τὸ χρησιμοποιήσῃ, ἀδιάφορα, σὰν ἕνα ἀπλὸ μέσο, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, γιατί ὁ ἄνθρωπος εἶναι σκοπὸς αὐτὸς καθ'αυτὸν. Ὁ ἄνθρωπος, καὶ γενικὰ τὸ κάθε ἔλλογο πλάσμα, ὑπάρχει σὰ σκοπὸς κι' ὄχι σὰ μέσο πού μπορεῖ νὰ χρησιμοποιηθῆ γιὰ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλ-

λο σκοπό». Ἀκριβῶς αὐτὸ «τὸ παγκόσμιον ἠθικὸ ἰδανικόν, ὅπως προσθέτει κι' ὁ μεγάλος ρώσος σοσιαλιστὴς Tougan Baranowski, ποὺ ἀποτελεῖ τὴ βάση τῆς ἀνθρώπινης φιλοσοφίας, κλείνει μέσα του τὸ αἴτημα τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἰσότητος».

Ἡ ἰδέα τῆς ἰσότητος, τῆς ἴσης ἀξίας, τῶν ἴσων δικαιωμάτων ὅλων τῶν ἀνθρώπων, ζητάει τὴν κατάργησιν τῆς μεγάλης κοινωνικῆς ὀργανώσεως ποὺ βασιζέται στὸ σύστημα τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας. Γιατὶ ἀκριβῶς πᾶνω στὸ σύστημα τῆς ἰδιοκτησίας στὰ μέσα τῆς παραγωγῆς βασιζέται ἡ θεωρία τῆς ἐκμεταλλεύσεως τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον. Γιατὶ οἱ ἄνθρωποι, χάρις στὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας, μεταβιβάζουν τὴν περιουσίαν τους στὰ παιδιά τους ἀπὸ γενιὰ σὲ γενιὰ. Ἔτσι ἄλλοι γεννιοῦνται πλούσιοι, ἄλλοι φτωχοί, γιατί ἡ κληρονομία ἀποτελεῖ, ὅπως τονίσθηκε ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Saint-Simon, «τὸ νόμιμον μηχανισμὸν ποὺ ἐξασφαλίζει τὴ διάρκειαν σ' αὐτὴ τὴ βασικὴ ἀδικίαν ποὺ χωρίζει τὴν κοινωνίαν σὲ δύο ἀντιμαχόμενες τάξεις». Καθὼς δὲ οἱ πλούσιοι ζοῦν ἀπὸ τὴν ἐργασίαν τῶν φτωχῶν, τὸ δικαίωμα τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας δημιουργεῖ τὴν ἐκμετάλλευσιν τοῦ ἀνθρώπου. Κάθε εἰσόδημα, εἴτε τόκος ὀνομάζεται, εἴτε μέρισμα εἴτε κέρδος, δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἓνας φόρος τῆς ἐργασίας γιὰ τὴν ὀκνηρία τῶν ὀλίγων.

Ὁ σοσιαλισμὸς δὲν εἶναι μονάχα, ὅπως θέλει ὁ Sombart, ὁ ἀντικεφαλαιοκρατισμὸς. Δὲν εἶναι μονάχα τὸ σύνολον τῶν δυνάμεων ποὺ ἀντιδροῦν στὸν καπιταλισμὸν. Δὲν ἀποτελεῖ μιὰ ἀπλὴ ἄρνησιν. Ὁ σοσιαλισμὸς ἐμπνέεται ἀπὸ μιὰ δημιουργικὴ θέλησιν γιὰ μιὰ καλύτερην κοινωνικὴν τάξιν. Διέπεται ἀκόμα ἀπὸ μιὰ θετικὴν καὶ ὀλοκληρωμένην κατεύθυνσιν γιὰ τὴν ἐπιδίωξιν αὐτοῦ τοῦ ἰδανικοῦ. Ἔχει σύστημα, ἔχει πρόγραμμα, ἔχει σχέδιον, με συνέχειαν καὶ με συνέπειαν, ἔχει κατευθύνσεις συνειδητές,

πού ξεκινούν από μια κοσμοθεωρητική άποψη, θεμελιωμένη σφιχτά πάνω στην έννοια της κοινωνικής δικαιοσύνης.

Ο σοσιαλισμός δεν είναι ένας άπλος αγώνας συμφερόντων μεταξύ των τάξεων. Δεν αποβλέπει στην άπλη κατάκτηση της εξουσίας. Είναι μια ήθικη πίστη, πού ζητάει να έμπνεύσει όλες τις κοινωνικές σχέσεις. "Έτσι η σοσιαλιστική θέληση, όπως υποστήριζε ο De Man στο σοσιαλιστικό συνέδριο του Herrenchheim, πού έγινε στη Γερμανία το 1928, βασίζεται σε όρισμένες ήθικες κρίσεις για τις κοινωνικές αξίες.

Οι κρίσεις αυτές προέρχονται από την πίστη σ' όρισμένες αρχές, πού όταν πραγματοποιηθούν, δίνουν όπως έτόνιζε ο De Man, μιάν έννοια κι' ένα σκοπό στην ιστορική εξέλιξη.

"Έτσι ο σοσιαλισμός πιστεύει:

α) "Ότι οι πνευματικές αξίες είναι ανώτερες από τις υλικές. Αυτό σημαίνει πως η οικονομική δράση πρέπει να καθορίζεται από τις ανάγκες του ανθρώπου πού πρόκειται να ικανοποιηθεί και να είναι οργανωμένη έτσι πού να υπηρετήσει το γενικό συμφέρο και όχι ν' αποβλέπει στο ιδιωτικό κέρδος. Ο σοσιαλισμός θέλει ν' αντικαταστήσει την αρχή του ιδιωτικού κέρδους με την αρχή της γενικής ωφέλειας, στη θέση της αποδοτικότητας θέλει να βάλει την ευρύτερη και πλατύτερη έννοια της παραγωγικότητας.

β) "Ότι κάθε άνθρωπος είναι υπεύθυνος για την τύχη όλόκληρης της ανθρωπότητας, κατά το μέτρο πού μπορεί να την επηρεάσει. Αυτό σημαίνει ότι τα άτομα και οι κοινωνικοί θεσμοί πρέπει να έμπνέονται από την ιδέα του γενικού καλού και ότι το αίσθημα για την ολόκληρη πρέπει να είναι ανώτερο από το αίσθημα για το προσωπικό συμφέρο.

γ) Ὅτι ἡ ἔννοια τοῦ κοινωνικοῦ καθήκοντος ἐπιβάλλει στὸν καθένα τὴν ὑποχρέωση ἀπέναντι στὸ σύνολο νὰ ἀναπτύσσει στὸ μεγαλύτερο δυνατὸ βαθμὸ τὶς ἱκανότητές του γιὰ νὰ συμβάλῃ στὴν πραγματοποίηση τῶν τριῶν μεγάλων ἠθικῶν ἰδανικῶν, τοῦ ἀληθινοῦ, τοῦ ὠραίου, τοῦ καλοῦ.

δ) Ὅτι ἀπέναντι στὸ κοινωνικὸ καθῆκον ὅλοι οἱ ἄνθρωποι φέρνουν ἀπὸ γενετῆς τὴν ἴδια εὐθύνη, τὰ ἴδια δικαιώματα, τὴν ἴδια προκοπή.

Ἔτσι ὁ σοσιαλισμὸς ἀπευθύνεται δίχως καμμιά διάκριση σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ σ' ὅλες τὶς κοινωνικὲς τάξεις, γιὰ τὴν οἱ ἀρχές ἀπὸ τὶς ὁποῖες ξεκινάει ἔχουν γενικὴ καὶ παγκόσμια δύναμη. Ἔτσι ὁ σοσιαλισμὸς βασιζέται στὴν ἠθικὴ καὶ στὴ δικαιοσύνη. Εἶναι μιὰ πίστη, ποὺ κάνει τοὺς ἀνθρώπους καλύτερους, γιὰ τὸν ἀνεβάζει πάνω ἀπὸ τοὺς ἑαυτοὺς των καὶ τοὺς κατευθύνει πρὸς σκοποὺς γενικοῦς, πέρα ἀπὸ τὸ ἄτομο.

Ὁ σοσιαλισμὸς διεκδικεῖ, μὲ μιὰ λέξη, τὴν πανανθρώπινη εὐτυχία. Γιὰ νὰ πραγματοποιήσουμε ὅμως περισσότερη εὐτυχία πρέπει νὰ ἀνυψώσουμε τὸ ἐπίπεδο τῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀπὸ τὴν ἄποψη τῶν ὑλικῶν καὶ ἀπὸ τὴν ἄποψη τῶν ἠθικῶν καὶ αἰσθητικῶν ἀξιῶν. Ὁ ἄνθρωπος σήμερον δουλεύει γιὰ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὶς στοιχειώδεις ἀνάγκες τοῦ μονάχα. Δὲν ἔχει τὰ μέσα γιὰ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὶς ἀνώτερες, ὑλικές, πνευματικές καὶ αἰσθητικές του ἀνάγκες.

Ὁ σοσιαλισμὸς παρουσιάζεται σὰ μιὰ ἠθικὴ ὑποχρέωση, ποὺ κανένας δὲν τολμᾷ νὰ τῆς ἀρνηθῇ τὴ δικαιολογικὴ βάση, καὶ ἀποκτᾷ ὀλοένα καὶ μεγαλύτερη δύναμη. Σὰ ζωντανὸ πολιτικὸ κίνημα ἀπλώνεται ὀλοένα σὲ πλατύτερες μάζες καὶ γίνεται χτῆμα καὶ συνείδηση τοῦ κάθε ἐργαζόμενου ἀνθρώπου. Κι' ἔτσι δημιουργεῖ πίστη, ἐνθουσιασμό καὶ πάθος, ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὸ βαθύτερο

αΐσθημα τοῦ ἀνθρώπου γιὰ τὴ δικαιοσύνη. Καὶ εἶναι γενικὰ τὸ αΐσθημα ἐκεῖνο ποῦ μᾶς φέρνει πιὸ κοντὰ στὴν ἀλήθεια. Γιατί, ὅπως λέγει κάπου ὁ Anatole France, «τὴν ἀνώτερη ἀλήθεια καὶ τὴν ἀλήθεια τὴν πιὸ καθαρὴ δὲν μπορεῖς νὰ τὴν νοιώσης οὔτε μὲ τὴ σκέψη οὔτε μὲ τὴ λογικὴ, ἀλλὰ μονάχα μὲ τὸ αΐσθημα».

Ἔτσι ὁ σοσιαλισμὸς πιστεύει στὸ μέλλον του. Πιστεύει ἀπόλυτα στὴν ἐπικράτησή του, γιὰτὶ ἡ ἐπικράτησή του αὐτὴ εἶναι τὸ ἀπαραίτητο δημιοουργικὸ στοιχεῖο γιὰ τὴν πραγματοποίησή του. Ὅπως ἐκεῖνος ποῦ ἀγαπᾷ, καθὼς εἶπε κάποιος πολὺ σωστά, δὲν ἔχει τὴν ἀνάγκη τῆς ἐπιστήμης γιὰ νὰ μᾶς ἀποδείξη τὴν ὁμορφιὰ τῆς ἀγαπημένης του, γιὰτὶ εἶναι ἡ ὁμορφιὰ τοῦ ἔρωτα ποῦ τὴν κάνει ὠραία, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος ποῦ ἀγωνίζεται γιὰ μιὰ καλύτερη κοινωνικὴ τάξη δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴ ἀπόδειξη γιὰ νὰ μᾶς πείση πὼς ἡ τάξη αὐτὴ ἀναπόφευκτα θ' ἄρθη κάποτε. Ἄρκει ποῦ τοῦ τὸ ἐπιτάσσει ἡ συνείδησή του, ἡ ἐπιστήμη αὐτὴ τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, γιὰ νὰ ἀφοσιωθῆ στὴν πραγματοποίησιν τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ἰδανικοῦ. Ἔτσι ὁ ἀγώνας γιὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ σοσιαλισμοῦ γίνεται πιὸ συνειδητὸς, πιὸ ζωντανὸς καὶ πιὸ πλατύς.

Ὁ σοσιαλισμὸς θέλει ἀκόμα καὶ κάτι οὐσιαστικώτερο. Θέλει νὰ βάλῃ τέλος στοὺς πολέμους ποῦ ὀδηγοῦν στὴν καταστροφὴ τοῦ ὑλικθοῦ καὶ πνευματικοῦ κόσμου. Ἐπιβάλλει, ὅπως ἐτόνισαν τόσοι καὶ τόσοι ἀπὸ τοὺς ἐκπροσώπους του καὶ πρὸ παντὸς ὁ Saint - Simon, ὁ Jaurés, ὁ De Man, ὁ Blum, εἰρηνιστικὴ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ γιὰ ὅλες τὶς χῶρες. Θέλει, μὲ ἄλλα λόγια, ἀφοῦ συμφιλίωσιν τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὶς κοινωνικὲς τάξεις, νὰ συμφιλιώσῃ καὶ τὰ ἔθνη. Νὰ ἰδρῦσῃ τὴ διεθνῆ κοινωνία. Νὰ γίνῃ διεθνῆς, παγκόσμιος. Τότε θὰ βασιλέψῃ ἡ διεθνῆς τάξη, ἡ ἀσφάλεια, ἡ εὐημερία καὶ θὰ μπορέσῃ ὁ σοσιαλισμὸς

νὰ δώση στοὺς ἀνθρώπους τὸ σύνολο τοῦ πλούτου ποὺ ἀγκαλιάζει ὀλόκληρη ἡ γῆ.

Ὁ σοσιαλισμὸς ἐνσαρκώνει, ὅπως λέγει ὁ Leon Blum, τὸν ἀγῶνα ἐναντίον τοῦ πολέμου, τῆ θέληση νὰ τὸν ξεριζώση ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη περιοχὴ, δὲν θέλει νὰ πιστέψῃ πὼς εἶναι τάχατες μοιραῖος, ἀντίθετα φυσικὰ μὲ τὸν κεφαλαιοκρατισμὸ, ποὺ, ὅπως εἴπαμε, ὀδηγεῖ ἀναπόφευκτα στὶς διεθνεῖς συγκρούσεις. Ὁ σοσιαλισμὸς μὲ ἄλλα λόγια ὀλοκληρώνεται καὶ συμπληρώνεται μέσα στὴν εἰρήνη καὶ μὲ τὴν εἰρήνη. Ζητεῖ τὴ συννεόηση ὄλων τῶν ἐθνῶν, ἐθνῶν ἐλευθέρων καὶ ἀνεξαρτήτων.

Γι' αὐτὸ ὁ σοσιαλισμὸς τείνει ἀναπόφευχτὰ στὸ διεθνισμὸ, ποὺ ἐξασφαλίζει τὴ μόνιμη καὶ παντοτεινὴ εἰρήνη. Ὁ διεθνισμὸς ὅμως αὐτὸς δὲν ἐξαφανίζει τὰ ἔθνη σὰν οἰκονομικὲς ἐθνικὲς καὶ πολιτιστικὲς ὀντότητες. "Ἐτσι ἡ κοινωνικοποίηση γίνεται γενικὴ. Ἀπλώνεται σ' ὅλα τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς." Ὅπως δὲν πρέπει νὰ ὑπάρχουν σὲ κάθε χώρα πλούσιοι καὶ φτωχοί, ἔτσι δὲν πρέπει νὰ ὑπάρχουν καὶ στὸν κόσμον «πλούσιες» καὶ «φτωχὲς» χῶρες. Γιατί, ὅπως ἐτόνιζε ὁ Ἀριστοτέλης, δὲν πρέπει νὰ ὑπάρχουν σημαντικὲς διαφορὲς στὸν πλοῦτο τῶν διαφόρων χωρῶν ὥστε νὰ διεγείρουν τὶς κατακτητικὲς ὀρέξεις τῶν γειτόνων καὶ τῶν ἰσχυροτέρων (*διόπερ οὔτε τοσοῦτον δεῖ πλῆθος ὑπάρχειν ὧν οἱ πλησίον καὶ κρείττους ἐπιθυμήσουσιν οἱ δ' ἔχοντες ἀμύνην οὐ δυνήσονται τοὺς ἐπιόντας, οὔθ' οὔτως ὀλίγην ὥστε μὴ δύνασθαι πόλεμον ὑπενεγκεῖν μηδὲ τῶν ἴσων καὶ τῶν ὀμοίων*).

Πρέπει νὰ ὑπάρχη δίκαιη κατανομὴ τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων καὶ πρὸ παντὸς δίκαιη κατανομὴ τῶν πρώτων ὕλων ὀλοκλήρου τοῦ κόσμου. "Ὅλα τὰ οἰκονομικὰ καὶ κοινωνικὰ προβλήματα πρέπει νὰ ρυθμίζονται μέσα στὸ πλαίσιο μιᾶς διεθνούς συνεργασίας καὶ ἀλληλεγγύης. Τότε μονάχα θὰ βασιλέψῃ ἡ γενικὴ εὐτυχία καὶ ἡ χαρὰ σὲ ὄλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ θὰ ἐκριζωθοῦν ἡ κακομοιριά καὶ ἡ φτώχεια ποὺ χαρακτηρίζουν τὴ σύγχρονη ἀνθρωπότητα.

Ἔτσι θὰ φθάσουμε μιὰ μέρα στὴν κοινωνία ἐκείνη, ὅπου δὲν θὰ ὑπάρχουν κοινωνικὲς συγκρούσεις, ἀλλὰ κοινωνικὴ συνεργασία, ὅπου δὲν θὰ ὑπάρχη πάλη τῶν τάξεων, ἀλλὰ εὐγενικὴ ἀμιλλα, ὅπου ὅλοι θὰ ἐργάζονται γιὰ ὅλους καὶ ὅλοι θ' ἀπολαμβάνουν ὀλοκληρωτικὰ τοὺς καρποὺς τῆς ἐργασίας τους. Ἔτσι θ' ἄρθη μιὰ μέρα, καθὼς μᾶς λέγει κάπου ἓνας μεγάλος ποιητής, ὁ Heine, ποὺ θὰ ὑπάρχουν «ἀρκετὸ ψωμί καὶ ἀρκετὰ λουλούδια γιὰ ὅλα τὰ παιδιά τῶν ἀνθρώπων».

2. Ο ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΜΑ ΑΛΛΑ ΣΥΣΤΗΜΑ ΠΡΑΚΤΙΚΟ ΚΑΙ ΩΡΙΜΟ ΓΙΑ ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἐνα ζήτημα πού εὐθύς ἀμέσως προβάλλει μὲ κάποια ἀπορία γιὰ τοὺς πολλοὺς εἶναι : γιὰτί ὁ σοσιαλισμός, ἐνῶ ὑπόσχεται καὶ ἐξασφαλίζει τόσα σωστά καὶ δίκαια πράγματα, δὲν μπόρεσε νὰ κατακτήσῃ τίς εὐρύτερες λαϊκὲς μάζες, πού τὸ σύνολό τους, κυρίως προλετάριοι, ἀγρότες καὶ μεσαῖες τάξεις, καταπιέζεται ἀπὸ τὸ κεφαλαιοκρατικὸ σύστημα ; Πῶς, ἀφοῦ οἱ μισθωτοὶ γενικὰ ἀποτελοῦν σὲ κάθε χώρα τὴν πλειοψηφία τοῦ ἐργαζόμενου λαοῦ, δὲν πήρανε ἀκόμα στὰ χέρια τους τὴν πολιτικὴ ἐξουσία γιὰ νὰ ἐπιβάλλουν τίς δίκαιες ἀπόψεις τους ;

Κατὰ τὴ γνώμη μας ὁ κυριώτερος λόγος γι' αὐτὴ τὴν καθυστέρηση εἶναι ἡ ἐντύπωση πού ἔχει ἀπλωθῆ στὸν πολὺν κόσμον καὶ πού μ' ἐξαιρετικὴ δεξιότην καλλιεργεῖται ἀπὸ τὴν καπιταλιστικὴ οἰκονομία, πῶς ὁ σοσιαλισμός εἶναι ἓνα πρακτικὰ ἀνεφάρμοστο οἰκονομικὸ σύστημα. Ἐνῶ πολλοὶ ἄνθρωποι καλῆς πίστεως ἀναγνωρίζουν ὅτι ἓνα σοσιαλιστικὸ σύστημα, μὲ δημοκρατικὲς βάσεις, εἶναι, στίς κοινωνικὲς καὶ οἰκονομικὲς του βάσεις, ἀνώτερο ἀπὸ τὸ κεφαλαιοκρατικὸ, δὲν ἔδωκαν πολὺ προσοχὴ στὸ κοινωνικὸ αὐτὸ σύστημα, γιὰτί ἐνόμιζαν πῶς εἶναι κάτι ἀπραγματοποίητο. Ὅ,τι ὑπόσχεται ὁ σοσιαλισμός εἶναι οὐτοπίες, λένε οἱ ἐπικριτὲς του· εἶναι πράγματα πού δὲν ἀντέχουν στὴν ἐπιστημονικὴ κριτικὴ, προσθέτουν, τούλάχιστον ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς ἐφαρμογῆς. Αὐτὴ ὑπῆρξε ἡ κυριώτερη καὶ ἀποτελεσματικώτερη κριτικὴ ἐναντίον τοῦ σοσιαλισμοῦ,

Ἡ εὐθύνη αὐτοῦ τοῦ γεγονότος βαρύνει κατὰ πρῶτον λόγον αὐτοὺς τοὺς ἴδιους σοσιαλιστάς. Κι' αὐτὸ γιὰτί ἐκεῖνοι πού ἀσχολήθηκαν, ἰδίως παλαιότερα, μὲ τὸ σοσιαλι-

σμό, καταπιάστηκαν κυρίως με τὰ θεωρητικά ζητήματα τῆς ἐργασίας, τῆς «ἀξίας» καὶ τῆς «ὑπεραξίας», καὶ παραμέλησαν τὴν πρακτικὴ μεριά, δὲν εἶπαν νὰ ἐξετάσουν συστηματικὰ τὸν κυριώτερο πυρῆνα τοῦ προβλήματος καὶ νὰ ἀποδείξουν πῶς ὁ σοσιαλισμὸς εἶναι σύστημα ἐφαρμοσμο. Κατάστρωσαν ἀξιοθαύμαστους θεσμούς, χωρὶς ὅμως νὰ μᾶς ποῦν καὶ πῶς οἱ θεσμοὶ αὐτοὶ θὰ γίνουν βιώσιμοι. Ἐκ τῶν Πλάτωνα ἕως τὸν Λένιν ὁ σοσιαλισμὸς ἦταν κυρίως ἡ κριτικὴ καὶ ἡ ἄρνηση τοῦ καπιταλισμοῦ.

Ὁ Μάρξ ἀπέφυγε πάντοτε νὰ περιγράψῃ τὴ μέλλουσα κοινωνία. Περιορίσθηκε στὴν κριτικὴ τοῦ καπιταλιστικοῦ συστήματος καὶ ἀνάπτυξε τὴ θεωρίαν τῆς «ὑπεραξίας» ποὺ εἶχε τεράστια ἐπίδραση στὶς ἐργατικὲς κινήσεις. Διέγραψε τὴν ἱστορικὴ ἐξέλιξη τῆς παραγωγῆς καὶ ὑπεστήριξε πῶς βαδίζουμε μοιραῖα πρὸς τὴν ἀπαλλοτρίωση ὑπὲρ τῆς ὁλότητος τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς. Πολλοὶ μάλιστα παρασύρθηκαν ἀπὸ τὴ διαλεκτικὴ ἄποψη τοῦ Μάρξ σὲ κάποιον φαταλισμὸ. Προϋποθέτοντας πῶς ὁ σοσιαλισμὸς εἶναι κάτι τὸ ἀναπόφευχτο, σκέφθηκαν πῶς τὸ πρόβλημα τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας ἦταν κάτι ποὺ θὰ ἐφαρμόζοταν μόνον του, ἀπὸ τὴ φύση τῶν πραγμάτων. Ἐκόμα καὶ τὸ πρόγραμμα τῆς Erfurt, ποὺ ὑπῆρξε τὸ πρόγραμμα τοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος τῆς Γερμανίας, βασίζεται στὴν θεωρίαν ὅτι ὁ σοσιαλισμὸς εἶναι μιὰ ἀντικειμενικὴ ἱστορικὴ ἀναγκαιότητα.

Καὶ αὐτὸς ὁ Kautsky θεωρεῖ κάθε κατασκευὴ ποὺ ἀφορᾷ «τὸ Κράτος τοῦ μέλλοντος» ἀνώφελη, γιατί ἡ ἀνάληψη τῆς ἐκμεταλλεύσεως ἀπὸ τὸ σύνολο εἶναι κάτι «τὸ ἀναπόφευχτο». Τὸ νὰ καθορίσουμε ὅμως ἐπακριβῶς τίς μορφές ποὺ θὰ λάβῃ εἶναι κάτι ἀδύνατο. Ἐπομένως θεωροῦσε «γελοῖο τὸ ν' ἀξιῶσουμε ἀπὸ τοὺς σοσιαλιστὲς νὰ περιγράψουν τὸ σχέδιο τῆς μελλοντικῆς κοινωνίας καθὼς καὶ τὰ μέτρα γιὰ τὴ μετάβαση σ' αὐτή».

Ἐπίσης τὰ διάφορα σοσιαλιστικὰ συνέδρια περιωρί-

σθηκαν αὐστηρά, ὅπως ἀναφέρει ὁ Boudquien στὸ κλασσικό του ἔργο «Les systèmes socialistes», ὅπου προσπαθεῖ νὰ ἀνεύρη τοὺς λόγους αὐτῆς τῆς ἀποφυγῆς, στὴ θεωρητικὴ διατύπωση τοῦ Marx. Ἀκόμα καὶ τὸ πρόγραμμα τῆς Ἐρφούρτης, τὸ πρόγραμμα τῆς γερμανικῆς σοσιαλισμοκρατίας ἀπὸ τὸ 1891, δὲν προσθέτει τίποτε θετικό, ἀλλὰ περιορίζεται μονάχα σὲ γενικότητες ποὺ ἀναφέρονται στὴν κοινωνικοποίηση τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς.

Μιὰ συστηματικώτερη κάπως προσπάθεια γιὰ τὴν κατάρτιση τοῦ ὀργανωτικοῦ διαγράμματος τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας γίνεται, ἐκτὸς ἀπὸ μερικοὺς παλαιότερους σοσιαλιστάς, ὅπως τὸν Bellamy καὶ τὸν Morris, ποὺ τὰ σχέδιά τους εἶναι πολὺ ἀόριστα καὶ κάπως οὐτοπιστικά, ἀπὸ τοὺς νεώτερους σοσιαλιστές, ὅπως τὸν Jaurès, τὸν Boudquien καὶ τὸν Tugan Baranowski. Οἱ ἐργασίες καὶ τῶν τριῶν αὐτῶν σοσιαλιστῶν, ἂν καὶ μᾶς δίνουν μιὰν εἰκόνα τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας πολὺ ἀπομακρυσμένη τῆς σημερινῆς, ὅμως ἀποτελέσαν ἀξιόλογες συμβολές γιὰ τὴν ἐποχὴ τους καὶ πολὺ ἐβοήθησαν στὴ συστηματικώτερη ἀντιμετώπιση τῶν προβλημάτων τοῦ σοσιαλιστικοῦ κράτους τὰ τελευταῖα χρόνια. Ἐδῶ θὰ πρέπει ξεχωριστὰ νὰ μνημονεύσουμε καὶ τὴν ἐργασία τοῦ E. Bernstein (ποὺ τὴν δημοσίευσε σὲ πρώτη ἔκδοση τὸ 1899) στὴν ὁποία ὑποστηρίζει ὅτι ὁ μαρξισμὸς δὲν εἶναι ἓνα κατασταλαγμένο καὶ ὀριστικοποιημένο σύστημα, παρὰ ἔχει πάντοτε ἀνάγκη ἀπὸ ἀναθεώρηση καὶ συνεχῆ ἀναπροσαρμογῆ.

Ἡ εὐθύνη ὅμως γιὰ ὅλα αὐτὰ βαρύνει κάπως, ὅπως παρατηρεῖ ὁ καθηγητῆς Lange, καὶ τοὺς ἀστοὺς οἰκονομολόγους. Γιατὶ καὶ αὐτοὶ παραμέλησαν τὴν ἐξέταση τῶν οἰκονομικῶν προβλημάτων τοῦ σοσιαλισμοῦ. Μεγαλωμένοι μέσα στὴν καπιταλιστικὴ οἰκονομία καὶ μέλη, σὰ νὰ λέμε, τῆς «κρατούσης τάξεως», ἔδωκαν πολὺ μικρὴ προσοχὴ στὰ σοσιαλιστικὰ ζητήματα καὶ δέχθηκαν τοὺς κεφαλαιοκρατικοὺς θεσμοὺς σὰν κάτι τὸ φυσικό. Καὶ ἀπὸ τὴν ἀπο-

ψη αυτή ταιριάζει πραγματικά ξεχωριστή τιμή στον αυστριακό οικονομολόγο καθηγητή von Mises, που πρώτος έπεχείρησε να κάνει συστηματική κριτική του σοσιαλισμού. Ο Mises υποστηρίζει πώς η εφαρμογή του σοσιαλισμού είναι αδύνατη κυρίως γιατί στο σοσιαλιστικό οικονομικό σύστημα δεν μπορεί να λειτουργήσει ολοκληρωμένο το σύστημα των τιμών και ούτε μπορεί να υπολογισθή το κόστος της παραγωγής. Η κριτική αυτή του Mises έδωσε την ευκαιρία στους νεώτερους σοσιαλιστές να αντιμετωπίσουν το άλλο οικονομικό πρόβλημα περισσότερο θετικά και δημιουργικά. Από την άποψη αυτή δεν είναι καθόλου υπερβολική ή πρόταση του καθηγητού Lange, πώς θα έπρεπε να στηθή ή προτομή του καθηγητού Mises στο σοσιαλιστικό πάνθεο από εύγνωμοσύνη για τη συμβολή του στην επιστημονική αντιμετώπιση του σοσιαλιστικού οικονομικού συστήματος.

Και πραγματικά τον τελευταίο καιρό η απήχηση της σοσιαλιστικής κινήσεως απλώνεται ολοένα και ο σοσιαλισμός κερδίζει διαρκώς καινούργιο έδαφος. Τis κατακτήσεις του αυτές τις χρωστά ο σοσιαλισμός στο ρεαλισμό με τον οποίο αντιμετωπίζει τα διάφορα οικονομικά προβλήματα στην πρακτική εφαρμογή τους. Αυτά έπεισαν τον κόσμο πώς είναι όχι μονάχα ένα βιώσιμο οικονομικό σύστημα, αλλά και το μόνο που συμβιβάζεται με τις σύγχρονες συνθήκες και αντιλήψεις. Στην αναγνώρισή του αυτή βοήθησαν φυσικά πολύ οι έργασίες πολλών από τους νεώτερους οικονομολόγους που παραδέχθηκαν τις σοσιαλιστικές αντιλήψεις, όπως είναι ο Lange, ο Dickinson, ο Cole, ο Douglas, ο Lipnicott, ο Mosse, ο Landauer, ο Vandervelde, ο André Phillip, ο Henry de Man και αρκετοί άλλοι, σε μας δέ τελευταία ο καθηγητής Ζολώτας.

Το ρωσικό πείραμα από την άλλη έδιωξε και την τελευταία άμφιβολία για τη δυνατότητα της λειτουργίας

τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας καὶ μᾶς ἔδειξε τὸ δρόμο πού πρέπει ν' ἀκολουθηθῆ γιὰ νὰ μπορῆ νὰ γίνῃ βιώσιμη ἡ σοσιαλιστικὴ οἰκονομία. Τὸ ρωσικὸ πείραμα ξεκίνησε μὲ ὀλοκληρωτικὸ κομμουνισμό, ὅπου δὲν ἦτανε μόνο τὰ μέσα τῆς παραγωγῆς κοινωνικοποιημένα, ἀλλὰ καὶ τὰ μέσα τῆς καταναλώσεως. Ἐλευθερία στὴν κατανάλωση καὶ στὴν ἐκλογή τῆς ἐργασίας δὲν ὑπῆρχε. Ἀλλὰ ἀπὸ τὰ 1936 ἔκανε μιὰ καινούργια στροφή κι' ἀκολούθησε τ' ἀχνάρια τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας μὲ τάση νὰ θεμελιώσῃ τὶς σοσιαλιστικὲς ἀντιλήψεις πάνω σὲ δημοκρατικὲς βάσεις. Σήμερα στὴ Ρωσία ὑπάρχει ἐλευθερία στὴν κατανάλωση καὶ ἐλευθερία στὴν ἐργασία. Τὰ ἀγαθὰ πού προορίζονται γιὰ κατανάλωση καὶ γιὰ κοινὴ χρῆση μποροῦν νὰ γίνουν περιουσιακὸ ἀντικείμενο τοῦ ἰδιώτη. Κυκλοφορεῖ νόμισμα, ὁ μηχανισμὸς τῶν τιμῶν ρυθμίζει πολλὰ ζητήματα στὴν παραγωγή, στὴν κατανάλωση καὶ στὴ διανομὴ.

Οἱ σοσιαλιστικὲς ἰδέες πού εἶχαν σημειώσει σημαντικὴ πρόοδο τὰ τελευταῖα δέκα χρόνια ὠρίμασαν ἀπόλυτα μὲ τὸν τελευταῖο πόλεμο, ὅπου οἱ μαχητὲς ἀγωνίζονται καὶ γιὰ ἕναν καινούργιον κόσμον πιὸ δίκαιο καὶ πιὸ ἠθικὸ ἀπὸ τὸν παλιό. Ἡ ἀκτινοβολία τους εἶναι τόσο ἔντονη, ὥστε γιὰ τὴν ἐπικράτησή τους δὲν χρειάζεται ἡ ἐπανάσταση καὶ ἡ βία, ἀλλ' ἀρκοῦν ἡ πειθὼ καὶ ἡ διαφώτιση.

Ἔτσι σήμερα οἱ σοσιαλιστικὲς ἰδέες προσφέρονται σὰν ἕνας ὄριμος καρπὸς καὶ ἀναπτύσσονται μέσα σ' ἕνα «κλίμα» πλέον ἢ κατάλληλο γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ. Ὁ σοσιαλισμὸς δὲν ἀποτελεῖ πιά σήμερα ἕνα θεωρητικὸ κατασκευάσμα, οὔτε εἶναι ἀπλῶς ἡ κριτικὴ τοῦ κεφαλαιοκρατισμοῦ. Εἶναι τὸ ρεαλιστικὸ ἐκεῖνο σύστημα πού θ' ἀντικαταστήσῃ τὸν κεφαλαιοκρατισμὸ, πού θὰ πάρῃ τὴ θέση του καὶ πού θὰ μᾶς δώσῃ τὶς δίκαιες καὶ ὀρθὲς λύσεις πάνω στὰ οἰκονομικὰ καὶ κοινωνικὰ προβλήματα.

3. ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΥ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΤΟΥ ΕΝΝΟΙΑ

Ένα ζήτημα αρκετά ενδιαφέρον και που πρέπει να το διευκρινίσουμε από τώρα είναι το περιεχόμενο του σοσιαλισμού στη σύγχρονη του έννοια.

Ή έννοια του σοσιαλισμού δεν έμεινε φυσικά στάσιμη. Έσημείωσε και αυτή κάποιαν εξέλιξη. Προσαρμόσθηκε δηλαδή με τα οικονομικά δεδομένα και με την πραγματικότητα.

Ο σοσιαλισμός, όπως τον έννοούμε σήμερα, δεν είναι ο σοσιαλισμός που ήξεραν οι πατέρες μας. Από θεωρητικό έγινε ένα σύστημα πρακτικά εφαρμόσιμο. Οι σχετικές εργασίες των κυριωτέρων σοσιαλιστών ως τον τελευταίο καιρό και ιδιαίτερα του Μαρξ έδωσαν γερά θεμέλια και ξεκαθάρισαν το σοσιαλιστικό κίνημα, δεν έλυσαν όμως όλα τα σχετικά προβλήματα, ούτε και όλες οι απόψεις τους μπορούν να έχουν απόλυτη εφαρμογή, ανεξάρτητα με το χρόνο και με τις συνθήκες που αναπτύχθηκαν. Στην οικονομική επιστήμη, άλλως τε, κανένα αξίωμα και καμμιά θεωρία δεν έχει απόλυτη εφαρμογή. Καθορίζονται γενικές μονάχα τάσεις, που ή δύναμή τους ξεαρτάνται πολύ από τη μορφή και τη διάρθρωση που έχει κάθε φορά ή οικονομική οργάνωση. Γενικά οι οικονομικές αυτές τάσεις έχουν έλαστικό χαρακτήρα και περιορισμένη δύναμη, γιατί ή εξέλιξη της Κοινωνικής Οικονομίας είναι αδιάκοπη. Από την άποψη αυτή ο σοσιαλισμός δεν εξαντλείται με το μαρξισμό. Ο μαρξισμός θεμελιώνει το σοσιαλισμό, αλλά έχει ανάγκη από αναπροσαρμογή, πρό πάντων στα σημεία που οι οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες που βασίσθηκε αρχικά άλλαξαν και ζητοῦν λύσεις πραγματικές και εφαρμόσιμες. Άλλως τε αυτός οὔτος ο Μάρξ «δεν έπαυσε πο-

τὲ σ' ὅλη του τῆ ζωῆ, ὅπως μᾶς λέει ὁ Vandervelde, ν' ἀναθεωρῆ τὸ μαρξισμό».

Ὁ Henry de Man, ὁ βέλγος σοσιαλιστὴς ποὺ μὲ τις ἐργασίες του, ποὺ δημοσίεψε ἀρχικὰ στὴ Γερμανία καὶ κατόπι στὸ Βέλγιο καὶ στὴ Γαλλία, ἔδωσε σημαντικὴ ὠθηση στὴν ἔρευνα τῶν σοσιαλιστικῶν θεωριῶν, ἐτόνιζε ἀπὸ καιρὸ τὴν ἀνάγκη τῆς ἀναπροσαρμογῆς τοῦ σοσιαλιστικοῦ κινήματος. Σὲ μιὰ μελέτη ποὺ δημοσίεψε μετὰ τὴ διάσκεψη τῆς Σοσιαλιστικῆς Ἑργατικῆς Διεθνούς, ποὺ ἔγινε στὸ Παρίσι τὸν Αὐγούστο τοῦ 1933, ἔγραφε πὼς τὰ σύγχρονα ζητήματα τοῦ σοσιαλισμοῦ εἶναι ἐντελῶς διαφορετικὰ ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἀναπτύχθηκαν στὸ παρελθὸν καὶ πὼς σήμερα ἐπιβάλλεται ν' ἀναθεωρηθοῦν ὄχι μόνον οἱ μέθοδοι τοῦ κινήματος, ἀλλ' αὐτὴ ἡ βάση του καὶ πρόσθετε: «Πιστεύω γενικὰ πὼς ὁ σοσιαλισμὸς τοῦ μέλλοντος, μὲ κίνδυνο ἀλλοιώτικα νὰ ἀποτύχη ὀλοκληρωτικὰ, θὰ διαφέρει τόσο ἀπὸ τὸ σοσιαλισμὸ τῶν πατέρων μας ὅσο καὶ ὁ σοσιαλισμὸς αὐτὸς διέφερε ἀπὸ τὸν πρὶν ἀπὸ τὸ «κομμουνιστικὸ μανιφέστο» σοσιαλισμό». Ἄλλ' ἀκόμα παλαιότερα ὁ ρώσος σοσιαλιστὴς Tugan Baranowski, ποὺ ὑπῆρξε ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ δημιουργικὰ πνεύματα τοῦ σοσιαλιστικοῦ κινήματος, στὸ κλασσικὸ του ἔργο «Ἡ ἱστορικὴ ἐξέλιξη τοῦ νεώτερου σοσιαλισμοῦ», ποὺ δημοσιεύθηκε στὰ γαλλικὰ τὸ 1912, ἐτόνιζε «πὼς ἐνῶ ὁ σοσιαλισμὸς ἀπασχολοῦσε τὴν παγκόσμια γνώμη, ὅμως ὡς θεωρία βρίσκεται μακριὰ ἀπὸ τὴ δυνατότητα τῆς πραγματώσεως τοῦ ἰδανικοῦ ἐνὸς καλομελετημένου ἐπιστημονικοῦ συστήματος».

Ἡ πρωταρχικὴ ἰδέα τοῦ σοσιαλισμοῦ ξεκίνησε ἀπὸ τὸν ἀγῶνα ἐναντίον τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας, ἀπὸ τὸν ἀγῶνα ἐναντίον τῆς δυστυχίας καὶ τῆς κακομοιρίας, ποὺ συνδέεται μὲ τὸ σύστημα τῆς ἰδιοκτησίας στὰ μέσα τῆς παραγωγῆς. Γιὰ ἐπανορθωτικὸ μέσο τοῦ κακοῦ αὐτοῦ προτάθηκε ἡ κοινωνικοποίηση στὰ μέσα τῆς παραγωγῆς, ποὺ ἀποτέλεσε ὄχι μόνον τὸ κύριο περιεχόμενον μὰ καὶ τὸ ἄμε-

σο αίτημα του σοσιαλισμού. Στο σημείο ακριβώς αυτό βρισκότανε ή διαχωριστική γραμμή από τον κομμουνισμό, που ζητούσε όχι μονάχα την κοινωνικοποίηση στα μέσα της παραγωγής, αλλά και την κοινωνικοποίηση στα μέσα της καταναλώσεως.

’Αλλ’ ή κοινωνικοποίηση της παραγωγής αποτελεί το μέσο που χρησιμοποιεί ο σοσιαλισμός, όπως παρατηρούσε ο Baranowski, και όχι το σκοπό που επιδιώκει. Ο Tugan Baranowski θέλησε να δώσει έναν πλήρη όρισμό στο σοσιαλισμό σύμφωνα με τους γενικότερους σκοπούς που επιδιώκει και τα ήθικα ελατήρια από τα όποια ξεκινά. Και επειδή, κατά τον Baranowski, ή κύρια ρίζα του κακού βρίσκεται στην έκμετάλλευση του ανθρώπου από τον άνθρωπο, όπου και καταλήγει τελικά το καπιταλιστικό σύστημα, κατά τη γνώμη του σοσιαλισμός είναι έτσι: «ή τέτοια διάρθρωση της κοινωνίας, όπου σύμφωνα με το δόγμα όλοι έχουν τις ίδιες υποχρεώσεις και τα ίδια δικαιώματα να συμμετέχουν εξίσου στην κοινωνική εργασία και να νέμονται εξίσου τους καρπούς της, ή έκμετάλλευση ενός μέλους από τα μέλη της κοινωνίας από άλλο να μην είναι δυνατή».

’Αλλά και ο όρισμός αυτός του Baranowski, που έγινε δεκτός και από πολλούς άλλους σοσιαλιστές, αντικρύζει κάπως θεωρητικά τα πράγματα. Αν και ο Baranowski υπογράμμισε τα κενά που παρουσιάζει ο σοσιαλισμός και που τον έμποδίζει να γίνη σύστημα εφαρμόσιμο δεν μπόρεσε, ούτε φυσικά και το προσπάθησε, να τα συμπληρώση. Και αυτή όμως ή υπόδειξή του μόνο για τή συμπλήρωση των κενών άρκετ να δώσει ιδιαίτερη σημασία στο έργο, όπου έτόνισε εξάλλου τον «ήθικό χαρακτήρα» του σοσιαλισμού που συγκεντρώνεται στα τρία ιδανικά: της ισότητας, της ελευθερίας και της δικαιοσύνης.

’Από τα 1925 και πέρα, που οί σοσιαλιστές αρχίζουν με περισσότερη θετικότητα και συνέπεια ν’ αντιμετωπίζουν την οργάνωση και λειτουργία του σοσιαλιστικού κα-

θεστώτος, μπαίνει στή μέση κι' ἓνα ἄλλο στοιχεῖο, τὸ στοιχεῖο τοῦ «οἰκονομικοῦ πλάνου», «τοῦ οἰκονομικοῦ σχεδίου», πού εἶναι ἀπαραίτητο γιὰ τὴ λειτουργία τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας.

Ἔτσι ὁ σοσιαλισμός κοινωνικοποιεῖ τὰ μέσα τῆς παραγωγῆς, λειτουργεῖ σύμφωνα μὲ ἓνα οἰκονομικὸ σχέδιο, ἀπαραίτητο γιὰ ν' ἀποφύγουμε τὴ σπάταλη χρῆση τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων—πρᾶγμα πού γίνεται στὴν καπιταλιστικὴ οἰκονομία—καὶ διανέμει τὸ εἰσόδημα μὲ βάση τὴ δικαιοσύνη καὶ τὴν ἰσότητα καὶ μὲ κριτήριον τὴν ἐργασία πού ὁ καθένας προσφέρει στὴ συνολικὴ παραγωγή.

Ἄν θελήσουμε τώρα νὰ διατυπώσουμε ἓναν ὀρισμὸ τοῦ σοσιαλισμοῦ, ὅπως τὸν θέλουν καὶ τὸν ἐννοοῦν οἱ νεώτεροι σοσιαλιστὲς οἰκονομολόγοι, δηλ. ὁ Dickinson, ὁ Cole, ὁ Lange, ὁ De Man, ὁ Mossé καὶ ἄλλοι, μποροῦμε νὰ τὸν διατυπώσουμε μὲ τὸν ἑξῆς τρόπο:

Σοσιαλισμός εἶναι τὸ οἰκονομικὸ ἐκεῖνο σύστημα ὀργανώσεως τῆς κοινωνίας, ὅπου τὰ ἄξια λογοῦ μέσα τῆς παραγωγῆς ἀνήκουν στὴν ὀλότητα καὶ λειτουργοῦν σύμφωνα μὲ ἓνα γενικὸ οἰκονομικὸ σχέδιο, ὅπου ὅλα τὰ μέλη τῆς κοινωνίας συμμετέχουν στὴ διανομὴ τοῦ εἰσοδήματος μὲ ἴσα δικαιώματα, ἀνάλογα μὲ τὴν προσωπικὴ συμβολὴ τοῦ καθενὸς στὸ ἔργο τῆς παραγωγῆς, καὶ πού ἀποβλέπει στὴν πληρέστερη ἐξυπηρέτηση τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου.

Τὰ βασικὰ στοιχεῖα τοῦ σοσιαλισμοῦ εἶναι ἐπομένως τρία:

- α) ἡ κοινωνικοποίηση τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς,
- β) ἡ ὑπαρξη τοῦ οἰκονομικοῦ πλάνου,
- γ) ἡ ἀρχὴ τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης, πού εἶναι ἡ δη-

μιουργική αρχή του σοσιαλισμοῦ καὶ ποὺ μαζί μὲ τὴν ἀρχὴ τῆς ἰσότητος καὶ τὴν ἀρχὴ τῆς οἰκονομικῆς ἐλευθερίας, ἀποτελεῖ ὀλόκληρη τὴν ἔννοια τῆς κοινωνίας, ὅπως τὴν ἐννοεῖ ὁ σοσιαλισμὸς.

Ἔτσι μὲ τὸ οἰκονομικὸ τοῦ σύστημα ὁ σοσιαλισμὸς ἐξυπηρετεῖ τὰ ἄτομα καὶ τὸ σύνολο κατὰ τὸν καλύτερο καὶ δικαιότερο τρόπο, ἐξασφαλίζει στοὺς ἀνθρώπους καὶ στὴν ἀνθρωπότητα ὅλα τὰ ἀγαθὰ ποὺ ἀναφέραμε προηγουμένως. Μὲ δυὸ λόγια : κάνει τοὺς ἀνθρώπους πιὸ καλοὺς καὶ πιὸ εὐτυχεῖς.

Τὰ ἄτομα στὴ σοσιαλιστικὴ κοινωνία δὲν εἶναι ἓνα ἀπλὸ ἄθροισμα μὲ ἐξωτερικοὺς μηχανικοὺς θεσμοὺς. Ἀποτελοῦν πνευματικὲς, κοινωνικὲς καὶ οἰκονομικὲς ὀντότητες—ἀφοῦ ὁ ἄνθρωπος ἀποτελεῖ γιὰ τὸ σοσιαλισμὸ τὸν ἀνώτατο σκοπὸ καὶ τὸ πολυτιμότερο στοιχεῖο—ποὺ συνδέονται μὲ ἐσωτερικοὺς, ψυχικοὺς καὶ πνευματικοὺς δεσμοὺς καὶ ἀποτελοῦν ἓνα σύνολο, τὴν Ὀλότητα. Ἡ ὀλότητα δὲν εἶναι ἔννοια ἀφηρημένη, εἶναι ἔννοια πραγματικὴ. Δὲν εἶναι ὥστόσο κάτι τὸ τελειωμένο, κάτι τὸ στατικόν· εἶναι κάτι ποὺ ἐξελίσσεται συνεχῶς, ποὺ βρῖσκεται σὲ διαρκῆ ροή. Στὴν πορεία τῆς αὐτῆ δημιουργεῖ καὶ φτιάχνει. Εἶναι μὲ δυὸ λόγια ἓνας ζωντανὸς καὶ διαρκῶς ἐξελισσόμενος ὀργανισμὸς.

Γιὰ νὰ μποῦμε ὅμως βαθύτερα στὴν ἔννοια καὶ τὸ περιεχόμενο τοῦ σοσιαλισμοῦ πρέπει νὰ δοῦμε ἀναλυτικώτερα τὰ βασικά του στοιχεῖα, δηλαδή :

- α) τὴν κοινωνικοποίηση τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς,
- β) τὴ λειτουργία τοῦ οἰκονομικοῦ πλάνου, καὶ
- γ) τὴν ἀρχὴ τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης.

3. Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΜΕΣΩΝ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

Α. Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΕΞΑΣΦΑΛΙΖΕΙ ΤΑ ΒΑΣΙΚΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Τὸ σοσιαλιστικὸ κράτος μὲ τὴν κοινωνικοποίηση γίνεται ὁ ἰδιοκτῆτης ὅλων τῶν ὑλικῶν μέσων τῆς παραγωγῆς καὶ ὁ διαχειριστὴς τῆς ὅλης παραγωγῆς. Τὰ μεγάλα καὶ ἄξια λόγου μέσα τῆς παραγωγῆς περνοῦν ἀπὸ τὴν ἰδιωτικὴ ἰδιοκτησία στὴν κυριότητα τῆς ὀργανωμένης ὁλότητας. Στὴ σοσιαλιστικὴ οἰκονομία δὲν ὑπάρχουν μεγάλες ἰδιωτικὲς ἐπιχειρήσεις, δὲν ὑπάρχουν μεγάλες περιουσίες. Μὲ τὴν κοινωνικοποίηση ὁ ἰδιώτης δὲν ἔχει πιά τὸ δικαίωμα νὰ διαθέτῃ κατὰ τὴ θέλησή του τὸ προϊόν τῆς ἐργασίας τῶν ἄλλων. Παύει ἡ ἐκμετάλλευση τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο. Σταματᾷ ἡ ἄνιση διανομὴ τοῦ εἰσοδήματος. Δὲν ὑπάρχουν πιά κοινωνικὲς ἀντιθέσεις. Μὲ τὴν κοινωνικοποίηση, γίνεται, κατὰ τὴν ἔκφραση τοῦ Μάρξ, «ἡ ἀπαλλοτρίωση τῶν ἀπαλλοτριωτῶν», μὲ ἄλλους λόγους ἢ κατάργηση τοῦ συστήματος ἐκείνου, ποὺ ὅπως λέει πάλι ὁ Μάρξ, ἀποξενώνει τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὰ ἀντικείμενα ποὺ χρησιμοποιεῖ γιὰ νὰ ἐργασθῇ καὶ ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ ποὺ παράγει μὲ τὴν ἐργασία του.

Τὰ βασικὰ οἰκονομικὰ δικαιώματα ποὺ ἀποτελοῦν τὴν προϋπόθεση γιὰ τὰ πολιτικὰ δικαιώματα μονάχα ἡ κοινωνικοποίηση τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς τὰ ἐξασφαλίζει.

Τὰ βασικὰ αὐτὰ οἰκονομικὰ δικαιώματα εἶναι :

α) Τὸ δικαίωμα σ' ὀλόκληρο τὸ προϊόν τῆς ἐργασίας.

β) Τὸ δικαίωμα γιὰ τὴ ζωὴ καὶ

γ) Τὸ δικαίωμα γιὰ τὴν ἐργασία.

Το νὰ καθορισθῇ ἀπόλυτα ποιά πρέπει νὰ εἶναι ἡ δικαίη συμμετοχὴ τοῦ ἐργαζόμενου στὸ προϊόν τῆς ἐργα-

σίας. Είναι βέβαια κάτι πολύ δύσκολο. Πάντως τὸ σύστημα γιὰ τὶς τιμές καὶ τοὺς μισθοὺς, ὅπως λειτουργεῖ στὴν ἀτομιστικὴ ὀργάνωση, δὲν ἐξασφαλίζει τὴ δίκαιη συμμετοχὴ τοῦ ἐργαζόμενου στὸ προϊόν τῆς ἐργασίας. Τὴν ὑπεραξία τὴν καρπώνεται ἐκεῖνος ποὺ εἶναι ἰδιοκτῆτης στὰ μέσα τῆς παραγωγῆς, δηλ. ὁ κεφαλαιοῦχος.

Στὸ σοσιαλιστικὸ καθεστῶς, ἀντίθετα, τὴν ὑπεραξία ποὺ τυχὸν ἀπομένει θὰ τὴν καρπώθῃ τὸ σύνολο, ἡ κοινωνία ὀλόκληρη. Ὑπάρχουν μάλιστα ὅλες οἱ ἐγγυήσεις στὸ σοσιαλιστικὸ καθεστῶς, πῶς ἡ ἀμοιβὴ τῆς ἐργασίας, καθοριζόμενη ἀπὸ τὴν ὀργανωμένη ὀλότητα, θὰ εἶναι πολὺ πιὸ δίκαιη καὶ πιὸ σωστὴ παρὰ στὴν περίπτωση ποὺ θὰ καθορίζεται ἀπὸ τὸν ἰδιώτη ἐπιχειρηματία ἢ ἀπὸ τὸ ἀστικὸ Κράτος. Ἐπομένως ἐδῶ δὲν μπορεῖ νὰ νοηθῇ εἰσόδημα ποὺ νὰ μὴν προέρχεται ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο ἀπὸ τὴν ἐργασία.

Τὸ δίκαιωμα γιὰ τὴ ζωὴ, γιὰ τὴν ὕπαρξη, σημαίνει πῶς κάθε ἄτομο, κάθε μέλος τῆς κοινωνίας, πρέπει νὰ συμμετέχη στὰ ἀγαθὰ καὶ στὶς ὑπηρεσίες ποὺ χρειάζονται γιὰ νὰ ζήσει καὶ πῶς αὐτὰ τὰ μέσα πρέπει νὰ τοῦ ἐξασφαλισθοῦν κατὰ τὸ μέτρο ποὺ ὑπάρχουν καὶ προτοῦ νὰ διατεθοῦν γιὰ τὶς ἀνάγκες ἄλλων προσώπων ποὺ εἶναι λιγώτερο ἐπείγουσες. Μὲ ἄλλα λόγια κανένας δὲν πρέπει νὰ στερεῖται ἀπὸ κείνο ποὺ τοῦ εἶναι ἀπαραίτητο, τὸν καιρὸ ποὺ ἄλλοι ζοῦν μὲ πολυτέλεια. Καὶ ὅταν ὁ ἄνθρωπος, εἴτε ἀπὸ ἀρρώστεια εἴτε ἀπὸ ἀτύχημα εἴτε ἀπὸ κάποιον ἄλλο λόγο, δὲν μπορεῖ νὰ ἐργασθῇ, τὸ οἰκονομικὸ σύστημα τοῦ σοσιαλισμοῦ τοῦ ἐξασφαλίζει τὸ εἰσόδημα ποὺ τοῦ χρειάζεται γιὰ νὰ ζήσει. Μὲ τὸ σοσιαλισμὸ δὲν ὑπάρχει ἀνέχεια.

Αὐτὴ ἡ βασικὴ καὶ δίκαιη διεκδίκηση τοῦ ἀνθρώπου μπορεῖ νὰ πραγματοποιηθῇ μόνο ἂν τὰ μέσα τῆς παραγωγῆς κρατικοποιηθοῦν καὶ ἂν ἡ διανομὴ τοῦ εἰσοδήματος ἀνατεθῇ στὸ Κράτος. Κι' αὐτὸς ἀκόμα ὁ von Mises,

ὁ πολέμιος τοῦ σοσιαλισμοῦ, ἀναγνωρίζει πὼς ἡ διεκδίκηση τοῦ δικαιώματος γιὰ τὴν πραγματικὴ ὕπαρξη τοῦ ἀνθρώπου δὲν μπορεῖ νὰ ὀλοκληρωθῆ χωρὶς τὴν κοινωνικοποίησιν τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς.

Τὸ δικαίωμα γιὰ τὴ ζωὴ συνδέεται στενὰ μὲ τὸ δικαίωμα γιὰ τὴν ἐργασία. Τὸ δικαίωμα γιὰ τὴν ἐργασία πρέπει νὰ ἰκανοποιῆ τις ἰκανότητες καὶ τις προτιμήσεις τοῦ ἐργάτη καὶ νὰ τοῦ παρέχῃ τὸ εἰσόδημα πού τοῦ χρειάζεται γιὰ νὰ ζήσῃ. Τότε τὸ δικαίωμα αὐτὸ γίνεται πραγματικότητα, ὅταν ὁ καθένας μπορῆ νὰ διαλέγῃ τὴν ἐργασία πού τοῦ ἀρέσει καὶ ὅταν ἡ ἐκλογή αὐτὴ γίνεται μὲ ἴσους ὅρους ξεκινήματος, χωρὶς ἢ μὀρφωσὴ καὶ ἢ προπαρασκευὴ τοῦ καθενὸς νὰ ἐμποδιζονται ἀπὸ λόγους οἰκονομικοὺς ἢ λόγους καταγωγῆς ἢ ὅποια ἄλλα τυχόν προνόμια. Ἴσους ὅρους μιᾶς τέτοιας σταδιοδρομίας, πού συντελεῖ στὴν ἀξιοποίηση κάθε ἰκανότητος καὶ στὴν αὐξηση τῆς συνολικῆς παραγωγικότητος, μονάχα τὸ σοσιαλιστικὸ καθεστῶς ἐξασφαλίζει.

B. Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΕΞΑΣΦΑΛΙΖΕΙ ΤΗ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΗ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Ἡ κοινωνικοποίησιν τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς δὲν ἐξασφαλίζει μονάχα τὰ βασικὰ οἰκονομικὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ τὴ μεγαλύτερη παραγωγικότητα τῆς οἰκονομίας. Μὲ τὴν ὕπαρξιν τοῦ οἰκονομικοῦ πλάνου πού θὰ ἐξετάσοιμε εἰδικώτερα πιὸ κάτω, ἡ κοινωνικοποίησιν πετυχαίνει ἓνα πραγματικὸ συντονισμὸ τῆς παραγωγῆς, μὲ ἀποτέλεσμα τὴ μεγαλύτερη ἀποδοτικότητα. Δὲν ὑπάρχει σπατάλη στὴ χρησιμοποίησιν τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων. Ἐχομε συγκέντρωσιν, κάθετη καὶ ὀριζόντια, τῶν ἐπιχειρήσεων, πού ἐξασφαλίζει ὅλα τὰ πλεονεκτήματα τῆς μεγάλης ἐπιχειρήσεως καὶ τῆς ὀρθολογιστικῆς ὀργανώσεως. Ὅπως κάθε ἐπιχειρηματίας μὲ τὴ συγχώνευσιν καὶ

μέ την ένοποίηση διαφόρων μικροτέρων έπιχειρήσεων κατορθώνει να έπιτύχη έλάττωση τών γενικών έξόδων και μείωση του γενικού κόστους παραγωγής, Έτσι και τὸ Κράτος, σάν ένας μεγάλος έπιχειρηματίας, μπορεί μέ την ένοποίηση όλων τών παραγωγικών μέσων να πετύχη την καλύτερή τους χρησιμοποίηση, την έλάττωση του κόστους τής παραγωγής, τὸ optimum τής αποδόσεως, τή μεγαλύτερη παραγωγικότητα τής οίκονομίας.

Ύπάρχουν, έπομένως, όλες οί προϋποθέσεις για να έξασφαλισθῆ ἡ μεγαλύτερη παραγωγικότητα, πάντως άνώτερη άπό εκείνη τής κεφαλαιοκρατικής οίκονομίας. Γι' αυτό έπιβάλλεται και ἡ έφαρμογή του ένιαίου πλάνου, του ένιαίου σχεδίου, για τὸ όποιο θά μιλήσουμε αναλυτικώτερα πιό κάτω. Πρέπει να είναι κανείς πολὺ κακῆς πίστεως για ν' άρνηθῆ ότι ἡ κοινωνικοποίηση τών μέσων τής παραγωγής έξασφαλίζει τή μεγαλύτερη άποδοτικότητα και την άνώτερη παραγωγικότητα. Αυτό, τουλάχιστο, λέγει ἡ άπλή λογική.

Γ. Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΑΦΟΡΑ ΤΑ ΑΞΙΑ ΛΟΓΟΥ ΜΕΣΑ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΟΧΙ ΤΗ ΜΙΚΡΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ

Έρωτᾶται ὁμως : Ἡ κρατικοποίηση τών μέσων τής παραγωγής θά είναι πλήρης ; Θά κοινωνικοποιηθοῦν και οί μικρές έπιχειρήσεις ; Θά μπορῆ μέσα στο σοσιαλιστικό καθεστῶς να δημιουργηθοῦν άτομικές περιουσίες ; Άναγνωρίζεται ἡ ιδιωτική έπιχείρηση ;

Αὐτά ὅλα είναι ζητήματα που πρέπει να εξετάσουμε και που συνήθως άποτελοῦν ὄπλα στα χέρια τών άντιπάλων του σοσιαλισμοῦ, που ὑποστηρίζουν ότι ὁ σοσιαλισμός συνθλίβει κάθε άτομική πρωτοβουλία, έξαφανίζει τὸ άτομο και δέν έπιτρέπει τή δημιουργία οὔτε τής πιό μικρῆς περιουσίας.

Ὁ σοσιαλισμός, ὅπως τὸν έννοοῦμε, δέν ζητεῖ την πλή-

ρη κοινωνικοποίηση τῆς οἰκονομίας. Θέλει νὰ κοινωνικοποιήσῃ μονάχα τὰ μεγάλα μέσα τῆς παραγωγῆς, τὶς μονοπωλιακὰς ἐκεῖνες ἐπιχειρήσεις ποὺ σκότωσαν τὸν ἐλεύθερο ἀνταγωνισμό καὶ ποὺ ἀποτελοῦν τὴν αἰτία ὄλων τῶν κοινωνικῶν κακῶν καὶ ὄλων τῶν οἰκονομικῶν κρίσεων. Τὶς μικρὰς ἐπιχειρήσεις καὶ τὶς μέτριες ἐκεῖνες ποὺ λειτουργοῦν μὲ τὸν ἐλεύθερο ἀνταγωνισμό, ποὺ μποροῦν νὰ ἐλέγχωνται καὶ νὰ παρακολουθοῦνται ἀπὸ τὸ Κράτος, μὲ τὶς ὁποῖες δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ ἐκμετάλλευση τῆς ἐργασίας τῶν ἄλλων καὶ ποὺ ἡ συνολικὴ παραγωγή τους ἀποτελεῖ μονάχα ἓνα τμῆμα τῆς συνολικῆς παραγωγῆς, ὁ σοσιαλισμός τὶς δέχεται, τὶς ἀναγνωρίζει καὶ τὶς ἐνισχύει.

Τὸ ὅτι ὁ σοσιαλισμός δὲν ζητάει τὴν πλήρη κοινωνικοποίηση κάθε περιουσιακοῦ στοιχείου οὔτε τὴν πλήρη κατάργηση τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας οὔτε ὄλων τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς εἶναι κάτι ποὺ τὸ δέχονται καὶ οἱ παλαιότεροι καὶ σὲ μεγαλύτερο βαθμὸ οἱ νεώτεροι σοσιαλιστές. Ἐὰν διατρέξῃ κανεὶς τὰ ἔργα τῶν κυριώτερων ἐκπροσώπων τοῦ σοσιαλισμοῦ θὰ δῇ πὼς ἡ πλειονότητά των παίρνει θέση καθαρὴ καὶ ξάστερη ἀπέναντι στὴ μικρὴ ἰδιοκτησία, ποὺ τὴν ἀναγνωρίζει καὶ τὴν ἐνισχύει. Ὁ Kautsky στὸ βιβλίον του «Τὸ ἀγροτικὸ ζήτημα» μᾶς δίνει μιὰ ζωντανὴ καὶ εὐγλωττὴ περιγραφή τῶν θελγῆτρων ποὺ δίνει τὸ «σπίτι». Στὸ βιβλίον του «Τὸ σοσιαλιστικὸ πρόγραμμα» τονίζει «πὼς ἡ μετάβαση στὸ σοσιαλισμὸ δὲν σημαίνει καθόλου τὴν ἐξαφάνιση τῶν μικρῶν ἀγροτῶν καὶ τῶν μικρῶν ἐπιχειρηματιῶν. Ὁχι μονάχα, προσθέτει, ὁ σοσιαλισμός ἀναγνωρίζει τὶς μικρὰς ἐπιχειρήσεις, ἀλλ' ὀφείλει ἀντίθετα νὰ τὶς ἐνισχύσῃ μὲ κάθε μέσο». Σὲ ἄλλο σημεῖο στὸ ἴδιον τοῦ ἔργου ὁ Kautsky τονίζει πὼς ἡ μεγάλη βιομηχανία εἶναι ἀναγκὴ νὰ σοσιαλιστικοποιηθῇ καὶ προσθέτει «ὅπως ἡ ἰδιωτικὴ ἰδιοκτησία εἶναι ἀσυμβίβαστη στὰ μεγάλα μέσα τῆς παραγωγῆς, δηλ. στὶς μεγάλες βιομηχανικὰς ἐπιχειρήσεις», ἔτσι καὶ ἡ κοινωνικο-

ποίηση έρχεται σέ αντίφαση μέ τή μικρή βιομηχανία, μέ τή μικρή έπιχείρηση. Στο σύστημα τής σοσιαλιστικής οίκονομίας πού διαγράφει ό 'Αμερικανός Bellamy κάθε οίκονομία έχει τό δικό της σπίτι. 'Ο Tugan Baranowsky τονίζει άκόμα πιό έντονα τήν ανάγκη τής μικρής έπιχειρήσεως, λέγοντας ότι μέ τό σοσιαλισμό διατηρεΐται άπόλυτα ή ιδιωτική ιδιοκτησία στα μέσα τής παραγωγής τής άγροτικής οίκονομίας, καθώς έπίσης και ή μικρή έπιχείρηση. 'Ο Βέλγος σοσιαλιστής Vandervelde γράφει ότι ή μικρή ιδιοκτησία και τό μικρό έμπόριο άποτελοϋν τόν τομέα τής έλεύθερης συναλλαγής και ότι ή ιδιωτική ιδιοκτησία θα παραμείνη στα μικρά μέσα παραγωγής και ότι «ή κοινωνικοποίηση θα έφαρμοσθῆ άποκλειστικά έκει όπου ύπάρχει κεφαλαιοκρατική συγκέντρωση». Και προσθέτει «δέν είναι οί σοσιαλιστές πού θέλουν ν' άφαιρέσουν άπό τόν άγρότη τό κτήμα του, άπό τόν έμπορο τό μαγαζί του, άπό τόν μικρό έργοδότη τήν έπιχείρησή του. Αϋτοί όλοι έχουν άπαλλοτριωθῆ, καταστραφῆ, άποκεφαλαιοκρατοποιηθῆ άπό τούς μεγάλους κεφαλαιούχους». 'Ο Jaurès έκθέτει μέ θερμη πώς ή άγροτική ιδιοκτησία θα προστατευθῆ άπό τό σοσιαλισμό άπέναντι στο τοκογλυφικό κεφάλαιο, πώς θα έλευθερωθῆ άπό τις ύποθηκες και θ' άπαλλαγῆ άπό τήν κερδοσκοπία και τήν τοκογλυφία.

Οί νεώτεροι σοσιαλιστές στο σημείο αϋτό είναι πιό κατηγορηματικοί και πιό θετικοί και καθορίζουν σαφέστερα τήν ανάγκη τής ύπάρξεως τής μικρής ιδιοκτησίας και τής λειτουργίας τής μικρής έπιχειρήσεως. Και τοϋτο γιατί οί σημερινές συνθήκες έχουν αλλάξει σχετικά μέ τις πιό παλιές και γιατί άκόμα ή σημερινή κοινωνική διάρθρωση άπαιτεΐ τήν προσαρμογή τοϋ οίκονομικού συστήματος στις πραγματικές άνάγκες και στις πραγματικές συνθήκες. 'Ο 'Αγγλος Dickinson λέγει ότι ή μικρή ιδιοκτησία και ή μικρή βιομηχανική έπιχείρηση θα ύπάρχουν στη σοσιαλιστική οίκονομία έως τό όριο εκείνο πού δέν είναι κίνδυνος ν'

ἀνατραπῆ ἢ σοσιαλιστικὴ βάση τῆς κοινωνίας. Καὶ ἀναλύει πῶς θὰ λειτουργήσῃ ἢ μικρὴ ἐπιχείρησις στοὺς διάφορους κλάδους τῆς παραγωγῆς. Ὁ καθηγητὴς Lange προχωρεῖ ἀκόμα περισσότερο. Κατ' αὐτόν, ἡ σοσιαλιστικὴ οἰκονομία δὲν ζητᾷ τὴν πλήρη κατάργησι τῆς ἰδιωτικῆς ἰδιοκτησίας καὶ τῆς ἰδιωτικῆς ἐπιχειρήσεως. Κατὰ τὸν Lange ἡ ἰδιωτικὴ ἐπιχείρησις καὶ ἡ ἰδιωτικὴ ἰδιοκτησία στὰ μέσα τῆς παραγωγῆς θὰ μποροῦσε νὰ διατηρηθῇ στοὺς κλάδους ἐκείνους, ὅπου ὁ ἀνταγωνισμὸς εἶναι ἀποτελεσματικὸς, δηλ. στὶς μικρὰς καὶ μέτριες βιομηχανικὰς καὶ στὶς μικρὰς καὶ μέτριες ἀγροτικὰς ἐκμεταλλεύσεις. Διότι, ὅπως πολὺ σωστὰ προσθέτει, ἡ σοσιαλιστικοποίησις δὲν στρέφεται ἐναντίον τῆς ἰδιωτικῆς ἰδιοκτησίας γενικὰ, ἀλλ' ἐναντίον τῆς ἰδιοκτησίας ἐκείνης, ποὺ δημιουργεῖ ἐμπόδια στὴν οἰκονομικὴ πρόοδο καὶ προνόμια στὴν κοινωνικὴ ζωὴ. Κάθε ἀτομικὴ ἰδιοκτησία τῶν μέσων παραγωγῆς καὶ κάθε ἰδιωτικὴ ἐπιχείρησις, ποὺ ἐξυπηρετεῖ μιὰ χρήσιμη κοινωνικὴ λειτουργία, συμπεραίνει ὁ Lange, θὰ μποροῦσε νὰ ἔχῃ τὴν πλήρη προστασία καὶ ὑποστήριξι τοῦ σοσιαλιστικοῦ κράτους.

Ἐπίσης ὁ Henry de Man, περισσότερο ἴσως ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους σοσιαλιστὰς, ὑποστηρίζει πῶς ἡ κοινωνικοποίησις πρέπει νὰ περιορισθῇ μόνον ἀστὰ μέγιστα μέσα τῆς παραγωγῆς, μόνον ἀστὶς μονοπωλιακὰς ἐπιχειρήσεις. Οἱ ὑπόλοιποι, κατὰ τὸν Man, πρέπει νὰ λειτουργοῦν μὲ τὴν ἰδιωτικὴν πρωτοβουλία, μὲ τὸ σύστημα τοῦ ἐλεύθερου ἀνταγωνισμοῦ καὶ κάτω ἀπὸ τὸν ἔλεγχον καὶ τὴ γενικώτερη κατεύθυνσι τοῦ Κράτους. Θέλει νὰ ἐφαρμόσῃ, ὅπως λέει, «τὸν μικροαστικὸν σοσιαλισμόν». Γιὰ νὰ μπορέσῃ σήμερον ὁ σοσιαλισμὸς νὰ ἐλπίσῃ στὴν κατάκτησι ἑνὸς ἱκανοποιητικοῦ τμήματος τῶν ἐνδιάμεσων κοινωνικῶν τάξεων, γιὰ νὰ γίνῃ μὲ ἄλλους λόγους πλειοψηφία, πρέπει, παρατηρεῖ ὁ De Man, «ἀντὶ νὰ βάζῃ νερόν στὸ κρασί του, νὰ βάζῃ κρασί στὸ νερόν του». Πρέπει νὰ προσαρμοσθῇ στὰ δεδομένα κατὰ τέτοιον τρό-

πο, ώστε να είναι σύστημα πρακτικά εφαρμόσιμο και να ανταποκρίνεται στις εσωτερικές αξιώσεις του ανθρώπου. Στο σημείο αυτό, λέγει, δεν πρέπει ν' αγνοήσουμε τη σημερινή κοινωνική διάρθρωση που επιβάλλει την αναγνώριση των επιχειρήσεων σ' όλους τους τομείς, όπου ο ανταγωνισμός μπορεί να λειτουργήσει.

Στη Ρωσία, όταν τελικά το 1934 πραγματοποιήθηκε η ολοκληρωτική κοινωνικοποίηση, που καθώς θα δούμε σε άλλο σημείο της μελέτης αυτής κράτησε πάνω από δέκα χρόνια, με το νέο Σύνταγμα του 1936, όπου η κυρίαρχη μορφή της ιδιοκτησίας είναι η «σοσιαλιστική», ή «κολλεκτιβιστική», αναγνωρίζεται και η «συνεταιρική ιδιοκτησία» (κολχόζ) καθώς και η ατομική ιδιοκτησία στα εισοδήματα που προέρχονται από την εργασία, με τα όποια μπορεί κανείς ν' αποκτήσει ένα σπίτι, διάφορα αγαθά καταναλώσεως και διαθέσεως, μιὰ μικρή έκταση γης, καθώς και οι μικρές ιδιωτικές επιχειρήσεις των ατομικά εργαζόμενων αγροτών και βιοτεχνών που βασίζονται στην προσωπική εργασία και αποκλείουν την εκμετάλλευση εργασίας άλλου.

Στα διάφορα σχέδια κοινωνικοποίησης που καταστρώνουν τα σοσιαλιστικά κόμματα στις περισσότερες χώρες αφίνεται σημαντικό περιθώριο δράσεως στην ιδιωτική πρωτοβουλία. Έκτός από το βελγικό σχέδιο, που είναι νομίζουμε περισσότερο απ' ό τι πρέπει συντηρητικό και που αποβλέπει στη δημιουργία ενός «μικροαστικού σοσιαλισμού», και το αγγλικό σχέδιο και το πολωνικό δέχονται αναγνωρίζουν και ενισχύουν τη μικρή, ακόμη και τη «μέτρια» επιχείρηση.

Στο σχέδιο που κατάρτισε για το πολωνικό σοσιαλιστικό κόμμα, πριν από τον πόλεμο, ο Victor Alter αναθέτει ένα σημαντικό τμήμα της οικονομίας στην ιδιωτική οικονομία, που θα είναι στην αρχή ελεγχόμενη από το Κράτος και θα περιορισθῆ βαθμιαία στα όρια εκείνα που δεν

ἀποτελοῦν ἐμπόδιο γιὰ τὸ κοινωνικὸ συμφέρο καὶ γιὰ τὴ λειτουργία τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας. Στὸ σχέδιο αὐτὸ καθορίζει τελικὰ ὁ Alter ὅτι τὸ συνολικὸ εἰσόδημα κάθε ἀτόμου δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἀνώτερο τῶν 75 χιλιάδων γαλλ. φράγκων (προπολεμικῶν). Τὸ ὑπόλοιπο θὰ πηγαίνει στὸ Κράτος. Ἡ ἀτομικὴ περιουσία δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ 600 χιλιάδες γαλλικὰ φράγκα καὶ κάθε τίτλος ἢ εἰσόδημα ποῦ θὰ ὑπάρχη δὲν μπορεῖ νὰ δίνη παραπάνω ἀπὸ 2 ο|ο.

Στὸ βρεττανικὸ σχέδιο, ποῦ κατάρτισε ἡ Socialist League ποῦ περιλαμβάνει τὴν ἀριστερὴ πτέρυγα τοῦ ἐργατικοῦ κόμματος τῆς Ἀγγλίας καὶ ποῦ στὴν ἐκπόνησή του συνεργάσθηκαν ὁ Cripps, ὁ Rowse καὶ ὁ Cole, διατηρεῖται ἡ ἰδιωτικὴ οἰκονομία, ποῦ ἀποτελεῖται ἀπὸ τὶς «σημερινὲς μικρὲς καὶ μεσαῖες ἐπιχειρήσεις». Οἱ ἐπιχειρήσεις αὐτὲς θὰ ἀποτελέσουν τὸν «ἐλεγχόμενον τομέα», θὰ λειτουργοῦν «σύμφωνα μὲ τὸ «γενικὸ πλάνο» καὶ τὸ Κράτος θὰ καθορίζει τὸ τί καὶ πόσο θὰ παράγη κάθε ἐπιχείρηση, τὶς τιμές, τὰ κέρδη, τὶς ὥρες ἐργασίας καὶ θὰ ρυθμίζει γενικὰ ὅλα τὰ ζητήματα ποῦ θὰ ἀναφέρονται στὶς σχέσεις τῆς ἐργασίας.

Βλέπουμε, ἐπομένως, πὼς ἡ ἰδιωτικὴ ἐπιχείρηση δὲν καταργεῖται ἀπὸ τὸ σοσιαλισμὸ. Στὴν πρώτη μάλιστα περίοδο τῆς κοινωνικοποιήσεως, καθὼς θὰ δοῦμε στὸ «τέταρτο μέρος» τῆς μελέτης αὐτῆς, ἡ θέση τῆς θὰ εἶναι εὐρύτερη, γιὰ νὰ περιορισθῇ βαθμιαῖα σ' ἐκεῖνο τὸ σημεῖο ποῦ δὲν θ' ἀποτελεῖ σοβαρὴ καπιταλιστικὴ ὀργάνωση καὶ δὲν θὰ ἐμποδίζει τὴν καλὴ λειτουργία τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας.

Δ. Η ΜΙΚΡΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΜΟΝΑΧΑ ΜΕ ΤΟ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΕΤΑΙ

Δὲν εἶναι μονάχα ὅτι ὁ σοσιαλισμὸς ἀναγνωρίζει τὴ μικρὴ ἐπιχείρηση καὶ τὴ μικρὴ ἰδιοκτησία, τώρα μάλιστα

τελευταία περισσότερο από πρίν, αλλά τήν ένισχύει και τήν προστατεύει ασύγκριτα περισσότερο από ὅ τι γίνεται με τόν καπιταλισμό, γιατί αὐτό εἶναι και σύμφωνο με τὸ πνεῦμα τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας, ἀλλά και ἔτσι ἐξασφαλίζεται ἡ μεγαλύτερη παραγωγικότητα.

Ἄλλὰ προτοῦ μποῦμε στήν ἀνάλυση τῶν λόγων πού ἐπιβάλλουν τήν ὕπαρξη τῆς μικρῆς ἐπιχειρήσεως γιά τῆ μεγαλύτερη παραγωγικότητα τῆς οἰκονομίας εἶναι ἀνάγκη νά τονίσουμε πῶς μονάχα με τὸ σοσιαλιστικό καθεστῶς ἐξασφαλίζεται και προστατεύεται ἡ μικρὴ ἐπιχείρηση και ἡ μικρὴ ἰδιοκτησία. Ἡ σοσιαλιστικὴ οἰκονομία ἔρχεται ἀκριβῶς νά δώση ἓνα τέλος στήν ἐκμετάλλευση τοῦ ἀγρότη, τοῦ βιοτέχνη και τοῦ μικροεπαγγελματία ἀπὸ τήν καπιταλιστικὴ ὀργάνωση.

Στὴν καπιταλιστικὴ οἰκονομία ἡ μικρὴ ἐπιχείρηση, ὅταν ἔλθῃ σὲ ἀνταγωνισμό με τῆ μεγάλη, γίνεται ἐξάρτημά της. Ὁ βιοτέχνης και ὁ χειροτέχνης γίνονται ἐξάρτημα τοῦ κεφαλαιούχου. Τὸ σπίτι του γίνεται ἓνα ὑποκατάστημα τοῦ ἐργοστασίου. Τὸ ἴδιο γίνεται και με τὸν ἀγρότη. Ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν τοκιστὴ κεφαλαιοῦχο, στὸν ὁποῖο εἶναι ὑποχρεωμένος νά καταβάλλῃ τοὺς ὑπέρογκους τόκους, σὰν ἓνα εἶδος λύτρων, γιά νά μπορέσῃ νά ἐκμεταλλευθῇ τὸ χωράφι του. Ἄμα γίνῃ ἡ συγκομιδὴ πρέπει πρῶτα νά ἱκανοποιηθῇ ὁ δανειστής. Μονάχα ἐκεῖνο πού θά περισσέψῃ ἀνήκει στὸν ἀγρότη. Λίγο ἐνδιαφέρει τὸν τοκογλύφο ἂν αὐτό πού θά μείνῃ ἀρκεῖ γιά νά θρέψῃ τὸν ἀγρότη και τὴν οἰκογένειά του. Ὅλοι μας κάτι ξέρουμε ἀπὸ τὴν καταχρέωση τῶν ἀγροτῶν σὲ ὅλες τὶς χῶρες. Πολλὲς φορές και στήν καπιταλιστικὴ οἰκονομία, ἡ ἀνάγκη νά ρυθμισθοῦν τὰ ἀγροτικὰ χρέη με δίκαιο τρόπο δημιουργεῖ ἓνα ξέσπασμα τοῦ δίκαιου πόνου τῆς ἀγροτικῆς, πού στενάζει κάτω ἀπὸ τὴν ἐκμετάλλευση τοῦ τοκογλύφου και πού συχνά εἶναι τόσο ἔντονη, ὥστε συγκινεῖ κι' αὐτὸ τὸ ἀστικό

κράτος, πού ἀναγκάζεται νά λαβαίνει εὐεργετικά μέτρα γιά νά ξαλαφρύνῃ τήν οἰκονομική θέση τοῦ ἀγρότη.

Ἄλλ' ὅταν εἶναι ἔτσι, καί εἶναι πραγματικά ἔτσι ἡ θέση τοῦ ἀγρότη στό ἀτομιστικό σύστημα, πού ὑπάρχει ἡ ἀνεξαρτησία του καί ἡ ἐλευθερία του ; Ἡ ἰδιοκτησία τόν ξεχωρίζει ἀπό τόν προλετάριο, ἀλλ' ἡ ἴδια αὐτή ἰδιοκτησία, ὅπως σωστά παρατηρεῖ ὁ Kautsky, «τὸν ἐμποδίζει νά ἐπωφεληθῇ ἀπό τοὺς καλύτερους ὅρους ἐργασίας πού πετυχαίνει ὁ ἐργάτης, τὸν ἀλυσσοδένει στή γῆ καί τὸν κάνει λιγότερο ἐλεύθερο ἀπὸ τὸ μισθωτὸ πού δὲν κατέχει τίποτε». Ἡ μόνη του διαφορά ἀπὸ τὸ μισθωτὸ εἶναι πὼς τὸ εἰσόδημα τοῦ μισθωτοῦ εἶναι ὀρισμένο καί ρυθμίζεται σύμφωνα μὲ τὶς συνηθισμένες του ἀνάγκες, ἐνῶ τὸ εἰσόδημα τοῦ ἀγρότη οὔτε καί αὐτὸ τὸ ὄριο δὲν ἔχει. Μπορεῖ μάλιστα νά συμβῆ, ὅταν δὲν εὐνοηθῇ ἀπὸ τὴ φύση ἢ καλλιέργειά του, οἱ τόκοι τοῦ τοκογλύφου νά ἀπορροφοῦν ὀλόκληρο τὸ προϊόν τῆς καλλιέργειας, «μπορεῖ ἀκόμα νά συμβῆ νά ἐργάζεται ἐντελῶς ἀνώφελα, δωρεάν... αἰτία ἡ μικρὴ του ἰδιοκτησία», ὅπως προσθέτει ὁ Kautsky.

Στὴ σοσιαλιστικὴ οἰκονομία, ἀντίθετα, ἡ ἀγροτικὴ ἰδιοκτησία θά ἐνισχυθῇ μὲ κάθε τρόπο. Θά δοθοῦν στὸν ἀγρότη ὅλα τὰ μέσα πού τοῦ χρειάζονται γιά τὴν καλύτερη ἐκμετάλλευση τοῦ ἐδάφους. Θά τοῦ δοθοῦν οἱ ἀναγκαῖες πιστώσεις ἀπὸ τὸ Κράτος ὥστε νά γίνῃ ἡ μεγαλύτερη ἀξιοποίηση τῆς γῆς. Τὸ Κράτος, μὲ τὶς παραδειγματικές του καλλιέργειες, θά προωθήσῃ τὴ γεωργικὴ ἐκμετάλλευση. Μὲ τὴ διανομὴ τῶν μεγάλων κτημάτων καί μὲ τὴ συμπλήρωση τοῦ ἀγροτικοῦ κλήρου θά κἀνῃ τὴ μικρὴ ἀγροτικὴ ἰδιοκτησία πραγματικὰ βιώσιμη καί ἔτσι θά δημιουργήσῃ σταθερὲς βάσεις προόδου τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας. Τὸ ἴδιο θά συμβῆ μὲ τὸ χειροτέχνη καί τὸ βιοτέχνη. Θά ἐνισχυθῇ ἡ προσωπικὴ ἐργασία καί ἡ μικρὴ ἐκμετάλλευση ἕως τὸ σημεῖο πού δὲν θά ὑπάρχῃ κίνδυ-

νος να γινή έκμετάλλευση τῆς ἐργασίας τῶν ἄλλων και να κλονισθῆ αὐτὴ ἢ βάση τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας. Θὰ ἐνισχυθῆ γενικὰ ἢ μικρὴ και μέτρια ἐπιχείρηση και θὰ γίνη ἔτσι ἀποδοτικὴ και για τὸν ἰδιώτη και για τὸ κοινωνικὸ σύνολο.

Ε. Η ΜΙΚΡΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΕΙΝΑΙ ΑΠΑΡΑΙΤΗΤΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΛΥΤΕΡΗ
ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Και τώρα προσθέτουμε : ἡ μικρὴ ἐπιχείρηση και ἐπομένως και ἡ μικρὴ περιουσία ὄχι μονάχα ἐνισχύονται ἀλλ' εἶναι και ἀπαραίτητες για τὴν καλύτερη λειτουργία και για τὴ μεγαλύτερη παραγωγικότητα τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας.

Οἱ κυριώτεροι λόγοι, ποὺ ἐπιβάλλουν αὐτὴ τὴν συνύπαρξη τῶν μικρῶν αὐτῶν οἰκονομικῶν μονάδων μέσα στο σοσιαλιστικὸ σύστημα τῆς οἰκονομικῆς ὀργανώσεως, εἶναι :

α) ὅτι με τὸν τρόπο αὐτὸ προωθοῦμε τὴν ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία.

β) ὅτι ἀποφεύγουμε τὸν κίνδυνο τῆς γραφειοκρατικῆς ὀργανώσεως σὲ πολὺ μεγάλη κλίμακα και

γ) ὅτι οἱ ἐπιχειρήσεις αὐτὲς εἶναι κοινωνικὰ ὠφέλιμες.

Ἄς δοῦμε πῶς ἔχουν εἰδικώτερα οἱ λόγοι αὐτοί.

Α) Προωθείται ἡ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία. Ἡ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία εἶναι κατ' ἀρχὴν κάτι ποὺ δὲν πρέπει να παρεμποδίζεται, εἶναι παράγοντας ἀπαραίτητος για τὴν πρόοδο τῆς κοινωνίας. Ἀκριβῶς με τὴν ὕπαρξη τῆς ἰδιωτικῆς ἐπιχειρήσεως δίνεται ἢ εὐκαιρία στο ἄτομο να δράση κατὰ τρόπον ἐπωφελῆ για τὸ κοινωνικὸ σύνολο. Με τὸν τρόπο αὐτὸν ἀναπτύσσονται ὅλες οἱ ἱκανότητες τοῦ ἀτόμου και παρέχεται ἀρκετὰ ἐκτεταμένο πεδίο δράσεως. Και μάλιστα κατὰ τρόπο ποὺ προστατεύεται ἡ σοσιαλι-

στική οἰκονομία καὶ ἡ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία περισσότερο ἀπὸ τὴν ἀτομιστικὴ οἰκονομία.

Μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν πέφτει καὶ τὸ κυριώτερον ἐπιχείρημα ἐναντῖον τοῦ σοσιαλισμοῦ. Τὸ ὅτι δηλαδὴ ὁ σοσιαλισμός περιορίζει καὶ ἐντελῶς συνθλίβει τὴν ἰδιωτικὴν πρωτοβουλία. Ἀντίθετα ἀπὸ ὅ,τι πιστεύεται, ὁ σοσιαλισμός ἐπιτρέπει καὶ ἐνισχύει τὴν ἰδιωτικὴν πρωτοβουλία. Ἀλλὰ ἐκείνη τὴν ἰδιωτικὴν πρωτοβουλία, ποὺ εἶναι κοινωνικὰ ὠφέλιμη. Δὲν ἐπιτρέπει ὅμως τὴν ἰδιωτικὴν πρωτοβουλία ποὺ ἀποβλέπει στὴν ἐξυπηρέτηση τῶν ἰδιωτικῶν συμφερόντων καὶ μόνον καὶ ἀντιστρατεύεται τὰ συμφέροντα τῆς ὁλότητος. Ἀλλὰ τὴν ἰδιωτικὴν αὐτὴν πρωτοβουλία κανένα κοινωνικὸ σύστημα, ποὺ ἀποβλέπει στὴν ἐξυπηρέτηση τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου, δὲν μπορεῖ νὰ ἀνεχθῆ. Ἄλλως τε οἱ μεγάλες ἐπιχειρήσεις, ποὺ ἔχουν περιβληθῆ τὸν τύπον τῆς ἀνώνυμης ἐταιρείας, δὲν διαφέρουν ἀπὸ τὶς κρατικὰς ἐπιχειρήσεις ποὺ λειτουργοῦν μὲ τὰ νεώτερα συστήματα ὀργανώσεως. Καὶ στὶς κρατικὰς ἐπιχειρήσεις χρησιμοποιοῦνται ἡ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία καὶ οἱ προσωπικὰς ἰκανότητες κάθε ἀτόμου καὶ διευκολύνονται καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα καὶ ἡ τεχνικὴ πρόοδος. Στὶς κρατικὰς αὐτὰς ἐπιχειρήσεις ὑπάρχουν ὅλες οἱ ἐγγυήσεις, ὅτι ἡ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία θὰ χρησιμοποιηθῆ καὶ θὰ κατευθύνεται γιὰ τὸ κοινὸ καλὸ, γιὰ τὴν πρόοδον καὶ γιὰ τὸν πολιτισμό.

Πρέπει δὲ ἀκόμα νὰ προσθέσουμε πῶς ἡ σοσιαλιστικὴ ὀργάνωσις θὰ ἐκμεταλλευθῆ τὴν ἰδιωτικὴν πρωτοβουλία καὶ θὰ λάβῃ κάθε μέτρον γιὰ νὰ προωθήσῃ τὴν ἀνάπτυξίν της. Οἱ διευθύνοντες τὶς διάφορες κρατικὰς ἐπιχειρήσεις ἔχουν, καθὼς θὰ δοῦμε πιὸ κάτω, σχετικὴ ἐλευθερία στὸ ν' ἀσκοῦν μιὰ πρωτοβουλία καὶ νὰ λαβαίνουν ἀποφάσεις γιὰ τοὺς καλύτερους τεχνικοὺς καὶ ἐμπορικοὺς συνδυασμούς, ποὺ θὰ ἐπιτρέπουν τὴν μείωσιν τοῦ κόστους τῆς παραγωγῆς. Ἡ πρωτοβουλία αὐτὴ θὰ ἐνι-

σχύεται μ' ένα κατάλληλο σύστημα βραβεύσεως τῶν ἱκανῶν, ὥστε νὰ μποροῦν νὰ συμμετέχουν καὶ στὰ κέρδη οἱ διευθύνοντες τὶς ἐπιχειρήσεις, καθὼς καὶ οἱ ἐργάτες ποὺ θὰ δείξουν μεγαλύτερη ἀποδοτικότητα.

Βλέπουμε λοιπὸν ἔτσι πῶς στὴν κοινωνιστικὴ ὀργάνωση ἡ ἐπιχειρηματικὴ πρωτοβουλία κατοχυρώνεται καὶ πῶς τὸ λεγόμενον ὅτι μονάχα ἡ ἀτομιστικὴ ὀργάνωση ἐπιτρέπει τὴν ἀνάπτυξη τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας δὲν ἔχει σχέση μὲ τὴν ἀλήθεια. Δὲν πρέπει νὰ ξεχνοῦμε ὅτι, ὅπως λειτουργεῖ σήμερα τὸ ἀτομιστικὸ σύστημα, ὁ ἐπιχειρηματίας δὲν φέρνει πάντοτε ὀλόκληρο τὸν κίνδυνο τῆς ἐπιχειρήσεως. Στὶς ἀνώνυμες ἐταιρεῖες μάλιστα, ἐκεῖνος ποὺ διευθύνει τὴν ἐπιχείρηση δὲν εἶναι τὶς πιὸ πολλές φορές οὔτε κὰν καὶ μέτοχος. Ὅπως μάλιστα λειτουργοῦν σήμερα οἱ μεγάλες αὐτὲς ἐπιχειρήσεις, στὶς ὁποῖες συχνὰ τὸ Κράτος ἐπεμβαίνει, ἔχουν πάψει ἀπὸ καιρὸ νὰ παρουσιάζουν καὶ ἐκεῖνα τὰ «δηθεν πλεονεκτήματα» τῆς ἰδιωτικῆς ἐπιχειρήσεως.

Β) Ἀποτρέπεται ὁ κίνδυνος τῆς γραφειοκρατικῆς ὀργάνωσης. Ἕνας ἄλλος σπουδαῖος καὶ οὐσιαστικὸς λόγος τῆς λειτουργίας τῶν ἰδιωτικῶν ἐπιχειρήσεων, μὲ περιορισμένα παραγωγικὰ μέσα, εἶναι ὅτι μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν ξαλαφρώνουμε τὴ γραφειοκρατικὴ ὀργάνωση τῆς κρατικῆς μηχανῆς, ποὺ ἀποτελεῖ τὸν μεγαλύτερο κίνδυνο γιὰ τὸ σοσιαλιστικὸ Κράτος. Ἔτσι ἡ παραγωγή περιορίζεται στοὺς μεγάλους ὀργανισμούς, ποὺ εἶναι λίγοι καὶ μποροῦν εὐκολώτερα καὶ καλύτερα νὰ ὀργανωθοῦν.

Τὸ κυριώτερο ἐπιχείρημα ἐναντίον τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας εἶναι ὅτι τὸ Κράτος δὲν εἶναι σὲ θέση ν' ἀναλάβῃ τὴν ὀργάνωση καὶ διαχείριση τῶν παραγωγικῶν ἐπιχειρήσεων. Θὰ εἶναι τέτοιες, λέγουν οἱ ἀντίπαλοι τοῦ σοσιαλισμοῦ, οἱ γραφειοκρατικὲς διατυπώσεις, οἱ καταχρήσεις, ἡ ἔλλειψη πείρας καὶ κατάλληλων προσώπων, ὥστε

ἡ ἀπόδοση τῆς οἰκονομίας θὰ εἶναι μικρότερη παρά μὲ τὸ κεφαλαιοκρατικὸ σύστημα.

Τὸ ἐπιχείρημα αὐτὸ δὲν στέκει ὅπως τὸ παρουσιάζουν οἱ ἐπικριτὲς τοῦ σοσιαλισμοῦ, ἔχει ὅμως κάποια δόση ἀλήθειας καὶ πρέπει νὰ μᾶς κάνη πολὺ προσεκτικούς. Γιατί, πραγματικά, ὁ μόνος κίνδυνος τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας προέρχεται ἀπὸ τὴ γραφειοκρατικὴ ὀργάνωση τῶν κρατικῶν ἐπιχειρήσεων. Ἄν θελήσουμε διὰ μιᾶς νὰ κοινωνικοποιήσουμε ὅλες τὶς ἐπιχειρήσεις θὰ βρεθοῦμε σὲ ἀδυναμία νὰ ἔχουμε τὰ κατάλληλα στελέχη καὶ νὰ δημιουργήσουμε τὶς ἀπαιτούμενες προϋποθέσεις, κ' ἔτσι θὰ ὑπάρχη κίνδυνος νὰ ἀποτύχη τὸ ὅλο μεταρρυθμιστικὸ ἔργο. Γι' αὐτὸ χρειάζεται σὺνεση καὶ προσοχή. Καθὼς θὰ δοῦμε στὸ «τέταρτο μέρος» τῆς μελέτης αὐτῆς, ὅπου ἐξετάζεται τὸ «Πῶς θὰ πᾶμε στὸ σοσιαλισμό», πρέπει ἡ μετάβαση στὴ σοσιαλιστικὴ οἰκονομία νὰ γίνῃ μὲ σταθμούς, ἀνάλογους μὲ τὶς ἰδιαίτερες συνθηκὲς κάθε χώρας καὶ μὲ τὶς δυνατότητες τῆς κρατικῆς ὀργάνωσεως. Δὲν πρέπει νὰ ξεχνοῦμε ὅτι στὴ Ρωσία, ὅπου τὸ καπιταλιστικὸ καθεστῶς ἀνατράπηκε ἐπαναστατικά, χρειάστηκαν πάνω ἀπὸ δέκα ὀλόκληρα χρόνια γιὰ τὴν ὀλοκληρωτικὴ ἐφαρμογὴ τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας.

Μὲ τὸ νὰ ἀναγνωρίσουμε τὶς μικρὲς αὐτὲς ἐπιχειρήσεις, ἢ λειτουργία τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας θὰ ἔχῃ μεγαλύτερη εὐχέρεια κινήσεως καὶ προσαρμογῆς καὶ δὲν θὰ παρεμποδίζεται ἀπὸ τὸ μηχανισμό τῆς λειτουργίας τῶν ἀπειράριθμων μικρῶν ἐπιχειρήσεων, ἢ διοικήσεις τῶν ὁποίων θὰ ἦτανε μεγάλος φόρτος, ἱκανὸς νὰ δημιουργήσῃ σοβαρὰ ἐμπόδια γιὰ τὴν ἀπρόσκοπτη λειτουργία τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ.

Γ) Εἶναι κοινωνικὰ χρήσιμες. Οἱ ἰδιωτικὲς ἐπιχειρήσεις ὄχι μονάχα δίνουν διέξοδο στὴν ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία, ὄχι μονάχα ἀποτρέπουν τὸν κίνδυνον τῆς γραφειο-

κρατικής οργανώσεως, αλλά και δέν αποτελοῦν τίποτε τὸ κοινωνικὰ ἀνώμαλο καὶ ἐπιβλαβές. Ἀπεναντίας ὑπάρχουν ὄλες ἐκεῖνες οἱ ἐγγυήσεις, ποὺ μᾶς κατοχυρώνουν ἀπὸ τὸν κίνδυνο ν' ἀποβοῦν μέσα ἐκμεταλλεύσεως τῆς ἐργασίας τῶν ἄλλων. Πρῶτα πρῶτα θὰ λειτουργοῦν μὲ τὸν ἐλεύθερο ἀνταγωνισμό. Ὁ ἀνταγωνισμὸς αὐτὸς δέν θὰ ἐπιτρέπη τὴ δημιουργία κερδῶν ὑπερβολικῶν καὶ ἀδικαιολόγητων εἰς βάρος τῆς καταναλώσεως. Ὁ συναγωνισμὸς δέν θὰ εἶναι μονάχα μεταξὺ μικρῶν ἐπιχειρήσεων τῆς ἴδιας κατηγορίας, ἀλλὰ καὶ μεταξὺ τῶν μεγάλων, τῶν κρατικῶν. Ὅταν οἱ κρατικὲς ἐπιχειρήσεις, ποὺ θ' ἀντιπροσωπεύουν τὴ μεγαλύτερη παραγωγή, βλέπουν πῶς οἱ μικρὲς ἐπιχειρήσεις παίρνουν στραβὸ δρόμο, θὰ ἐπεμβαίνουν γιὰ νὰ τὶς ξαναφέρνουν στὴν κανονικὴ τοὺς κατεύθυνση.

Ἄλλὰ τὸ κυριώτερο καὶ ἀποτελεσματικώτερο μέσο θὰ εἶναι ἡ φορολογικὴ πολιτικὴ. Μὲ τὴν κατάλληλη διαρρύθμιση τῆς φορολογίας θὰ κατευθύνῃ τὸ Κράτος ἐκεῖ ποὺ θέλει τὴν ἰδιωτικὴ ἐπιχείρηση. Ἡ φορολογικὴ πολιτικὴ στὴ σοσιαλιστικὴ οἰκονομία χρησιμεύει γιὰ μέσο κοινωνικοῦ ἐλέγχου.

Τέλος ἡ ἰδιωτικὴ ἐπιχείρηση θὰ λειτουργῇ μέσα στὸ πλαίσιο τοῦ οἰκονομικοῦ σχεδίου. Θὰ εἶναι διευθυνόμενη, ἐλεγχόμενὴ οἰκονομία. Ἡ παραγωγή τῆς ἰδιωτικῆς οἰκονομίας θὰ ρυθμίζεται καὶ θ' ἀποτελῇ μέρος τοῦ ὅλου οἰκονομικοῦ πλάνου. Ἡ κεντρικὴ οἰκονομικὴ ἀρχὴ θὰ ρυθμίζῃ τὸν τρόπο τῆς λειτουργίας τῶν ἰδιωτικῶν ἐπιχειρήσεων. Ἐκεῖ ποὺ δέν θὰ ὑπάρχῃ ποιοτικὴ διαφορά στὰ προσφερόμενα εἴδη, μπορεῖ τὸ Κράτος νὰ ἀγοράζῃ ὑποχρεωτικὰ τὴν παραγωγή τῶν μικρῶν ἐπιχειρήσεων στὶς τιμὲς ποὺ αὐτὸ θὰ ρυθμίζῃ. Ἡ γενικὰ μπορεῖ νὰ ρυθμίζῃ κατὰ τὸ πιὸ σκόπιμο γιὰ τὴν ὁλότητα σύστημα τὸν τρόπο τῆς οργανώσεως τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς διανομῆς τῶν μικρῶν ἐπιχειρήσεων. Στὴ γεωργικὴ παραγωγή π.χ. τὰ προϊόντα ποὺ προορίζονται γιὰ τὴν ἐξαγωγή θ' ἀγορά-

ζυουνται ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὸ Κράτος, πού θὰ ἔχη ἄλλως τε τὸ μονοπώλιο τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου. Μποροῦν ἀκόμα νὰ μεσολαβοῦν συνεργατικὲς ἢ συνεταιρικὲς ὀργανώσεις ἢ καὶ ἄλλοι κρατικοὶ καὶ ἡμικρατικοὶ ὀργανισμοί, πού θὰ ρυθμίζουν εἰδικώτερα καὶ κατὰ τὸν πιὸ σκόπιμο καὶ κοινωνικὰ πιὸ ὠφέλιμο τρόπο τὰ ζητήματα τῆς ἰδιωτικῆς παραγωγῆς. Αὐτὰ ὅμως εἶναι ὄλα ζητήματα πού ἀνάγονται στὴν καλύτερη λειτουργία τῆς παραγωγῆς ἀπὸ τὴν τεχνική της ἄποψη.

Ἔτσι μὲ τὸ σύστημα αὐτό, ὅπου οἱ μεγάλες ἐπιχειρήσεις εἶναι κρατικὲς καὶ οἱ μικρὲς ἰδιωτικὲς, ὁ σοσιαλισμὸς ἔχει ὄλες τίς δυνατότητες νὰ πετύχη στὴν ἐφαρμογή καὶ παρουσιάζει ὄλες τίς ἐγγυήσεις πού δημιουργοῦν τὴν ἀτμόσφαιρα ἐμπιστοσύνης πού χρειάζεται καὶ ἀνταποκρίνεται στὴ σημερινὴ κοινωνικὴ διάρθρωση καὶ στὶς σημερινὲς κοινωνικὲς ἀνάγκες.

ΣΤ. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΑΤΟΜΙΚΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΙΔΙΩΤΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΣ ΣΤΗ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Ἡ μικρὴ ἀτομικὴ ἰδιοκτησία καὶ ἡ μικρὴ ἰδιωτικὴ ἐπιχείρηση εἶδαμε πὼς ὄχι μονάχα ἀναγνωρίζονται ἀπὸ τὸ σοσιαλισμὸ, ἀλλὰ πὼς μόνον μὲ τὸ σύστημα αὐτὸ ἐνισχύονται καὶ προστατεύονται, γιατί ἔτσι ἐξασφαλίζεται καὶ ἡ μεγαλύτερη παραγωγικότητα τῆς οἰκονομίας.

Τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας εἶναι, κατ' ἀρχήν, κάτι πού συνδέεται στενὰ μὲ τὴ φύση τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ αἶσθημα τῆς ἰδιοκτησίας εἶναι ἔντονο καὶ βαθιὰ ριζωμένο στὴ φύση τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ νὰ θελήσουμε ν' ἀφαιρέσουμε ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο ὀλοκληρωτικὰ τὴν ἰδιοκτησία του εἶναι κάτι ἀντίθετο μὲ τὴ φύση του. Ἡ πλήρης σοσιαλιστικοποίηση τῆς οἰκονομίας τόσο στὰ μέσα τῆς παραγωγῆς ὅσο καὶ στὰ μέσα τῆς καταναλώσεως, πρᾶγμα πού ἐπιδιώκει ὁ ἄκρατος κομμουνισμὸς, εἶναι κάτι πού δὲν ἀν-

ταποκρίνεται ούτε στη φύση του ανθρώπου, άλλ' ούτε και μπορεί να δώσει σύστημα βιώσιμο. Στην περίπτωση αυτή δεν υπάρχει ανθρώπινη προσωπικότητα, αλλά μια απέραντη κοινοκτημοσύνη, που μεταβάλλει τους ανθρώπους σε μάζες χωρίς ατομική υπόσταση, χωρίς ξεχωριστή οντότητα του κάθε μέλους, που αποτελούν την κοινωνική αυτή συγκρότηση. Ἡ στέρηση του δικαιώματος τῆς ιδιοκτησίας σ' ἐκεῖνο που κάθε ἄνθρωπος πρέπει νὰ κατέχη σὴν ἀπόλυτη δικαιοδοσία του μειώνει τὸ κίνητρο τῆς ἀποδοτικότητας, τῆς παραγωγικότητας τῆς οἰκονομίας. Στὴ Ρωσία, ὅπου ἐπεχειρήθη στὴν ἀρχὴ ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ ὀλοκληρωτικοῦ κομμουνισμοῦ, ἀναγκάστηκαν σύντομα νὰ τὸν ἐγκαταλείψουν καὶ νὰ στραφοῦν σὲ ἄλλα συστήματα περισσότερο σύμφωνα μὲ τὴν ἀνθρώπινη φύση καὶ μὲ τὶς οἰκονομικὲς ἀνάγκες.

Κατ' ἀρχὴν, συνεπῶς, ἡ ιδιοκτησία εἶναι ἓνα ἀναφαίρετο δικαίωμα. Ἄλλὰ τὸ πρόβλημα που μένει νὰ ἐξετασθῆ εἶναι: τί εἶναι ἰδιοκτησία; Εἶναι μὴπως ἰδιοκτησία τὸ νὰ διαθέτῃ κανεὶς ὅπως αὐτὸς θέλει τεράστια μέσα παραγωγῆς; Εἶναι ἰδιοκτησία τὸ νὰ ἐκμεταλλεύεται τὴν ἐργασία τοῦ ἄλλου; Εἶναι ἰδιοκτησία τὸ νὰ ἀφαιρῆ, χάρις στὰ οἰκονομικὰ μέσα που διαθέτει, τὴν περιουσία τοῦ τρίτου; Εἶναι ἰδιοκτησία τὸ νὰ μπορῆ νὰ καταστρέφῃ καὶ νὰ ἐξαφανίζῃ τὸν οἰκονομικὰ ἀδυνατώτερο καὶ κατόπι νὰ γίνεται αὐτὸς ὁ μονοπωλιακὸς κυρίαρχος τῆς ἀγορᾶς καὶ νὰ ρυθμίζῃ τὶς τιμὲς τῶν προϊόντων του κατὰ τρόπο που νὰ ἐξασφαλίζῃ τὰ δικά του καὶ μόνο συμφέροντα; Ὅλα αὐτὰ βέβαια δὲν εἶναι ἰδιοκτησία ὅπως τὴν θέλει ἡ κοινὴ λογικὴ, ὅπως τὴν ἀντιλαμβάνεται τὸ κοινὸ αἴσθημα γιὰ τὸ δίκαιο, ὅπως τὴν ἐννοεῖ ἡ κοινωνικὴ δικαιοσύνη. Ἰδιοκτησία δὲν σημαίνει καὶ δὲν πρέπει ποτὲ νὰ εἶναι μέσο γιὰ τὴν ἐκμετάλλευση τοῦ ἄλλου. Ὅταν λέμε ἰδιοκτησία, καὶ μάλιστα μέσα σὲ μιὰ σοσιαλιστικὴ οἰκονομία, ἐννοοῦμε πρῶτα τὰ ἀγαθὰ καταναλώσεως καὶ

χρήσεως, ὅπως εἶναι τὸ σπίτι, ἡ ἐπίπλωσις, τὸ αὐτοκίνητο, τὸ ραδιόφωνο καὶ ἄλλα σχετικά μέσα πού καθιστοῦν τὴ ζωὴ πιὸ ἄνετη.

Ποιὸ εἶναι τὸ μέγεθος τῆς ἰδιοκτησίας αὐτῆς, πού πρέπει νὰ ἔχη κάθε ἄνθρωπος, μέσα σὲ μιὰ σοσιαλιστικὴ οἰκονομία, εἶναι ζήτημα σχετικόν. Ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν πλοῦτο καὶ ἀπὸ τὸ εἰσόδημα κάθε χώρας. Ὅσο μεγαλώνει τὸ ἐθνικὸ εἰσόδημα τόσο αὐξάνει καὶ τὸ εἰσόδημα τοῦ καθενός, τόσο μεγαλύτερο εἶναι καὶ τὸ περιθώριον ἀνέσεως πού μπορεῖ ν' ἀπολαύσῃ κάθε ἐργαζόμενος ἄνθρωπος. Σὲ μιὰ χώρα σὰν τὴν Ἑλλάδα θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε πὼς ἡ ἰδιωτικὴ περιουσία δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι μεγαλύτερη ἀπὸ 1—1,5 ἑκατομμύριον προπολεμικῆς δράχμης.

Ὡς ἰδιοκτησία θεωρεῖται ἀκόμα καὶ ἀναγνωρίζεται, κατὰ τὴ σοσιαλιστικὴ ἀντίληψη, τὸ δικαίωμα τῆς κυριότητος πού ἀναφέρεται σὲ μικρὰ μέσα παραγωγῆς. Τέτοια μέσα εἶναι γιὰ τὸν ἀ γ ρ ὄ τ η τὰ ἐργαλεῖα καὶ τὰ ἄλλα μηχανικὰ μέσα πού χρησιμοποιοῦν γιὰ τὴν ἀγροτικὴν ἐκμετάλλευσιν. Τὰ κτήνη καὶ τὰ ἄλλα βοηθητικὰ μέσα ἐκμετάλλευσως. Ὁ ἀπαραίτητος ἐκεῖνος κληρὸς γῆς γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ ζῆσῃ αὐτὸς καὶ ἡ οἰκογένειά του. Μὲ ἄλλα λόγια ὅλα ἐκεῖνα τὰ οἰκονομικὰ μέσα πού θὰ κάμουν τὴν ἐκμετάλλευσίν του βιώσιμη.

Γιὰ τὸ βιοτέχνην ἡ ἰδιοκτησία ἐκτείνεται στὰ μικρὰ μέσα τῆς παραγωγῆς, πού εἶναι ἀναγκαῖα γιὰ τὴ λειτουργία τῆς μικρῆς του ἐπιχειρήσεως. Τὸ κριτήριον ἔδω εἶναι κάπως δυσκολώτερον ἀπὸ τὶς ἄλλες περιπτώσεις. Ἐκεῖνο πού μπορούμε νὰ ποῦμε εἶναι πὼς ἡ ἐπιχείρησις αὕτη δὲν μπορεῖ ν' ἀποτελῇ καπιταλιστικὴ ὀργάνωσις. Ὅτι πρέπει νὰ βρίσκειται κάτω ἀπὸ τὸν ἔλεγχον τοῦ Κράτους, ὅτι πρέπει νὰ λειτουργῇ ὅταν τὸ κόστος τῆς παραγωγῆς τῆς μπορεῖ νὰ συναγωνίζεται τὶς μεγάλας κρατικὰς ἐπιχειρήσεις ἢ ὅταν τὸ Κράτος κρίνει τὴν λειτουργίαν τους

κοινωνικά σκόπιμη κι' ωφέλιμη. Καί γενικά μπορεί νά λειτουργοῦν ἐκεῖνες οἱ ἐπιχειρήσεις ἀπὸ τίς ὁποῖες δὲν ἀπειλεῖται ἀλλοίωσις τῆς κοινωνικῆς συνθέσεως ἢ ὅπως-δήποτε ἀνατροπὴ τοῦ σοσιαλιστικοῦ συστήματος.

Στὸ καινούργιο σοβιετικὸ Σύνταγμα, πού ἰσχύει ἀπὸ τὸ Νοέμβριον τοῦ 1936, ἀναγνωρίζεται ἡ ἀτομικὴ ἰδιοκτησία, ἡ ἰδιωτικὴ ἐπιχείρηση καὶ τὸ κληρονομικὸ δικαίωμα. Στὸ Σύνταγμα τοῦ 1936 καὶ στὸ ἄρθρον 10 καθορίζεται: «τὸ δικαίωμα τῆς προσωπικῆς ἰδιοκτησίας τῶν πολιτῶν στὰ εἰσοδήματα καὶ στὴν ἀποταμίευση πού προέρχονται ἀπὸ τὴν ἐργασία τους, στὸ σπίτι πού κατοικοῦν καὶ στὴ βοθητικὴ οἰκιακὴ οἰκονομία, στὰ πράγματα τῆς οἰκογενειακῆς τους ἐγκαταστάσεως πού ἀνήκουν στὴν καθημερινή τους χρῆση καὶ τίς προσωπικὲς ἀνάγκες τοῦ καθενὸς καὶ τὸ δικαίωμα τῆς κληρονομίας τῆς προσωπικῆς ἰδιοκτησίας τῶν πολιτῶν, προστατεύεται ἀπὸ τὸ νόμον». Ἐπίσης στὸ ἄρθρον 9 καθορίζεται: «δίπλα στὸ σοσιαλιστικὸ σύστημα οἰκονομίας, πού εἶναι ἡ κύρια μορφή τῆς οἰκονομίας στὴν ΕΣΣΔ, ὁ νόμος ἀναγνωρίζει τίς μικρὲς ἰδιωτικὲς ἐπιχειρήσεις τῶν ἀτομικῶν ἐργαζόμενων ἀγροτῶν καὶ βιοτεχνῶν πού βασίζονται στὴν προσωπικὴ ἐργασία καὶ ἀποκλείουν τὴν ἐκμετάλλευση τῆς ἐργασίας ἄλλου». Ἐπίσης ἀναγνωρίζεται ἡ «συνεταιρικὴ ἰδιοκτησία», ὅπως εἶναι τὰ κολχόζ καὶ οἱ διάφορες συνεργατικὲς ἐπιχειρήσεις. Ἐδῶ τὸ δικαίωμα στὰ πράγματα τῆς συνεταιρικῆς ἰδιοκτησίας εἶναι ἀπλῶς δικαίωμα συνεχοῦς χρήσεως. Σὲ κάθε ὅμως μέλος τοῦ κολχόζ ἀναγνωρίζεται καὶ δικαίωμα ἰδιοκτησίας σὲ μικρὴ ἔκταση γῆς, στὴν ὁποία ἡ οἰκογένεια ἐγκαθίσταται, ἔχει ὅλα τὰ βοθητικὰ μέσα καλλιέργειας, καρπώνεται τὸ εἰσόδημα. Αὐτὴ ἡ ἰδιοκτησία μπορεί νά κληρονομηθῇ.

Ἔτσι βλέπουμε πὼς καὶ στὴ Σοβιετικὴ Ρωσία, ὅπου ἡ κοινωνικοποίησις τῆς οἰκονομίας ἀποτελεῖ τὴ βασικὴ κατευθυντήρια ἀρχὴ καὶ πῆρε μεγαλύτερη ἔκταση ἐφαρ-

μογῆς, ἀναγνωρίζεται καὶ προστατεύεται ἡ μικρὴ ἰδιοκτησία καὶ ἡ μικρὴ ἐπιχείρησις. Τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας στὰ ἀγαθὰ καταναλώσεως καὶ ἀγαθὰ χρήσεως δὲν διαφέρει ἀπὸ τὴν κυριότητα στὰ κινητὰ πράγματα, ὅπως ἰσχύει σήμερα στὶς ἀστικές χώρες. Γενικά, ὅπως παρατηρεῖ ὁ Mossè, οἱ διατάξεις γιὰ τὴν ἰδιοκτησία ἔχουν διατυπωθῆ με ἀρκετὴ εὐρύτητα, ὥστε κάθε πολίτης νὰ μπορῆ νὰ κατέχη ἓνα σπίτι, ἓναν κήπο, ἓνα αὐτοκίνητο καὶ ὅ,τι ἄλλο εἶναι ἀπαραίτητο γιὰ τὴν ἄνετη διαβίωσὶ του.

* * *

Ἔτσι ἡ ἔννοια τῆς ἰδιοκτησίας στὴ σοσιαλιστικὴ οἰκονομία εἶναι διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν ἔννοια τῆς ἰδιοκτησίας ὅπως τὴν ξέρουμε στὴν καπιταλιστικὴ οἰκονομία. Ἄλλως τε ἡ ἔννοια τῆς ἰδιοκτησίας δὲν ἀποτελεῖ κάτι τὸ ἀμετάβλητο, τὸ ἀναλλοίωτο. Εἶναι ἱστορικὸς θεσμός. Δέχεται τὴν ἐπίδραση τοῦ περιβάλλοντος, ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὴν ἠθικὴν, ρυθμίζεται ἀπὸ τὸ νομοθέτη, εἴτε κατὰ τὴ φύση τῶν ἀντικειμένων ποὺ ἀποτελοῦν τὴν περιουσία, εἴτε κατὰ τὴν χρῆσιν των, εἴτε κατὰ τὴ μεταβίβασίν των. Σιγὰ σιγὰ γίνονται περιορισμοὶ στὴν ἔννοια τῆς ἰδιοκτησίας.

Παλαιότερα στὴν ἔννοια τῆς ἰδιοκτησίας περιλαμβάνονταν καὶ ὁ ἄνθρωπος. Ὁ δοῦλος ἀνήκε στὸν κύριόν του, μετὰ τὸ ἴδιο δικαίωμα ποὺ τοῦ ἀνήκαν τὰ κτήνη καὶ τὰ ὑλικά ἀγαθὰ, ὡς τὴν ἡμέραν ποὺ ἀναγνωρίζεται ἡ ἀρχὴ ποὺ φέρνει ριζικὴ ἀνατροπὴ στὴν ἀνθρώπιναν κοινωνίαν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ πλέον νὰ εἶναι ἰδιοκτησία τῶν ὁμοίων του. Ἄλλοτε ἀκόμα μποροῦσε ὁ καθένας ἐλεύθερα καὶ αὐθαίρετα νὰ διαθέτῃ τὴν περιουσίαν του μετὰ τὸ θάνατόν του. Ἦρθε ὅμως ὁ νομοθέτης καὶ ρύθμισε διαφορετικὰ τὸν τρόπο τῆς κληρονομίας. Καθώρι-

σε τὴν ἀναλογία ποῦ περνᾶ στὰ παιδιά καὶ στὴ γυναῖκα. Οἱ μεταβολές αὐτές ἀνταποκρίνονται στὶς ἀξιώσεις τῆς συνειδήσεως τοῦ ἀνθρώπου.

Ἔτσι βαθμιαῖα ἐξελίσσεται καὶ προσαρμόζεται πρὸς τὰ πράγματα ἡ ἔννοια τῆς ἰδιοκτησίας. Ὁ Lafargue, στὴν πολὺ διαφωτιστικὴ ἐργασία του γιὰ τὴν ἐξέλιξη τῆς ἰδιοκτησίας, μᾶς ἔδειξε πὼς οἱ διάφορες μορφές τῆς ἰδιοκτησίας βρίσκονται σὲ κατάσταση ρευστότητας καὶ ἀδιάκοπης μεταβολῆς. Ὁ καθηγητὴς Ἄλ. Σβώλος σὲ μιὰ τελευταία του μελέτη (1942) μᾶς δείχνει τίς μεταβολές ποῦ πέρασε ἡ ἰδιοκτησία στὰ Συντάγματα τῶν διάφορων χωρῶν κατὰ τὰ τελευταῖα εἴκοσι χρόνια (1919—1939). Ἀπὸ τὴ μελέτη αὐτὴ βλέπουμε πὼς «ἡ νομοθεσία τῶν διαφόρων χωρῶν εἰσάγει διαρκῶς περισσότερο περιορισμοὺς τῶν ἐξουσιῶν τοῦ ἰδιοκτῆτου, εἴτε ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν αὐτοῦ τοῦ Κράτους εἴτε ἀναλόγως τῶν πολιτικῶν τάσεων τῆς ἐποχῆς καὶ τῶν συγκεκριμένων κοινωνικῶν σκοπῶν» Καὶ ὅτι ἀκόμα «καταφαίνεται ἡ ἀρξαμένη μεταμόρφωσις τῆς ἰδιοκτησίας εἰς κοινωνικὸν θεσμόν».

«Ὁ νόμος τῆς προόδου, ἔλεγε ὁ Saint-Simon, τείνει νὰ φτιάξῃ μιὰ τάξη πραγμάτων, ὅπου τὸ Κράτος καὶ ὄχι πλέον ἡ οἰκογένεια, θὰ κληρονομήσῃ τὸν συγκεντρωμένον ἐκεῖνον πλοῦτον, ποῦ οἱ οἰκονομολόγοι ὀνομάζουν «μέσα παραγωγῆς». Καὶ πράγματι ἦρθε ἡ ἐποχὴ, ποῦ ἡ συνείδηση τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ ἀξίωση τῆς κοινωνίας ζητοῦν τὴν κατάργησιν τοῦ προνομίου νὰ ζοῦν οἱ ὀλίγοι χωρὶς νὰ ἐργάζονται καὶ νὰ ἐκμεταλλεύωνται τοὺς ἄλλους. Ἡ σημερινὴ ἀντίληψη δὲν ἀνέχεται πιά τὰ μεγάλα μέσα τῆς παραγωγῆς, ποῦ προορίζονται γιὰ νὰ δώσουν ἀγαθὰ ἀπαραίτητα γιὰ τὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων, ν' ἀνήκουν στοὺς λίγους. Δὲν μπορεῖ ν' ἀποτελοῦν ἀντικείμενο ἰδιωτικῆς ἰδιοκτησίας. Αὐτὰ ἀνήκουν στὸ σύνολο, στὴν ὁλότητα. Ἄν τὰ δικαιώματα δόθηκαν στὸν ἄνθρωπο, γιὰ νὰ τοῦ ἐπιτρέψουν νὰ ἐκπληρώσῃ τὴ λειτουργία του μέσα στὴν κοινωνία, δὲν ὑπάρ-

χει κανέναν λόγο, παρατηρεῖ ἕνα ἀπὸ τοὺς πιὸ ἐξέχοντες σημερινούς νομικούς, ὁ γάλλος καθηγητὴς Ripert, νὰ δώσουμε στὸν ἄνθρωπο δικαιώματα, ποὺ θὰ τοῦ ἐπέτρεπαν νὰ ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τὴν κοινὴ χρῆσιν ἀγαθὰ χρήσιμα γιὰ ὄλους. Τὰ πῆρε ἄλλοτε, σὲ μιὰ ἐποχὴ ποὺ ἡ ἰδιωτικὴ ἐκμετάλλευση παρουσιαζόταν ὡς μόνη δυνατὴ. Σήμερα, ποὺ ἡ συλλογικὴ ἐκμετάλλευση καὶ κοινοκτημοσύνη τῶν ἀγαθῶν αὐτῶν παρουσιάζεται πιὸ χρήσιμη γιὰ τὸ κοινωνικὸ συμφέρον, πρέπει νὰ τὰ ξαναπάρουμε καὶ ἔτσι νὰ ἐξαφανίσουμε τὴ μεγάλη ἰδιωτικὴ ἐπιχείρηση καὶ ἰδιοκτησίαν.

4. Η ΥΠΑΡΞΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΠΛΑΝΟΥ (ΣΧΕΔΙΟΥ)

Α. ΓΙΑΤΙ ΧΡΕΙΑΖΟΜΑΣΤΕ ΠΛΑΝΟ

Ο σοσιαλισμός για να πετύχη εκείνο που επιδιώκει και κυρίως για να πραγματοποιήσει τη μεγαλύτερη οικονομική παραγωγικότητα χρειάζεται να έχει συνειδητό και συνεπές οικονομικό πλάνο. Πρέπει όλα τα ζητήματα που συνδέονται με την παραγωγή και με την κατανάλωση να είναι τμήματα ενός συνόλου, να βρίσκονται πλαισιωμένα μέσα σε μια σχεδιασμένη οικονομία, σ' ένα ώριμο οικονομικό πλάνο. Το πλάνο, το οικονομικό σχέδιο, δεν είναι εκείνο που ονομάζουμε πρόγραμμα. Στο συνέδριο των Βρυξελλών ο De Man τόνισε πολύ όρθα ότι το πλάνο είναι κάτι διαφορετικό από το πρόγραμμα. «Το πρόγραμμα, είπε, είναι μια άπλη άπαρίθμηση διεκδικήσεων. Το πλάνο είναι σύνολο μέτρων που εξαρτώνται από τη συνοχή των. Το πρόγραμμα διαγράφει επιθυμίες. Το πλάνο καθορίζει θέληση. Καθορίζει ότι θα κάμωμε το τάδε πράγμα σε μια ώριμη προθεσμία. Το πλάνο είναι μια συγκεκριμένη δέσμευση».

Στην ατομιστική οικονομία δεν έχουμε οικονομικό σχέδιο. Ακριβώς ή έλλειψη αυτού του ένιαιου πλάνου οδηγεί σε άμετρη σπατάλη παραγωγικών μέσων, σε οικονομικές κρίσεις με τόσες επίζημιες συνέπειες, σε άνεργια και κατάπτωση της όλης οικονομίας.

Χρειαζόμαστε, συνεπώς, οικονομικό σχέδιο για να αποφύγουμε τα μειονεκτήματα του κεφαλαιοκρατισμού. Γι' αυτό, όπως έχουν και λειτουργούν σήμερα τα πράγματα, ή φυσική μας δύναμη για να παράγουμε έχει ξεπεράσει, όπως λέγει ένας άγγλος οικονομολόγος, ο Cole, την ικανότητά μας για να καταναλώσουμε αυτά τα αγαθά. Ο κόσμος είναι ανίκανος να καταναλώσει,

ὅπως ἐτόνιζε σ' ἓναν ἀπὸ τοὺς λόγους τοῦ ὀ ἀρχηγὸς τῶν γάλλων σοσιαλιστῶν Leon Blum, ἐκεῖνο ποὺ εἶναι ἰκανὸς νὰ παράγῃ. "Ἐτσι τὸ σύστημα αὐτό, τὸ χωρὶς ἐνιαῖο σχέδιο, μᾶς ὀδηγεῖ σὲ μιὰ μεγάλη ἀνεργία, σὲ μιὰ ἐκτεταμένη δυστυχία καὶ σὲ μιὰ σωματικὴ καὶ πνευματικὴ ἐξαθλίωση τῶν λαϊκῶν μαζῶν.

Χρειαζόμαστε οἰκονομικὸ σχέδιο, γιατί εἶναι πραγματικὰ ἀκατανόητο πρᾶγμα τὸ νὰ βλέπη κανεὶς ἀνθρώπους νὰ πεθαίνουν ἀπὸ τὴν πείνα μέσα σὲ μιὰ πραγματικὴ ἢ τουλάχιστο δυνατὴ ἀφθονία ἢ, καὶ ἂν ἀκόμα δὲν τοὺς ἀφήνουν νὰ πεθαίνουν ἀπὸ τὴν πείνα, νὰ προτιμοῦν νὰ τοὺς τροφοδοτοῦν μὲ ἐπιδόματα, ἀντὶ νὰ τοὺς βάζουν νὰ κάνουν χρήσιμες δουλειές. Πῶς μποροῦμε νὰ ἔχουμε ἐμπιστοσύνη σ' ἓνα σύστημα, καταλήγει ὀρθῶς ὁ Cole, μέσα στὸ ὀποῖο οἱ θιασῶτες τοῦ ὕπερηφανεύονται πῶς ἐνεργοῦν χωρὶς νὰ ὕπαρχῃ καμμιά δυνατότητα ὀτι ἐξακολουθώντας ἔτσι θὰ μπορέσουμε νὰ βγοῦμε πέρα γιὰ νὰ καταλήξουμε στὴν εὐημερία ;

Χωρὶς σχεδιασμένη οἰκονομία ὀ σοσιαλισμὸς δὲν μπορεῖ νὰ πραγματοποιήσῃ τοὺς σκοποὺς τοῦ. Ἄλλὰ οὔτε μπορεῖ καὶ νὰ ἐννοηθῇ. Γιατί μόλις κοινωνικοποιηθοῦν τὰ μέσα τῆς παραγωγῆς θὰ πρέπει κατ' ἀνάγκην νὰ γίνῃ μιὰ συνεννόηση μὲ ὀλες τὶς ἐπιχειρήσεις ποὺ κρατικοποιήθηκαν. Πρέπει νὰ γίνῃ συντονισμὸς γιὰ ν' ἀποφευχθῇ ἡ σπατάλη καὶ ἡ ἐπιδίωξη τοῦ ἴδιου σκοποῦ ἀπὸ πολλὰ καὶ διάφορες ἐπιχειρήσεις. Ὁ συντονισμὸς αὐτὸς μονάχα μὲ τὸ σοσιαλιστικὸ καθεστῶς μπορεῖ νὰ γίνῃ, γιατί γιὰ νὰ πετύχῃ ἓνα οἰκονομικὸ πρόγραμμα πρέπει νὰ ὕπαρχῃ ἐνοποίηση στὰ δικαιώματα τῆς ἰδιοκτησίας τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς.

Κοινωνικοποίηση τῆς οἰκονομίας καὶ ὕπαρξη οἰκονομικοῦ σχεδίου εἶναι συνεπῶς δύο πράγματα ἀπαραίτητα, ποὺ τὸ ἓνα προϋποθέτει καὶ συμπληρώνει τὸ ἄλλο. Γιὰ νὰ χτίσουμε γερὰ τὴν κανούργια οἰκονομία πρέπει νὰ κα-

ταστρώσουμε μεθοδικά τὸ πλάνο χαράζοντας τοὺς σταθμούς ποῦ θὰ περάσουμε σύμφωνα μὲ τὴν πραγματικότητα καὶ μὲ τις δυνατότητες ποὺ ἔχουμε στὴ διάθεσή μας.

Τὰ δύο αὐτὰ βασικὰ στοιχεῖα τῆς σοσιαλιστικῆς ὀργάνωσης ἐξασφαλίζουν τὴ μεγαλύτερη παραγωγικότητα τῆς οἰκονομίας, μᾶς δίνουν περισσότερα καὶ καλύτερα ἀγαθὰ, ποὺ ἱκανοποιοῦν περισσότερες καὶ εὐρύτερες ἀνάγκες τῶν ἀνθρώπων.

Β. ΤΑ ΚΥΡΙΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΠΛΑΝΟΥ

“Ὅταν λέμε πὼς πρέπει νὰ ὑπάρχη ἐνιαῖο οἰκονομικὸ πλάνο ἐννοοῦμε πὼς θὰ ὑπάρχη μιὰ κεντρικὴ οἰκονομικὴ Ἀρχὴ ποὺ θὰ καθορίζη ὅλα τὰ ζητήματα ποὺ ἀναφέρονται στὴν παραγωγή καὶ στὴ διανομὴ τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν. Οἱ ἐπιτελικές ἀποφάσεις, αὐτὲς ποὺ θ’ ἀφοροῦν εἰδικῶς τὶ καὶ πόσο πρέπει νὰ παραχθῆ, πὼς αὐτὸ ποὺ θὰ παραχθῆ θὰ διανεμηθῆ, θὰ λαβαίνωνται ἀπὸ μιὰ καθορισμένη Ἀρχή, ποὺ θὰ ἔχη ἐπίγνωση τοῦ ὅλου οἰκονομικοῦ συστήματος.

Στὸ μέρος ποὺ ἀναφέρεται στὴ «λειτουργία τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας» θὰ ἐξετάσουμε πὼς καταρτίζεται καὶ πὼς λειτουργεῖ τὸ οἰκονομικὸ πλάνο. Ἐδῶ περιοριζόμαστε νὰ ἐκθέσουμε μερικὲς γενικότητες σχετικὲς μὲ τὴν ἐννοια καὶ τὸ περιεχόμενο τοῦ σχεδίου. Τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς προγραμματισμένης ἢ σωστότερα σχεδιασμένης οἰκονομίας εἶναι τρία (Dickinson):

α) “Ὅτι οἱ οἰκονομικὲς ἀποφάσεις ποὺ παίρνονται εἶναι συνειδητές.

β) “Ὅτι ὑφίσταται ἐνότητα ἐλέγχου καὶ

γ) “Ὅτι οἱ λαμβανόμενες ἀποφάσεις ἀφοροῦν τὸ σύνολο τῆς οἰκονομίας.

Πρῶτὴ προϋπόθεση τοῦ οἰκονομικοῦ πλάνου εἶναι ὅτι

τὸ πλάνο αὐτὸ εἶναι συνειδητό, δηλαδή οἱ ἀποφάσεις πού παίρνονται εἶναι προμελετημένες μὲ συνοχή καὶ συνέπεια. Καὶ στὴν ἀτομιστικὴ οἰκονομία ἔχουμε μιὰ οἰκονομικὴ τάξη, ἓνα διαρθρωμένο σχέδιο οἰκονομικῆς δράσεως. Μὲ μόνη τὴ διαφορὰ πὼς οἱ νόμοι, οἱ κανόνες πού κατευθύνουν τὴν ὅλη αὐτὴ οἰκονομικὴ διαδικασίαν δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα μιᾶς συνειδητῆς θελήσεως, ἑνὸς μονάχα οἰκονομικοῦ ὀργάνου, ἀλλὰ εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα πολλῶν καὶ ἀνεξάρτητων θελήσεων ἑνὸς μεγάλου ἀριθμοῦ οἰκονομικῶν ὀργάνων, τὸ καθένα ἀπὸ τὰ ὁποῖα παίρνει τὶς ἀποφάσεις του χωρὶς νὰ ξέρη τί κάνουν ὅλα τὰ ἄλλα. Ἄλλ' αὐτὸ κάθε ἄλλο εἶναι παρά πλάνο. Σχεδιασμένη οἰκονομία θὰ πῆ συντονισμὸς δράσεως.

Τὸ ἐνιαῖο καὶ συντονισμένο αὐτὸ πρόγραμμα σημαίνει κατ' ἀνάγκην καὶ ἐν ὀ τ η τ α ἐ λ έ γ χ ο υ, πού ἀποτελεῖ τὸ δεύτερο χαρακτηριστικὸ τῆς προγραμματικῆς οἰκονομίας. Ἐφ' ὅσον ἡ παραγωγή ἀπλώνεται σὲ πολλοὺς κλάδους καὶ διάφορους τομεῖς εἶναι ἀναγκαῖα ἡ παρακολούθησὴ τῆς καὶ ὁ ἔλεγχος αὐτῆς. Ὁ ἔλεγχος αὐτὸς θὰ εἶναι ἐκεῖνος πού θὰ συντελῇ κάθε φορὰ στὴν προσαρμογὴ τοῦ προγράμματος, στὴ διόρθωσιν τῶν σφαλμάτων πού θὰ παρουσιαστοῦν κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν καὶ ἔτσι μὲ μιὰ διαδοχικὴ προσέγγισιν θὰ πετύχουμε τὸ ἄριστον ἀποτέλεσμα. Γι' αὐτὸ χρειάζεται νὰ τηροῦνται πλήρεις καὶ ἀκριβεῖς στατιστικὲς πού θὰ παρέχωνται στὴ δημοσιότητα καὶ θὰ δείχνουν τὸ πὼς λειτουργεῖ ὁ ὅλος κρατικὸς μηχανισμὸς. Ἀπαιτεῖται ἐνιαῖο λογιστικὸ σύστημα, πού θὰ ἐπιτρέπη τὴν ἐνιαίαν παρακολούθησιν καὶ θὰ εὐκολύνῃ τὸν ὑπολογισμὸν τοῦ κόστους τῆς παραγωγῆς. «Ἡ σοσιαλιστικὴ οἰκονομία ἐργάζεται, ὅπως παραστατικὰ παρατήρησε ὁ Dickinson, μέσα σὲ γυάλινους τοίχους». Ἔτσι ὅλοι βλέπουν, ὅλοι παρακολουθοῦν, ὅλοι ἐλέγχουν καὶ τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι καλύτερον καὶ ἀνώτερον ἀπὸ κάθε ἄλλου οἰκονομικοῦ συστήματος.

Τὸ τρίτο χαρακτηριστικὸ εἶναι ὅτι τὸ πρόγραμμα αὐτὸ πρέπει νὰ εἶναι γενικόν, νὰ ἀφορᾷ ὀλόκληρη τὴν οἰκονομία. Ἡ οἰκονομία θὰ ἐξετάζεται σὰν ἐνιαῖο σύνολο. Κάθε ἀπόφαση ποὺ θὰ παίρνεται καὶ κάθε κατεύθυνση ποὺ θὰ δίνεται, εἴτε ἀπὸ τὶς τοπικὰς εἴτε ἀπὸ τὶς κεντρικὰς ὑπηρεσίας, πρέπει νὰ ἐξετάζεται ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τοῦ συνόλου. Ὅλα τὰ οἰκονομικὰ προβλήματα, εἴτε ἀφοροῦν τὴν παραγωγή ἢ τὴν κατανάλωση ἢ τὴν διανομὴ τοῦ εἰσοδήματος ἢ τὴν διαμόρφωση τῶν τιμῶν, πρέπει ν' ἀναφέρονται στὸ σύνολο τῆς οἰκονομίας. Τὰ μερικὰ τμήματα εἶναι συστατικὰ τοῦ ὅλου, μὲ τὸ ὁποῖο βρίσκονται σὲ ὀργανικὴ ἐξάρτηση. Γι' αὐτὸ κάθε ἐνέργεια πρέπει νὰ γίνεται γιὰ ἓνα ὀρισμένο σκοπὸ. Καὶ ἐπειδὴ κάθε ἐνέργεια δημιουργεῖ καὶ μιὰν ὀρισμένη ἐπίδραση, εἶναι ἀνάγκη οἱ ἐνέργειες αὐτὲς νὰ βρίσκονται σὲ μιὰν ἀρμονικὴ σχέση μὲ τὸ γενικὸ σχέδιο τῆς κεντρικῆς Ἀρχῆς. Σχεδιασμένη οἰκονομία ὑπάρχει τότε μόνον, λέγει ὁ W. Sombart, ὅταν τὸ πλάνο ἐκτείνεται στὸ σύνολο τῶν οἰκονομικῶν μονάδων καὶ τῶν οἰκονομικῶν γεγονότων. Μερικὸ πλάνο εἶναι, προσθέτει, ἀναίρεση τοῦ πλάνου.

Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ θὰ ἔχουμε ὅλα τὰ πλεονεκτήματα τοῦ πραγματικοῦ οἰκονομικοῦ συντονισμοῦ. Θὰ ἔχουμε ὀρθολογιστικὸ συντονισμὸ μέσων καὶ σκοπῶν μὲ τελικὸ ἀποτέλεσμα τὴν αὔξηση τῆς παραγωγικότητος καὶ τὴν ἄνοδο τῆς στάθμης τῆς εὐημερίας. Θὰ ἔχουμε ἔλεγχο καὶ παρακολούθηση ἀπὸ τὸν καθένα, ποὺ ἔτσι θὰ εἶναι σὲ θέση νὰ κρίνη τὴν οἰκονομικὴ πολιτικὴ ποὺ θ' ἀσκῆ τὸ Κράτος. Θὰ ἔχουμε τὴ δυνατότητα μὲ τὸν διαρκῆ ἔλεγχο νὰ διορθώσουμε τὰ λάθη, ἐὰν ὑπάρχουν, καὶ καλυτερεύοντας ἔτσι ὀλοένα τὸ σύστημα νὰ πραγματοποιοῦμε συνεχῶς ἀνώτερα ἀποτελέσματα. Τὸ σχέδιο τῆς οἰκονομικῆς δράσεως θὰ ἐκτείνεται ἀπὸ τὶς γενικότητες μέχρι τῶν λεπτομερειῶν, θὰ ἀφορᾷ ὅλους τοὺς κλάδους τῆς παραγωγῆς καὶ ὅλες τὶς μορφὰς τῆς κρατικῆς δράσεως. Θὰ καθορίζη τὶς ἐπενδύσεις

καὶ τὸν τρόπο τῆς κατανομῆς τῶν πιστώσεων ἀνάλογα μετὶς πραγματικῆς ἀνάγκης τῆς οἰκονομίας. Μονάχα ἔτσι θὰ πετύχουμε τὸν πραγματικὸ συντονισμὸ τῆς οἰκονομικῆς δράσεως καὶ θὰ πραγματοποιήσουμε τὴν ἀνώτερη ἀπόδοσιν τῆς οἰκονομίας, δηλ. τὴν αὔξησιν τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος καὶ κατὰ συνέπειαν τὸ ἀνέβασμα τῆς στάθμης τῆς λαϊκῆς εὐημερίας.

Ἄλλὰ ἴσως μερικοὶ παρατηρήσουν: Μήπως καὶ στὸ κεφαλαιοκρατικὸ καθεστῶς δὲν ἔχουμε πρόγραμμα; Μήπως καὶ ἐκεῖ δὲν ἐφαρμόζουμε οἰκονομία προγραμματισμένη; Δὲν παρεμβαίνει τὸ Κράτος γιὰ νὰ κατευθύνῃ τὴν παραγωγὴν ἢ ἄλλους κλάδους τῆς οἰκονομικῆς δράσεως;

Ἄναμφισβήτητα καὶ στὴν ἀτομιστικὴ ὀργάνωσιν τὸ Κράτος ἀσκεῖ παρεμβατικὴ πολιτικὴ. Ἐπιβάλλει προστατευτικοὺς δασμοὺς γιὰ νὰ ἐνισχύσῃ τὴν ἐγχώρια βιομηχανία, καθορίζει τὶς ὥρες ἐργασίας τῶν ἐργαζομένων καθὼς καὶ κατώτατα ἡμερομίσθια μετὶς συλλογικῆς συμβάσεως, Ἐπιβάλλει διατιμήσεις καὶ ἀσκεῖ ἔλεγχον τῆς παραγωγῆς σὲ ὀρισμένα προϊόντα. Ρυθμίζει τὶς εἰσαγωγὰς μετὶς λεγόμενες ποσοστῶσεις καὶ σ' ἑκτακτὰς περιπτώσεις καθορίζει τὴν κατανάλωσιν μετὰ δελτία, καὶ οὕτω καθεξῆς. Ἀσκεῖ, μετὰ ἄλλους λόγους, παρεμβατισμὸν.

Ἄλλὰ ὅπως εἶπαμε καὶ στὸ πρῶτον μέρος τῆς μελέτης αὐτῆς (βλ. σελ. 53-59) ὁ κεφαλαιοκρατισμὸς δὲν ἀσκεῖ πραγματικὴν διευθυνόμενὴν οἰκονομίαν, μετὰ τὴν πολιτικὴν του, δὲν ὀδηγεῖ σὲ πραγματικὸν οἰκονομικὸν συντονισμὸν. Ἐξηγήσαμε ἐκεῖ, ἀναλυτικὰ, ὅλους τοὺς λόγους, ποὺ ἀφήνουν νὰ ὑπάρχῃ πλήρως καὶ ὀλοκληρωμένον οἰκονομικὸν σύστημα δράσεως. Διαφορετικὰ εἶναι προτιμότερον νὰ μὴν ἔχουμε πλάνον. Τὸ νὰ ἐφαρμόζουμε τμηματικὴν παρεμβατικὴν πολιτικὴν, αὐτὸ εἶναι, ὅπως ὀρθὰ παρατηρεῖ ὁ W. Sombart, χειρότερον ἀπὸ τὴν πλήρην ἀνυπαρξίαν σχεδίου. Ὁ παρεμβατισμὸς εἶναι μίαν συμπτωματικὴν δράσιν τοῦ κράτους χωρὶς πλάνον, ποὺ τρο-

ποποιεί μονάχα τούς ὄρους στοὺς ὁποίους τὸ σύστημα αὐτὸ βασίζεται. Προέρχεται συχνὰ ἀπὸ πρωτοβουλία τῶν μεγάλων ἰδιωτικῶν ὀργανισμῶν ποὺ ἀποκτοῦν μαζί με τὴν οἰκονομικὴ τους δύναμη τεράστια πολιτικὴ ἐπιρροή καὶ ἔτσι ἡ παρέμβαση αὐτὴ τοῦ Κράτους καταλήγει τελικὰ στὴν προστασία τῶν ἰδιωτικῶν συμφερόντων καὶ ὄχι στὴν ἐξυπηρέτηση τοῦ κοινοῦ συμφέροντος. Μὲ ἄλλους λόγους ὁ παρεμβατισμὸς αὐτὸς τοῦ Κράτους γίνεται, ὅπως σωστὰ παρατήρησαν, ἀπὸ διευθύνων, διευθυνόμενος. «Γιὰ νὰ κἀνὴ τὸ Κράτος πραγματικὴ διευθυνόμενὴ οἰκονομία πρέπει, ὅπως παρατηρεῖ ἓνας ἀπὸ τοὺς πιὸ γνωστοὺς ἀντιπρόσωπους τοῦ οἰκονομικοῦ φιλελευθερισμοῦ, ὁ γάλλος καθηγητὴς Louis Rougier, ν' ἀναλάβῃ τὸ Κράτος τὸ μηχανισμό τῆς παραγωγῆς· πρέπει νὰ κοινωνικοποιήσῃ τὴ γῆ, νὰ ἐθνικοποιήσῃ τὰ καρτέλ, τὰ τράστ καὶ τὶς ἰδιωτικὲς ἐπιχειρήσεις ποὺ σ' ἓνα δημοκρατικὸ Κράτος ἀσκοῦν στίς δημόσιες ὑπηρεσίες μιὰ ἀφόρητὴ πίεση». Καὶ καταλήγει στὸ ὀρθὸ συμπέρασμα πὼς μονάχα μετὰ τὸ σοσιαλιστικὸ καθεστῶς μπορεῖ νὰ ἐφαρμοσθῇ πραγματικὴ διευθυνόμενὴ οἰκονομία.

5. Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ ΚΑΤΕΥΘΥΝΤΗΡΙΑ ΓΡΑΜΜΗ ΤΗΣ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

A. ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ

Ἡ κρατικοποίηση τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς καὶ ἡ ὑπαρξη τοῦ οἰκονομικοῦ πλάνου, ποὺ ἀποτελοῦν τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τοῦ σοσιαλισμοῦ, θεμελιώνονται πάνω στὴν ἔννοια τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης, ποὺ ἀποτελεῖ τὴ βασικὴ κατευθυντήρια γραμμὴ καὶ τὴ δημιουργικὴ ἀρχὴ τοῦ σοσιαλισμοῦ καὶ τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας.

Σοσιαλισμὸς καὶ δικαιοσύνη εἶναι δύο ἔννοιες στενὰ συνυφασμένες. Δὲν μπορεῖ νὰ νοηθῆ ἡ μιὰ χωρὶς τὴν ἄλλη. Ἡ δικαιοσύνη εἶναι ὁ πρωταρχικὸς σκοπὸς τοῦ σοσιαλισμοῦ, εἶναι τὸ ἰδανικὸ ποὺ τὸν κυβερνάει ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον. Ἀποτελεῖ τὴν πολιτικὴ ἀρχὴ ὅλων τῶν σοσιαλιστῶν ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Πλάτωνα ὕψώνεται σὰν τὸ θεμελιωδέστερο αἶτημα τῆς ἐποχῆς μας.

Ἀλήθεια, πόσοι καὶ πόσοι δὲν ἀγωνίστηκαν γιὰ τὴν ἰδέα τῆς δικαιοσύνης Ἡ δικαιοσύνη, ποὺ ἀποτελεῖ ἀξίωση κάθε πολιτισμένης συνειδήσεως, εἶναι ἓνα ζήτημα ποὺ ἀπασχόλησε καὶ ἀπασχολεῖ τοὺς φιλοσόφους, τοὺς πόλιτικούς, τοὺς οἰκονομολόγους, τὴν κοινωνία ὁλόκληρη. Οἱ ἀγῶνες ποὺ ἔγιναν στὴ δημόσια ζωὴ καὶ στὰ κοινοβούλια δείχνουν τὴ σπουδαιότητα καὶ τὴ βαρύτητα τοῦ παράγοντα τῆς δικαιοσύνης. «Ὅταν δὲν ὑπάρχει δικαιοσύνη, ἔλεγε ὁ Κάντ, δὲν ἀξίζει νὰ ζοῦν ἄνθρωποι πάνω στὴ γῆ». Πόσοι δὲν χρησιμοποίησαν τὴν ἰδέα τῆς δικαιοσύνης γιὰ νὰ ὑποστηρίξουν διάφορους καὶ συχνὰ ἀντίθετους σκοπούς;

Αὐτὸ ἔγινε, γιὰτὶ ὁ καθένας ἔβλεπε τὴ δικαιοσύνη μὲ ὑποκειμενικὸ πρίσμα. Ὁ καθένας ἔκρινε τὸν ἑαυτό του, τὸν συνέκρινε μὲ τὸν πλησίον του καὶ χαρακτήριζε κάτι γιὰ «δίκαιο», ὅπως τὸ θεωροῦσε καὶ τὸ ἔβλεπε αὐτός

συναισθηματικά και ύποκειμενικά. "Έτσι βλέπουμε ή ιδέα της δικαιοσύνης νά είναι διάφορη κατά κοινωνικές τάξεις, διάφορη κατά έποχές, διάφορη κατά χώρες.

Άλλά ή δικαιοσύνη που χρησιμοποιει ή σοσιαλισμός για βασική πολιτική αρχή δέν είναι ύποκειμενική, δέν προέρχεται από τό άτομο, είναι κοινωνική, πηγάζει από την όλότητα. Τά όργανα της όλότητας θά καθορίζουν την έννοια και τό περιεχόμενό της. "Έτσι έννοιολογικά από τό Σύνολο καθορισμένη θ' αποτελή «τή διαρκή και διηνεκή εκείνη βούληση, που θ' άπονέμη, κατά τή διατύπωση του Ούλπιανού, στον καθένα τό ίδιο δίκαιο».

Ή δικαιοσύνη όμως, αυτή άπαιτεί τή σχετική όμοιομορφία των μερών που άποτελει τό σύνολο. Ή διάρθρωση της κοινωνίας πρέπει νά είναι άρμονική. Ύπερτροφικά τμήματα του κοινωνικού όργανισμού άποτελούν κάτι τό άνώμαλο και έπικίνδυνο. Έντονες άνισότητες και σοβαρές κοινωνικές διαφορές δέν συμβιβάζονται με την έννοια της δικαιοσύνης.

B. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ ΚΑΙ ΙΣΟΤΗΤΑ

Έπομένως κύριο περιεχόμενο της δικαιοσύνης είναι ή ί σ ό τ η τ α. Οί δύο αυτές ιδέες, έννοιολογικά άχώριστες, σαγήνευσαν άνέκαθεν τά πλήθη. Ή ισότητα είναι ή πιο βασική και ή πιο αίσθητή μορφή της δικαιοσύνης. Για νά πραγματοποιήση κανείς τήν ισότητα πρέπει νά άγωνισθί για τό θρίαμβο της δικαιοσύνης. Τή λέξη ισότητα ή Γαλλική Έπανάσταση χρησιμοποιει για έμβλημα. Ή δημοκρατία χάραξε τή λέξη αυτή πάνω στα μάρμαρα των δημοσίων κτιρίων της. Τό σύγχρονο δημοκρατικό πνεύμα βασίζεται στην αρχή της ισότητας όλοκληρωτικά.

Τό αίσθημα της ισότητας ήτανε πάντα τό ούσιαστικώτερο κίνητρο κάθε έργατικής πολιτικής κινήσεως. Τό κίνη-

τρο πού ὠθεῖ, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο, τὶς μάζες στὸ σοσιαλισμὸ δὲν εἶναι τόσο ἡ ἐπιθυμία ὅπως λέει ὁ De Man, γιὰ μιὰ γενικώτερη τάξη ὅσο ἡ ἐνστικτώδης ἀνάγκη πού αἰσθάνονται οἱ κατώτερες τάξεις γιὰ νὰ μειώσουν τὴν κοινωνική τους ἀνισότητα.

Ἄλλὰ ἡ πραγματοποίηση τῆς ἰδέας τῆς ἰσότητος δὲν ἐξαντλεῖται μὲ τὸ νὰ τὴν ἐπιθυμῆ κανεὶς. «Ὅποιος τὴν γνωρίσει προσκολλᾶται σ' αὐτὴ μὲ μανία, ὅπως μᾶς ἔλεγε ὁ Nitti, καὶ τὴ θέλει ἀκόμα πιὸ πλέρια».

Ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση κληρονόμησε στὴ σύγχρονη κοινωνία, ὅπως τονίζει ὁ Ripert, «ἓνα ἄγριο ἰσοπολιτικὸ πάθος φτιαγμένον ταυτόχρονα ἀπὸ ἰδανικὸ καὶ ἀπὸ μίσος». Τὸ ἰδανικὸ εἶναι τὸ πάθος γιὰ τὴ δικαιοσύνη. Τὸ μίσος προέρχεται ἀπὸ τὶς μακρὲς καταχρήσεις πού ἔχουν κάνει οἱ προνομιούχοι. Μέσα ἀπὸ τὸ μίσος τῶν καταπιεζόμενων βγαίνει ὁ πόθος γιὰ τὴν ἰσότητα. Γιατὶ ὅπως λέει καὶ ὁ ποιητὴς

«Στοῦ μίσους τὰ μεσάνυχτα λάμπει ἐνὸς πόθου ἀστέρη».

Τὸ μίσος ἀναπτύχθηκε ἀπὸ τὴν ἀδυναμία τῆς ἐπαναστάσεως. Τὴν ἡμέρα πού ξέσπασε ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση ὁ λαὸς πυρπόλησε τὸ παλάτι καὶ ὁ νομοθέτης κατάργησε τὰ φεουδαρχικὰ δικαιώματα.

Ἄλλὰ γιὰ νὰ γίνῃ ἡ ἰσότητα πραγματικότητα χρειάζονται πολλά. Ἡ πείρα μᾶς δείχνει πὼς ἡ ἐλευθερία μόνη δὲν εἶναι ἀρκετὴ γιὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἰσότητα. Γρήγορα οἱ ἰσχυρότεροι γίνονται οἱ καταπιεστὲς καὶ δημιουργοὺν τὶς ἀνισότητες, πού κάθε μέρα γίνονται πιὸ ἔντονες, πιὸ χτυπητές. Λένε γιὰ τὶς ἀνισότητες αὐτὲς πὼς εἶναι δημιούργημα τοῦ πολιτισμοῦ, ἀποτέλεσμα τῆς οἰκονομικῆς προόδου. Αὐτὸ φαίνεται λιγάκι σὰν ὀξύμωρο. Τέτοια ἴσῃ θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι ἡ κοινωνικὴ ὀργάνωση, ὥστε παράλληλα μὲ τὴν κοινωνικὴ καὶ τὴν πολιτικὴ πρόοδο νὰ ἐξασφαλίζῃ καὶ τὴν κοινωνικὴ ἰσότητα. Γιατὶ ἡ

κοινωνική αυτή ισότητα θά ἦτανε τὸ πιὸ ἀληθινὸ «δειγμα τοῦ πολιτισμοῦ».

Παλαιότερα οἱ ἐργατικὲς μάζες διεκδικοῦσαν μὲ πάθος τὴν πολιτικὴν ἰσότητα, τὸ δικαίωμα τῆς ψήφου. Ὄταν ὅμως τὴν ἀπόκτησαν, ἐκατάλαβαν πὼς αὐτὸ μόνο δὲν ἦταν ἀρκετὸ γιὰ νὰ κἀνη τὴ ζωὴ τους καλύτερη καὶ πιὸ εὐτυχισμένη. Γιατὶ δὲν εἶχε ἐξαφανισθῆ μαζί της κι' ἡ οἰκονομικὴ ἀνισότητα, τὸ βασικὸ δηλαδὴ στοιχεῖο τῆς κοινωνικῆς τους κατωτερότητας. Γι' αὐτὸ ἀναζητοῦν τὸ οἰκονομικὸ ἐκεῖνο σύστημα, ποῦ θά μπορέση νὰ τοὺς ἐξασφαλίσῃ αὐτὸ ποῦ ὁ καπιταλισμὸς τοὺς ἀφαιρεῖ.

Τὸ οἰκονομικὸ σύστημα τοῦ σοσιαλισμοῦ εἶναι ἐκεῖνο ποῦ ἐξασφαλίζει περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο σύστημα τὴν ἰδέα μιᾶς πλείριας ἰσότητας, ἰσότητας οἰκονομικῆς, ἰσότητας κοινωνικῆς. Μὲ τὸ σοσιαλισμὸ δὲν θά ὑπάρχουν πιὰ προνόμια, προνόμια ποῦ δίνει εἴτε ἡ καταγωγή, εἴτε ὁ πλοῦτος, εἴτε οἱ κοινωνικὲς σχέσεις. Ὁ καθένας ξεκινᾷ γιὰ τὴν ἐξέλιξή του μὲ τὶς ἴδιες προϋποθέσεις, μὲ ἴσους πάντα ὅρους, μὲ τὴν ἴδια προπαρασκευὴ, μὲ τὴν ἴδια μόρφωση. Ὅλοι ἔχουν ἴσα δικαιώματα, ἴσες ὑποχρεώσεις, ἴσες δυνατότητες σταδιοδρομίας. Ἐτσι ἀνοίγονται διάπλατα οἱ πόρτες στοὺς ἱκανοὺς καὶ ἄξιους κι' ὄχι μονάχα στοὺς προνομιοῦχους. Τότε ἀκριβῶς ἔχουμε τὴν ἀληθινὴν πρόοδο, τὸ μέγιστο τῆς ἀποδόσεως τοῦ καθενός.

Ὄταν λέμε πὼς ὁ σοσιαλισμὸς βασιζέται πάνω στὴν ἰσότητα, καὶ πὼς αὐτὸς ὁ μόνος τὴν ἐξασφαλίζει, δὲν ἐννοοῦμε φυσικὰ μιὰν ἰδεώδη καὶ ἀπόλυτη ἰσότητα στὴν κοινωνικὴ συγκρότηση. Μιὰ τέτοια ἀξίωση, πὼς ὅλοι δηλοῖ ἄνθρωποι πρέπει νὰ εἶναι ἴσοι, δὲν ἀνταποκρίνεται στὴ φύση τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας. Ἡ ἀνισότητα ἔχει τὴ ρίζα της μέσα σ' αὐτὴ τὴ οὐσία τῶν πραγμάτων. Οἱ ἄνθρωποι γεννιοῦνται ἄνισοι· ἄνισοι στὴ φυσικὴ τους δύναμη, στὴ διανοητικὴ τους ἰκανότητα, ἄνισοι στὴν κλίση,

στό γούστο καί σέ τόσα ἄλλα. Ὁ Goethe λέγει πῶς «ὁ πιό χειρότερος ζηλιάρης εἶναι ἐκεῖνος πού νομίζει ἴσο του τόν κάθε ἄνθρωπο».

Ὁ πόθος τῆς ἰσότητος ἀπό τῆ μιᾶ καί ἡ ἀνάγκη τῆς ἀνισότητος ἀπό τήν ἄλλη εἶναι δυό παράλληλα φαινόμενα. Τό ἓνα ἐξαρτᾶται ἀπό τό ἄλλο. Παιδί τῆς «ψυχικῆς ἀρμονίας» πού θέλει ὁ Πλάτων εἶναι τό ἓνα, παιδί τῆς «μουσικῆς ἀρμονίας» πού ζητάει ὁ Αὐγουστῖνος εἶναι τό ἄλλο. Ζηλεύει κανεῖς πάντα ἐκεῖνο πού δέν ἔχει. Κι' ὅταν τύχη νά τό ἀποκτήσῃ, ἀπό τήν ἴδια αὐτή στιγμή ἐπιθυμεῖ ἀμέσως κάτι ἄλλο. Ἡ κοινωνική δικαιοσύνη, σά βασική δημιουργική ἀρχή τοῦ συνόλου, θέλει κάποιαν ἀνισότητα στά συστατικά τῆς μέλη, ἀνισότητα ὅμως ὀργανική καί ὄχι αὐθαίρετη καί ἀντιφυσιολογική, ἀνισότητα ἐμπνεόμενη ἀπό τό ἀνθρώπινο αἶσθημα τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης. Μὲ ἄλλα λόγια ἡ «κοινωνική ἱεραρχία» εἶναι μιᾶ λαϊκή ἀνάγκη.

Ὁ ἄνθρωπος θέλει τήν ἰσότητα, ἀλλά τὰ κοινωνικά του ἔνστικτα ἀποζητοῦν, ὅπως παρατηρεῖ ὁ De Mann, σέ κάθε κοινωνία καί μιᾶ «ἀνώτερη» τάξη, πού νά δίνη στόν πόθο τῆς ἰσότητος κάποιο σκοπὸ καί μιᾶ κατεύθυνση. Εἶναι ψυχολογικοὶ οἱ λόγοι πού στηρίζουν τήν ἀνάγκη αὐτῆς τῆς διακρίσεως σέ κάθε κοινωνία. Μὰ οἱ διακρίσεις αὐτὲς πρέπει νά εἶναι τέτοιες, πού νά γεννοῦν τήν ἄμιλλα κι' ὄχι τὸ φθόνον. Ὁ φτωχὸς μισεῖ τὸν πλούσιον λιγώτερο γιὰ τῆ μεγάλη του περιουσία καί περισσότερο γιὰ τὸν τρόπο πού τήν ἀπόχτησε. Σὰ νά λέμε μισεῖ πιό πολὺ τὸ νεόπλουτο πού πλούτησε ἀπὸ κερδοσκοπία ἢ ἀπὸ τὰ κέρδη τοῦ πολέμου ἢ ἀπὸ τῆ «μαύρη ἀγορά», παρά τὸν παλιὸ πλούσιον, πού τοῦ ἔγινε, μπορεῖ νά πῆ κανεῖς, σχεδὸν συμπαθητικός.

Ἄλλὰ καί στόν οἰκονομικὸ ἀκόμα τομέα ὁ σοσιαλισμός δέν ἐπιδιώκει, ὅπως πολλοὶ νομίζουν, μιᾶν ἀπόλυτη

ἀριθμητική ἰσότητα στὴ διανομὴ τοῦ εἰσοδήματος. Ἡ διανομὴ αὐτὴ τοῦ εἰσοδήματος, ὅπως θὰ δοῦμε εἰδικώτερα στὸ σχετικὸ κεφάλαιο, ἐπιτρέπει τὸ διαφορισμὸ τῆς ἀμοιβῆς. Δηλαδή οἱ μισθοὶ καὶ τὰ ἡμερομίσθια θὰ ποικίλλουν ἀνάλογα μὲ τὴν οἰκονομικὴ ἀξία τῆς ἐργασίας ποὺ προσφέρει ὁ καθένας. Ἡ πηγὴ τοῦ εἰσοδήματος καὶ ὄχι τὸ ποσὸ εἶναι τὸ χαρακτηριστικὸ κριτήριον. Μιὰ κοινωνία, ὅπου τὰ μέσα τῆς παραγωγῆς ἀνήκουν στὴν ὀλότητα καὶ ὅπου τὸ εἰσόδημα ἀπὸ τὴ μεγάλη ἰδιοκτησία ἔχει καταργηθῆ, ἀσκεῖ σοσιαλιστικὴ οἰκονομία, ἔστω καὶ ἂν ὑπάρχουν ἀνισότητες στὴν κατανομὴ τοῦ εἰσοδήματος. Γιατὶ οἱ ἀνισότητες αὐτὲς δὲν γεννιοῦνται ἀπὸ τὴν ἐκμετάλλευσή τοῦ ἑνὸς ἀπὸ τὸν ἄλλο, κι' ἂν τυχὸν ὑπάρχουν ὀφείλονται στὴ διάφορη ἀξία τῶν προσώπων καὶ ὄχι σὲ ταξικὲς διακρίσεις. Ἀλλὰ καὶ τὶς ἀνισότητες ἀκόμα αὐτὲς τὶς περιορίζει ὁ σοσιαλισμὸς μὲ τὴ φορολογία σὲ σημεῖο ποὺ νὰ μὴ μποροῦν νὰ δημιουργήσουν ἔντονες κοινωνικὲς διακρίσεις.

Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ ζητάει καὶ ποὺ μπορεῖ νὰ ἐξασφαλίξῃ ὁ σοσιαλισμὸς εἶναι νὰ δώσῃ στοὺς ἀνθρώπους ἴσα δικαιώματα γιὰ τὴ ζωὴ καὶ καὶ γιὰ τὴν εὐτυχία. «Δὲν ἀρκεῖ νὰ διακηρύξουμε, ὅπως ὀρθὰ παρατηροῦσε ὁ Tugan-Baranowski, ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἴσοι. Πρέπει νὰ τοὺς κάνουμε πραγματικὰ ἴσους, πρέπει νὰ τοὺς δώσουμε τὴ δυνατότητα νὰ κάνουν πραγματικὴ χρῆση τῶν δικαιωμάτων τους».

Γι' αὐτὸ ὁ σοσιαλισμὸς ζητάει τὴν οἰκονομικὴ ἰσότητα. Γι' αὐτὸ θέλει νὰ ἀλλάξῃ τὸ οἰκονομικὸ σύστημα ὥστε νὰ μὴν μποροῦν οἱ λίγοι ἐκεῖνοι ποὺ διαθέτουν τὰ παραγωγικὰ μέσα νὰ ἐκμεταλλεύονται τοὺς πολλούς, ἐκείνους δηλαδή ποὺ διαθέτουν μονάχα τὴν ἐργασία τους.

Ὅτι καὶ μὲ τὸ σοσιαλιστικὸ καθεστῶς θὰ ὑπάρχουν κοινωνικὲς διακρίσεις καὶ κάποιος ἐλαφρὸς ἄς ποῦμε ἀνταγωνισμὸς τῶν κοινωνικῶν τάξεων, αὐτὸ εἶναι κάτι φυσι-

κὸ καὶ ἀνθρώπινο καὶ ξεπηδάει μέσα ἀπὸ τὴν ἀνάγκη τῆς κοινωνικῆς προόδου. Μὲ τὴν ἐξαφάνιση τῆς πάλης μεταξὺ προλεταριάτου καὶ ἐργοδοτῶν καὶ γενικὰ τῆς κεφαλαιοκρατικῆς ἱεραρχίας, θὰ δημιουργηθοῦν ἀπὸ τὸ Κράτος καινούργιοι οἰκονομικοὶ καὶ κοινωνικοὶ θεσμοί, ἀπαραίτητοι γιὰ τὴ λειτουργία τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας. Στούς θεσμοὺς αὐτοὺς θὰ ὑπηρετοῦν ἄνθρωποι. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ θὰ ἔχουν ξεχωριστὲς ἀρμοδιότητες. Θὰ ἀσκοῦν ἐξουσία πάνω σὲ ἄλλους ἀνθρώπους. Θὰ ὑπάρχη φυσικὰ καὶ μιὰ ἱεραρχία, ὅμως ὀλότελα διαφορετικὴ ἀπὸ ἐκείνη ποὺ βλέπουμε στὴν καπιταλιστικὴ οἰκονομία. Ἡ ἱεραρχία αὐτὴ, ἀντίθετα μὲ τὴ στείρα καπιταλιστικὴ οἰκονομία, θὰ εἶναι ἱεραρχία δημιουργικὴ, γιὰ τὴν θὰ στηρίζεται πάνω στὴν ἀξία τοῦ ἀνθρώπου κι' ὄχι σὲ προνόμια, θὰ εἶναι ἱεραρχία προωθητικὴ τῆς προόδου καὶ γενικὰ ἱεραρχία μὲ ἀνώτερους προσανατολισμούς.

Ἡ ἀπόλυτη ἰσότητα στὴ διανομὴ τοῦ εἰσοδήματος εἶναι, καθὼς θὰ δοῦμε στὸ εἰδικὸ κεφάλαιο, ὄχι μόνον ἀπραγματοποίητη μὰ ἀκόμα καὶ ἀντιοικονομικὴ καὶ ἀντικοινωνικὴ. «Ἡ ἀνισότητα τοῦ πλοῦτου, λέγει ὁ Wells, φαίνεται πὼς ἀποτελεῖ τὸ μεγαλύτερο ἀπὸ τὰ κακὰ τῆς κοινωνίας· ἀλλὰ ὅσο μεγάλο καὶ ἂν εἶναι τὸ κακὸ αὐτό, ἐκεῖνοι ποὺ θὰ μεγαλώνουν μὲ τὴν ἀπόλυτη ἰσότητα τοῦ πλοῦτου θὰ ἦταν ἀκόμα χειρότεροι».

Γ. ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

Ἡ ἰδέα τῆς ἰσότητος βρίσκει τὴν ὀλοκλήρωσή της στὴν ἰδέα τῆς ἐλευθερίας. Ἡ ἀγάπη γιὰ τὴν ἐλευθερία εἶναι πιὸ ἔντονη, γιὰ τὴν οἱ λαοὶ δοκίμασαν σ' ὅλους τοὺς τόπους καὶ σ' ὅλους τοὺς καιροὺς τὶς τυραννίες καὶ τὶς δικτατορίες. Τὸ κοινωνικὸ καθεστῶς πρέπει νὰ ἐξασφαλίζη στὰ ἄτομα καὶ τὴν πραγματικὴ τους ἐλευθερία. Ἐλευθερία δὲν σημαίνει ὅμως ἀπόλυτη ἀσυδοσία. Ἀπὸ τὴ στιγμὴ

που ό άνθρωπος ζή μέσα στη κοινωνία σαν ένα αναπόσπαστο μέλος της δέν υπάρχει απόλυτη έλευθερία. Αυτό θα ήτον άλλωστε ασυμβίβαστο με την έσώτερη φύση της κοινωνικής οργανώσεως. Ή ύποταγή και ή πειθαρχία στους νόμους, αυτές είναι ακριβώς οι βασικές προϋποθέσεις της έλευθερίας. Ή έλευθερία του κάθε ατόμου έξαρτάται από την έλευθερία του άλλο, από την έλευθερία των ομοίων του.

Ή έννοια της έλευθερίας από τη σκοπιά του κοινωνικού συνόλου δέν είναι «νά κάνω ό,τι θέλω», αλλά «νά κάνω ότι είναι ώφέλιμο για την όλότητα». Το περιεχόμενο της κοινωνικής αυτής έλευθερίας είναι ήθικό, γιατί βγαίνει μέσα από τη ζωή του συνόλου.

Πολλοί κατηγορούν το σοσιαλισμό, πώς είναι σύστημα που καταστρέφει μοιραία την έλευθερία, αφού βασίζεται πάνω σε προγραμματισμένη οίκονομία. Αυτό όχι μόνο αλήθεια δέν είναι, αλλά μπορούμε να πούμε με βεβαιότητα πως με το σοσιαλιστικό οίκονομικό σύστημα έξασφαλίζεται πολύ μεγαλύτερη έλευθερία παρά με το κεφαλαιοκρατικό σύστημα.

Ό σοσιαλισμός έξασφαλίζει περισσότερο από κάθε άλλο σύστημα την οίκονομική έλευθερία του ατόμου, που αποτελεί την απαραίτητη προϋπόθεση για την πολιτική έλευθερία. Έκείνοι που ύποστηρίζουν πως ό σοσιαλισμός συνθλίβει το άτομο ή είναι κακόπιστοι συζητητές ή δέν γνωρίζουν την πραγματική έννοια του σοσιαλισμού.

”Ας δούμε πρώτα πρώτα πως έχει το ζήτημα της έλευθερίας για τον καταναλωτή και για τον εργάτη, που αποτελούν τους δύο κύριους παράγοντες της κοινωνικής ζωής. Στο σοσιαλιστικό καθεστώς υπάρχει έλευθερία καταναλώσεως και έλευθερία εργασίας.

Έλευθερία για τον καταναλωτή σημαίνει έλεύθερη έπιλογή των διαφόρων ειδών, που χρειαζε-

ται μέσα στὰ πλαίσια ἑνὸς συστήματος τιμῶν, συστήματος ποὺ θὰ λάβῃ ὑπ' ὄψη τὴ σχετικὴ σπανιότητα τῶν διαφόρων εἰδῶν, τὶς γενικώτερες οἰκονομικὲς συνθήκες τῆς παραγωγῆς τους καὶ τὶς ἀνάγκες τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου.

Ἐλευθερία γιὰ τὸν ἐργάτη σημαίνει τὴν ἐλεύθερη ἐκλογή τοῦ ἐπαγγέλματός του μέσα στὰ πλαίσια ἑνὸς συστήματος μισθῶν, ποὺ κατὰ βάση θὰ διαμορφώνονται ἀνάλογα μὲ τὴν κοινωνικὴ καὶ οἰκονομικὴ σημασία τῶν διαφόρων εἰδῶν ἐργασίας.

Ὁ καταναλωτὴς στὸ σημερινὸ ἀτομιστικὸ σύστημα βρίσκεται συχνὰ σὲ δύσκολη θέση τί νὰ διαλέξῃ μεταξὺ τῶν εἰδῶν ποὺ τοῦ προσφέρονται, γιὰτὶ οἱ πραγματικὲς τους ιδιότητες νοθεύονται ἀπὸ τὰ παραπειστικὰ καὶ ἀπατηλὰ διαφημιστικὰ μέσα, ποὺ ἀποβλέπουν ἀποκλειστικὰ στὴν προστασία τῶν ἰδιωτικῶν συμφερόντων καὶ ἐμποδίζουν τὸν καταναλωτὴ νὰ πάρῃ μιὰν ὀρθὴ ἀπόφαση, γιὰτὶ οἱ ἀναρίθμητες ποικιλίες παραλύουν ὁλότελα κάθε του κριτήριον. Ἄν ἡ τυποποίηση τῶν παραγόμενων εἰδῶν σὲ πολὺ λίγες ποσότητες ἀποτελεῖ ἓνα περιοριστικὸ φραγμὸ στὴν ἐλεύθερη ἐκλογή τοῦ καταναλωτῆ, ἡ παραγωγή τῶν εἰδῶν αὐτῶν σὲ σημαντικὲς ποικιλίες καὶ μὲ εὐδιάκριτα μεταξὺ των χαρακτηριστικὰ—σύστημα ποὺ ἐξασφαλίζει ἢ ἐνοποίηση τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς μὲ τὸ σοσιαλιστικὸ καθεστῶς—ἀποτελεῖ γιὰ τὸν καταναλωτὴ τὸ ὀρθότερον καὶ καλύτερον κριτήριον γιὰ μιὰν ἐλεύθερη ἐκλογή.

Γιὰ τὸν ἐργάτη ἡ ἐλεύθερη ἐκλογή τῆς ἀπασχολήσεώς του τότε μονάχα θὰ γίνῃ πραγματικότητα, ὅταν θὰ ἀσκῆται μὲ ἴσες εὐκαιρίες προπαρασκευῆς καὶ μορφώσεως, ποὺ δὲν θὰ ἐμποδίζονται ἀπὸ τὴν ἔλλειψη μέσων δικῶν του ἢ τῆς οἰκογενείας του. Τότε μονάχα θὰ προωθήσουμε τὶς φυσικὲς ἰκανότητες κάθε ἀνθρώπου, τότε μονάχα θ' ἀνυψώσουμε τὴν ἀτομικὴ καὶ συλλογικὴ ἀποδοτικότητα, τότε μονάχα θ' ἀνεβάσουμε τὴν παραγωγικότητα τῆς οἰκονομίας.

Ἄλλὰ στὸ σοσιαλισμὸ ἢ οἰκονομικὴ ἐλευθερία εἶναι μαζί καὶ πολιτικὴ ἐλευθερία. Πραγματικὴ καὶ ὄχι πλασματικὴ ἐλευθερία μόνο στὸ σοσιαλιστικὸ καθεστῶς μπορεῖ νὰ ὑπάρχη. Οἱ ἄνθρωποι δὲν μποροῦν νὰ εἶναι πραγματικὰ ἐλεύθεροι στὴν καπιταλιστικὴ οἰκονομία. Πῶς μποροῦν ἀλήθεια νὰ θεωροῦνται ἐλεύθεροι, ὅταν τὰ μέσα τῆς παραγωγῆς μὲ τὰ ὁποῖα ἐργάζονται καὶ ζοῦν ἀνήκουν στοὺς ὀλίγους; Στὴν περίπτωσι αὐτὴ φυσικὰ οἱ πολλοί, δηλαδὴ οἱ μισθωτοί, εἶναι ἐξάρτημα τῶν ὀλίγων, τῶν κεφαλαιούχων. Ἡ ἰδιωτικὴ ἰδιοκτησία στὰ μεγάλα μέσα τῆς παραγωγῆς εἶναι ἀσυμβίβαστη, ὅπως ἔλεγε ὁ Tugan Baranowski, μὲ τὸ δικαίωμα τοῦ ἀτόμου γιὰ τὴν ἐλευθερία καὶ γιὰ τὴν ἰσότητα.

Δ. ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Τὴν πραγματικὴ ἔννοια τῆς δημοκρατίας μὲ τὸ οὐσιαστικὸ της περιεχόμενο, ποὺ σημαίνει πραγματικὴ δικαιοσύνη, πραγματικὴ ἰσότητα καὶ πραγματικὴ ἐλευθερία, μόνον ὁ σοσιαλισμὸς τὴν ἐξασφαλίζει.

Ἀντίθετα πρὸς ἐκεῖνο ποὺ θέλουν νὰ πιστεύουν οἱ ἀντίπαλοι τοῦ σοσιαλισμοῦ, κανένα βασικὸ ὀργανικὸ στοιχεῖο στὴ λειτουργία τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας δὲν προδίδει τάσεις αὐταρχικῆς, ποὺ θὰ μπορούσαν ἴσως νὰ θεωρηθοῦν ἐμπόδιο γιὰ τὴ δημοκρατία. Ἰσὶα ἴσια τὸ ἀντίθετο συμβαίνει. Ἡ σοσιαλιστικὴ δηλαδὴ οἰκονομία βρίσκεται πολὺ περισσότερο σὲ ἀρμονία μὲ τὴν πραγματικὴ δημοκρατία καὶ τὸ οὐσιαστικὸ δημοκρατικὸ πνεῦμα παρὰ ὁ κεφαλαιοκρατισμὸς.

Ὁ κεφαλαιοκρατισμὸς μὲ τὰ πανίσχυρα μέσα ποὺ διαθέτει ἀποτελεῖ ἓνα εἶδος χοντροκομμένης παρωδίας τῆς ἰδέας τῆς δημοκρατίας. Τὴ δημοκρατία, ποὺ στὴν καπιταλιστικὴ οἰκονομία τὴ γνωρίζουμε μὲ τὴ μορφή τῆς «κοινοβουλευτικῆς δημοκρατίας», τὴ χρησιμοποιεῖ ὁ κα-

πιταλισμὸς γιὰ τὴν ἐπικράτηση καὶ τὴν προστασία τῶν δικῶν του ἀποκλειστικῶς συμφερόντων. Ὁ κοινοβουλευτισμὸς μὲ τὸ σημερινὸ οἰκονομικὸ σύστημα νοθεύει τὴν ἔκφραση τῆς λαϊκῆς θελήσεως, ὥστε οἱ δημοκρατικοὶ θεσμοὶ νὰ εἶναι ἀνίσχυροι γιὰ τὴν πραγματικὴ ἐξυπηρέτηση τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. Ὄταν ὁ ἔλεγχος ποῦ ἀσκεῖται τάχα ἀπὸ τὴν κοινὴ γνώμη καὶ «ἐν ὀνόματί της» γίνεται ἀπὸ τὸν κεφαλαιοῦχο ἰδιοκτῆτη τῶν μεγάλων ἔφημερίδων, ὅταν ἡ πολιτικὴ ἐξουσία στηρίζεται στὶς ψήφους ποῦ διαθέτει ὁ μεγαλοεπιχειρηματίας, ὅταν ἡ δύναμη τοῦ πλοῦτου ἐπηρεάζει τοὺς ἀμφιταλαντευόμενους καὶ ἀδιάφορους ἐκλογεῖς, τότε δὲν ἔχουμε οὐσιαστικὴ δημοκρατία, ἀλλ' ἀπλῶς, ὅπως σωστὰ παρατηρεῖ ὁ Dickinson, μιὰ γελοιογραφία, μιὰ παρωδία τῆς δημοκρατίας.

Τὸ πνεῦμα τῆς δημοκρατίας εἶναι ἡ ἰσότητα. Αὐτὸ σημαίνει πὼς ἡ πραγματικὴ δημοκρατία θέλει νὰ ἐξαφανίσῃ τὰ προνόμια καὶ τὶς κοινωνικὲς ἀνισότητες, ποῦ δὲνμποροῦν νὰ δικαιολογηθοῦν μέσα στὰ ὅρια μιᾶς πλατιᾶς κοινωνικῆς εὐημερίας. Τὰ προνόμια ποῦ ὑπάρχουν σήμερα στὰ δημοκρατικὰ κράτη βασίζονται πάνω στὸν πλοῦτο καὶ πάνω στὴ μεγάλη ἀτομικὴ ἰδιοκτησία. Ἡ σοσιαλιστικὴ οἰκονομία θὰ καταργήσῃ τὰ προνόμια ποῦ προέρχονται ἀπὸ τὸν πλοῦτο. Ὅλοι θὰ ἔχουν ἴσα δικαιώματα γιὰ τὴ σταδιοδρομία καὶ τὴν προκοπὴ τους, ποῦ τίποτε, μὰ τίποτε νὰ μὴ μπορῇ νὰ τὰ περιορίσῃ. Τὸ πνεῦμα τῆς δημοκρατίας θέλει «τὸ κυβερνᾶν» γιὰ τὸ γενικὸ συμφέρον, γιὰ τὸ συμφέρον ὅλης τῆς κοινωνίας.

Ἔτσι ὁ σοσιαλισμὸς δὲν βασίζεται στὴν πολιτικὴ δημοκρατία, ἀλλὰ στὴν κοινωνικὴ δημοκρατία. Ἡ κοινωνικὴ δημοκρατία, ἀποτελεῖ κατὰ τὴ φράση τοῦ βέλγου σοσιαλιστῆ Van Der Velde, «τὸν ἀληθινὸ νεωτερισμὸ στὸν κόσμον». Τότε μονάχα ἐξασφαλίζονται τὰ βασικὰ οἰκονομικὰ καὶ πολιτικὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου.

Για τὸ σοσιαλισμὸ ἢ δημοκρατίαν δὲν εἶναι μονάχα ἓνα «μέσο» ποῦ θὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν νίκη στὴν ἐργατικὴ τάξιν χάριν στὴν ἀριθμητικὴ τῆς ὑπεροχή. Δὲν εἶναι μονάχα ἓνα ἐκλογικὸ μέσο γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς ἐξουσίας. Εἶναι τὸ οὐσιαστικὸ στοιχεῖο τοῦ σοσιαλισμοῦ, ἢ πεμπτοῦσιαν τῆς ἰδεολογίας του. Εἶναι ὁ ψυχολογικὸς ἐκεῖνος παράγοντας, ποῦ χωρὶς αὐτὸν δὲν μπορεῖ ὁ σοσιαλισμὸς νὰ πραγματοποιηθῇ. Εἶναι ἡ ἠθικὴ πίστις, ποῦ ἐμπνέει ὅλες τὶς κοινωνικὰς σχέσεις.

Αὐτὴ εἶναι ἡ δημοκρατία ποῦ ἐννοεῖ ὁ σοσιαλισμὸς. Γιατί ὁ σοσιαλισμὸς δὲν εἶναι ἡ αὐτόματη πραγματοποίηση μιᾶς οἰκονομικῆς ἀναγκαιότητος, ἀλλὰ ἡ ὁλοκληρωτικὴ πραγματοποίηση τοῦ ἰδανικοῦ τῆς δημοκρατίας, ὅπως ἐκήρυξε, ἀπὸ χρόνια τώρα, ὁ Jaures.

Ἔτσι ὁ σοσιαλισμὸς μεταφέρει τὴ δημοκρατικὴ ἀρχὴ ἀπὸ τὸν πολιτικὸν τομέαν στὸν οἰκονομικὸν καὶ κοινωνικόν. Ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτὴ ἐξεταζόμενος, εἶναι ταυτόχρονα, ὅπως πολὺ σωστὰ τονίζει ὁ De Man, ὁ πρόμαχος τῆς δημοκρατίας, ποῦ τὴν ἀποξήρανε ἡ μπουρζουαζία, καὶ ὁ ἐνσάρκωτής τοῦ χριστιανικοῦ ἰδανικοῦ, ποῦ τὸ ἐπρόδωκε ἡ ἐκκλησία. Γιατί πραγματικὰ χριστιανισμὸς, δημοκρατία καὶ σοσιαλισμὸς εἶναι τρεῖς μορφές μιᾶς καὶ μόνης ἰδέας.

Ἔτσι μὲ τὸ σοσιαλισμὸ ἢ δημοκρατίαν, ἀνακαινισμένη κοινωνικά, θὰ ὀδηγήσῃ τελικὰ στὴν παγκόσμιαν κοινωνίαν τῶν λαῶν, ποῦ πρέπει ν' ἀποτελῇ τὸν τελικὸν προσανατολισμὸν κάθε πολιτισμένης συνειδήσεως. Μονάχα σὲ μιὰ τέτοια κοινωνικὴ δημοκρατία μπορεῖ νὰ μετουσιωθῇ τὸ ἀληθινὸ δημοκρατικὸ πνεῦμα, ποῦ δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὸ αἶσθημα τοῦ ἀπόλυτου σεβασμοῦ τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ὅπως τὸ ὀρίζει ὁ Bernard Shaw. Αὐτὸς ἀκριβῶς ὁ ἐσώτερος δημοκρατικὸς

πυρήνας τῆς σοσιαλιστικῆς ἰδέας θὰ ἐξαφανίσῃ καὶ τὸ αἴσθημα τῆς κοινωνικῆς κατωτερότητας τοῦ ἐργάτη, αἴσθημα ποῦ γεννιέται ἀπὸ τὴν ἀνισότητα τοῦ πλοῦτου καὶ τὴν ἀβεβαιότητα γιὰ τὴν ὕπαρξή του, γιὰ τὴ ζωὴ του, καταστάσεις ποῦ εἶναι ἄμεσες συνέπειες τοῦ καπιταλισμοῦ.

Στὴν καινούργια σοσιαλιστικὴ δημοκρατία ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι πιά ἕρμαιο τῆς τύχης του, δὲν εἶναι «*ἀκυβέρνητος σὰν τὸ ἄχυρο στ' ἀλώνι*», ποῦ δὲν ξέρει ποῦ θὰ βρεθῇ μὲ τὸ πρῶτο φύσημα τοῦ ἀγέρα. Ὁργανικὸ μέλος μιᾶς κοινωνίας ποῦ βασιίζεται στὴν ἰσότητα τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων καὶ στὴν ἰσότητα τῶν κοινωνικῶν καὶ οικονομικῶν δυνατοτήτων, γίνεται ἀπὸ «*ἀ ν τ ι κ ε ἴ μ ε ν ο*» ποῦ ἦτανε, «*ὕ π ο κ ε ἴ μ ε ν ο*» τῆς κοινωνικῆς ζωῆς.

Ἡ σοσιαλιστικὴ οἰκονομία, ποῦ βρίσκεται ἀποκλειστικὰ στὴν ὑπηρεσία τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου, φροντίζει γιὰ τὴ γενικὴ εὐημερία, γιὰ τὴν εὐτυχία ὅλων τῶν μελῶν τῆς κοινωνίας. Ζητάει τὴν ἱκανοποίηση τοῦ ἀπαραίτητου πρὶν ἀπὸ τὴν ἱκανοποίηση τοῦ περιττοῦ. Μ' αὐτὴν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι θὰ ἔχουν ἐξασφαλισμένο τὸ δικαίωμα γιὰ τὴν ἐργασία, τὸ δικαίωμα γιὰ τὴν ἀνάπαυση τὸ δικαίωμα γιὰ τὴ μόρφωση, τὸ δικαίωμα γιὰ τὴν ἐξασφάλιση τῆς ζωῆς στὴν περίπτωση τῶν γηρατειῶν, τῆς ἀρρώστειας ἢ τῆς ἀνικανότητος γιὰ δουλεία.

Αὐτὰ ὅλα μᾶς τὰ ὑπόσχεται καὶ μᾶς τὰ ἐξασφαλίζει ὁ σοσιαλισμὸς. Μ' ἄλλα λόγια μὲ τὸ σοσιαλισμὸ θὰ μπορέσουμε ν' ἀνυψώσουμε τὸ ἐπίπεδο τῆς κοινωνικῆς εὐημερίας, ποῦ εἶναι τὸ πιὸ θεμελιώδες αἶτημα τῆς ἐποχῆς μας καὶ ποῦ θ' ἀποτελέσῃ τὴν ὠραιότερη κατάκτηση τῶν ἡμερῶν μας. Ἐτσι ὁ κάθε ἐργαζόμενος ἄνθρωπος θὰ μπορῇ πραγματικὰ κι' ἐλεύθερα νὰ καρπώνεται τὰ ἀγαθὰ τοῦ πολιτισμοῦ.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

Πώς λειτουργεί ή σοσιαλιστική οικονομία

1. ΤΑ ΒΑΣΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

Ὡς τώρα ἐξετάσαμε τί εἶναι τὸ σοσιαλιστικὸ σύστημα, γιατί τὸ οἰκονομικὸ αὐτὸ σύστημα εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ τὸν καπιταλισμὸ, πῶς ἐξασφαλίζει τὴν ὀρθὴ καὶ δίκαιη λύση τῶν οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν προβλημάτων καὶ γιατί μᾶς ὑπόσχεται μιὰ καλύτερη καὶ δικαιότερη κοινωνικὴ τάξη.

Τώρα ἀπομένει νὰ ἐξετάσουμε πῶς λειτουργεῖ τὸ οἰκονομικὸ σύστημα τοῦ σοσιαλισμοῦ. Ὁ τρόπος τῆς λειτουργίας του ἀποτελεῖ καὶ τὴν καλύτερη ἀπάντηση στοὺς ἐπικριτὲς του, ποὺ ὑποστηρίζουν πῶς ὁ σοσιαλισμὸς εἶναι ἓνα θεωρητικὸ κατασκεύασμα, χωρὶς δυνατὸ-τητες πρακτικῆς ἐφαρμογῆς. Θὰ ἀποδείξουμε πῶς ἡ σοσιαλιστικὴ οἰκονομία εἶναι οἰκονομία πρακτικὰ ἐφαρμόσιμη, ποὺ δίνει σ' ὅλες τὶς οἰκονομικὲς ἐκδηλώσεις λύσεις πολὺ πιὸ καλύτερες καὶ δικαιότερες ἀπὸ τὴν καπιταλιστικὴ οἰκονομία.

Στὸ ζήτημα τοῦ τρόπου τῆς λειτουργίας τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας πολὺ ἐβοήθησαν οἱ ἐργασίες τῶν νεωτέρων σοσιαλιστῶν οἰκονομολόγων καὶ σ' αὐτὲς θὰ βασισθοῦμε γιὰ τὴ σύντομη ἐκθεση τῶν κυριώτερων γραμμῶν τῆς λειτουργίας τοῦ σοσιαλιστικοῦ καθεστώτος.

Ὅπως εἶπαμε καὶ σὲ ἄλλο σημεῖο τῆς μελέτης μας αὐτῆς, (βλ. σελ. 82), τὰ ζητήματα τὰ σχετικὰ μὲ τὸν τρόπο τῆς λειτουργίας τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας ἔγιναν ἀντικείμενον ἐρευνῶν μόλις τὴν τελευταία, πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο, δεκαετία.

Οἱ κυριώτερες, γύρω ἀπὸ τὰ ζητήματα αὐτά, μελέτες εἶναι οἱ ἑξῆς :

α) Ἡ ἐργασία τοῦ ἄγγλου οἰκονομολόγου H. Dickinsον «Economics of socialism», London 1939, ὅπου δίνεται μιὰ μεστή

και συστηματική ανάλυση της διαδικασίας γενικά της παραγωγής της σοσιαλιστικής οικονομίας με τρόπο φωτεινό, κι' αυτήν σε πολλά της σημεία έχουμε υπ' όψη.

β) 'Η εργασία του καθηγητού Oscar L a n g e, «On the economic theory of socialism», που δημοσιεύτηκε αρχικά στη «Review of economic studies» (Οκτώβριος 1936 και Φεβρουάριος 1937) και ξανατυπώθηκε το 1938 με νεώτερες προσθήκες. Στην εργασία αυτή ο Lange άπαντá στους καθηγητές Mises, Hayek και Robbins και άποδεικνύει με έπισημονικά και λογικά επιχειρήματα, ότι το πρόβλημα του ύπολογισμού του κόστους της παραγωγής λύεται κατά τον ίδιο πάνω κάτω τρόπο, όπως αντιμετωπίζεται και στην καπιταλιστική οικονομία.

γ) 'Η εργασία του άμερικανού καθηγητού Fr. T a y l o r, «The guidance of production in a socialist state», που αρχικά δημοσιεύτηκε στην «American Economic Review» (1929 No 1 και άναδημοσιεύτηκε το 1938 μαζί με τη μελέτη του Lange στη συλλογική εργασία με τον τίτλο «On the economic theory of socialism» (Minneapolis 1938) με μιá αναλυτική εισαγωγή του B. Lippincott. Στην εργασία αυτή ο Taylor δίνει τις γενικές κατευθύνσεις, που πρέπει ν' ακολουθη ή παραγωγή της σοσιαλιστικής οικονομίας.

Έτσι χάρις στις εργασίες του Lange, του Dickinson καθώς και του Taylor, πέφτει ή κυριώτερη έπίκριση έναντίον του σοσιαλισμού, πώς είναι τάχα σύστημα άνεφάρμοστο.

δ) 'Η εργασία του L. H a l l, «The economic system in a socialist state» (London 1937).

ε) 'Η εργασία του H. C o l e, «Principles of economic planning» (London 1935), όπου έξετάζονται ειδικώτερα τá προβλήματα της διευθύνσεως της παραγωγής και του πλάνου της οίκονομίας.

στ) 'Η παλαιότερη εργασία του Enr. B a r o n e, «The ministry of production in the Collectivist state», που άναδημοσιεύθηκε στο «Collectivist economic planning» (London 1935) και όπου ο Barone προσπάθησε, με τη βοήθεια και μαθηματικών έξισώσεων, ν' άποδείξει τη δυνατότητα της ρυθμίσεως της παραγωγής και του προβλήματος γενικά του κόστους.

ζ) 'Η εργασία του γάλλου καθηγητού R. M o s s é, «L'economie collectiviste», (Paris 1939), όπου αναλύεται τó οικονομικό σύστημα του σοσιαλισμού όπως εφαρμόζεται σήμερα στη Ρωσία και δίνεται μιá συστηματική και ολοκληρωτική έκθεση της λειτουργίας της σοβιετικής οίκονομίας, με όλα τά τελεύταία δεδομένα. Τα ίδια θέματα πραγματεύεται και ό γάλλος καθηγη-

της J. L e s e u r e στην εργασία του «Le bolschevisme de Staline» (1934).

η) Ἡ γνωστὴ ἐργασία τοῦ γερμανοῦ C. L a n d a u e r, «Planwirtschaft und Verkehrswirtschaft», (Munchen 1931) ποὺ ἀποτελεῖ μιὰ ἀπὸ τὶς κυριώτερες ἀπὸ γερμανικὴ πλευρὰ ἐργασίες πάνω στὰ προβλήματα τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας, σταμάτησε ἔκτοτε κάθε μελέτη τῶν σοσιαλιστικῶν ζητημάτων.

θ) Τελευταία στὴν Ἑλλάδα ὁ καθηγητὴς Ξ. Ζ ο λ ῶ τ α ς, στὸ βιβλίο του «Θεωρητικὴ Οἰκονομικὴ» ἐξετάζει συμπληρωματικὰ ὅλα τὰ συναφῆ καὶ βασικὰ ζητήματα (μισθός, τόκος, ἀποταμίευση, νόμισμα κλπ) ὅπως παρουσιάζονται στὴ σοσιαλιστικὴ οἰκονομία καὶ μᾶς δίνει μιὰ πλήρη ἔκθεση τῆς λειτουργίας των.

Ὁ χώρος δὲν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ σημειώσουμε καὶ ἄλλες μικρότερες μελέτες ποὺ δημοσιεύτηκαν σὲ περιοδικὰ πάνω στὰ ζητήματα αὐτά. Οἱ παραπάνω μνημονευόμενες μελέτες ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψη παράλληλα μὲ τὶς γενικώτερες ἐργασίες τοῦ Marx, τοῦ Engels, τοῦ Lenin καὶ ἄλλων παλαιότερων καὶ νεώτερων σοσιαλιστῶν, γιὰ τὴ συγγραφὴ τοῦ τρίτου αὐτοῦ μέρους τῆς μελέτης ποὺ ἀναφέρεται στὴ λειτουργία τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας.

* * *

Τὰ βασικὰ προβλήματα ποὺ θὰ ἐξετάσουμε στὸ τμῆμα αὐτὸ τῆς μελέτης μας καὶ ποὺ ἀποτελοῦν τὴ βάση τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας εἶναι τὰ ἑξῆς :

α) Πῶς θὰ ἐφαρμοσθῇ τὸ οἰκονομικὸ πλάνο καὶ πῶς θὰ λειτουργήσῃ γενικὰ ὁ μηχανισμὸς τῆς παραγωγῆς. Καὶ ἀκόμα πῶς θὰ γίνῃ ἡ κατανομὴ τῶν παραγωγικῶν μέσων στοὺς διάφορους παραγωγικοὺς κλάδους.

β) Πῶς θὰ ὑπολογίζεται τὸ κόστος τῆς παραγωγῆς καὶ πῶς θὰ λειτουργοῦν οἱ τιμές στὰ παραγωγικὰ καὶ στὰ καταναλωτικὰ ἀγαθὰ.

γ) Πῶς θὰ ἐκτιμηθοῦν οἱ ἀνάγκες ποὺ πρέπει νὰ ἱκανοποιηθοῦν καὶ πῶς γενικώτερα θὰ ρυθμίζεται ἡ κατανάλωση.

δ) Πώς θα γίνη ή διανομή του εισοδήματος στη σοσιαλιστική οικονομία.

ε) Πώς θα λειτουργή τὸ νομισματικὸ σύστημα καὶ πὼς θα γίνωνται οἱ καθημερινές συναλλαγές καὶ

στ) Πὼς θα ρυθμισθοῦν γενικὰ οἱ οἰκονομικὲς σχέσεις μὲ τὸ ἐξωτερικό.

Ἡ σύντομη αὐτὴ ἔκθεση τῆς λειτουργίας τοῦ οἰκονομικοῦ συστήματος τοῦ σοσιαλισμοῦ θὰ δώσῃ μιὰν εὐρύτερη γνώση τοῦ ὅλου μηχανισμοῦ τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας καὶ θὰ ἀποδείξῃ πὼς ἡ οἰκονομία αὐτὴ λειτουργεῖ κατὰ τρόπο πολὺ καλῦτερο καὶ πιὸ τέλειο ἀπὸ τὴν ἀτομιστικὴ οἰκονομία.

2. Ο ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΠΛΑΝΟΥ ΚΑΙ Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

Α. ΤΑ ΣΤΑΔΙΑ ΤΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΠΛΑΝΟΥ

Βασική προϋπόθεση της λειτουργίας της σοσιαλιστικής οικονομίας είναι, όπως είπαμε, ένα συνειδητό και γενικό οικονομικό πλάνο, που ν' απλώνεται σ' όλη την οικονομία και ν' αγκαλιάζει και νά συντονίζει όλες τις οικονομικές ενέργειες. Στα προηγούμενα κεφάλαια έδειξαμε πως ή ανάγκη του οικονομικού σχεδίου αποτελεί άπαραίτητη προϋπόθεση της λειτουργίας της σοσιαλιστικής οικονομίας και είναι ή λογική συνέπεια της κοινωνικοποίησης των παραγωγικών μέσων. Τώρα θα έξετάσουμε τό πως τό οικονομικό αυτό σχέδιο θα εφαρμοσθή.

Τρία είναι τα βασικά στάδια, από τα όποια πρέπει τό πλάνο αυτό νά περάση.

Τό πρώτο στάδιο αναφέρεται στην κατάρτιση του πλάνου. Τό δεύτερο στην έκτέλεση και τό τρίτο στον έλεγχο και γενικά την παρακολούθηση της εφαρμογής του πλάνου.

Γιά την κατάρτιση, την έκτέλεση και την παρακολούθηση του οικονομικού πλάνου είναι ανάγκη νά υπάρχουν ειδικές υπηρεσίες, που θ' αναλάβουν τό έργο αυτό. Η έπιτυχία της εφαρμογής του οικονομικού σχεδίου και έπομένως και της σοσιαλιστικής οικονομίας έξαρτάται από δημόσιες υπηρεσίες καλά οργανωμένες και καλά λειτουργούσες. Πρέπει, έπομένως, πρώτα πρώτα νά φτιάξουμε καινούργιο κράτος, με νέο πνεύμα, με καινούργια νοοτροπία και με υπηρεσίες άντάξιες του μεγάλου προορισμού τους, με υπαλλήλους γεμάτους πίστη και ένθουσιασμό για τη μεγάλη τους αυτή άποστολή. Στο σημείο αυτό θα μάς δοθ ή εύκαιρία νά επανέλθουμε για νά τό έξετάσουμε ανα-

λυτικώτερα, όταν μελετήσουμε ειδικώτερα τὸ πῶς θὰ περάσουμε στὴ σοσιαλιστικὴ οἰκονομία. Τώρα θὰ ἐξετάσουμε, κάπως ειδικώτερα, τὶς τρεῖς αὐτὲς βασικὲς φάσεις, ἀπὸ τὶς ὁποῖες θὰ περάσῃ τὸ οἰκονομικὸ πλάνο ἕως ὅτου ὀλοκληρωθῇ στὴν ἐφαρμογὴ του.

Β. Η ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ ΤΟΥ ΠΛΑΝΟΥ ΚΑΙ Η ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΡΧΗ

Γιὰ τὴν κατάρτιση τοῦ πλάνου χρειάζεται μιὰ Κεντρικὴ Οἰκονομικὴ Ἀρχή, ἕνα Ἀνώτατο Οἰκονομικὸ Συμβούλιο.

Ἀπὸ τὴν Κεντρικὴ αὐτὴ Οἰκονομικὴ Ἀρχή (Κ. Ο. Α.) καθορίζεται ὅλη ἡ λειτουργία τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς, δηλαδὴ ειδικώτερα ἡ ρύθμιση τῆς παραγωγῆς γενικά, ἡ διεύθυνση τῆς βιομηχανίας, τῆς γεωργίας, τοῦ ἐμπορίου, τῶν μεταφορῶν, ἡ διεύθυνση τῶν τραπεζῶν καὶ τοῦ νομισματικοῦ συστήματος, τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου κλπ. Ἀπὸ τὴν ὑπηρεσία αὐτὴ, μὲ ἄλλα λόγια, θὰ καταρτίζονται ὅλα τὰ πλάνα τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας.

Οἱ ἀποφάσεις τῆς Κεντρικῆς Οἰκονομικῆς Ἀρχῆς θὰ εἶναι κατ' ἀνάγκην γενικὲς καὶ θὰ ἀναφέρονται στὸ σύνολο τῆς οἰκονομίας. Ἡ Κεντρικὴ αὐτὴ Οἰκονομικὴ Ἀρχὴ ποῦ θ' ἀποτελεῖ συμβουλευτικὸ ὄργανο γιὰ τὴν Κυβέρνηση, θὰ συγκεντρῶνῃ ὅλα τὰ εἰδικὰ προσχέδια τοῦ οἰκονομικοῦ πλάνου ὅλων τῶν κλάδων, θὰ τὰ ἐπεξεργάζεται καὶ θὰ καταρτίζῃ τὸ γενικὸ οἰκονομικὸ σχέδιο, ποῦ θὰ ὑποβάλλεται στὴν Κυβέρνηση καὶ μέσον της, ἴσως, καὶ στὸ ἀντιπροσωπευτικὸ σῶμα, γιὰ τὴν τελικὴ του ἔγκριση ἢ τροποποίηση.

Γιὰ νὰ μπορέσῃ ἡ ΚΟΑ ν' ἀνταποκριθῇ στὸ μεγάλο αὐτὸ ἔργο πρέπει νὰ ἔχῃ στὴ διάθεσή της εἰδικὴ ὑπηρεσία, ἀποτελούμενη ἀπὸ οἰκονομολόγους καὶ τεχνικούς, δηλ. γεωπόνους, μηχανικούς, χημικούς καὶ γενικὰ ἀπὸ ὑπαλλή-

λους με όλες τις ειδικότητες τις χρήσιμες για την κατάρτιση του πλάνου.

Πρέπει επίσης να διαιρεθῆ σε τμήματα που τὸ καθένα τους θ' ἀντιπροσωπεύη καὶ μιὰ εἰδικότητα (γεωργία, βιομηχανία, μεταφορές, ἐμπόριο κλπ.). Ἐπίσης θὰ πρέπει στὸν ὀργανισμό αὐτὸ ν' ἀνήκουν καὶ ἄλλες εἰδικές ὑπηρεσίες καὶ εἰδικὰ ἴνστιτούτα, κατάλληλα γιὰ ἐπιστημονικὲς ἔρευνες σ' ὄλους τοὺς τομεῖς τῆς ἀνθρώπινης δραστηριότητας. Ὁ ὀργανισμὸς αὐτὸς μετὰ τῶν εἰδικῶν του ὑπηρεσιῶν θὰ συγκεντρῶνῃ ὅλο τὸ ἀπαραίτητο ὑλικό, θὰ τὸ ἐπεξεργάζεται, θὰ καταρτίζει καὶ θὰ συντονίζει τὸ γενικὸ οἰκονομικὸ πρόγραμμα καὶ τὰ εἰδικώτερα οἰκονομικὰ σχέδια πού πρόκειται νὰ ἐφαρμοσθοῦν. Ὄταν καταρτισθοῦν τὰ διάφορα αὐτὰ εἰδικὰ σχέδια καθὼς καὶ τὸ γενικό, στὸ ὁποῖο θὰ ἐνσωματώνεται ἡ ὅλη κρατικὴ δράση, θὰ τεθοῦν ὑπ' ὄψει τῆς Κυβερνήσεως τελικῶς, πού καὶ θὰ ἀποφασίση γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ του ἢ μὴ.

Μιὰ τέτοια ὀργάνωση ὑπάρχει στὴ Ρωσία, γνωστὴ μετὰ τὸ ὄνομα Gosplan. Τὸ Gosplan εἶναι ἓνα εἶδος μεγάλου Ἐπιτελείου, ὅπου ἔχουν προσαρτηθῆ ὅλα τὰ ἐπιστημονικὰ ἴνστιτούτα καὶ οἱ στατιστικὲς ὑπηρεσίες. Εἶναι ἓνα τεχνικό, συμβουλευτικὸ ὄργανο, πού προορισμὸς του εἶναι νὰ προπαρασκευάζη τὸ ὑλικό, νὰ τὸ ἐπεξεργάζεται καὶ νὰ καταρτίζει τὰ πλάνα σύμφωνα μετὰ τῶν γενικῶν ὁδηγῶν πού καθορίζει τὸ Κράτος. Ἀποτελεῖ μιὰ τεράστια δημόσια ὑπηρεσία. Εἶναι ἓνα ὁλόκληρο Ἐπιτελεῖο, τὸ Ἐπιτελεῖο τοῦ οἰκονομικοῦ πλάνου. Ἀλλὰ Ἐπιτελεῖο χωρὶς ὑπουργό, ὅπως παρατηρεῖ ὁ Lescure. Ἐχει ἐπὶ κεφαλῆς ἓνα Πρόεδρο, πού ἔχει, στὴ διοικητικὴ ἱεραρχία, βαθμὸ Ἐπιτελεῖου.

Ἄν καὶ ἡ ἐπίδραση τοῦ Gosplan στὴ Ρωσία εἶναι πολὺ μεγάλη, ἡ τελικὴ κρίση, ὡς πρὸς τὴν υἱοθέτηση τῶν

διαφόρων οικονομικῶν σχεδίων, ἀνήκει στήν πολιτική ἐξουσία, δηλ. στήν Κυβέρνηση.

B. Η ΨΗΦΙΣΗ ΤΟΥ ΠΛΑΝΟΥ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ
ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΟΥ ΤΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΠΛΑΝΟΥ

Ἡ ἔγκριση, ἡ ψήφιση τοῦ πλάνου, εἶναι μιὰ ξεχωριστή λειτουργία. Τὴν εὐθύνη γι' αὐτὴ πρέπει νὰ φέρῃ ἡ Κυβέρνηση καὶ οἱ Ὑπουργοὶ καὶ εἰδικώτερα ὁ Ὑπουργὸς τοῦ οικονομικοῦ πλάνου ἢ τῆς παραγωγῆς, πού θὰ εἶναι σὰ νὰ λέμε ὁ Ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν τοῦ ἀστικοῦ κράτους. Ἄν ὑπάρχῃ Βουλὴ, κατὰ τὴ σημερινή της συγκρότηση, τότε θὰ ὑποβληθῇ ἐκεῖ καὶ τὸ πλάνο γιὰ τὴν τελικὴ του ἔγκριση. Ἐπειδὴ ὅμως στὴ Βουλὴ, ὅπως συμβαίνει καὶ μὲ τὸν προϋπολογισμό, δὲν γίνονται βασικὲς μεταβολές, εἶναι συζητήσιμο ἂν πρέπει νὰ ὑπάρχῃ ἓνα εἰδικὸ ἀντιπροσωπευτικὸ σῶμα, γιὰ τὴν ἔγκριση τοῦ πλάνου ἀπὸ τὸν εἰδικὸ ὑπουργό, προτοῦ ἔλθῃ τὸ πρόγραμμα στὴ Βουλὴ γιὰ τὴν τελικὴ του ἔγκριση.

Ἄλλὰ ἓνα τέτοιο ζήτημα παρουσιάζει πολλὲς δυσκολίες. Πρῶτα πρῶτα ποιά πρέπει νὰ εἶναι ἡ σύνθεση αὐτοῦ τοῦ σώματος; Θὰ μποροῦσε, κατ' ἀρχήν, ν' ἀντιπροσωπεύονταν τὰ ὄργανα τῶν διαφόρων ὑπηρεσιῶν πού θ' ἀναλάβουν τὴν ἐκτέλεση τοῦ πλάνου. Ἄλλὰ μιὰ τέτοια συγκρότηση δὲν θὰ ἔδινε ἱκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα. Κάθε ἀντιπρόσωπος θὰ ἔβλεπε τὸ πλάνο ἀπὸ τὴ δική του σκοπιὰ καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ συνόλου. Ὁ ἄγγλος οικονομολόγος Cole, πού ἐξετάζει εἰδικὰ τὰ προβλήματα αὐτά, εἶναι τῆς γνώμης, πὼς θὰ μποροῦσε νὰ ὑπάρχῃ ἓνα ἀντιπροσωπευτικὸ σῶμα, μὲ πρόσωπα πού νὰ ἀντιπροσωπεύουν τὸ σύνολο τῆς καταναλώσεως, μὲ ἀντιπρόσωπους τῆς Βουλῆς τόσο τῆς Κυβερνήσεως ὅσο καὶ τῆς ἀντιπολιτεύσεως, καθὼς καὶ μὲ ἀντιπρόσωπους τῶν περιφερειακῶν ὀργανώσεων, πού θὰ ἦσαν σὲ θέση νὰ κρίνουν γιὰ τὴ συμ-

μετρική ή όχι έκτιμηση των αναγκών όλων των περιφερειών και όλων των κλάδων. Επίσης θα υπήρχαν στο σώμα αυτό και αντιπρόσωποι των εργατικών οργανώσεων, ακόμα και ειδικοί, που θα μπορούσαν να βοηθήσουν στην καλύτερη έπεξεργασία του οικονομικού σχεδίου. Δηλαδή η σύνθεση ενός τέτοιου Συμβουλίου θα έπρεπε να γινόταν έτσι, ώστε ν' αντιπροσωπεύονται τα γενικά συμφέροντα της ολότητας, καθώς και τα ειδικά εκείνα συμφέροντα, που δέν θα έπρεπε να υπερτιμηθούν ή να υποτιμηθούν κατά την κατάρτιση ενός πλάνου, βασισμένου πάνω σε ειδικά σχέδια για κάθε επιχείρηση και για κάθε υπηρεσία.

Χωρίς ν' αποκλείουμε όλοτελα την ίδρυση του ειδικού αυτού σώματος νομίζουμε πως μιὰ που ή κατάρτιση του πλάνου θα ἔχη προετοιμασθῆ ἀπὸ τὴν Κεντρικὴ Οἰκονομικὴ Ἀρχή, που ὅπως εἶπαμε ἀποτελεῖται ἀπὸ εἰδικούς και τὸ ἐπεξεργάζεται με ὄλην τὴν ἐπιβαλλόμενη ἐπιστημονικὴ και πρακτικὴ κατανόηση που στηρίζεται πάνω στὴ γνώση, στὴν πείρα και στὰ εἰδικὰ σχέδια τῶν περιφερειακῶν ὀργανώσεων, θὰ μπορούσε νὰ θεωρηθῆ περιττὴ ἢ σύστασή του.

Ἡ Κυβέρνηση, ἄλλωστε, με τὸν Ὑπουργὸ τοῦ Οἰκονομικοῦ πλάνου, θὰ φέρη τίς τελικὲς μεταβολές και θὰ συντονίσῃ τὸ ὄλο πλάνο ὥστε νὰ ἐξασφαλισθῆ τὸ maximum τῆς ἀποδοτικότητας.

Ἡ συζήτηση, τέλος, τοῦ πλάνου ἀπὸ τὴ Βουλὴ, ὅσο και ἂν δέν γίνονται βασικὲς μεταβολές, θὰ ξεκαθαρίσῃ τίς βασικὲς γραμμὲς τοῦ οικονομικοῦ προγράμματος και θὰ δώσῃ τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐκτιμηθοῦν ὅσο πρέπει οἱ ὀρθές και χρήσιμες παρατηρήσεις που τυχὸν θὰ γίνουν ἐκεῖ κατὰ τὴ σχετικὴ συζήτηση.

Γ'. Η ΕΚΤΕΛΕΣΗ ΤΟΥ ΠΛΑΝΟΥ ΚΑΙ ΤΑ ΥΠΟΥΡΓΕΙΑ

Μετά την έγκριση του πλάνου από την Κυβέρνηση και τὰ ἀντιπροσωπευτικὰ σώματα ἀρχίζει τὸ στάδιο τῆς ἐκτελέσεως. Ἡ Κ. Ο. Α. δὲν ἔχει στὴν ἐκτέλεση καμμιά ἀρμοδιότητα. Παρακολουθεῖ ἀπλῶς μὲ μιὰ εἰδικὴ Ὑπηρεσία τὴν ἐκτέλεσὴ του.

Ἡ εὐθύνη καὶ ἡ πρωτοβουλία γιὰ τὴν ἐκτέλεση τοῦ οἰκονομικοῦ πλάνου ἀνήκουν στὰ Ὑπουργεῖα καὶ στὰ συνδικάτα παραγωγῆς, γιὰ τὰ ὁποῖα θὰ κάνουμε λόγο παρακάτω.

Τὰ ὑπουργεῖα ἔχουν τὸ βαρὺ χρέος νὰ ἐκτελέσουν τὸ πρόγραμμα, νὰ παρακολουθήσουν τὴν ἐφαρμογὴ του, νὰ διαπιστώσουν τίς τυχόν ἐλλείψεις του, νὰ συμπληρῶσουν τὰ κενὰ καὶ νὰ διορθώνουν τὰ παρουσιαζόμενα σφάλματα.

Μὲ τὴ μέθοδο τῆς «διαδοχικῆς προσεγγίσεως» θὰ ἐπιζητοῦμε νὰ συντονίζουμε τίς ἀνάγκες τῆς παραγωγῆς μὲ τίς ἀνάγκες τῆς καταναλώσεως. Τὰ ἀποτελέσματα αὐτὰ θὰ διαβιβάζονται στὴν Κεντρικὴ Οἰκονομικὴ Ἀρχή, πού θὰ τὰ παίρνη ὑπ' ὄψη στὴν κατάρτιση τῶν νέων τῆς σχεδίων. Σὲ κάθε ὑπουργεῖο θὰ ὑπάρχη ἀνιπρόσωπος τῆς Κεντρικῆς Οἰκονομικῆς Ἀρχῆς, πού θὰ ἀποτελῆ τὸ σύνδεσμο μεταξὺ ὑπουργείου καὶ Κ. Ο. Α.

Βέβαια μιὰ ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιὰ τὴ λειτουργία τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας καὶ γιὰ τὴν ἐπιτυχημένη ἐφαρμογὴ τοῦ οἰκονομικοῦ πλάνου εἶναι ἡ καλὰ ὀργανωμένη Διοίκηση. Ἡ Διοίκηση εἶναι τὸ πᾶν στὸ σοσιαλιστικὸ Κράτος. Πρέπει, πρὸ παντός, νὰ δημιουργήσουμε ὑπαλλήλους. Ὑπαλλήλους δηλαδὴ μὲ ἦθος, μὲ μόρφωση, μὲ κῦρος, μὲ ἀνεπτυγμένο κοινωνικὸ καθήκον, μὲ συνείδηση τῆς ἀποστολῆς τους.

Τὰ διάφορα ὑπουργεῖα θὰ διαιρεθοῦν σὲ διευθύνσεις γιὰ κάθε εἰδικότητα. Ἡ ἀποστολὴ τους θὰ εἶναι πολὺ

πιό ευρύτερη και πολύ περισσότερη υπεύθυνη από τη σημερινή. Από τα υπουργεία αυτά θα καθορίζονται όλες οι λεπτομέρειες της λειτουργίας των διαφόρων κρατικών επιχειρήσεων. Θα ασκείται ο έλεγχος και η έποπτεία γενικά της λειτουργίας της σοσιαλιστικής οικονομίας.

Δ. Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ. ΤΑ ΣΥΝΔΙΚΑΤΑ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

Για κάθε ιδιαίτερο βιομηχανικό κλάδο θα υπάρχει μια ειδική υπηρεσία, το «Συνδικάτο παραγωγής», που προορισμός του είναι να συντονίζει και να ελέγχει όλες τις όμοιες επιχειρήσεις. Π. χ. όλα τα εργοστάσια της κλωστοϋφαντουργίας θα υπάγονται και θα εξαρτώνται από μια Ένωση των επιχειρήσεων κλωστοϋφαντουργίας, δηλαδή από το «Συνδικάτο παραγωγής κλωστοϋφαντουργίας». Το ίδιο θα γίνεται για τις βιομηχανίες δέρματος, για τις βιομηχανίες σιδήρου κλπ. Το συνδικάτο θα αποτελέσει μια διάμεση διοικητική υπηρεσία, που θα βρίσκεται στο μεταίχμιο υπουργείου και επιχειρήσεων, με σχετική αυτοτέλεια και πρωτοβουλία.

Παρόμοιο σύστημα ισχύει σήμερα στη Ρωσία και οι υπηρεσίες αυτές ονομάζονται Τράστ. Τα τράστ στη Ρωσία είναι κρατικά όργανα, ένα είδος οργανισμών δημοσίου δικαίου. Έχουν οικονομική αυτοτέλεια και την ικανότητα να συναλλάσσονται. Είναι υπεύθυνα για τις υποχρεώσεις που αναλαμβάνουν μέσα στα όρια της δικής τους δικαιοδοσίας. Έχουν δικό τους προϋπολογισμό, δική τους περιουσία, που αποτελείται από τις εγκαταστάσεις, τις πρώτες ύλες και όλα τα υλικά των επιχειρήσεων που διαχειρίζονται. Είναι όμως εξαρτημένες δημόσιες υπηρεσίες και οι υπάλληλοί τους είναι δημόσιοι υπάλληλοι. Κάθε τράστ διοικείται από μια Έπιτροπή από 3—5 μέλη, ένα από τα όποια ορίζεται πρόεδρος ή διευθυντής. Ο προϊστάμενος του τράστ έχει πολύ μεγάλα δικαιώματα, που

έπιβάλλονται από την ανάγκη της γρήγορης ενέργειας, της πρωτοβουλίας και της άμεσης αντιμετώπισεως όλων των ζητημάτων που έχουν ανάγκη άμεσης λύσεως. Οί διευθύνονται αυτοί είναι και ποινικά υπεύθυνοι για την καλή διαχείριση και για την πιστή εκτέλεση του πλάνου, που τους είναι ανατεθειμένη.

Κάθε «Συνδικάτο» πρέπει να έχει τελικά και ακριβέστατη γνώση της ικανότητας όλων των εργοστασίων που διαχειρίζεται, του κόστους της παραγωγής τους, του τεχνικού τους εξοπλισμού, του προσωπικού που χρειάζονται, των συνθηκών της αγοράς, των κεφαλαίων που απαιτούνται για την ανανέωση και την επέκταση των εργοστασίων, με άλλους λόγους πρέπει να γνωρίζει κάθε τι που είναι απαραίτητο για την καλή λειτουργία κάθε επιχειρήσεως και κάθε υπηρεσίας. Πιο πέρα το Συνδικάτο θα πρέπει να εφοδιάζει με τις απαραίτητες πρώτες ύλες, μηχανές και άλλα υλικά κάθε εργοστάσιο, πρέπει να καθορίζει και να ελέγχει το τι πρέπει να παράγει κάθε επιχείρηση και να είναι υπεύθυνο για την καλή λειτουργία όλων των επιχειρήσεων που εξαρτώνται από την κάθε συντονισμένη υπηρεσία. Για την επίτευξη αυτού του έργου ή Υπηρεσία αυτή πρέπει να έχει μεγάλη δύναμη, μεγάλα δικαιώματα, πρωτοβουλία εκτελέσεως και ευθύνη, μάλιστα και ποινική ευθύνη, για την τυχόν όχι καλή λειτουργία και όχι πιστή εκτέλεση του πλάνου. Η υπηρεσία αυτή θα είναι υπεύθυνη απέναντι στο Κράτος και το κοινωνικό σύνολο για την ικανοποιητική εκτέλεση του μέρους εκείνου του πλάνου που είναι της δικής της αρμοδιότητας.

Ο οργανισμός αυτός, με την πείρα που θ' αποκτήσει, με τη γνώση των συνθηκών της παραγωγής και της καταναλώσεως, θα είναι σε θέση να έχει και ακριβείς πληροφορίες για το πλάνο του επρχόμενου έτους. Όλα αυτά τα στοιχεία θα τα διαβιβάζει στην Κεντρική Οικονομική 'Αρ

χή, που έχει, όπως είδαμε, προορισμό να καταρτίζη τα γενικά και τα ειδικότερα οικονομικά πλάνα.

Τέλος το «Συνδικάτο» θα πρέπει να εξετάζη και να φροντίζη με ποιόν τρόπο θα πρέπει να γίνη ή όρθολογιστικώτερη κατανομή τών παραγωγικών μέσων, που θα έχη στη διαθεσή του για να πετύχη μικρότερο κόστος τής παραγωγής, μεγαλύτερη απόδοση, ανώτερη παραγωγή. Για το σκοπό αυτό μπορεί να χρησιμοποιη και ειδικά Ινστιτούτα για νέες έρευνες για την πραγματοποίηση τεχνικών βελτιώσεων και την υιοθέτηση κάθε προοδευμένης μεθόδου.

Από την άποψη οργανώσεως τής επιχειρηματικής δράσεως οί κεντρικές αυτές Ένώσεις θα λειτουργούν καθώς περίπου και τα «συνδικάτα» στην ατομιστική οργάνωση. Με τή διαφορά όμως ότι τα τράστ στη σοσιαλιστική οικονομία δέν είναι ιδιωτικές επιχειρήσεις αλλά κρατικοί οργανισμοί, δέν αποβλέπουν στην επίδιωξη του μεγαλύτερου κέρδους για τον ιδιώτη, αλλά του μεγαλύτερου κέρδους για την ολότητα, δέν ενεργοούν το καθένα ξεχωριστά και ανεξάρτητα από το άλλο, αλλά το ένα έν συνεννοήσει με το άλλο, με συντονισμό στην παραγωγή, στην κατανάλωση και σε όλες τις οικονομικές έκδηλώσεις.

Επίσης το Συνδικάτο μπορεί να λαβαίνη διάφορα μέτρα για να βραβεύη τις ξεχωριστές επιδόσεις τών εργατών, τών υπαλλήλων και τών διαφόρων προϊσταμένων, ώστε να κεντρίζεται και το ενδιαφέρον του καθενός και να παρακολουθείται και να αμείβεται κάθε ατομική προσπάθεια και κάθε μεγαλύτερη συμβολή στο έργο τής παραγωγής. Στη Ρωσία, έκτος από το σταχανοβικό σύστημα, που μ' αυτό αμείβονται οί μεγαλύτερες επιδόσεις τών εργατών και κάθε ανωτερότητα στην απόδοση, από τα κέρδη του τράστ που περιέρχονται στο Κράτος, παρακρατείται ποσοστό 24 ο/ο, που χρησιμεύει για τή βελτίωση τών συνθηκών εργασίας τών εργατών που ανήκουν στα τράστ και

για τή μεγαλύτερη επέκταση τής παραγωγικής ικανότητας. Δηλαδή με μέρος τών κερδών γίνεται ειδική αὐτοχρηματοδότηση καὶ παρέχεται καὶ μιὰ πρόσθετη ἀμοιβή στους ἐργαζόμενους στὸν ἴδιο κύκλο ἐπιχειρήσεων γιὰ τὸ μεγαλύτερο ζήλο καὶ τὴν ἐργατικότητα.

Ε. ΟΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ, ΤΑ ΤΕΛΙΚΑ ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΑ ΟΡΓΑΝΑ

Ἐκτὸς τῶν συνδικάτων παραγωγῆς ἐξαρτῶνται οἱ διάφορες ἐπιχειρήσεις γιὰ τὴ βιομηχανία, γιὰ τὸ ἐμπόριο, γιὰ τὴ μεταφορὴ καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους κλάδους τής κρατικῆς δραστηριότητος. Οἱ ἐπιχειρήσεις αὐτὲς ἀποτελοῦν τὰ τελικὰ ἐκτελεστικά ὄργανα τής παραγωγῆς. Ἔχουν νομικὴ ὄντοτητα, λογιστικὴ αὐτοτέλεια, δικό τους προϋπολογισμό καὶ ἰσολογισμό καὶ τὴν ἰκανότητα νὰ συναλλάσσονται με τοὺς τρίτους. Θὰ ὑπόκεινται, φυσικά, στοὺς κανονισμοὺς καὶ στὸν ἱεραρχικὸ ἔλεγχο τών Κεντρικῶν Ὑπηρεσιῶν.

Σὲ κάθε ἐπιχείρηση θὰ ὑπάρχη ἓνας Γενικὸς Διευθυντής, ποὺ θὰ διορίζεται ἀπὸ τὸ συνδικάτο καὶ ποὺ θὰ εἶναι ὑπεύθυνος γιὰ τὴν καλὴ λειτουργία τής ἐπιχειρήσεως καὶ τὴν πιστὴ ἐκτέλεση τοῦ πλάνου. Τὸ Γενικὸ Διευθυντὴ θὰ βοηθοῦν στὸ ἔργο του ἓνας τεχνικὸς διευθυντής, ἓνας διευθυντής γιὰ τὸ προσωπικόν, ποὺ θὰ παρακολουθῆ γενικὰ τὸ ἔργο τής διοικήσεως καὶ τής ὀργανώσεως τοῦ διοικητικοῦ προσωπικοῦ, ἓνας διευθυντής γιὰ τὸ ἐμπορικὸ τμήμα τής ἐπιχειρήσεως, ποὺ θὰ ἀσχολεῖται εἰδικώτερα με τὴν ἐξεύρεση τών πρώτων ὑλών, με τὴ διάθεση τών παραγομένων προϊόντων, με τὴ ρύθμιση τών ἀποθεμάτων ποὺ χρειάζονται καὶ με ὅλα τὰ ζητήματα ποὺ ἀφοροῦν τὴν ἐπιχειρηματικὴ ὀργάνωση τής ἐκμεταλλεύσεως. Ἐνας διευθυντής τοῦ λογιστηρίου καὶ ἓνας διευθυντής τοῦ πλάνου θὰ ὀλοκληρῶνουν τὴν ὅλη διοίκηση κάθε ἐπιχειρήσεως. Οἱ ὀδηγίες, σύμφωνα με τὴν ὁποῖα πρέπει νὰ λειτουργήσῃ κάθε ἐπιχείρηση, δίνονται ἀπὸ τὴ Κεντρικὴ Ἐνωση ποὺ καθορί-

ζει τὸ ρόλο κάθε ἐργοστασίου στὴν ἐκτέλεση τοῦ πλάνου. Ἐπίσης οἱ τιμές τοῦ κόστους πρέπει νὰ προβλέπονται στὸ εἰδικὸ σχέδιο γιὰ κάθε ἐπιχείρηση. Στὴ Ρωσσία ἂν μιὰ ἐπιχείρηση μπορέσει νὰ κατεβάσει τὸ κόστος τῆς παραγωγῆς, τότε ἓνα μέρος τῆς διαφορᾶς περνᾷ στὴν ἀμοιβὴ τῶν ἐργατῶν ποὺ ἐργάζονται στὴν ἐπιχείρηση αὐτή. Ἐφαρμόζεται τὸ ἴδιο σχέδιο ποὺ ἰσχύει καὶ γιὰ τὰ τράστ παραγωγῆς. Ἔτσι βλέπουμε πῶς καὶ στὴ σοσιαλιστικὴ οἰκονομία ὑπάρχουν τρόποι, καὶ μάλιστα τρόποι ἀποτελεσματικοί, ποὺ συντείνουν στὴ μεγαλύτερη ἀπόδοση τῆς ἐργασίας.

Θὰ μᾶς ποῦν ἴσως πῶς μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ξαναπέφτουμε στὴν ἀρχὴ τοῦ κέρδους, ποὺ ἀποτελεῖ τὴ βασικὴ ἀρχὴ τῆς καπιταλιστικῆς οἰκονομίας. Δὲν εἶναι ὅμως τὸ ἴδιο. Ἐδῶ τὸ κέρδος ἀποτελεῖ μιὰν ἀμοιβὴ γιὰ τὴ μεγαλύτερη ἐπίδοση. Ἀμοιβὴ ποὺ καθορίζει καὶ ἐλέγχει τὸ σύνολο. Ἐκεῖ τὸ κέρδος ἀποτελεῖ τὴν ἀχαλίνωτὴ ἐπίδιωξη τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ τὸν διαφθείρει καὶ τὸν κάνει νὰ ἐργάζεται ἀντικοινωνικὰ καὶ νὰ ρέπη στὸ «*πλεονεκτεῖν ἢ χρημάτων ἢ τιμῆς ἢ συναμφοτέρων*» ὅπως λέγει ὁ Ἀριστοτέλης. Ἐδῶ εἶναι ὁ δίκαιος μισθὸς τοῦ ἐργαζόμενου, ποὺ τοῦ ἐπιτρέπει νὰ ζῆ ἄνετα καὶ ἀνθρωπινὰ καὶ τοῦ θυμίζει πῶς ἔχει δική του προσωπικότητα, ποὺ τὴ λαβαίνουν ὑπ' ὄψη, τὴν ἐκτιμοῦν καὶ τὴν ἀμείβουν.

Γιὰ τὴν καλύτερη ἐκτέλεση τῆς ὅλης παραγωγικῆς διαδικασίας κάθε ἐπιχείρηση πρέπει νὰ ἔχη τὴν εὐχέρεια μιᾶς πρωτοβουλίας, μέσα στὰ ὅρια πάντα τοῦ πλάνου, ὅταν πρόκειται νὰ κλείσει συμφωνίες μὲ ἄλλες ἐπιχειρήσεις, καὶ νὰ μὴ παρουσιάσει δυσκαμψία προσαρμογῆς ἐξαιτίας σχολαστικῆς γραφειοκρατικῆς ὀργανώσεως, γιατί τότε δὲν διευκολύνουμε τὴν πραγματοποίησιν τῆς μεγαλύτερης παραγωγικότητας. Γι' αὐτὸ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος οἱ διοικοῦντες κάθε ἐπιχείρησης, τόσο ὁ Γενικὸς Διευθυντὴς ὅσο καὶ οἱ εἰδικοί διευθυνταί, πρέπει νὰ ὑπόκεινται ὄχι μονάχα σὲ ἔ-

λεγχο από τις προϊστάμενες των υπηρεσιών, από τις οποίες θα μπορούσαν και ν' απολυθούν, αλλά να εϋθύνονται και ποινικά για τυχόν αμέλεια κατά την εκτέλεση της υπηρεσίας των.

ΣΤ. ΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΗΣ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΣ
ΕΞΑΣΦΑΛΙΖΕΙ ΤΗ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΗ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΤΗΤΑ

Μια τέτοια όργανωση της παραγωγής, που πάνω πάνω υπάρχει το Υπουργείο, κατόπιν έρχεται το συνδικάτο που κατευθύνει τελικά τις επιχειρήσεις που ανήκουν στον ίδιο κλάδο και λειτουργεί ακολουθώντας το οικονομικό σχέδιο, ανταποκρίνεται, νομίζουμε, στις ανάγκες της οικονομίας κατά τον καλύτερο τρόπο και έτσι εξασφαλίζεται η μεγαλύτερη παραγωγικότητα.

Υπάρχει μια οργανική εξάρτηση κάθε τμήματος και όλα τα τμήματα συνδέονται οργανικά με τη συνολική δράση. Η Κεντρική Οικονομική Αρχή καταρτίζει το πλάνο για το σύνολο της οικονομίας σε όλους τους κλάδους της παραγωγής και περιλαμβάνει όλες τις επιχειρήσεις και όλες τις υπηρεσίες. Κάθε Υπουργείο είναι επιφορτισμένο για την παρακολούθηση της εκτέλεσής του πλάνου της δικής του αρμοδιότητας. Τα «συνδικάτα παραγωγής», οι «ένώσεις», που θα εξαρτώνται από κάθε Υπουργείο, περιλαμβάνουν όλες τις όμοιες επιχειρήσεις και συντονίζουν τη δράση τους. Δίνουν τις γενικές οδηγίες, σύμφωνα με τις οποίες θα λειτουργήσει κάθε επιχείρηση, τις έφοδιάζουν με τα κατάλληλα μέσα για τη λειτουργία τους, εκλέγουν τους προϊσταμένους κάθε επιχείρησης και τους ελέγχουν πειθαρχικά και ποινικά για την καλή εκτέλεση της υπηρεσίας των.

Κάθε επιχείρηση έχει νομική, τεχνική και οικονομική οντότητα. Δεν περιορίζεται από πολλές γραφειοκρατικές διατυπώσεις. Κινείται με εϋχέρεια και πρωτοβουλία μέσα

στο γενικό διάγραμμα του πλάνου. Η ύπαρξη ενός γενικού προϊσταμένου για κάθε επιχείρηση επιτρέπει την άμεση και σύντομη λήψη αποφάσεων και έξυπηρετεί εξαιρετικά το έργο της παραγωγής.

Έτσι υπάρχουν όλες οι προϋποθέσεις, όλες οι δυνατότητες και όλες οι έγγυήσεις για την καλή και επιτυχημένη λειτουργία του σοσιαλιστικού συστήματος. Αν τώρα προστεθή ότι στο τελικό αυτό σύμπλεγμα της οργανώσεως δεν θα πᾶμε άμέσως, αλλά βαθμιαία, καθώς θα δοῦμε στο τέταρτο μέρος της μελέτης αυτής, ὥστε νά δημιουργοῦνται σιγά σιγά τὰ σ τ ε λ έ χ η π ο ῦ χ ρ ε ι α ζ ὶ μ α σ τ ε για τήν ἐφαρμογή τῆς συλλογικῆς παραγωγῆς καί ὅλες ἐκεῖνες οἱ ἀπαραίτητες προϋποθέσεις, πέφτουν, νομίζω, καί οἱ τελευταῖοι τυχόν ἐνδοιασμοί ἐκείνων πού βλέπουν μέ δύσπιστο μάτι κάθε κρατική ἐπιχείρηση.

Μπορεῖ νά μᾶς ποῦν ὅτι μέ τὸ σύστημα αὐτό τῆς ὀργανώσεως διατηροῦμε πολλοὺς θεσμούς τῆς ἀτομιστικῆς κεφαλαιοκρατικῆς οἰκονομίας. Διατηροῦμε τήν ἐπιχείρηση πού συναντᾶται στήν ἀτομιστική οἰκονομία, τὸ συνδικάτο, πού μοιάζει σέ πολλά σημεία μέ τὰ καπιταλιστικά τράστ, καί γενικά διατηροῦμε τὸ μηχανισμό τῆς παραγωγικῆς διαδικασίας τοῦ καπιταλιστικοῦ συστήματος. Αὐτὸ εἶναι, κατ' ἀρχήν, ἀλήθεια. Ἀλλά, καθώς εὐκόλα ὁ καθένας καταλαβαίνει, δέν φταῖνε οἱ θεσμοί, οὔτε ἡ τεχνική ὀργάνωση τοῦ σημερινοῦ συστήματος. Τὸ ὅλο σύστημα φταίει καί τὸ ὅλο σύστημα εἶναι διαφορετικό. Ὅ,τι καλὸ καί γερὸ ὑπάρχει στήν ἀτομιστική ὀργάνωση δὲ βλέπουμε γιά ποιὸ λόγο νά μὴν τὸ διατηρήσουμε. Θὰ τὸ κρατήσουμε γιατί εἶναι δοκιμασμένο καί θὰ τὸ χρησιμοποιήσουμε γιά τὴ λειτουργία ἑνὸς ἄλλου οἰκονομικοῦ συστήματος πρὸ δίκαιου καί πρὸ ὀρθοῦ ἀπὸ τὸ ἀτομιστικό - κεφαλαιοκρατικό σύστημα.

Έτσι τὸ σύστημα τῆς σοσιαλιστικῆς ὀργανώσεως τῆς

οικονομίας, ἔστω καὶ ἂν χρησιμοποιῆ τὴν ἐπιχείρηση, διαφέρει σημαντικὰ γιὰ πολλοὺς λόγους ἀπὸ τὴν καπιταλιστικὴ ἐπιχείρηση :

α) Γιατὶ οἱ ἐπιχειρήσεις αὐτὲς εἶναι κρατικές, ἀνήκουν στὴν ὀλότητα, ἀποβλέπουν στὴν ὠφέλεια τοῦ συνόλου καὶ δὲν ἐπιζητοῦν κέρδη γιὰ τοὺς ἰδιῶτες ἐπιχειρηματίες καὶ κεφαλαιούχους.

β) Γιατὶ ὑπάρχει ἐνότητα καὶ γενικότητα στὴ διοίκηση τῆς ὅλης οἰκονομίας, ἐνῶ στὴν ἀτομιστικὴ ὀργάνωση ἢ παραγωγή εἶναι ἀπρογραμματίστη καὶ ἀναρχομένη.

γ) Γιατὶ ὑπάρχει μιὰ διοικητικὴ ἐπίβλεψη, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία οἱ κατώτερες ὑπηρεσίες ὑπόκεινται στὸν ἔλεγχο τῶν ἀνωτέρων ἀρχῶν καὶ πρέπει ν' ἀκολουθοῦν ὠρισμένες ὁδηγίες καὶ διατυπώσεις ἀπαραίτητες γιὰ τὴν καλὴ ἐκτέλεση τοῦ πλάνου. Ἐδῶ ὑπάρχει ἱεραρχικὴ ἐξάρτηση τῶν ἐπιχειρήσεων ἀπὸ τὰ συνδικάτα καὶ τῶν συνδικάτων ἀπὸ τὰ ὑπουργεῖα, ἐνῶ ἐκεῖ ἔχουμε ἀσυννοησία καὶ πλήρη ἀσυνεννοησία. Οἱ διευθύνοντες τοὺς κρατικοὺς αὐτοὺς ὀργανισμοὺς εὐθύνονται ὄχι μονάχα πειθαρχικὰ ἀλλὰ καὶ ποινικὰ γιὰ κάθε ἀμέλεια κατὰ τὴν ἐκτέλεση τῶν καθόντων τῶν. Στὴν ἰδιωτικὴ οἰκονομία ἡ ἐπίβλεψη εἶναι μονάχα γιὰ κάθε ἐπιχείρηση ξεχωριστὰ καὶ ὄχι γιὰ τὸ σύνολο τῶν ἐπιχειρήσεων.

Ὁ Γάλλος καθηγητὴς Robert Mossé, ποὺ στὸ βιβλίο του «L'économie collectiviste» μᾶς δίνει πλήρη εἰκόνα τοῦ πῶς λειτουργεῖ σήμερα (1939) στὴ Ρωσσία ἡ σοσιαλιστικὴ οἰκονομία, ἐκθέτει τὴν ἀνωτερότητα τῆς σοβιετικῆς ἐπιχειρήσεως ἐν σχέσει πρὸς τὴν καπιταλιστικὴ ἐπιχείρηση καὶ καταλήγει στὸ ὅτι ἡ σοβιετικὴ ἐπιχείρηση δὲν ρυθμίζεται ἀπὸ τὸ κέρδος, ἀλλὰ ἔξω ἀπ' αὐτό, ἀπὸ τὸ πλάνο ποὺ ἐπιβάλλει διατάξεις ποὺ καθορίζουν τὶς ποσότητες καὶ τὶς ποιότητες ποὺ θὰ κατασκευάσῃ, τὶς τιμὰς κόστους παραγωγῆς ποὺ πρέπει νὰ πραγματοποιηθοῦν.

τις μηχανές που θα χρησιμοποιηθούν, τὸ προσωπικὸ που θα χρειαστῆ, τὶς ἐπενδύσεις που θα γίνουν κλπ.

Ἔτσι μὲ τὴν ὀργάνωση αὐτῆ τοῦ Κράτος μπορεῖ νὰ διευθύνῃ τὴν οἰκονομία μὲ μεγαλύτερη ἀποτελεσματικότη-
τα ἀπὸ ὅ,τι συμβαίνει μὲ τὴν ἀτομιστικὴ οἰκονομία, μὲ
ἄλλα λόγια, ἡ σοσιαλιστικὴ οἰκονομία λειτουργεῖ—αὐτὸ
ἄλλως τε λογικὰ τὸ ἐπιβάλλει ἡ φύση τῆς—ἀποδοτικώ-
τερα καὶ παραγωγικώτερα ἀπὸ τὴν κεφαλαιοκρατικὴ οἰ-
κονομία.

Ἐπὶ τοῦτον συνεπὼς ὅλες οἱ προϋποθέσεις γιὰ τὴ
λειτουργία τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας καὶ ἔτσι πέφτουν
ὅλες οἱ ἐπικρίσεις που τόσο κακόπιστα χρησιμοποιοῦν οἱ
ἀντίπαλοί τῆς.

3. ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΕΩΣ. ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ ΚΑΙ ΤΡΑΠΕΖΕΣ

Α. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΑΠΟΤΑΜΙΕΥΣΕΩΣ ΣΤΗ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ.

Για να εξασφαλίσουμε τη διαρκή οικονομική πρόοδο, πρέπει να μπορούμε συνεχώς να βελτιώνουμε τους όρους που ικανοποιούν τις ανάγκες, δηλ. αυξάνοντας την ποικιλία, την ποιότητα και την ποσότητα των παραγομένων αγαθών και κάνοντας και νέα αγαθά για το νέο πληθυσμό που προστίθεται κάθε χρόνο. Πρέπει, με άλλα λόγια, να δημιουργούμε συνεχώς νέο πραγματικό κεφάλαιο, δηλ. μηχανές, εγκαταστάσεις, νέα συγκοινωνιακά μέσα, τεχνικούς συνδυασμούς, έργα κλπ. Πρέπει να αποσπάσουμε για το σκοπό αυτό εργατικές δυνάμεις και πρώτες ύλες. Πρέπει δηλαδή να περιορίζουμε την κατανάλωση. Με το νέο αυτό πραγματικό κεφάλαιο που θα δημιουργήσουμε θα αυξήσουμε τη μελλοντική παραγωγή.

Στην ατομιστική οικονομία για την παραγωγή του πραγματικού κεφαλαίου χρησιμοποιείται η αποταμίευση. Η αποταμίευση, που θα πη περιορισμός της κατανάλωσης, ρυθμίζεται από τις διάφορες ιδιωτικές οικονομικές μονάδες, από τα άτομα ξεχωριστά. Μέσον του τραπεζιτικού συστήματος διοχετεύονται έπειτα οι αποταμιεύσεις αυτές στους διάφορους κλάδους της ιδιωτικής οικονομίας.

Στη σοσιαλιστική οικονομία, το τι παραγωγικά μέσα θα χρησιμοποιηθούν για την παραγωγή αγαθών που θα καταναλωθούν και αγαθών διαρκών, δηλ. πραγματικού κεφαλαίου, είναι ζήτημα που θα το αποφασίσει το Κράτος. Η Κεντρική Οικονομική Αρχή κατά την κατάρτιση του γενικού πλάνου έχει και την αρμοδιότητα αυτή. Θα έχη

ν' απόφασίση ποιά αναλογία από τὰ διαθέσιμα παραγωγικά μέσα πρέπει νὰ τεθῆ κατὰ μέρος καὶ νὰ χρησιμοποιηθῆ γιὰ τὴ μελλοντικὴ παραγωγή καὶ πῶς αὐτὰ τὰ μέσα θὰ διανεμηθοῦν στὶς διάφορες βιομηχανίες καὶ ὑπηρεσίες γιὰ νὰ ἐξασφαλισθῆ ἡ ὀρθολογιστικώτερη διάθεση τῶν περιορισμένων παραγωγικῶν μέσων. Ὁ Μάρξ στὴν κριτικὴ του γιὰ τὸ πρόγραμμα τῆς Gotha ἀντικρούει λεπτομερῶς τὴν ἰδέα τοῦ Λασσάλ, ὅτι οἱ ἐργάτες στὸ σοσιαλιστικὸ Κράτος θὰ παίρνουν «ἀμείωτο» ἢ «ὀλόκληρο τὸ προϊόν τῆς ἐργασίας τους». Ὁ Μάρξ ἀποδεικνύει, ὅπως μᾶς λέει καὶ ὁ Λένιν, ὅτι «ἀπὸ ὀλόκληρο τὸ προϊόν τῆς κοινωνίας θὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ ξεχωρίσουμε τὸ ἀποθεματικὸ ποσό, ἓνα ποσό γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς βιομηχανίας, γιὰ τὴν ἀντικατάσταση τῶν φθειρόμενων μηχανῶν κλπ.».

Γιὰ τὴν κατανομὴ αὐτὴ πρέπει νὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν οἱ διάφορες κοινωνικὲς ἀνάγκες ποὺ θὰ ἐμφανισθοῦν ἀπὸ τὰ διάφορα ὑπουργεῖα. Ἔτσι τὸ κάθε ὑπουργεῖο θὰ καθορίζει τίς ἀνάγκες του. Τὸ ὑπουργεῖο τῆς ὑγιεινῆς θὰ καθορίζει τί παραγωγικά μέσα χρειάζεται γιὰ νὰ κἀνῃ ὠρισμένα νοσοκομεῖα. Τὸ ὑπουργεῖο τῆς Παιδείας τί χρειάζεται γιὰ νὰ κἀνῃ σχολικὰ κτίρια. Τὸ ὑπουργεῖο τῶν παραγωγικῶν ἔργων θὰ καταρτίσῃ τὰ σχέδια γιὰ τὴν ἐκτέλεση τῶν ἀναγκαίων παραγωγικῶν καθὼς καὶ τῶν μεγάλων τεχνικῶν ἔργων. Κατόπι θὰ πρέπει νὰ καθορίσουμε τί νέα ἐργοστάσια γιὰ τὴν αὔξηση τῆς παραγωγῆς χρειάζονται, σὲ ποιούς κλάδους καὶ σὲ ποιά δυναμικότητα.

Ὅλες αὐτὲς οἱ αἰτήσεις πρέπει νὰ ἀξιολογηθοῦν ἀπὸ κάποια ὑπηρεσία ἀνάλογα μὲ τὸ ἐπεῖγον καὶ τὴ σπουδαιότητα ποὺ παρουσιάζει ἡ κάθε μιά. Πρέπει ἡ εἰδικὴ αὐτὴ ὑπηρεσία, λαβαίνοντας ὑπ' ὄψη τίς ἀνάγκες τοῦ συνόλου τῆς οἰκονομίας, τί χρειαζόμαστε π.χ. γιὰ νέα ἐργοστάσια, γιὰ νέες σιδηροδρομικὲς γραμμές, γιὰ νοσοκομεῖα, γιὰ κτίρια, καὶ ἔχοντας ὑπ' ὄψη τίς δυνατότητες τῆς παραγωγῆς νὰ καθορίσῃ πῶς καὶ ἕως ποῖο σημεῖο πρέ-

πει να ικανοποιηθούν όλες αυτές οι ανάγκες που ζητούν ταυτόχρονη ικανοποίηση και κατά ποιά σειρά και ποιά αναλογία. Στην περίπτωση αυτή το πλάνο που καταρτίζεται δεν είναι έτήσιο, αλλά συνήθως πενταετές. Έτσι δίνεται ή δυνατότητα μέσα σε μιὰ μακρύτερη χρονική περίοδο να εκτελεσθούν γενικώτερα και ευρύτερης σημασίας έργα.

Η ύπηρεσία αυτή, που μπορεί να ονομασθῆ ὑπηρεσία ἐπενδύσεων, θα είναι εξαρτημένη από την Κεντρική Οικονομική Ἀρχή του πλάνου και θα έπεξεργάζεται ειδικώτερα το πλάνο των επενδύσεων σύμφωνα με τις γενικώτερες υποδείξεις της Κ.Ο.Α.

Το μέγεθος των επενδύσεων που θα γίνουν θα καθορισθῆ από τις οικονομικές δυνατότητες, από τὰ χρηματικά μέσα που θα διατεθούν για τὴ χρηματοδότηση. Το ζήτημα της χρηματοδοτήσεως ἐδῶ δὲν λύεται με τὴν ἀποταμίευση, ὅπως συμβαίνει στην ἀτομιστική ὀργάνωση. Στη σοσιαλιστική οικονομία ἡ ἰδιωτική ἀποταμίευση είναι περιορισμένης σημασίας. Κυρίως ἡ χρηματοδότηση θα γίνεται ἀπὸ τὸ Κράτος. Κατὰ τὸν καθορισμὸ των τιμῶν θα προστίθεται καὶ ἓνα τμήμα γιὰ τὴ χρηματοδότηση, πὸ θ' ἀποβλέπη στην ἀπόκτηση νέων παραγωγικῶν μέσων. Στὸ κόστος τῆς παραγωγῆς θα προστίθεται καὶ τὸ στοιχείο ἐκεῖνο πὸ θ' ἀνταποκρίνεται στις δαπάνες γιὰ τὴν «ἀναπαραγωγή». Γιὰ νὰ κάνουμε δηλ. καινούργια παραγωγικά μέσα γιὰ τις νέες ἀνάγκες πὸ προστίθενται καθημερινὰ εἴτε ἀπὸ τὴν αὔξηση τοῦ πληθυσμοῦ εἴτε ἀπὸ τὴν καλυτέρευση τοῦ ἐπιπέδου τῆς τιμῆς.

Έτσι ἡ ἀποταμίευση παρουσιάζεται στην κοινωνιστική οικονομία εὐχερέστερη παρὰ στην ἀτομιστική. Το Κράτος με μιὰ ἀπλή αὐξομείωση των τιμῶν καθορίζει τὸ μέγεθος τῆς ἀποταμιεύσεως, πὸ χρειάζεται γιὰ τὴν παραγωγή νέου πραγματικοῦ κεφαλαίου. Ἰδιωτική ἀποταμίευση θα ὑπάρχη, ἀλλὰ θα είναι κατ' ἀνάγκην περιορισμένη.

B. ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ ΚΑΙ ΤΡΑΠΕΖΙΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

Τὸ ζήτημα τῆς χρηματοδοτήσεως τῆς οἰκονομίας, πού εἶναι, ὅπως εἶπαμε, εὐχερέστερο στὴ σοσιαλιστικὴ οἰκονομία, γιὰ ν' ἀποβῆ καὶ παραγωγικώτερο ἔχει ἀνάγκη ὀρθοῦ καὶ καλοῦ χειρισμοῦ.

Σ' αὐτὸ πολὺ θὰ συντελέσῃ, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ οἰκονομικὸ σχέδιο, καὶ ἡ κατάλληλη ὀργάνωση τῆς Ὑπηρεσίας Ἐπενδύσεων καὶ ἡ λειτουργία τοῦ ὅλου τραπεζιτικοῦ συστήματος. Ἡ λειτουργία τοῦ τραπεζιτικοῦ καὶ γενικὰ πιστωτικοῦ συστήματος θὰ εἶναι ὁλότελα διάφορη στὸ σοσιαλιστικὸ ἀπὸ τὸ ἀστικὸ Κράτος. Θὰ ἔχουμε καὶ ἐδῶ ἐνότητα διοικήσεως, ἀπόλυτο συντονισμό καὶ ὀργανικὴ κατανομή τῶν πιστώσεων, σύμφωνα μὲ τὶς γενικὲς ἀνάγκες τῆς οἰκονομίας καὶ τὶς εἰδικώτερες κατὰ παραγωγικοὺς κλάδους.

Ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ πιστωτικοῦ συστήματος θὰ εἶναι ἡ Ἐκδοτικὴ Τράπεζα, πού θὰ καθορίζῃ τὴ νομισματικὴ πολιτικὴ καὶ τὴν πιστωτικὴ πολιτικὴ. Στὴν Ἐκδοτικὴ Τράπεζα θὰ ἔδρεύῃ ἡ Ὑπηρεσία Ἐπενδύσεων, ἓνα ὀλιγομελὲς συμβούλιο, πού θὰ κατανέμῃ τὶς πιστώσεις ἀνάλογα μὲ τὶς ἀνάγκες τῆς παραγωγῆς.

Ἡ ὑπηρεσία αὐτὴ θὰ ἔχῃ στὴ διάθεσή της τὰ ποσὰ πού προέρχονται ἀπὸ τὴν κρατικὴ ἀποταμίευση, πού θ' ἀποτελῆ ἄλλως τε τὴ βάση τῆς χρηματοδοτήσεως καὶ τὰ ποσὰ πού θὰ προέρχονται ἀπὸ τὴν ἰδιωτικὴ ἀποταμίευση.

Τὸ συμβούλιο αὐτό, λαβαίνοντας ὑπ' ὄψη τὶς συνολικὲς ἀνάγκες τῆς οἰκονομίας, θὰ καθορίζῃ τὶ ποσὰ πρέπει νὰ διατεθῇ γιὰ τὴ γεωργία, τὶ ποσὰ γιὰ τὴ βιομηχανία, γιὰ τὰ δημόσια ἔργα, γιὰ τὶς μεταφορὲς, γιὰ τὸ ἐμπόριο καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους κλάδους. Τὰ ποσὰ αὐτὰ θὰ τίθενται στὴ διάθεση τῶν εἰδικῶν Τραπεζῶν, πού θὰ λειτουργοῦν καὶ αὐτὲς σύμφωνα μὲ τὶς γενικὲς ὑποδείξεις τοῦ πλάνου καὶ θὰ ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴν Ἐκδοτικὴ Τράπεζα. Δηλαδή

μέσα σὲ κάθε οἰκονομία θὰ λειτουργοῦν 4—5 εἰδικές τράπεζες. Μιὰ ἀγροτική, μιὰ ἄλλη βιομηχανική, μιὰ γιὰ τὶς μεταφορές, ἄλλη γιὰ τὰ δημόσια ἔογα κλπ. Κάθε τράπεζα θὰ ἔχη δική της οἰκονομική ὄντοτητα, θὰ ἔχη ἰδιαίτερο διοικητὴ καὶ ἰδιαίτερο διοικητικὸ συμβούλιο.

Στὴ διάθεση κάθε εἰδικῆς Τράπεζας θὰ τίθενται τὰ ποσὰ ἐκεῖνα ποὺ ἀποφάσισε γιὰ τὸν κλάδο τῆς ἀρμοδιότητάς της ἢ Ὑπηρεσία Ἐπενδύσεων. Π. χ. ἡ Ὑπηρεσία Ἐπενδύσεων ἀποφάσισε νὰ διαθέσῃ 2000 ἑκατ. προπολεμικὲς δραχμὲς γιὰ τὴ χρηματοδότηση τῆς γεωργίας. Τὸ πῶς τώρα τὸ ποσὸ αὐτὸ θὰ διατεθῇ εἰδικώτερα εἶναι ζήτημα τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀγροτικῆς Τραπεζῆς, ποὺ εἶναι ὑποχρεωμένο ν' ἀκολουθήσῃ τὶς γενικὲς ὁδηγίες τοῦ πλάνου καὶ θ' ἀποβλέπῃ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὶς διάφορες ἀγροτικὲς ἀνάγκες, ἀφοῦ τὶς κατατάξῃ σύμφωνα μὲ τὴ χρησιμότητα καὶ τὴ σπουδαιότητά τους.

Ὅλες οἱ εἰδικὲς τράπεζες εἶναι οἰκονομικὰ ἐξαρτημένες ἀπὸ τὴν Ἐκδοτικὴ Τράπεζα καὶ ἀπὸ τὴν Ὑπηρεσία Ἐπενδύσεων. Τὸ ζήτημα τῆς ρευστότητας δὲν ἔχει ἐδῶ σημασία. Τὴ ρευστότητα ρυθμίζει ἡ Ἐκδοτικὴ Τράπεζα. Ἀπὸ ἐκεῖ διοχετεύονται οἱ ἀποταμιεύσεις, καθὼς καὶ ἐκεῖ συγκεντρώνονται μέσον τῶν κρατικῶν ταμιευτηρίων οἱ ἰδιωτικὲς ἀποταμιεύσεις.

Ἔτσι μὲ τὸ μηχανισμό αὐτὸ τοῦ πιστωτικοῦ συστήματος ἐξασφαλίζεται ἡ μεγαλύτερη ἀποδοτικότητα τῆς οἰκονομίας καὶ ἀντιμετωπίζεται κατὰ τὸν ὀρθολογιστικώτερο τρόπο τὸ πρόβλημα τῆς χρηματοδοτήσεως.

4. ΠΩΣ ΘΑ ΥΠΟΛΟΓΙΖΕΤΑΙ ΤΟ ΚΟΣΤΟΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ. Ο ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΤΙΜΩΝ

A. Η ΒΑΣΙΚΗ ΕΠΙΚΡΙΣΗ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΥ

“Ένα ζήτημα που συνδέεται στενά με τη λειτουργία της σοσιαλιστικής οικονομίας και αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση της εφαρμογής του οικονομικού πλάνου είναι το πώς θα υπολογισθῆ τὸ κόστος στὴν παραγωγή τῶν διαφόρων προϊόντων. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἐντοπίζεται ἡ κυριώτερη ἐπίκριση ἐναντίον τοῦ σοσιαλισμοῦ.

Ὁ αὐστριακὸς οικονομολόγος von Mises ἰσχυρίζεται πὼς ἡ σοσιαλιστικὴ οικονομία εἶναι οικονομία ἀνεφάρμοστη, ἀφοῦ δὲν μπορεῖ νὰ βασισθῆ σὲ θετικὰ οικονομικὰ δεδομένα γιατί δὲν ἔχουμε πλήρη λειτουργία στὸ μηχανισμό τῶν τιμῶν πρὸ πάντων στὰ λεγόμενα «κεφαλαιουχικὰ ἀγαθὰ», δηλαδή στὰ ἀγαθὰ που δὲν προορίζονται γιὰ τὴν ἄμεση κατανάλωση (μηχανές, πρώτες ὕλες κλπ.).

Στὴν πολεμικὴ αὐτὴ κριτικὴ, που τὴν υἱοθέτησαν καὶ ἄλλοι σοβαροὶ οικονομολόγοι, ὅπως ὁ Hayek καὶ ὁ Robbins, ἀπάντησαν μὲ πειστικὰ ἐπιχειρήματα οἱ σοσιαλιστὲς οικονομολόγοι, ὅπως ὁ Dickinson, ὁ Douglas καὶ κυρίως ὁ καθηγητὴς Oscar Lange. Μιὰ ὅμως που ὑπάρχουν αὐτὲς οἱ ἀντιρρήσεις σκόπιμο εἶναι ν’ ἀναπτύξουμε—σύμφωνα φυσικὰ καὶ μὲ τὰ πορίσματα που κατέληξαν οἱ παραπάνω σοσιαλιστὲς οικονομολόγοι—πὼς ὁ ὑπολογισμὸς τοῦ κόστους μπορεῖ νὰ γίνῃ ἐξίσου τοῦλάχιστο καλὰ στὴ σοσιαλιστικὴ οικονομία ὅσο καὶ στὴν ἀτομιστικὴ.

Β. ΠΩΣ ΡΥΘΜΙΖΟΝΤΑΙ ΟΙ ΤΙΜΕΣ ΣΤΗΝ ΑΤΟΜΙΣΤΙΚΗ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Καί ἄς δοῦμε πρῶτα ποιὰ εἶναι ἡ διαφορὰ ἀνάμεσα στὴν κεφαλαιοκρατικὴ καὶ τὴ σοσιαλιστικὴ οἰκονομία στὸ ζήτημα τῶν τιμῶν.

Οἱ τιμές στὴν κεφαλαιοκρατικὴ οἰκονομία διαμορφώνονται καὶ σταθεροποιοῦνται στὸ ὄριο ἰσορροπίας μὲ μιὰ, διαδοχικὴ προσέγγιση ὄλων τῶν παραγόντων ποὺ τὶς ἐπηρεάζουν στὴν ἀγορά. Γιὰ νὰ πετύχουμε αὐτὴ τὴν ἰσορροπία στὶς τιμές χρειάζονται δύο προϋποθέσεις:

α) "Ὅτι ὅλα τὰ ἄτομα ποὺ παρουσιάζονται στὶς συναλλαγές—κανένα ἀπ' αὐτὰ δὲν μπορεῖ μόνο του νὰ ἐπηρεάσῃ αἰσθητὰ τὶς τιμές γιατί ὁ ἀριθμὸς τους εἶναι πολὺ μεγάλος—πρέπει νὰ ἐπιτύχουν τὸ maximum τῆς ὠφέλειας. Ἔτσι ἀπὸ τὴ μιὰ οἱ καταναλωτὲς προσπαθοῦν νὰ ἐπιτύχουν τὸ maximum τῶν ἀγαθῶν ποὺ μποροῦν ν' ἀποκτήσουν μὲ τὸ εἰσόδημα ποὺ διαθέτουν, ἀπὸ τὴν ἄλλη οἱ παραγωγοὶ νὰ ἐπιτύχουν τὸ maximum τοῦ κέρδους.

β) "Ὅτι ἡ ζήτηση τοῦ κάθε προϊόντος εἶναι ἴση μὲ τὴν προσφορά του.

Τὸν πρῶτο ὅρο τὸν ὀνομάζουμε συνήθως ὑποκειμενικό, τὸν δεῦτερο ἀντικειμενικό.

γ) Οἱ δύο προηγούμενες προϋποθέσεις μόνες τους δὲν εἶναι ἀρκετὲς νὰ φέρουν στὴν ἰσορροπία τῶν τιμῶν. Ἐπηρεάζονται κι' ἀπὸ μιὰ τρίτη, ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ ὀργάνωση τοῦ οἰκονομικοῦ συστήματος. Τὸ τρίτο αὐτὸ στοιχεῖο εἶναι ποὺ καθορίζει τὸν τρόπο τῆς διανομῆς τοῦ εἰσοδήματος, ποὺ στὴν ἀτομιστικὴ ὀργάνωση, ὅπως εἶπαμε, γίνεται ἀνάλογα μὲ τὴν ἀρχὴ τῆς ἰδιωτικῆς ἰδιοκτησίας στὰ μέσα τῆς παραγωγῆς.

Οἱ τρεῖς αὐτοὶ παράγοντες συνεργάζονται γιὰ τὸν καθορισμὸ τῶν τιμῶν στὴν ἀγορά. Γιὰ κάθε ἀγαθὸ ὑπάρχει μιὰ ζήτηση καὶ μιὰ προσφορά. Ἄν τύχη ἡ ζήτηση νὰ

είναι ίση με την προσφορά, τότε το όλο πρόβλημα λύεται και έχουμε έτσι σταθερές τιμές. "Αν πάλι τα είδη που ζητούνται διαφέρουν από εκείνα που προσφέρονται, τότε ο ανταγωνισμός μεταξύ αγοραστών και πωλητών θα μεταβάλλη τις τιμές: Οί τιμές δηλαδή των προϊόντων, που η ζήτησή τους είναι μεγαλύτερη, θα ύψωθούν, ενώ αντίθετως οί τιμές εκείνων που είναι μικρότερη ή ζήτησή τους, θα μειωθούν. Θα δημιουργηθούν όμως έτσι νέες τιμές, που θα χρησιμέψουν σά μιά νέα βάση για τήν ικανοποίηση του ύποκειμενικού όρου. "Έχουμε τώρα ξανά νέα διαμόρφωση τής προσφοράς και τής ζήτησεως, νέες τιμές, νέες ζητούμενες και προσφερόμενες ποσότητες ως ότου φτάσουμε στο τελικό όριο ίσορροπίας. Μ' αυτόν τόν τρόπο, με τή λεγόμενη μ' άλλα λόγια μέθοδο τής «δ ι α δ ο χ ι κ ή ς π ρ ο σ ε γ γ ί σ ε ω ς», γίνεται ή όριστική διαμόρφωση τών τιμών (1).

Γ. ΠΩΣ ΡΥΘΜΙΖΟΝΤΑΙ ΟΙ ΤΙΜΕΣ ΣΤΗ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Και αυτά μόν συμβαίνουν στην κεφαλαιοκρατική οικονομία. "Ας δοϋμε τώρα πώς παρουσιάζονται τά πράγματα και στη σοσιαλιστική οικονομία.

Στή σοσιαλιστική οικονομία έχουμε, όπως πολλές φορές ως τώρα είπαμε:

- α) δημόσια ιδιοκτησία στα μέσα τής παραγωγής,
- β) έλευθερία έκλογής στην κατανάλωση,
- γ) έλευθερία έκλογής στην εργασία.

"Έχουμε επομένως μιάν αγορά για τά καταναλωτικά αγαθά και για τις προσωπικές υπηρεσίες. Λείπει, όμως, ή αγορά για τά κεφαλαιουχικά αγαθά και γενικά για τά πα-

---

1) Πώς σχηματίζονται γενικότερα οί τιμές βλ. τó τελευταίο βιβλίο του συναδέλφου Ξ ε ν. Ζ ο λ ώ τ α, Θεωρητική Οικονομική (1943) σελ. 329 έπ.

ραγωγικά μέσα, έκτος από τήν ἐργασία πού περιέχεται μέσα σ' αὐτά. Οἱ τιμές τῶν κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν παραγωγικῶν μέσων δὲν εἶναι τιμές πού διαμορφώνονται στήν ἐλεύθερη ἀγορά, ὅπως συμβαίνει στήν ἀτομιστική ὀργάνωση, ἀλλὰ τιμές σ υ μ β α τ ι κ ῆ ς, πού καθορίζονται γιά λογιστικούς σκοπούς.

Ἄς δοῦμε τώρα μέ ποιόν τρόπο καθορίζεται τὸ ὄριο ἰσορροπίας τῶν τιμῶν στὸ σοσιαλιστικὸ αὐτὸ σύστημα.

Καὶ ἐδῶ, ὅπως καὶ στήν ἀτομιστική οἰκονομία, οἱ βασικοὶ παράγοντες πού καθορίζουν τίς τιμές, ὅπως σωστὰ παρατηρεῖ ὁ Lange, εἶναι οἱ ἴδιοι :

α) οἱ καταναλωτὲς καὶ οἱ ἐργάτες πού συμμετέχουν στὸ οἰκονομικὸ σύστημα καὶ οἱ διαχειριστὲς τῆς παραγωγῆς καὶ τῶν παραγωγικῶν μέσων πού εἶναι δημόσιοι ὑπάλληλοι καὶ παίρνουν ἀποφάσεις σύμφωνα μὲ ὠρισμένες ἀρχές (ὁ ὑποκειμενικὸς παράγοντας).

β) οἱ τιμές εἶναι εἴτε τιμές ἐλεύθερης ἀγορᾶς εἴτε λογιστικὲς τιμές πού καθορίζονται ἀπὸ τὴν προϋπόθεση πῶς ἡ ζήτηση τοῦ κάθε εἴδους εἶναι ἴση μὲ τὴν προσφορά (ὁ ἀντικειμενικὸς ὅρος ἰσορροπίας τῶν τιμῶν).

καὶ γ) ἡ κοινωνικὴ ὀργάνωση τοῦ οἰκονομικοῦ συστήματος, πού καθορίζεται ἀπὸ τὸν τρόπο τῆς διανομῆς τοῦ εἰσοδήματος στὴ σοσιαλιστικὴ οἰκονομία. Κι' ἡ κατανομὴ αὐτῆ, ὅπως ξέρουμε, γίνεται μὲ ἴσα δικαιώματα καὶ ἀνάλογα μὲ τὴ συμβολὴ τοῦ καθενὸς στὸ ἔργο τῆς παραγωγῆς.

Ἄς ἐξετάσουμε τώρα εἰδικώτερα πῶς παρουσιάζονται οἱ ὅροι αὐτοὶ στὴ σοσιαλιστικὴ οἰκονομία, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸν πρῶτο ὅρο ἰσορροπίας, δηλ. ἀπὸ τὸν ὑποκειμενικὸ παράγοντα.

Ἐφ' ὅσον δεχτοῦμε, ὅπως εἶπαμε πιὸ πάνω, πῶς στὴ σοσιαλιστικὴ οἰκονομία θὰ ἔχουμε ἐλευθερία καταναλώσεως, δὲν ὑπάρχει καμιὰ διαφορὰ στήν πλευρὰ τῆς ζήτησεως τῶν ἀγαθῶν. Ἡ ζήτηση εἶναι καθωρισμένη ἀπὸ τὰ

εἰσοδήματα τῶν καταναλωτῶν, μιὰ πού οἱ τιμές τῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν εἶναι δεδομένες.

Ἀπὸ τὴν πλευρὰ ὅμως τῶν παραγωγῶν, δηλ. στὴν πλευρὰ τῆς προσφορᾶς, ἔχουμε κάποια διαφορά. Στὴν ἀτομιστικὴ ὀργάνωση οἱ παραγωγοὶ προσπαθοῦν νὰ ἐπιτύχουν στὴν ἀγορὰ τὸ *maximum* τοῦ ἰδιωτικοῦ κέρδους. Αὐτὸ γίνεται κατορθωτὸ μὲ τὸν καλύτερο συνδυασμὸ τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς καὶ μὲ τὸν καλύτερο καθορισμὸ τοῦ ὄγκου τῆς παραγωγῆς. Στὴ σοσιαλιστικὴ οἰκονομία οἱ ἀποφάσεις τῶν κρατικῶν ὀργάνων πού διαχειρίζονται τὴν παραγωγή δὲν κατευθύνονται φυσικὰ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ μεγαλύτερου κέρδους. Τῆ θέσῃ τῆς ἀρχῆς αὐτῆς πῆραν ἀπὸ τὴν Κεντρικὴ Οἰκονομικὴ Ἀρχὴ μερικοὶ γενικοὶ κανόνες πού ἀποβλέπουν στὴν πληρέστερη ἱκανοποίηση τῶν προτιμήσεων τῶν καταναλωτῶν, στὸν καλύτερο ἐφοδιασμὸ, μὲ ἄλλα λόγια, τῆς καταναλώσεως (Lange).

Οἱ κανόνες αὐτοὶ καθορίζουν πῶς θὰ συνδυασθοῦν τὰ διάφορα παραγωγικὰ μέσα καὶ ποιά πρέπει νὰ εἶναι ἡ κλίμακα τῆς παραγωγῆς.

Ὁ πρῶτος κανόνας πού ἀπευθύνεται σὲ ὅλους πού ὑπεύθυνα διαχειρίζονται τὰ ὑπάρχοντα ἐργοστάσια ἢ ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ἴδρυση νέων ἐργοστασίων ἐπιβάλλει, ὅπως τονίζει ὁ Lange, ἐκείνη τὴν ἐκλογὴν στὸ συνδυασμὸ γιὰ τὰ παραγωγικὰ μέσα πού μειώνει τὸ μέσο κόστος τῆς παραγωγῆς. Ὁ συνδυασμὸς πρέπει νὰ γίνεται μὲ τέτοιον τρόπο, ὥστε ἡ λεγόμενη ὀριακὴ παραγωγικότητα νὰ εἶναι ἡ ἴδια σ' ὅλους τοὺς συντελεστὲς τῆς παραγωγῆς.

Ὁ δεύτερος κανόνας καθορίζει τὴν κλίμακα τῆς παραγωγῆς μὲ τέτοιον τρόπο ὥστε τὸ «ὀριακὸ κόστος» νὰ εἶναι ἴσο μὲ τὴν τιμὴ τοῦ προϊόντος. Κατὰ πρῶτο λόγο ὁ κανόνας αὐτὸς ἀπευθύνεται στοὺς διαχειριστὲς τῶν ἐργοστασίων, γιὰ τὸν καθορισμὸ τῆς παραγωγῆς κάθε ἐργοστασίου. Κατὰ δεύτερο λόγο ἀπευθύνεται

στούς διαχειριστές κάθε κλάδου βιομηχανίας (συνδικάτα παραγωγής) για τὸν καθορισμὸ τῆς συνολικῆς παραγωγῆς τοῦ κλάδου. Αὐτοὶ θ' ἀποφασίσουν πότε πρέπει νὰ ἐπεκταθῆ ἢ νὰ περιορισθῆ ἕνας βιομηχανικὸς κλάδος. Ἔτσι κάθε βιομηχανία ὀφείλει νὰ παράγῃ τόσα προϊόντα ὅσα μποροῦν νὰ πωληθοῦν καὶ ὅσα μποροῦν νὰ δικαιολογηθοῦν γιὰ ἄλλες βιομηχανίες σὲ μιὰ τιμὴ ποὺ ν' ἀνταποκρίνεται στὸ ὀριακὸ κόστος ποῦ προκύπτει ἀπὸ τὴν παραγωγή αὐτοῦ τοῦ ποσοῦ. Στὴν κεφαλαιοκρατικὴ οἰκονομία ἡ λειτουργία αὐτὴ τῆς κλίμακας τῆ παραγωγῆς γίνεται μὲ τὸν ἐλεύθερο ἀνταγωνισμό, δηλ. μὲ τὴν ἴδρυση νέων ἐπιχειρήσεων καὶ τὸ σταμάτημα ἄλλων. Ἐδῶ στὴ σοσιαλιστικὴ ὀργάνωση πρέπει νὰ διεξάγεται ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ ἂν τὸ μέσο κόστος τῆς παραγωγῆς καλύπτεται ἢ ὄχι ἀκόμη καὶ ἂν ὠρισμένα ἐργοστάσια ἢ καὶ βιομηχανίες καταλήγουν σὲ ζημιές. Δὲν εἶναι κυρίως τὸ κόστος τοῦ κάθε ἐργοστασίου ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει, ἀλλὰ τὸ σ υ ν ο λ ι κ ὸ κ ὄ σ τ ο ς τοῦ κάθε κλάδου τῆς παραγωγῆς.

Καὶ οἱ δύο αὐτοὶ κανόνες ἀποβλέπουν στὴ μείωση τοῦ μέσου κόστους τῆς παραγωγῆς καὶ στὴν παραγωγή τόσο ἀπὸ κάθε προϊόν ὥστε νὰ ἐξισώνονται τὸ ὀριακὸ κόστος κι' ἡ τιμὴ τοῦ προϊόντος.

Ἔτσι θὰ καθορίζεται ἡ παραγωγή κάθε ἐργοστασίου καθὼς καὶ ἡ συνολικὴ παραγωγή.

Γιὰ νὰ γίνῃ ὁμοῦς αὐτό, δεχόμαστε πῶς οἱ τιμές τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς καθὼς καὶ τῶν προϊόντων εἶναι γ ν ω σ τ έ ς. Μονάχα ὅταν οἱ τιμές εἶναι γνωστές μπορεῖ νὰ γίνουν οἱ καλύτεροι τεχνικοὶ καὶ ἐμπορικοὶ συνδυασμοί, ὥστε νὰ μειωθῆ τὸ κόστος τῆς παραγωγῆς καὶ νὰ ἐφοδιαστῆ ἡ κατανάλωση μὲ τὸν καλύτερο τρόπο.

Καὶ ὅσο γιὰ τὰ καταναλωτικὰ ἀγαθὰ καὶ τίς ὑπηρεσίες ποὺ προέρχονται ἀπὸ ἐργασία, ἡ ρύθμιση τῶν τιμῶν εἶναι ἀπλὸ πρᾶγμα καὶ δὲν παρουσιάζει δυσκολίες, γιατί ὁ μηχανισμὸς τοὺς λειτουργεῖ, ὅπως εἴπαμε, τὸ ἴδιο ὅπως

και στην ατομιστική οργάνωση. Οί τιμές και έδω έχουν την άποσιολή να έξισορροπήσουν τή στενότητα που υπάρχει στα έτοιμα καταναλωτικά αγαθά με τή στενότητα που υπάρχει στις υπηρεσίες των παραγωγικών μέσων.

Τί γίνεται όμως με τὰ αγαθά που δέν έρχονται στην αγορά, όπως είναι τὰ λεγόμενα κεφαλαίουχικά αγαθά και τὰ παραγωγικά μέσα; Μπορούν, άραγε, οί τιμές τους να διαμορφωθούν άντικειμενικά;

Οί τιμές των αγαθών αυτών ρυθμίζονται, όπως είπαμε, από τήν «Κεντρική Οικονομική Άρχή» και από τὰ κρατικά έν γένει όργανα. Άλλ' αυτό είναι κάτι τὸ αυθαίρετο, λέγει ό Mises, και όταν οί τιμές, προσθέτει, «ρυθμίζονται αυθαίρετα χάνεται κάθε οικονομική τους σημασία».

Άς δοϋμε όμως άν ή παρατήρηση αυτή του Mises, που αποτελεί και τήν κυριώτερη έπίκριση του σοσιαλισμού, έχει κάποια βάση

Είναι πραγματικά αδύνατος ό άντικειμενικός υπολογισμός του κόστους τής παραγωγής;

Ό καθηγητής Oscar Lange, που ειδικά άσχολήθηκε με τὸ ζήτημα αυτό, καταλήγει στο όρθό συμπέρασμα, πως και στη σοσιαλιστική οικονομία οί τιμές των αγαθών αυτών ρυθμίζονται άντικειμενικά, όπως και στην ατομιστική οικονομία, σύμφωνα με τή λεγόμενη «παραμετρική λειτουργία των τιμών». Η άντικειμενικότητα στη ρύθμιση των τιμών στην ατομιστική οργάνωση προέρχεται από τὸ γεγονός πως τὸ επίπεδο τής σταθερότητας διαμορφώνεται όταν έξισορροπήση ή προσφορά και ή ζήτηση κάθε είδους. Οί τιμές δηλ. έδω έχουν άποσιολή να έξισορροπήσουν, όπως λένε οί οικονομολόγοι, τή στενότητα των έτοιμων αγαθών με τήν στενότητα των υπηρεσιών των παραγωγικών μέσων.

Τὸ ίδιο συμβαίνει και στη σοσιαλιστική οικονομία. Και έδω κάθε αγαθὸ που παράγεται τείνει να πάρη τιμή

ανάλογη με τὰ ἔξοδα τῆς παραγωγῆς του. Ἡ Κεντρικὴ Οἰκονομικὴ Ἀρχὴ κανονίζει τὶς τιμές, φυσικὰ λογιστικὲς τιμές, ποὺ πρέπει νὰ τὶς ἔχουνε ὑπ' ὄψη ὅλες οἱ κρατικές ἐπιχειρήσεις. Οἱ τιμές αὐτὲς λαβαίνονται ὡς σταθερές, καὶ ἔτσι ἀποτελοῦν ἓνα ἀντικειμενικὸ κριτήριον γιὰ τὸν προσδιορισμὸ τοῦ κόστους τῆς παραγωγῆς. Μὲ τὴν αὐτομείωση τῶν τιμῶν ἐπιδιώκεται ἡ ἰσορροπία τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως καὶ ἀνάλογα μὲ τὴ διαμόρφωση αὐτῆ θὰ προσαρμόζεται ἡ ὅλη παραγωγικὴ διαδικασία. Ὅταν οἱ τιμές ζητήσεως εἶναι ὑψηλότερες ἀπὸ τὰ ἔξοδα ἐπεκτείνεται ἡ παραγωγή, ὅταν εἶναι χαμηλότερες, περιορίζεται.

Ἄν μάλιστα συμβῆ μιὰ τιμὴ ποὺ καθορίστηκε νὰ διαφέρει ἀπὸ τὸ «ὄριο ἰσορροπίας» θὰ ἔχη ὡς ἀποτέλεσμα στὸ τέλος τῆς διαχειριστικῆς χρήσεως ἓνα πλεόνασμα ἢ ἓνα ἔλλειμμα στὴν παραγωγή τοῦ εἴδους ποὺ ἀναφέρεται. Κάθε λάθος, ποὺ μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀπὸ τὴν Κεντρικὴ Οἰκονομικὴ Ἀρχή, ὅταν καθοριστοῦν οἱ ἀρχικὲς λογιστικὲς τιμές γιὰ τὰ παραγωγικὰ ἀγαθὰ, αὐτὸ ἀναγγέλλεται, ὅπως παρατηρεῖ ὁ Lange, μὲ τρόπο πολὺ ἀντικειμενικὸ, μὲ ἓνα ἔλλειμμα ἢ ἓνα πλεόνασμα κατὰ τὴν παραγωγή τοῦ εἴδους αὐτοῦ. Καὶ ἔτσι θὰ προσαρμόζεται, εἴτε μὲ τὴν ἐπέκταση εἴτε μὲ τὸν περιορισμὸ, ἡ παραγωγή στὶς νέες πραγματικὲς συνθῆκες.

Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἡ Κεντρικὴ Οἰκονομικὴ Ἀρχὴ παίξει τὸ ρόλο τῆς ἀγορᾶς. Δίνει τὶς γενικὲς κατευθύνσεις, σχετικὰ μὲ τὸ συνδυασμὸ τῶν παραγωγικῶν μέσων, καθορίζει τὸν ὄγκο τῆς παραγωγῆς στὸ κάθε ἐργοστάσιο, τὴν παραγωγή στὸν κάθε κλάδο βιομηχανίας, καθὼς καὶ τὸ σύνολο αὐτῆς. Φροντίζει γιὰ τὴν καλλίτερη κατανομὴ τῶν πλουτοπαραγωγικῶν πηγῶν. Ὑπολογίζει τὶς βασικὲς λογιστικὲς τιμές, ποὺ θὰ χρησιμέψουν γιὰ τὴ διαμόρφωση τῶν τιμῶν στὰ ἄλλα προϊόντα καὶ διαμορφώνει τὶς τελικὲς τιμές μὲ τὴ μέθοδο τῆς «διαδοχικῆς προσεγγίσεως» κατὰ

τρόπο που εξισώνονται προσφορά και ζήτηση. Έτσι οι τιμές ρυθμίζονται γενικά όπως και στην ατομιστική οργάνωση, με μόνη τη διαφορά πως στη σοσιαλιστική οικονομία φθάνουμε γρηγορότερα «στο όριο ισορροπίας» με μικρότερες διαδοχικές προσπάθειες παρά στην καπιταλιστική οργάνωση.

Αυτό γίνεται γιατί η Κεντρική Οικονομική Αρχή, που κατευθύνει την όλη παραγωγική διαδικασία :

α) έχει ευρύτερη γνώση του όλου οικονομικού συστήματος σαν ενιαίου σύνολου παρά ο ιδιώτης επιχειρηματίας και

β) δεν αποβλέπει στο μεγαλύτερο κέρδος, όπως συμβαίνει με την ατομιστική οικονομία, αλλά στη μεγαλύτερη παραγωγικότητα και τον καλύτερο έφοδιασμό της καταναλώσεως με τα κατάλληλα προϊόντα.

Έπομένως το κόστος της παραγωγής και ο μηχανισμός των τιμών λειτουργούν καλύτερα στη σοσιαλιστική οικονομία, παρά στην καπιταλιστική. Το λεγόμενο, συνεπώς, πως η σοσιαλιστική οικονομία δεν μπορεί να λειτουργήσει, γιατί έμποδίζεται από το μηχανισμό των τιμών, δεν είναι καθόλου σωστό.

5. ΠΩΣ ΘΑ ΕΚΤΙΜΗΣΟΥΜΕ ΤΙΣ ΑΝΑΓΚΕΣ. ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ ΚΑΙ ΚΡΑΤΙΚΕΣ ΠΑΡΟΧΕΣ

Α. Η ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΕΞΥΠΗΡΕΤΗ ΧΡΗΣΙΜΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ

“Όπως κάθε οίκονομία γενικά, έτσι και η σοσιαλιστική οίκονομία αποβλέπει στην πληρέστερη ικανοποίηση των αναγκών των μελών της. Θέλει να έφοδιάση την κατανάλωση με όλα εκείνα τα αγαθά, που θα έξασφαλίζουν την άνετη διαβίωση των ανθρώπων.

Το ζήτημα πώς θα ρυθμιστή ή κατανάλωση είναι ένα από τα σπουδαιότερα ζητήματα της σοσιαλιστικής οίκονομίας, γιατί η κατανάλωση είναι εκείνη που θα καθορίση το μέγεθος της παραγωγής, δηλαδή το τι και το πόσο πρέπει να παραχθῆ.

Είπαμε πώς σκοπός τοῦ σοσιαλιστικοῦ Κράτους είναι πώς θα χρησιμοποιηθοῦν με τὸν καλύτερο τρόπο τὰ παραγωγικὰ μέσα που διαθέτουμε, γιὰ νὰ ικανοποιηθοῦν περισσότερες ἀνάγκες, ἀνάγκες ὅμως πραγματικές. Πρέπει νὰ ικανοποιοῦνται οἱ ἀνάγκες ἐκεῖνες που πραγματικὰ συντελοῦν στὴν ἀνύψωση τοῦ βιωτικοῦ ἐπιπέδου τοῦ ἀνθρώπου.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ εἶναι ἀνάγκη νὰ κάνουμε μιὰ διευκρίνιση γιὰ τὴν ἔννοια τοῦ ὄρου «ἀνάγκες». Ἡ σοσιαλιστικὴ οίκονομία πρέπει νὰ δώση, ὅπως λέγει ὁ Dickenson, εὐρύτερη ἐρμηνεία στὸν ὄρο «ἀνάγκες» ἀπὸ ἐκείνην που δίνει ἡ κεφαλαιοκρατικὴ οίκονομία. Στὴν τελευταία αὐτὴ ἡ ἔννοια «ἀνάγκες» συμπίπτει μετὰ τὴν ἔννοια «ἐπιθυμίες», δηλαδή μετὰ τίς ὑποκειμενικὲς προτιμήσεις τοῦ ἀτόμου ν’ ἀποκτήση συγκεκριμένα ἀγαθὰ ἢ συγκεκριμένες ὑπηρεσίες. Ἐδῶ ὑπάρχει μιὰ διαφορὰ στὶς δύο αὐτὲς ἔννοιες. Ἡ διάκριση μεταξὺ «ἀναγκῶν» καὶ «έ-

πιθυμιών» είναι ή διάκριση μεταξύ του αντικειμενικού και του υποκειμενικού. 'Ανάγκες είναι ό,τι πραγματικά χρειαζόμαστε για τή ζωή, για τήν άνετη ζωή. 'Επιθυμίες είναι ό,τι νομίζουμε πώς χρειαζόμαστε (Dickinson).

Στήν άτομιστική όργάνωση ισχύει ή υπόθεση, πώς κάθε καταναλωτής είναι ό καλύτερος κριτής για τις ανάγκες του και πώς ή συνειδητή έπιθυμία του καθενός είναι ό καλύτερος υπεύθυνος όδηγός για νά του δώση τή μεγαλύτερη ίκανοποίηση. 'Ωστόσο αυτό δέν είναι και απόλυτα σωστό. "Αν δώσετε σ' έναν άνθρωπο χρήματα για τή συντήρησή του, θά τά ξοδέψη άσφαλώς όχι κατά τρόπο πού νά του έξασφαλίσουν τό μάξιμουμ τής καλύτερης ίκανοποίησης των άναγκών του.

Για νά άνυψώσουμε πραγματικά τό βιωτικό επίπεδο πρέπει νά δώσουμε στα άτομα ούσιαστικές τροφές, άνεξάρτητα άν συνειδητά τις έπιθυμούν ή όχι.

Αυτό φυσικά θά μπορούσε νά συμβή, άν υπήρχε μιá ειδική ύπηρεσία πού προορισμός της θά ήταν νά προσαρμόζη τις έπιθυμίες με τις πραγματικές ανάγκες. Βέβαια μιá τέτοια παρέμβαση θά πρέπει νά έχη τήν έννοια τής πειθοϋς και όχι του έξαναγκασμού. Κατάλληλη δηλαδή προπαγάνδα και διαφώτιση, γινόμενη από κρατικά όργανα αντικειμενικά και άνεπηρέαστα και όχι με τήν ιδιοτελή και έσκεμμένη διαφήμιση των ιδιωτικών έπιχειρήσεων, θά μπορούσε νά στρέψη τή ζήτηση σε κοινωνικά έπιθυμητές κατευθύνσεις, χωρίς από τό άλλο μέρος νά περιορίζη τήν έλεύθερη έκλογή. Πραγματικά άν οί σημερινοί διαιτολόγοι και λοιποί ειδικοί ήταν στήν ύπηρεσία όργανισμών μορφής όχι συμφεροντολογικής, για ν' αναφέρουμε άκόμα μιá όρθή παρατήρηση του Dickinson, πόση βελτίωση γενικά θά είχαμε στή διατροφή, στήν κατοικία, στόν τρόπο του ντυσίματος και σε τόσες άλλες άναγκες του άνθρώπου

'Αφοϋ τά άγαθά πού παράγουμε είναι όπως είπαμε

περιορισμένα, ενώ οι ανάγκες είναι άπεριορίστες, οφείλουμε να κάνουμε τους καλύτερους και εϋνοϊκώτερος συνδυασμούς στα παραγωγικά μέσα και τους έπωφελέστερους στην κατανάλωση. Θα μπορούσαμε, χωρίς να περιορίσουμε την ποικιλία των ειδών, να τυποποιήσουμε αρκετές κατηγορίες έπιλογής, καταργώντας όλες τις έξεζητημένες και πολλές φορές άνόητες ποικιλίες, χωρίς φυσικά να θυσιάσουμε την πραγματική έλευθερία στην έκλογή του καταναλωτή. "Έτσι μια είδική κρατική ύπηρεσία θα μπορούσε, με βάση τις προτιμήσεις και τις διαθέσεις των καταναλωτών, να κατασκευάζη τους αντίστοιχους τύπους, που θα ήταν τέλειοι από την τεχνική άποψη και φτηνοί από την οικονομική. "Έτσι οι παραγωγικές δυνάμεις που θα περίσσευαν θ' άποδεσμεύονταν και θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για την έξυπνέτηση άλλων αναγκών. Μ' αυτό δέν θέλουμε να ποϋμε πως ή τυποποίηση της παραγωγής πρέπει να είναι γενική σε όλα τα είδη. Υπάρχουν όμως κατηγορίες από έμπορεύματα, που παράγονται σε άπειρες ποικιλίες και που θα μπορούσαν να περιοριστούν, με άποτέλεσμα να ώφελήσουν και τον καταναλωτή είδικώτερα και τό κοινωνικό σύνολο γενικώτερα. Τό να κατασκευάζουμε π. χ. συνεχώς νέους τύπους αυτοκινήτων και ραδιοφώνων σε τρόπο που να βασανίζεται κανένας, άν πρέπει ν' αλλάξη τό μοντέλλο του τελευταίου έτους με τό καινούργιο, που δέν θα τά χωρίζουν ούσιαστικές διαφορές, μά που και άν υπάρχουν ό καταναλωτής δέν μπορεί να τις διακρίνη, γιατί νοθεύονται από την άπατηλή διαφήμιση του παραγωγού, δέν έξυπηρετούμε πραγματικά τό κοινωνικό σύνολο. "Αν ή έκλογή των τύπων ανατεθή σε μια άμερόληπτη κι' άνεξάρτητη από ίδιωτικά συμφέροντα έπιτροπή, αυτή θα κρίνη άν υπάρχουν ούσιαστικοί λόγοι να βγούν καινούργιοι τύποι και πόσοι τον άριθμό.

Μια που ή οικονομία μας χαρακτηρίζεται από την άρχή της σ τ ε ν ό τ η τ α ς των άγαθών, δηλαδή της ά-

νεπάρκειάς των, δέν μπορεί παρά ό παράγοντας αυτός νά λαβαίνεται ύπ' όψη και νά αντιμετωπίζεται μέ τόν καλύτερο και άποτελεσματικώτερο τρόπο.

“Όταν ή παραγωγή βρίσκεται στα χέρια της ίδιωτικής επιχειρήσεως τείνει στο νά έξυπηρετη έφήμερες και φανταστικές έπιθυμίες (μόδα κλπ.), που δέν έξυπηρετούν άπαραίτητες άνάγκες αλλά περιττές. Και είναι παρατηρημένο, ότι όσο περισσότερο περιττό είναι τó προσφερόμενο έμπόρευμα τόσο μεγαλύτερη προσπάθεια γίνεται για νά πουληθής. “Όλοι ξέρουμε πώς πολλές φορές ώρισμένα είδη αγοράζονται από ώρισμένον κόσμο όχι γιατί έξυπηρετούν κανένα σκοπό, άλλ' άπλώς μονάχα γιατί κοστίζουν και ή κατοχή τους θεωρείται σαν ένα δείγμα κοινωνικής ύπεροχής! Και νά σκέπτεται κανένας πώς όλα αυτά γίνονται τόν ίδιο καιρό που μεγάλες κοινωνικές τάξεις δέν έχουν ούτε τά πιό στοιχειώδη μέσα της διατροφής των.

B. ΑΤΟΜΙΚΕΣ ΚΑΙ ΣΥΛΛΟΓΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ

Τις άνάγκες γενικά τις διακρίνουμε σέ δυό μεγάλες κατηγορίες: στις άτομικές και στις συλλογικές.

Οί άτομικές άνάγκες αναφέρονται στο άτομο. Είναι άνάγκες προσωπικές, μέ χαρακτηρισρα καθαρά έγωϊστικό και ύλικό. Διαφέρουν από πρόσωπο σέ πρόσωπο και για νά ίκανοποιηθοῦν πρέπει τά άτομα νά άποκτήσουν τά άγαθά που χρειάζονται για τó σκοπό αυτό. Οί κυριώτερες προσωπικές άνάγκες είναι ή διατροφή, ή κατοικία, τó ντύσιμο κλπ.

Οί συλλογικές άνάγκες αναφέρονται στο σύνολο, στην όλότητα. Είναι άνάγκες γενικές, που άνσπυδοῦν από την κοινωνική συμβίωση. Είναι κυρίως οί άνάγκες που συνδέονται όργανικά μέ την ύπαρξη και τη λει-

τουργία τοῦ Κράτους. Ἀναφέρονται στήν προστασία τῆς ζωῆς, τῆς περιουσίας καί τῆς ὑγείας τῶν ἀτόμων, στήν ἀπονομή τῆς δικαιοσύνης, στήν ἐκπαίδευση, στήν ἐθνική ἄμυνα καί σέ ἄλλες ἀνάγκες, πού κρίνεται πῶς εἶναι κοινωνικά ὀρθό νά ἐξυπηρετοῦνται γενικά ἀπό τήν ὠργανωμένη ὁλότητα, δηλαδή ἀπό τὸ Κράτος.

Στήν ἀτιομιστική ὁργάνωση τὸ Κράτος ἐνδιαφέρεται μονάχα γιά τήν ἱκανοποίηση τῶν συλλογικῶν ἀναγκῶν, πού τίς ἐξυπηρετεῖ μέ τῆ Δημόσια Οἰκονομία, μέ τὸν κρατικό προϋπολογισμό. Στῆ σοσιαλιστική οἰκονομία τὸ πρᾶγμα διαφέρει. Σ' αὐτὴν ἡ ἀποστολή καί ἡ φροντίδα τοῦ Κράτους εἶναι πολὺ εὐρύτερες. Ἀφοῦ τὰ μέσα τῆς παραγωγῆς ἀνήκουν στοῦ Κράτος καί αὐτὸ τὰ ἐκμεταλλεύεται, τὸ Κράτος εἶναι ἐκεῖνο πού θά καθορίσῃ τὸν τί καί πόσο πρέπει νά παραχθῆ ἀπὸ τὸ κάθε εἶδος. Καί γιά νά γίνῃ αὐτὸ πρέπει τὸ Κράτος νά ξέρῃ τίς ἀνάγκες πού πρόκειται νά ἱκανοποιήσῃ, τὰ ἀγαθὰ πού πρόκειται νά καταναλωθοῦν. Αὐτὸ εἶναι ἀπαραίτητο γιά νά μπορῆ νά γίνῃ ἀνάλογη προσαρμογὴ τῆς παραγωγῆς, ἔτσι πού νά πραγματοποιηθῆ κάποια σχετικὴ ἐξισορρόπηση τῆς παραγωγῆς μέ τήν κατανάλωσιν, τῆς προσφορᾶς μέ τὴ ζήτησιν.

Τὸ πρᾶγμα βέβαια εἶναι ἀρκετὰ δύσκολο. Νά ἐκτιμηθοῦν μέ ἀκρίβεια οἱ ἀνάγκες εἶναι κάτι τὸ ἀπραγματοποιήτο. Οἱ ἀνάγκες εἶναι, ὅπως εἶπαμε, κατ' ἀρχὴν ἀπεριόριστες. Ἡ ἀρχὴ τοῦ ἀνικανοποίητου ἰσχύει κατὰ βάθος καί στῆ σοσιαλιστικὴ οἰκονομία. «*Ἄπειρος γὰρ ἡ τῆς ἐπιθυμίας φύσις*», λέγει ὁ Ἀριστοτέλης. Γι' αὐτό, ὅσο καί ἂν αὐξήσουμε τὴν ἀποδοτικότητα τῶν παραγωγικῶν μέσων, πού εἶναι περιορισμένα, οἱ ἐπιθυμίες τῶν καταναλωτῶν, πού εἶναι ἀκόρεστες, θά ὠθοῦν πάντα τὴν παραγωγή πρὸς τὰ ἔμπρός.

Ἀλλά, ἂν δὲν μποροῦν νά ἱκανοποιοῦνται ὅλες οἱ ἀνάγκες, πρέπει ὥστόσο νά γίνῃ μιὰ ἐπιλογή ἀνάλογη μέ

τὸ βαθμὸ τῆς σπουδαιότητος καὶ τοῦ ἐπείγοντος καὶ νὰ καθοριστῇ ποιά προϊόντα πρέπει νὰ παραχθοῦν, σύμφωνα μὲ τὴν παραγωγικὴ δυναμικότητα ποὺ διαθέτουμε, καὶ μὲ ποιὸ τρόπο θὰ περάσουν τὰ προϊόντα ποὺ θὰ παραχθοῦν σ' ἐκείνους τοὺς καταναλωτὲς ποὺ περισσότερο τὰ χρειάζονται.

Γ. ΠΩΣ ΘΑ ΡΥΘΜΙΣΟΥΜΕ ΤΗΝ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ (ΑΤΟΜΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ).
ΤΙΜΕΣ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΕΚΛΟΓΗΣ

Ἐπὶ τῆς διανομῆς τῶν προϊόντων στὰ καταναλωτὲς. Ὁ Dickinson ἐξετάζει ἀναλυτικὰ τὰ διάφορα αὐτὰ συστήματα, ποὺ θὰ τὰ ἐκθέσουμε ἐδῶ σὲ λίγες γραμμές.

Πρῶτα πρῶτα μποροῦμε νὰ ρυθμίσουμε τὴν κατανάλωση μὲ δελτία. Ὁ τρόπος αὐτὸς εἶναι ὁ πιὸ ἀπλός, ἔχει ὅμως βασικὰ μειονεκτήματα. Ὁ καταναλωτὴς δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα τῆς ἐκλογῆς. Ὄταν μάλιστα τὰ δελτία ἐπεκτείνονται σὲ ὅλα τὰ εἶδη ποὺ ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἀνάγκη, τότε τὸ σύστημα αὐτὸ γίνεται πολὺπλοκο καὶ ἀνεφάρμοστο (π.χ. βιβλία, ὑφάσματα κλπ.). Ἐφαρμόστηκε στὴ Ρωσσία κατὰ τὴν πρώτη περίοδο τοῦ κομμουνισμοῦ, γιὰ πολὺ λίγο ὅμως διάστημα, γιὰτὶ παρουσίαζε σοβαρὰ μειονεκτήματα. Εἶναι σύστημα ποὺ ἡ ἐφαρμογὴ του μόνον ἀνάγκη σὲ πολεμικὲς ἐποχὲς δικαιολογεῖται.

Ἐνας ἄλλος τρόπος εἶναι νὰ ἐνεργηθῇ μὴ ἐρευνα μεταξὺ τῶν καταναλωτῶν γιὰ τὶς προτιμήσεις τους ὥστε νὰ ἔχουμε ὠρισμένα στοιχεῖα γιὰ τὸ εἶδος, τὴν ποιότητα, τὸν τύπο τῶν προϊόντων ποὺ θὰ ἤθελε ἕνας μεγάλος ἀριθμὸς καταναλωτῶν. Ἀλλὰ καὶ τὸ σύστημα αὐτὸ δὲν ἔμεινε ὁδηγεῖ σὲ θετικὰ ἀποτελέσματα. Γιὰ νὰ ἐκλέξη ὁ καταναλωτὴς πρέπει νὰ ξέρη τὸ κόστος τῆς παραγωγῆς καὶ νὰ κἀνῃ σύγκριση. Στὸ σύστημα αὐτὸ παραμερίζεται τὸ στοιχεῖο τῆς στενότητος, τῆς σπανιότητος. Γιὰτὶ ἂν

ζητήσουμε από το λαό να μᾶς φανερώση τις προτιμήσεις του, ανεξάρτητα από το εισόδημά του. Θά ζητούσε άγαθα που δέν θά ἦτανε ποτέ σέ θέση τὸ Κράτος νά τὰ παράγη.

Ὑποστήριξαν μερικοὶ πὼς τὰ ἐλαττώματα τῆς μεθόδου αὐτῆς θά μπορούσαν νά διορθωθοῦν μὲ τὴν ὕπαρξη ἑνὸς εἰδικοῦ ἀντιπροσωπευτικοῦ σώματος, πού θά λάβαινε ὑπεύθυνα ἀποφάσεις καὶ θά μπορούσε νά προσαρμόση τὴν προσφορὰ μὲ τὴ ζήτηση. Αὐτὸ φυσικὰ προϋποθέτει πὼς ἓνα τέτοιο σῶμα θά εἶχε ὅλες τις εἰδικότητες (διαιτολόγους, γιατροὺς κλπ.) γιὰ νά ὑποδείξουν τις ἐπιστημονικὰ ὀρθότερες γνώμες. Ἄλλὰ καὶ τὸ σύστημα αὐτὸ ἔχει μειονεκτήματα. Οἱ διαιτολόγοι μπορεῖ βέβαια νά καταρτίσουν διαιτολόγια, ἀλλ' αὐτὰ πρέπει νά εἶναι ἑναρμονισμένα μὲ τὸ εἰσόδημα τοῦ καθενός. Τὸ ἀντιπροσωπευτικὸ σῶμα εἶναι χρήσιμο, ἀλλὰ γιὰ νά καθοριστοῦν, οἱ συλλογικὲς ἀνάγκες καὶ ὄχι οἱ ἰδιωτικὲς.

Τὸ καλύτερο σύστημα εἶναι ἐκεῖνο πού ἐπιτρέπει στὸν καταναλωτὴ νά ἔχη τὴ μεγαλύτερη ἐλευθερία ἐκλογῆς στὴν κατανάλωσή του, χωρὶς φυσικὰ αὐτὸ νά γίνεται εἰς βᾶρος τῶν ἀναγκῶν τῶν ἄλλων καταναλωτῶν καταβάλλοντας τὴν τιμὴ πού ἐξισώνει τὴν προσφορὰ μὲ τὴ ζήτηση. Τὸ σύστημα αὐτό, πού βασίζεται στὸ μηχανισμό τῶν τιμῶν, ἔχει δυὸ μεγάλα προτερήματα :

α) Ἐπιτρέπει στὸν κάθε καταναλωτὴ νά συγκρίνη τὰ διάφορα προϊόντα, παίρνοντας ὑπ' ὄψη καὶ τὸν παράγοντα τῆς στενότητος, πού ἐξωτερικεύεται στὶς τιμές, καὶ

β) Ἐπιτρέπει τὴν κατανομὴ τῶν διαθεσίμων εἰδῶν, πού ἀποτελοῦν τὴν προσφορὰ, σύμφωνα μὲ τις ἐκτιμήσεις τῶν καταναλωτῶν, ὡς πρὸς τὸ ἐπεῖγον τῶν ἀναγκῶν τους, πού τελικὰ καθορίζεται ἀπὸ τὸ εἰσόδημα πού διαθέτει ὁ καθένας. Ἀκόμα ἔχει τὸ προσόν ὅτι μᾶς δείχνει ποιά εἶδη ἀξίζει τὸν κόπο νά παράγουνται. Ἡ ἀπόκτηση τῶν ἀγα-

θών αούτων γίνεται με την καταβολή χρήματος, που αντιπροσωπεύει τὸ εἰσόδημα τῆς ἐργασίας τοῦ καθενός.

Ἔτσι με τὸ σύστημα τῶν τιμῶν, κάθε καταναλωτῆς θὰ μπορῆ νὰ βρῖσκη στὴν ἀγορὰ τὰ εἶδη που χρειάζεται, καταβάλλοντας τις χρηματικές ἀξίες που ἀπαιτοῦνται, καὶ θὰ ἔχη καὶ τὴν ἐλευθερία ἐκλογῆς. Ἰσχύει, με ἄλλα λόγια, καὶ στὴ σοσιαλιστική οἰκονομία γιὰ τὴ ρύθμιση τῆς καταναλώσεως ὅ,τι ἰσχύει καὶ στὴν κεφαλαιοκρατική.

Ἄλλὰ τότε μπορεῖ κάποιος νὰ ρωτήση: Κατὰ τί διαφέρει, τούλάχιστο στὸ σημεῖο αὐτό, ὁ σοσιαλισμὸς ἀπὸ τὸν κεφαλαιοκρατισμὸ, ἀφοῦ καὶ τὰ δύο αὐτὰ κοινωνικά συστήματα βασίζονται στὴ λειτουργία τῶν τιμῶν;

Καὶ ὅμως ὑπάρχει καὶ στὸ σημεῖο αὐτό σημαντική διαφορά. Ἡ διαφορά αὐτὴ βρῖσκεται στὸ ὅτι στὴν καπιταλιστική οἰκονομία τὸ εἰσόδημα διανέμεται, ὅπως εἶδαμε, σύμφωνα με τὴν ἀρχὴ τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς καὶ δημιουργεῖ μεγάλες ἀνισότητες στὴν ἀγοραστική δύναμη που διαθέτει ὁ καθένας. Ἔτσι ἡ ζήτηση κατευθύνεται ἀπὸ μιὰν ἄνιση διανομὴ τοῦ εἰσοδήματος, που ἐπιτρέπει ἀπὸ τὴ μιὰ στοὺς λίγους πλούσια ἀγοραστική δύναμη γιὰ τὴν ἀπόκτηση πολλῶν περιττῶν κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη στοὺς πολλοὺς ἓνα περιορισμένο εἰσόδημα, που δὲν τοὺς ἐξασφαλίζει μιὰ στοιχειώδη διαβίωση.

Καὶ στὴ σοσιαλιστική οἰκονομία ὑπάρχουν διαφορὲς στὴ διανομὴ τοῦ εἰσοδήματος, ὅπως θὰ δοῦμε εἰδικότερα στὸ σχετικὸ κεφάλαιο, ἀλλ' οἱ διαφορὲς αὐτὲς δὲν εἶναι τόσο σημαντικές ὥστε νὰ ταραξοῦν τὴν ἀρμονικὴ διάρθρωση τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς. Ἡ διανομὴ τοῦ εἰσοδήματος θὰ γίνεται με τέτοιο τρόπο, ὥστε ἡ ἐλευθερία, με τὸ σύστημα τῶν τιμῶν στὴν ἐκλογὴ τῆς καταναλώσεως νὰ συνεπάγεται μιὰ κατανομὴ στὶς παραγωγικὲς δυνάμεις σύμφωνη με τις ἀνάγκες τῶν καταναλωτῶν.

Ἔτσι καὶ στὴ σοσιαλιστική οἰκονομία τὰ ἀγαθὰ θὰ

προσφέρονται στην αγορά από τὸ Κράτος καὶ τοὺς κρατικούς ὀργανισμοὺς (κρατικά πρατήρια, συνεταιρισμοὺς κλπ.), ὅπου ὁ καθένας θὰ εἶναι ἐλεύθερος νὰ ἀγοράζη ἐκεῖνο ποὺ προτιμᾷ, καταβάλλοντας τὸ ἀντίτιμό του.

Μὲ τὸ μηχανισμό τῶν τιμῶν θὰ ἐπιφέρουμε τὴν ἰσορροπία μεταξὺ προσφορᾶς καὶ ζητήσεως. Ἄν οἱ τιμές εἶναι χαμηλότερες, ἀπὸ τὸ ὄριο τῆς ἰσορροπίας, θὰ ζητηθοῦν περισσότερα εἶδη ἀπὸ τὰ διαθέσιμα. Στὴν περίπτωση αὐτὴ τὰ κρατικά ὄργανα θὰ ὑψώσουν τὶς τιμές ὡς ὅτου φτάσουμε στὴν ἰσορροπία. Ἀντίθετα οἱ τιμές θὰ μειωθοῦν ὅταν βρίσκονται πάνω ἀπὸ τὸ σημεῖο ποὺ συναντᾶται ἡ προσφορά μὲ τὴ ζήτηση. Καὶ ἔτσι μὲ τὸ μηχανισμό τῶν τιμῶν θὰ προσαρμόζη τὸ Κράτος τὴν παραγωγή μὲ τὴν κατανάλωση, καλύτερα ἀπὸ τὸν ἰδιώτη ἐπιχειρηματία, γιατί θὰ εἶναι σὲ θέση νὰ ἔχη γνώση τοῦ συνόλου τῶν ἀναγκῶν, χωρὶς σπατάλη στὴ χρήση τῶν παραγωγικῶν μέσων, γιατί θὰ ὑπάρχει ἐνιαία διοίκηση, χωρὶς κίνδυνο «ὑπερπαραγωγῆς» ἢ «ὑποπαραγωγῆς», γιατί τὸ κρατικὸ σύστημα παραγωγῆς θὰ ἔχη μεγαλύτερη ἐλαστικότητα προσαρμογῆς ἀπὸ ὅ,τι μπορεῖ νὰ κατορθώση τὸ κεφαλαιοκρατικόν.

Δ. ΠΩΣ ΘΑ ΚΑΘΟΡΙΣΤΟΥΝ ΟΙ ΣΥΛΛΟΓΙΚΕΣ (ΚΡΑΤΙΚΕΣ) ΑΝΑΓΚΕΣ

Ὡς τώρα εἶδαμε πῶς θὰ ρυθμιστοῦν οἱ ἰδιωτικές ἀνάγκες. Μένει νὰ ἐξετάσουμε τὴν ἄλλη κατηγορία τῶν ἀναγκῶν, ποὺ ἀναφέρονται στὴν ὁλότητα εἴτε ἄμεσα εἴτε ἔμμεσα, δηλ. τὶς συλλογικὲς ἀνάγκες, ποὺ ἱκανοποιεῖ δωρεὰν τὸ Κράτος.

Στὸ σοσιαλιστικὸ Κράτος ἡ ἔκταση τῶν ἀναγκῶν αὐτῶν εἶναι πολὺ εὐρύτερη ἀπὸ ὅ,τι εἶναι στὸ ἀστικὸ Κράτος. Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς κυρίως συλλογικὲς ἀνάγκες, ποὺ ἀναπηδοῦν ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ συμβίωση καὶ ποὺ ἐξυπηρετεῖ κάθε ὀργανωμένο Κράτος, ὅπως εἶναι ἡ ἄμυνα τῆς

Χώρας, ἡ διατήρηση τῆς τάξεως, ἡ δημόσια ὑγεία, ἡ ὑδρευση, ὁ φωτισμός, ἡ ἐκπαίδευση, οἱ συγκοινωνίες κλπ., τὸ σοσιαλιστικὸ Κράτος παρέχει καὶ πρόσθετες ἄλλες ὑπηρεσίες καὶ ἀγαθὰ, ποὺ ἀποβλέπουν στὸ ἀνέβασμα τῆς εὐημερίας τοῦ λαοῦ. Ἔτσι στὶς συλλογικὲς ἀνάγκες μποροῦν νὰ περιληφθοῦν καὶ πολλὲς ἄλλες ἀνάγκες, ὅπως ἡ ἐξασφάλιση ἑνὸς ἐλάχιστου ὄριου διατροφῆς, ἡ κατοικία, μερικὰ εἶδη ἐνδυμασίας, ἀνάγκες δηλ. ποὺ σὲ στενὴ ἔννοια εἶναι ἀτομικὲς ἀνάγκες, ποὺ ἐπειδὴ εἶναι γενικὲς, κοινὲς ἀνάγκες καὶ ἀναφέρονται σ' ὅλες τὶς κοινωνικὲς τάξεις, μποροῦν καλύπτεται καὶ εὐκολώτερα νὰ ἰκανοποιηθοῦν ἀπὸ τὸ ὀργανωμένον Κράτος παρὰ ἀπὸ τὴν ἰδιωτικὴν πρωτοβουλία. Π. χ. μπορεῖ τὸ Κράτος νὰ δίνει γάλα καὶ φαγητὸ δωρεάν στοὺς μαθητὲς τῶν σχολείων, ψωμὶ καὶ ἄλλα γενικὰ (τυποποιημένα) εἶδη διατροφῆς, φαρμακευτικὰ εἶδη καὶ ἄλλα εἶδη ποὺ συνδέονται μὲ τὴν εὐημερία τοῦ συνόλου. Νὰ παρέχη ἀκόμα ὠρισμένες γενικὲς ὑπηρεσίες μὲ καταβολὴ μικρῆς μονάχα τιμῆς, π. χ. τοῦ νεροῦ, τοῦ φωτισμοῦ, τῶν δημοσίων θεαμάτων κλπ.

Χρειαζέται ὅμως πολλὴ προσοχὴ στὰ εἶδη ποὺ θὰ κρινη σκόπιμον νὰ δίνει τὸ Κράτος. Πρέπει νὰ τηροῦνται ὠρισμένες βασικὲς ἀρχές, γιατί διαφορετικὰ ἡ πολιτικὴ αὐτὴ θὰ εἶναι ἀντιοικονομικὴ. Οἱ ἀρχές αὐτὲς εἶναι κατὰ τὸν Dickinson:

α) Ὅτι τὸ εἶδος ποὺ θὰ παρέχεται ἀπὸ τὸ Κράτος πρέπει νὰ εἶναι τέτοιο ὥστε καθὼς θ' αὐξάνη τὴν κατανάλωσή του, νὰ ἔχη ὡς ἀποτέλεσμα ὠφέλεια γιὰ τὸ κοινωνικὸ σύνολο.

β) Νὰ εἶναι τέτοια ἡ φύση του ὥστε νὰ ἀποκλείεται σπάταλη χρῆση του σὲ περίπτωσιν ποὺ θὰ δινότανε δωρεάν.

γ) Δὲν πρέπει νὰ βρίσκειται σὲ ἄμεση σχέση (ἀνταγωνισμὸ) μὲ ἄλλα εἶδη ποὺ θὰ παρέχονται στὴν ἐλεύθερη ἀγορά.

Ἔτσι εἶδη γενικὰ καὶ ὄχι εἰδικευμένα, ποὺ ἀναφέρον-

ται στο σύνολο μπορούν να παρέχονται από το Κράτος ή δωρεάν ή με τιμή χαμηλότερη του κόστους.

Το σοσιαλιστικό κράτος παρέχει ακόμα και *ίκανο-ποιήσεις* *άνωτερου βαθμού*, εξυπηρετεί με άλλα λόγια *έκπολιτιστικές* *ανάγκες*. Είναι γενικές *ικανοποιήσεις*, που δεν μπορεί να διαιρεθούν ή να διαβαθμισθούν μεταξύ των ιδιωτών και που πρέπει να απολαυβάνουν στην ίδια έκταση *όλοι ή κανένας*. Είναι τα γενικότερα αγαθά, που παρέχει μια οργανωμένη κοινωνία. Είναι π.χ. η εξασφάλιση *έργασίας* *σ' όλους* τους ανθρώπους, είναι η δημιουργία *ΐσων όρων* σταδιοδρομίας για όλους, η *ανάτροφη* και η *έκπαίδευση* των παιδιών, η *έξασφάλιση* ενός κατώτατου *είσοδήματος*, η *σταθερότητα* των κοινωνικών σχέσεων κλπ. "Όλα αυτά είναι μέτρα γενικά, που πρέπει ν' αναφέρονται στο σύνολο και μόνο. Τα πολιτιστικά αυτά αγαθά και στη γενική αυτή έκταση *μόναχα* το σοσιαλιστικό Κράτος μπορεί να εξασφαλίση.

Το *μέγεθος* των αναγκών που θα ικανοποιήση το Κράτος, δηλαδή ποιές και σε ποιά έκταση θα ικανοποιούνται συλλογικές *ανάγκες*, θα καθορίζεται από την οργανωμένη *ολότητα* και τα *όργανά* της. Η Κυβέρνηση, τα αντιπροσωπευτικά σώματα, τα ειδικά συμβούλια, ή κοινή γνώμη, όλα αυτά τα όργανα με κοινή συνεργασία θα καθορίζουν τη σχέση μεταξύ συλλογικών και ιδιωτικών αναγκών, που πρέπει να είναι σχέση *άρμονη*, γιατί *μόναχα* τότε θα πραγματοποιήσουμε τη μέγιστη *ώφέλεια* για το κοινωνικό σύνολο. Και οί διάφορες κρατικές δαπάνες πρέπει να κατανέμονται μεταξύ τους κατά τόν κοινωνικά σκοπιμότερο τρόπο. Θα προηγούνται οί κοινωνικά *πιό χρήσιμες* δαπάνες και έτσι *βαθμιαία* ή κρατική δράση θα *έπείκτεινεται* και στους τομείς εκείνους όπου η συμβολή της θα είναι κοινωνικά *χρήσιμη*. Το Κράτος μπορεί ακόμα να παρέχη και μέσα *άνεσεως* γενικότερου χαρακτήρος (ταξίδια, παροχή *χρήσιμης* φιλολογίας, *θεάματα* *έν γένει*) ζη

τώντας ἓνα τμήμα τῆς δαπάνης ἀπὸ κεῖνον ποῦ θὰ κάνη χρῆση καὶ καλύπτοντας τὸ ὑπόλοιπο εἰς βάρος τοῦ κρατικοῦ προϋπολογισμοῦ.

Ε. ΤΑ ΚΡΑΤΙΚΑ ΕΣΟΔΑ ΚΑΙ Η ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Καὶ τώρα ἀναπηδᾷ τὸ πρόβλημα τῆς ἐξευρέσεως τῶν πόρων γιὰ τὴν κάλυψη τῶν κρατικῶν δαπανῶν.

Στὴν ἀτομιστικὴ ὀργάνωση τὸ πρόβλημα αὐτὸ ἀντιμετωπίζεται μὲ τὴν ἀναγκαστικὴ ἀφαίρεση ἑνὸς τμήματος τοῦ εἰσοδήματος μέσον τῆς φορολογίας. Τὰ 9]10 καὶ πλέον τῶν τακτικῶν ἐσόδων προέρχονται ἀπὸ κάθε εἶδος φόρους. Τὸ ὑπόλοιπο, ποῦ ἄλλως τε διαφέρει κατὰ χώρες, καλύπτεται ἀπὸ τὰ ἔσοδα ποῦ ἔχει ἀπ' εὐθείας τὸ Κράτος ἀπὸ τὶς δικές του ἐπιχειρήσεις (σιδηροδρόμους, ταχυδρομεῖα, μεταλλεῖα κλπ.). Τὰ ἔκτακτα ἔσοδα ποῦ ἔχουν γιὰ σκοπὸ νὰ καλύψουν τὶς παραγωγικὲς δαπάνες (παραγωγικὰ ἔργα, ἀποξηραντικὰ κλπ.) καλύπτονται μὲ δάνεια.

Στὴ σοσιαλιστικὴ οἰκονομία ἡ σύνθεση τοῦ προϋπολογισμοῦ εἶναι διαφορετικὴ. Ἡ φορολογία δὲν ἀποτελεῖ πιά τὴ βάση τῶν ἐσόδων. Ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ σοσιαλιστικοῦ Κράτους βασίζεται σὲ μιὰ γενικὴ ἐπιβάρυνση—ἓνα εἶδος γενικοῦ φόρου—τοῦ κοινωνικοῦ προϊόντος. Στὸ γενικὸ κόστος τῆς παραγωγῆς συνυπολογίζεται καὶ ἡ δαπάνη γιὰ τὴν ἱκανοποίηση τῶν ἀναγκῶν τῆς ὀλότητος. Ἐφ' ὅσον ἡ παραγωγή ἀνήκει στὸ Κράτος καὶ τὸ Κράτος εἶναι ποῦ ρυθμίζει τὶς τιμές, θὰ πρέπει, ὅταν ὑπολογίζει τὰ ἔξοδα τῆς παραγωγῆς, νὰ προσθέτῃ καὶ τὴν κοινωνικὴ αὐτὴ ἐπιβάρυνση.

Ἐφ' ὅσον ὅμως ἡ σοσιαλιστικὴ οἰκονομία ποῦ δεχτήκαμε βασίζεται στὴν ἐλευθερία τῆς ἐργασίας, στὴν ἐλευθερία τῆς καταναλώσεως, στὸ διαφορισμὸ τῶν ἀμοιβῶν, στὴ διατήρηση τῆς μικρῆς ἰδιοκτησίας καὶ τῆς μικρῆς

ἐπιχειρήσεως, ἡ φορολογικὴ πολιτικὴ ἔχει σημαντικὸ πεδίο δράσεως. Ὡς ὅτου μάλιστα, ὀλοκληρωθεῖ ἡ μετάβαση ἀπὸ τὴν καταπιταλιστικὴν εἰς τὴν σοσιαλιστικὴν οἰκονομίαν, ὁ ρόλος τῆς φορολογίας εἶναι μεγάλης σημασίας, εἶναι ῥόλος κοινωνικοποιοῦσεως τῆς οἰκονομίας.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας ἡ ἀποστολὴ τῆς φορολογίας εἶναι κοινωνικοπολιτικὴ, νὰ περιορίζῃ δηλαδὴ τὶς τυχόν ὑπάρχουσες σημαντικὰς ἀνισότητες εἰς τὴν διανομὴν τοῦ εἰσοδήματος, καὶ ἀποστολὴ κοινωνικοῦ ἐλέγχου, νὰ περιορίζῃ μὲ τὴν βαρεῖαν καὶ προοδευτικὴν ἐπιβάρυνσιν ἐκεῖνες τὶς οἰκονομικὰς ἐκδηλώσεις, ποὺ δὲν εἶναι κοινωνικὰ οὔτε χρησιμὰς οὔτε σκόπιμας.

Γιὰ νὰ σχηματίσῃ κανένας μιὰ ἰδέαν πῶς μποροῦν νὰ διαμορφωθοῦν οἱ σχέσεις τῶν διαφόρων ἐσόδων ἑνὸς σοσιαλιστικοῦ Κράτους, θὰ σημειώσωμε τὶς μεταξὺ τῶν ἀναλογίαις εἰς τὸ ρωσσικὸ προὔπολογισμὸν γιὰ τὸ οἰκονομικὸ ἔτος 1929—30. Τὰ στοιχεῖα αὐτὰ τὰ παίρνουμε ἀπὸ μιὰ εἰδικὴ ἐργασία τοῦ γερμανοῦ G. Dobbert, *der Zentralismus in der Finanzverfassung der U. D. S. S. R.*, Jena 1930 σελ. 33.

Ἔσοδα	Ἀναλογία εἰς τὸ σύνολον
I. Ἀπό φόρους	46,3 %
ἤτοι:	
ἀμέσους	22,6 %
ἐμμέσους	22,3 %
τέλη	1,4 %
II. Ἀπὸ τὰ ἴδια ἔσοδα	41,4 %
ἤτοι:	
Βιομηχανία, ἐμπόριον καὶ Τράπεζαι	9,9 %
Ταχυδρομεῖα	2,2 %
Σιδηρόδρομοι	24,1 %
III. Ἀπὸ δάνεια	11,5 %
IV. Διάφορα	0,8 %
	<hr/>
	100,0 %

Οι αριθμοί που αναφέραμε πιο πάνω άφοροῦν μιὰ περίοδο, ὅπου δὲν εἶχε γίνει ἀκόμα ἀπόλυτη κοινωνικοποίηση τῆς οἰκονομίας. Ὑπάρχουν ἀκόμα, δίπλα στίς κρατικές, καὶ ἰδιωτικές ἐπιχειρήσεις πού ἐπιβαρύνονται περισσότερο ἀπὸ τίς πρῶτες καὶ ὅπου ἡ φορολογικὴ πολιτικὴ ἀσκεῖ τὸν κοινωνικοπολιτικὸ τῆς ρόλο. Οἱ ἔμμεσοι φόροι ἐξακολουθοῦν καὶ στὴ Ρωσσία ἀκόμα νὰ παίζουν σημαντικὸ ρόλο, ἂν καὶ καταβάλλεται προσπάθεια περιορισμοῦ των καὶ μετατοπίσεώς των σὲ εἴδη πού δὲν ἐξυπηρετοῦν βασικὲς ἀνάγκες. Ἀπὸ τὸ 1935 καὶ ὕστερα, ὅπου ἔχει ὀλοκληρωθῆ ἡ κοινωνικοποίηση τῆς οἰκονομίας, οἱ παραπάνω σχέσεις θὰ ἔχουν σημαντικὰ μεταβληθῆ. Δυστυχῶς δὲν ἔχουμε νεώτερα στατιστικὰ στοιχεῖα.

6. Η ΔΙΑΝΟΜΗ ΤΟΥ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ

A. ΠΩΣ ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΓΕΝΙΚΑ ΤΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ

Είδαμε πώς κανονίζεται ή κατανάλωση και πώς προσαρμόζεται στις ανάγκες της ή παραγωγή. Τα αγαθά που παράγονται προορίζονται για να διανεμηθούν στα άτομα που αποτελούν την κοινωνία. Αυτόν τον τρόπο της διανομής των αγαθών, δηλαδή του κοινωνικού προϊόντος, που όταν το εκφράζουμε σε χρήμα το ονομάζουμε **έθνικόν εισόδημα**, θα εξετάσουμε στο νέο αυτό κεφάλαιο.

Στήν άτομιστική οργάνωση το πρόβλημα της διανομής του εισοδήματος είναι ζήτημα σχηματισμού των τιμών των υπηρεσιών που παρέχουν τα παραγωγικά μέσα. Είναι δε οι τιμές για τα παραγωγικά μέσα: ο μισθός για την εργασία, ή έγγειος πρόσοδος για τη χρησιμοποίηση του έδαφους, ο τόκος για το κεφάλαιο και το επιχειρηματικό κέρδος, που αποτελεί τη διαφορά μεταξύ τιμής κόστους και τιμής πωλήσεως.

Ο σοσιαλισμός αναγνωρίζει, βασικά, μονάχα το εισόδημα που προέρχεται από εργασία. Το εισόδημα που προέρχεται από τη μεγάλη ατομική ιδιοκτησία θέλει να το καταργήσει. Ο τόκος, ή έγγειος πρόσοδος και το επιχειρηματικό κέρδος, που αποτελούν στην καπιταλιστική οικονομία το ιδιωτικό εισόδημα, στη σοσιαλιστική οικονομία ανήκουν όλα στο Κράτος, αφού το Κράτος είναι ο ιδιοκτήτης και ο διαχειριστής των μεγάλων παραγωγικών μέσων. Γι' αυτό ο σοσιαλισμός χαρακτηρίζεται συνήθως ως το «Κράτος της εργασίας».

Το σύνολο του κοινωνικού προϊόντος, αυτό το περισσευμα που απομένει στο Κράτος κάθε χρόνο μετά την αφαίρεση των εξόδων παραγωγής, δέν πρόκειται όλόκληρο να καταναλωθῆ. Ένα τμήμα του πρέπει να χρησιμοποι-

ηθῆ γιὰ τὴν ἀναπαραγωγὴν. Γιὰ τὰ νέα παραγωγικὰ μέσα δηλαδή πού χρειάζονται, ὥστε ἡ παραγωγή νὰ μπορῆ ν' ἀνταποκριθῆ στὶς νέες αὐξημένες ἀνάγκες γιὰ τὸ νέο κάθε φορά πληθυσμὸ πού περισσεύει χρόνο μὲ τὸ χρόνο καὶ γιὰ τὴν ποιοτικὴ βελτίωση τῆς παραγωγῆς. Εἶναι σὰ νὰ λέμε ἡ λειτουργία πού κάνει ἡ ἀποταμίευση στὴν ἀτομιστικὴ ὀργάνωση. Τὸ σοσιαλιστικὸ Κράτος πρέπει αὐτὸ μόνο του νὰ φροντίσῃ, ὅπως εἶπαμε καὶ σὲ ἄλλο μέρος τῆς μελέτης αὐτῆς, γιὰ τὴν ἀνανέωση καὶ ἐπέκταση τῶν παραγωγικῶν μέσων. Πρέπει ἐπομένως νὰ παρακρατήσῃ ἕνα τμῆμα ἀπὸ τὸ ἐθνικὸ εἰσόδημα γι' αὐτὸν εἰδικὰ τὸ σκοπὸ. Ἡ ἰδιωτικὴ ἀποταμίευση εἶναι περιορισμένη καὶ πρέπει ν' ἀναπληρωθῆ ἀπὸ τὴν κρατικὴν.

Εἶναι δὲ ἡ λειτουργία αὐτὴ μιὰ ἀπὸ τὶς κυριώτερες τοῦ σοσιαλιστικοῦ Κράτους. Τὸ Κράτος μὲ τὶς ἐπιτελικὲς του ὑπηρεσίες θὰ κατανεῖμῃ τὶς παραγωγικὰς δυνάμεις μεταξὺ τῶν ἀναγκῶν τοῦ παρόντος καὶ τῶν ἀναγκῶν τοῦ μέλλοντος. Θὰ καθορίσῃ μὲ ἄλλα λόγια τί τμῆμα ἀπὸ τὸ ἐθνικὸ εἰσόδημα θὰ χρησιμοποιηθῆ γιὰ τὴν καταναλώσῃ καὶ τί τμῆμα γιὰ τὴν ἐπένδωση.

Τὸ ὑπόλοιπο μέρος, πού θὰ μείνῃ μετὰ τὴν ἐπένδωση, πού εἶναι καὶ τὸ μεγαλύτερο, πρέπει νὰ διατεθῆ γιὰ τὴν ἱκανοποίηση τῶν συλλογικῶν καὶ τῶν ἀτομικῶν ἀναγκῶν. Ἡ διανομὴ αὐτὴ πρέπει νὰ γίνεται, ὅπως εἶπαμε πιὸ πάνω, μὲ τὸν ἀρμονικώτερο τρόπο, ὥστε νὰ ἐξασφαλίζεται ἡ μεγαλύτερη ὠφέλεια γιὰ τὸ κοινωνικὸ σύνολο. Οἱ πρῶτες, οἱ συλλογικὲς ἀνάγκες, θὰ ἱκανοποιῶνται ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὸ Κράτος. Οἱ δεύτερες, οἱ ἀτομικὲς ἀνάγκες, θὰ ἱκανοποιῶνται στὴν ἐλεύθερη ἀγορὰ μὲ τὸ μηχανισμό τῶν τιμῶν.

Γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ πετύχουμε σταθερὸ ἐπίπεδο τιμῶν στὴν ἐλεύθερη ἀγορὰ, πρέπει τὸ σύνολο τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως τῶν ἰδιωτῶν, δηλαδή τὸ σύνολο τῶν εἰσοδημάτων πού θὰ διανεμηθοῦν μέσα σ' ἕνα ὠρισμένο χρό-

νικό διάστημα, ἄς ποῦμε μέσα σ' ἓνα χρόνο, νὰ εἶναι ἴσο με τὸ σύνολο τοῦ ποσοῦ τῶν τιμῶν τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν ὑπηρεσιῶν ποὺ θὰ προσφέρονται γιὰ κατανάλωση στὴν ἴδια χρονικὴ περίοδο. Ἐὰν δὲν συμβῆ αὐτὸ δὲν ἔχουμε ἰσορροπία προσφορᾶς καὶ ζητήσεως, δὲν ἔχουμε σταθερότητα τιμῶν.

B. ΠΟΙΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΔΙΑΝΟΜΗΣ ΜΠΟΡΟΥΝ ΝΑ ΕΦΑΡΜΟΣΤΟΥΝ

Ἐὰς δοῦμε, τώρα, μὲ ποιὸν τρόπο εἶναι δυνατὸ νὰ διανεμηθοῦν τὰ εἰσοδήματα στὰ διάφορα ἄτομα - μέλη τῆς κοινωνίας μέσα στὴ σοσιαλιστικὴ οἰκονομία.

Ἐπὶ τούτῳ, φυσικά, πολλὰ συστήματα διανομῆς. Τὰ κυριώτερα εἶναι τὰ ἑξῆς τέσσερα :

Πρῶτο : τὸ σύστημα τῆς ἴσης διανομῆς τοῦ εἰσοδήματος σ' ὅλα τὰ ἄτομα.

Δεύτερο : τὸ σύστημα τῆς διανομῆς τοῦ εἰσοδήματος ἀνάλογα μὲ τὶς ἀνάγκες τοῦ καθενός.

Τρίτο : τὸ σύστημα τῆς ἀμοιβῆς τοῦ καθενός σύμφωνα μὲ τὴν οἰκονομικὴ ἀξία τῆς ἐργασίας ποὺ προσφέρει.

Τέταρτο : τὸ μικτὸ σύστημα, ποὺ βασίζεται σὲ συνδυασμὸ τῶν προηγουμένων συστημάτων.

Ἐὰν δοῦμε πῶς θὰ παρουσιάζεται στὴν ἐφαρμογὴ τὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ τὰ συστήματα.

Τὸ νὰ μοιράσουμε τὸ εἰσόδημα μὲ ἀπόλυτη ἰσότητα σὲ κάθε ἄτομο εἶναι ἴσως κάτι ποὺ θὰ ἱκανοποιούσε φυσικὰ τὸ βαθύτερο αἶσθημα τῆς δικαιοσύνης, ὅμως μιὰ τέτοια διανομὴ θὰ ὠδηγοῦσε τελικὰ σὲ ἀνισότητα, ἐκτὸς τοῦ ὅτι εἶναι ἀπραγματοποίητη στὴν ἐφαρμογὴ τῆς, καθὼς θὰ δοῦμε πρὶν κατωτέρω. Γιατὶ ἐφαρμογὴ τοῦ ἴδιο ἴσου μέτρου σὲ διάφορα πρόσωπα, ποὺ βέβαια δὲν εἶναι ὅμοια καὶ ἴσα μεταξὺ τους, καταλήγει, ὅπως παρατηρεῖ ὁ Μάρξ, «στὴν παραβίαση τῆς ἰσότητος καὶ εἶναι ἀδικία». Γιατὶ «οἱ διάφο-

ροι άνθρωποι δὲν εἶναι, προσθέτει, ὅμοιοι μεταξύ τους. Ὁ ἓνας εἶναι δυνατός, ὁ ἄλλος ἀδύνατος, ὁ ἓνας παντρεμένος, ὁ ἄλλος ὄχι, ὁ ἓνας ἔχει πολλά παιδιά, ὁ ἄλλος λιγώτερα καὶ οὕτω καθεξῆς. Μὲ τὴν ἴση ἐργασία καὶ συνεπῶς μὲ τὸ ἴσο μερίδιο στὰ παραγόμενα καταναλωτικὰ εἶδη ὁ ἓνας θὰ παίρνη πραγματικὰ περισσότερο ἀπὸ τὸν ἄλλο καὶ θὰ γίνεταί πιὸ πλούσιος. "Ἐτσι, τὰ δικαίωματα ἀντὶ νὰ εἶναι ἴσα γίνονται ἄνισα».

Πρέπει, ἐπομένως, νὰ πάρουμε ὑπ' ὄψη καὶ τὶς ἀνάγκες τοῦ καθενός. Τὸ σύστημα δηλαδὴ ποὺ ἐφαρμόζεται στὸν ὀλοκληρωμένο κομμουνισμό. Ὁ Cabet εἶναι ἀπὸ τοὺς πρώτους ποὺ διειτύπωσε τὴν ἀρχὴ «A chacun suivant ses besoins, de chacun suivant ses forces», δηλαδὴ «ὁ καθένας ἀνάλογα μὲ τὶς ἀνάγκες του, ὁ καθένας ἀνάλογα μὲ τὶς ἰκανότητές του». Τὴν ἀρχὴ αὐτὴ ἀργότερα τὴν ἐπαναλαμβάνει ὁ Louis Blanc λέγοντας «Chacun produira selon ses facultés et consomera selon ses besoins», δηλαδὴ «ὁ καθένας θὰ παράγῃ ἀνάλογα μὲ τὴν ἰκανότητά του, θὰ παίρνη ἀνάλογα μὲ τὶς ἀνάγκες του». Ἀλλὰ ὁ Μάριξ, ποὺ εἶναι ἀρκετὰ ρεαλιστής, παρατηρεῖ πολὺ σωστά, πὼς ἡ ἀρχὴ αὐτὴ δὲν μπορεῖ νὰ πραγματοποιηθῇ στὴν πρώτη φάση τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας, παρὰ μόνο στὴν ἀνώτερή της φάση, «ὅταν ἡ ἐργασία δὲν θὰ εἶναι πιά ἓνα μέσο διατηρήσεως τῆς ζωῆς, ἀλλὰ θὰ γίνῃ μιὰ ἀπὸ τὶς πρώτες ἀνάγκες τῆς ζωῆς». Τότε μόνον, προσθέτει, ὅταν μὲ τὴ γενικὴ ἀνάπτυξη τοῦ ἀτόμου θὰ ὀριμάσουν μαζί καὶ οἱ παραγωγικὲς ἰκανότητες καὶ ὅλες οἱ δυνάμεις τοῦ κοινωνικοῦ πλούτου θὰ κυλοῦν σὰν ἓνας χεῖμαρρος ἀένας, μόνο τότε θὰ μπορούσαμε νὰ βγοῦμε ἔξω ἀπὸ τοὺς στενοὺς ὀρίζοντες τῶν ἀστικῶν νόμων, μόνο τότε θὰ μπορέσῃ νὰ γράψῃ ἡ κοινωνία στὸ λάβαρό της «ὁ καθένας ἀνάλογα μὲ τὶς ἰκανότητές του, στὸν καθέναν ἀνάλογα μὲ τὶς ἀνάγκες του».

Καί τὰ δύο ὁμοίως αὐτὰ συστήματα, τόσο τὸ σύστημα τῆς ἴσης διανομῆς τοῦ εἰσοδήματος ὅσο καὶ τὸ σύστημα τῆς διανομῆς ἀνάλογα μὲ τις ἀνάγκες, εἶναι συστήματα ἀπραγματοποίητα καὶ μὲ σοβαρὰ μειονεκτήματα. Εἶναι δηλαδή κυρίως συστήματα ἀντιοικονομικά. Ἀφαιροῦν ἀπὸ τὸ Κράτος τὴν εὐχέρεια νὰ ρυθμίζῃ τὴν προσφορὰ τῆς ἐργασίας στοὺς διάφορους κλάδους μὲ τὸ διαφορισμὸ τῆς ἀμοιβῆς.

Ὅταν δὲν ὑπάρχη διαφορισμὸς τοῦ ἐργατικοῦ εἰσοδήματος, κί' ἔχουμε ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἐλευθερία στὴν ἐκλογή τῆς ἐργασίας, τὸ ἀποτέλεσμα θὰ εἶναι ἡ ἔλλειψη ἐργασίας σὲ ὠρισμένους κλάδους καὶ ἡ ὑπεραφθονία σ' ἄλλους. Ὅλοι θὰ ζητοῦν τις ἐργασίες τις πρὸ ἀναπαυτικῆς καὶ κανέννας δὲν θὰ θέλη ν' ἀσχολῆται μὲ τις λεγόμενες «βάνουσες» καὶ κοπιαστικῆς ἐργασίες, ἀφοῦ ἀπὸ τῆ μιᾶ ἢ ἐκλογή τῆς ἐργασίας θὰ εἶναι ἐλεύθερη κί' ἀπὸ τὴν ἄλλη ἴδια ἢ ἀμοιβή. Ἄν πάλι καταργήσουμε τὴν ἐλευθερία τῆς ἐκλογῆς τῆς ἐργασίας, τότε θὰ στερηθοῦμε ἓνα ἀπὸ τὰ κυριώτερα οἰκονομικὰ ἀγαθὰ τοῦ σοσιαλισμοῦ, τὴν οἰκονομικὴ ἐλευθερία τοῦ ἐργαζόμενου.

Ἡ ἀναγκαστικὴ ἐργασία, ποὺ εἶναι συνέπεια τοῦ συστήματος τῆς ἴσης διανομῆς τοῦ εἰσοδήματος κί' ἐφαρμόζεται μονάχα στὰ κομμουνιστικὰ καθεστῶτα, δὲν ἔχει ἀποδοτικὰ ἀποτελέσματα, γιατί ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐξαφάνιση κάθε ἐλευθερίας τοῦ ἀτόμου δημιουργεῖ, ἀναπόφευχτα, διαφυγῆς καὶ καταστρατηγήσεις. Δὲν λογαριάζεται ἡ ἱκανότητα τοῦ ἐργάτη καὶ δὲν χρησιμοποιεῖται ὁ καθένας ἐκεῖ ποὺ εἶναι περισσότερο χρήσιμος. Στὴ Σοβιετικὴ Ρωσία, ποὺ στὴν ἀρχὴ ἐφαρμόστηκε αὐτὸ τὸ σύστημα, γρήγορα παραμερίστηκε. Τὸ νὰ προπαγανδίσουμε τὴν ἐργασία σὰν ἓνα ἀνώτερο καθῆκον δὲν φέρνει δυστυχῶς παρὰ περιορισμένα ἀποτελέσματα. Ἴσως βέβαια μιὰ μέρα νὰ φτάσουν οἱ ἄνθρωποι σὲ τόσο ψηλὸ σημεῖο πολιτισμοῦ, ὥστε νὰ πᾶμε τότε καὶ στὴν ἀπόλυτη κί' οὐσιαστικὴ ἰσότητα. Ἀλλά

πότε θά γίνη αὐτό καί «μέ ποιὰ πραχτικά μέσα θά προχωρήση ή ἀνθρωπότητα στὸν ἀνώτερο αὐτὸ σκοπὸ, αὐτὸ —ὅπως παραδέχεται καί ὁ Λένιν—δὲν τὸ ξέρουμε οὔτε μποροῦμε νὰ τὸ ξέρουμε».

Καί ἔτσι ἐρχόμεθα στὸ τρίτο σύστημα, ποὺ εἶναι καί τὸ μόνο χρήσιμο καί ἀποδοτικό. Σ' αὐτὸ ή ἀμοιβή τοῦ κάθε ἐργαζόμενου καθορίζεται ἀνάλογα μέ τήν οίκονομική ἀξία τῆς ἐργασίας του. Ὁ ἐργάτης παίρνει γιά τίς ὑπηρεσίες του ἕνα ὠρισμένο εἰσόδημα—τήν ἀμοιβή του—ποὺ κυμαίνεται ἀνάλογα μέ τήν ὑπάρχουσα ζήτηση ἐργασίας. Ἡ ἀμοιβή αὐτή ἀντιστοιχεῖ στήν οίκονομική ἀξία τῶν ὑπηρεσιῶν του. Τὸ σύστημα αὐτὸ ἀπλοποιεῖ ὅλα τὰ προβλήματα ποὺ συνδέονται μέ τήν ὀργάνωση τῆς ἐργασίας, ὅπως εἶναι ή εὔρεση ἐργατῶν, ή μεταφορά τῶν ἀπὸ κλάδο σέ κλάδο, καθὼς καί πάρα πολλά ἄλλα σχετικὰ ζητήματα.

Μέ τὸ σύστημα αὐτὸ ἐναρμονίζεται καί ή κατανομή τῆς ἐργασίας σύμφωνα μέ τίς οίκονομικές ἀνάγκες τῆς κοινωνίας. Ἐκεῖ ποὺ θά χρειάζεται ἐργασία, θά ὑψώνονται τὰ ἡμερομίσθια, ἐκεῖ ποὺ θά περισσεύη θά περιορίζονται. Ἡ ἐργασία δὲν φτάνει νὰ εἶναι μονάχα ἐργασία. Πρέπει νὰ «εἶναι χρήσιμη καί ἀποδοτική ἐργασία», ὅπως πολὺ σωστά λέει ὁ Bebel. Πρέπει μάλιστα τὸ Κράτος νὰ εἶναι σέ θέση καί νὰ ἔχη καί τὰ κατάλληλα μέσα νὰ κατευθύνη τήν ἐργασία σέ παραγωγικούς σκοπούς. Αὐτὸ τὸ κατορθώνει μόνον ὅταν ὁ καθορισμὸς τῆς ἀμοιβῆς γίνεται ἀνάλογα μέ τήν οίκονομική καί κοινωνική ἀξία τῆς προσφερόμενης ἐργασίας.

Ἔτσι τὸ σύστημα αὐτό, ποὺ παρουσιάζει ἐλαστικότητα προσαρμογῆς τῆς προσφορᾶς ἐργασίας καί ἐλευθερία ἐκλογῆς γιά τὸ εἶδος τῆς ἐργασίας ποὺ θέλει ὁ καθένας, ἐξυπηρετεῖ καλύτερα ἀπὸ κάθε ἄλλο σύστημα τίς κοινωνικές ἀνάγκες. Ἡ ἀμοιβή τῆς ἐρ-

γασίας ρυθμίζεται, αρχικά, όπως είπαμε, από την οικονομική αξία των υπηρεσιών που προσφέρει ο καθένας.

Αυτό όμως δεν αποκλείει και την εφαρμογή των διαφορών μεθόδων πληρωμής, που συναντούμε στην καπιταλιστική οικονομία. Τα συστήματα της «κατ' αποκοπήν» λεγόμενης πληρωμής, ανάλογα με την απόδοση της εργασίας, καθώς και άλλα νεώτερα συστήματα πληρωμής, μπορούν να εφαρμοσθούν και στη σοσιαλιστική οικονομία.

Στη Ρωσία, από το 1931, καταργήθηκε το σύστημα της ίσης άμοιβης. Από την περίοδο αυτή και πέρα επικρατεί διαφορισμός στα ήμερομίσθια, με διάφορα συστήματα πληρωμής. Τελευταία μάλιστα ώριστηκαν και χρηματικά βραβεία για όσους παρουσιάζουν μεγαλύτερη απόδοση στην εργασία ή κάνουν καλύτερη δουλειά (σταχονοβικό σύστημα). Όπως παρατηρεί ο Mossé, στη Ρωσία σήμερα χρησιμοποιούνται όλα τα μέσα υλικά και ήθικά, για τη μεγαλύτερη απόδοση της εργασίας. Προσθέτει μάλιστα ο γάλλος καθηγητής, πως η περίπτωση της Σοβιετικής Ένώσεως, που πέρασε από όλα τα συστήματα διανομής για να καταλήξει στον καθορισμό της άμοιβης της εργασίας σύμφωνα με την οικονομική αξία των υπηρεσιών που προσφέρει ο κάθε εργαζόμενος, δείχνει πως η χρηματική άμοιβη παραμένει ένα από τα κύρια κίνητρα της οικονομικής ζωής.

Η εφαρμογή όμως του συστήματος της διανομής του εισοδήματος σύμφωνα με την οικονομική αξία της εργασίας δεν μπορεί να είναι απόλυτη. Υπάρχει και η κοινωνική πλευρά του προβλήματος. Όταν ο Απόστολος Παύλος λέει: «*Ὁ μὴ ἐργαζόμενος μηδὲ ἐσθιέτω*» λησμονεῖ, όπως παρατηρεῖ με τὸ γνωστό του χιούμορ ὁ πνευματῶδης Bernard Shaw, «*τὰ παιδιά, πὺ δὲν μποροῦν νὰ ἐργασθῶν καὶ πὺ φωνάζουν γιὰ νὰ φᾶνε*». Υπάρχουν στὴν κοινωνία πολλοὶ ἄνθρωποι, πὺ εἶτε ἀπὸ ἀτύχημα, εἶτε

ἀπὸ ἀρρώστεια, εἴτε ἀπὸ οἰονδήποτε ἄλλο λόγο, δὲν μποροῦν νὰ ἐργασθοῦν. Τί θὰ γίνῃ μ' αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους; Θὰ τοὺς ἀφήσουμε νὰ πεθάνουν ἀπὸ τὴν πείνα; Ὁχι φυσικά. Τὸ σοσιαλιστικὸ Κράτος ἐξασφαλίζει σ' ὅλους τὸ δικαίωμα γιὰ τὴ ζωὴ, τὸ δικαίωμα γιὰ τὴν ὕπαρξη. Κάνει μιὰ συμπεληρωματικὴ διανομὴ τοῦ εἰσοδήματος σύμφωνα καὶ μὲ τὶς ἀνάγκες.

Εἶναι δηλαδὴ μικτὸ τὸ τελικὸ σύστημα ποὺ ἐφαρμόζει ἡ σοσιαλιστικὴ κοινωνία γιὰ νὰ μοιράσῃ τὸ εἰσόδημα ἀνάλογα μὲ τὴν ἀξία τῆς ἐργασίας ποὺ προσφέρει ὁ καθένας καὶ ἀνάλογα καὶ μὲ τὶς ἀνάγκες του. Αὐτὸ εἶναι τὸ ὀρθότερο καὶ τὸ ἰδανικώτερο σύστημα διανομῆς τοῦ εἰσοδήματος, ποὺ πρέπει νὰ ἐφαρμόζῃ μιὰ συνειδητὰ ὀργανωμένη κοινωνία ὅπως εἶναι ἡ σοσιαλιστικὴ κοινωνία.

Γ. ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΣΤΗΝ ΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΙ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΕΣ ΑΜΟΙΒΕΣ

Παράλληλα λοιπὸν μὲ τὴν ἐλευθερία στὴν κατανάλωση ἔχουμε καὶ ἐλευθερία στὴν ἐργασία μὲ διαφορετικὲς ἀμοιβές. Οἱ ἀμοιβές θὰ κανονίζονται ἀπὸ τὰ κρατικὰ ὄργανα καὶ κυρίως ἀπὸ τὴν Κεντρικὴ Οἰκονομικὴ Ἀρχή. Διαφορὲς στὸ ὕψος τῶν ἡμερομισθίων θὰ ὑπάρχουν ὄχι μονάχα στὰ διάφορα εἶδη ἐργασίας, μὰ καὶ στὶς διάφορες περιοχὲς τῆς ἴδιας χώρας. Οἱ διαφορὲς αὐτὲς μπορεῖ νὰ προέρχονται:

α) Ἀπὸ διαφορὲς στὸ κόστος τῆς ζωῆς. Ὄταν θὰ ὑπάρχῃ διαφορὰ στὸν τιμὰριθμο τῆς ζωῆς ἀναμεταξύ στὶς πόλεις καὶ στὴν ὕπαιθρο αὐτὸ πρέπει νὰ λογαριάζεται ὅταν θὰ κανονιστοῦν τὰ ἡμερομίσθια.

β) Ἀπὸ διαφορὲς ποὺ θὰ ὑπάρχουν στὴν προσφορά ἐργασίας. Ὄταν θέλουμε νὰ ἐνισχύσουμε μιὰ περιφέρειαν τῆς χώρας, ὅπου δὲν ὑπάρχει ἐπάρκεια πληθυσμοῦ, μποροῦμε νὰ καθορίσουμε διαφορετικούς, δη-

λαδή ύψηλότερους μισθούς, για να ενισχύσουμε τή μετανάστευση στις περιφέρειες αυτές, αλλά και τὸ αντίθετο. Στη Ρωσία σήμερα με τὸ σύστημα τοῦ καθορισμοῦ διαφορετικῶν μισθῶν ἐπιζητοῦν νὰ στρέψουν τοὺς ἐργαζόμενους ἀπὸ ὠρισμένα ἐπαγγέλματα σὲ ἄλλα περισσότερο παραγωγικά, π. χ. στὰ γκαρσόνια καὶ τοὺς θυρωροὺς πληρώνουν πολὺ μικροὺς μισθούς, γιατί θέλουν νὰ τοὺς ἀποτραβήξουν ἀπὸ τὰ ἐπαγγέλματα αὐτά.

γ) Ἀπὸ διαφορὲς σχετικὰ μετὴν ἀπόδοσιν τῆς ἐργασίας. Οἱ ἐργάτες ποὺ παρουσιάζουν μεγαλύτερη ἀπόδοση πρέπει ν' ἀμείβονται ἀνάλογα, νὰ παίρνουν δηλαδή καὶ πρόσθετα χρηματικὰ βραβεῖα ἢ καὶ ἄλλες ἐπιχορηγήσεις. Ἔτσι δημιουργεῖται μιὰ σημαντικὴ διαφορὰ μεταξὺ τῆς εἰδικευμένης καὶ τῆς ἀνειδίκευτης ἐργασίας. Στη Ρωσία, ὅπου ἔχουν ἀνάγκη καὶ θέλουν νὰ ενισχύσουν τὴν εἰδικευμένη ἐργασία, οἱ εἰδικευμένοι ἐργάτες πληρώνονται τρεῖς φορές περισσότερο ἀπὸ τοὺς συνηθισμένους ἐργάτες, ἐνῶ στὴ Γαλλία π.χ. πληρώνονται, ὅπως ἀναφέρει ὁ Μοσσέ, μόνο μιάμιση φορὰ περισσότερο.

Χρέος τῶν κρατικῶν ὀργάνων εἶναι νὰ βρίσκουν τὴν ὀρθὴ κατὰ νομὴ τῶν ἐργαζόμενων στὶς διαφορὰς ἀπασχολήσεις. Πρέπει πρῶτα - πρῶτα ν' ἀποφεύγεται ἡ συγκέντρωση σ' ἓναν κλάδο ἐργατῶν περισσότερων ἀπὸ κείνους ποὺ χρειάζονται καὶ αὐτὸ κατορθώνεται μετὰ τὰ διαφορετικὰ ἡμερομίσθια, τὸ διαφορετικὸ χρόνο ἐργασίας καὶ μετὰ ἄλλα παρόμοια συστήματα.

Ἡ κατανομὴ αὐτὴ παίρνει μεγαλύτερη σημασία ὅταν γίνεται μεταξὺ βιομηχανίας καὶ γεωργίας. Κυρίως στοὺς ἐργάτες τῆς γεωργίας, ποὺ συνήθως ἀμείβονται χειρότερα ἀπὸ τοὺς βιομηχανικοὺς ἐργάτες, πρέπει νὰ προσφέρονται πρόσθετα ὠφελήματα για νὰ ἰσοσταθμίζονται οἱ τυχόν διαφορὰς ποὺ θὰ ὑπάρχουν καὶ ἔτσι ν' ἀποφεύγεται ἡ ἀντιοικονομικὴ κατανομὴ τῶν ἐργατικῶν δυνάμεων.

“Όλα αυτά τὰ ζητήματα, πού συνδέονται με τὴ ρύθμιση τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως τῆς ἐργασίας, εἶναι βασικά ζητήματα μεγάλης σημασίας γιὰ τὴ σοσιαλιστικὴ οἰκονομία. Γι’ αὐτὸ ἡ Κεντρικὴ Οἰκονομικὴ Ἀρχὴ πρέπει με κάθε τρόπο νὰ καταφέρῃ νὰ διατηρῇ μιὰ σχετικὴ ἰσορροπία μεταξὺ τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ τεχνικὴ με τὶς νέες ἐφευρέσεις καὶ τὶς νέες τελειοποιήσεις δημιουργεῖ μείωση στὸν παράγοντα τῆς ἐργασίας, πρέπει νὰ ἀνακαλύπτουμε συνεχῶς νέες ἐπιθυμίες τοῦ ἀνθρώπου πού νὰ ζητοῦν ἱκανοποίηση. Φυσικὰ θὰ φθάσουμε κάποτε, ὅπως παρατηρεῖ ὁ Dickinson, σὲ κάποιο σημεῖο πού ἡ ὠφέλεια ἀπὸ μιὰ μεγαλύτερη ἀνάπαυση θὰ εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ τὴν ὠφέλεια μιᾶς πὶο μεγάλης καταναλώσεως. Ὅταν φθάσουμε στὸ σημεῖο αὐτό, θὰ πρέπει τότε νὰ μειωθοῦν οἱ ὥρες ἐργασίας καὶ ν’ αὐξηθοῦν οἱ ἡμέρες τῆς ἀδείας.

Ἡ τάση τοῦ σοσιαλισμοῦ εἶναι, ἄλλως τε, ὁ περιορισμὸς τοῦ χρόνου τῆς ἐργασίας στὸ ἐλάχιστο. Ὁ Paul Lafargue τονίζει πὼς «ἡ νέα οἰκονομικὴ τάξη πρέπει νὰ μειώσῃ τὸ χρόνο τῆς ἐργασίας στὸ ἐλάχιστο». Σ’ αὐτὸ συμφωνοῦν ὅλοι οἱ σοσιαλιστὲς καὶ μερικοὶ μάλιστα καθορίζουν καὶ τὶς καθημερινὲς ὥρες ἐργασίας. Ἔτσι ὁ Morus ἐπρότεινε 6 ὥρες, ὁ Campanella 4 ὥρες, ὁ Bebel 3 ὥρες, ὁ Λένιν 6 ὥρες καὶ ὀλιγώτερο, ὁ Κραπότκιν 5 ὥρες κ.ο.κ.

Πρέπει νὰ ἀπομακρύνουμε ὅσο μποροῦμε τὸ μόχθο, τὸν πόνο ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη ἐργασία. Ὁ ἄνθρωπος δὲν πρέπει «νὰ κερδίζει τὸ ψωμί με τὸν ἰδρώτα τοῦ προσώπου του», ἀλλὰ πρέπει, ὅπως παρατηρεῖ ὁ Sombart, νὰ ἐργάζεται με εὐχαρίστηση καὶ με κέφι. Ἡ ἐργασία ἢ ἴδια πρέπει νὰ γίνῃ μιὰ ἀπόλαυση, μιὰ εὐχαρίστηση. Πρέπει νὰ μπάσουμε τὴ χαρὰ μέσα στὴ δουλειά. Ὁ σοσιαλισμὸς πρέπει νὰ διαμορφώσῃ τὴν ἐργασία κατὰ τέτοιον τρόπον ὥστε νὰ μποροῦμε νὰ μιλοῦμε, ὅπως μᾶς λέει ὁ Ruskin, «Of a joy in labour».

Ἔτσι τότε ὁ καθένας θὰ μπορῆ πραγματικὰ ν' ἀπολαμβάνη τὴ ζωὴ. Θὰ ἔχη καιρὸ γιὰ τὴ μόρφωση, γιὰ κάθε εἶδος ψυχαγωγία, γιὰ ταξίδια, γιὰ ἐκδρομές, γιὰ μουσική καὶ γιὰ θέατρο, γιὰ σπορ καὶ γιὰ τόσες ἄλλες ἐνασχολήσεις. Ἔτσι θὰ μποροῦν ὅλοι νὰ πραγματοποιήσουν ἐκεῖνο ποῦ σήμερα μονάχα οἱ λίγοι, οἱ προνομιοῦχοι, μποροῦν νὰ ἀπολαμβάνουν.

Δ. Ο ΤΟΚΟΣ, Η ΕΓΓΕΙΟΣ ΠΡΟΣΟΔΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟ ΚΕΡΔΟΣ ΠΑΝΕ ΣΤΟ ΚΡΑΤΟΣ

Στὴν ἀτομιστική οἰκονομία, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς μισθοὺς ποῦ ἀποτελοῦν τὴν ἀμοιβὴ τῆς ἐργασίας, ἔχουμε τὴν ἔγγειο πρόσοδο, τὸν τόκο καὶ τὸ ἐπιχειρηματικὸ κέρδος.

Καὶ τὰ τρία αὐτὰ στοιχεῖα ὑπάρχουν καὶ στὴ σοσιαλιστική οἰκονομία. Ἀποτελοῦν οἰκονομικὲς ἀναγκαιότητες γιὰ τὴν κανονικὴ λειτουργία τῆς ὅλης παραγωγικῆς διαδικασίας. Ἡ διαφορὰ μόνο εἶναι ὅτι στὴν ἀτομιστικὴ ὀργάνωση τὰ εἰσοδήματα αὐτὰ πηγαίνουν στοὺς ἰδιῶτες, ἐνῶ στὴ σοσιαλιστικὴ ὀργάνωση, ἐφ' ὅσον δὲν πρόκειται γιὰ τὶς μικρὲς ἐπιχειρήσεις ποῦ ὑπάρχουν καὶ λειτουργοῦν καὶ στὴ σοσιαλιστικὴ οἰκονομία, πηγαίνουν στὸ Κράτος.

Ἡ ἔγγειος πρόσοδος, προκειμένου γιὰ μεγάλες ἀγροτικὲς ἐκμεταλλεύσεις, καθὼς καὶ ὁ τόκος συνυπολογίζονται στὶς τιμές ποῦ ρυθμίζουν οἱ δημόσιες ὑπηρεσίες καὶ ἔτσι πᾶνε ἀπ' εὐθείας στὸ Κράτος καὶ μαζί μὲ τὸ ἐπιχειρηματικὸ κέρδος, ποῦ ἀποτελεῖ τὴ διαφορὰ μεταξὺ τιμῆς κόστους καὶ τιμῆς πωλήσεως, ἀποτελοῦν τὸ κοινωνικὸ προϊόν.

Τὸ νὰ μὴ συνυπολογισθοῦν στὶς τιμές τοῦ κόστους ἡ ἔγγειος πρόσοδος καὶ ὁ τόκος θὰ ἦταν μεγάλο οἰκονομικὸ σφάλμα καὶ οὔτε θὰ μποροῦσε τότε νὰ πραγματοποιηθῆ ἡ πρεπούμενη ἐξισορρόπηση προσφορᾶς καὶ ζητήσεως,

προσφορᾶς καὶ καταναλώσεως. Ἄν οἱ τιμές τῶν προϊόντων ποὺ περιέχουν ἔδαφικὲς ὕλες δὲν περιλάμβαναν καὶ τὴν ἔγγειο πρὸσοδο. θὰ εἴχαμε γιὰ τὰ εἶδη αὐτὰ μεγαλύτερη ζήτηση, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἀποσπασθοῦν στὴν παραγωγή αὐτὴ παραγωγικὰ μέσα ἀπὸ ἄλλους κλάδους, οὐσιαστικὰ παραγωγικούς, εἰς βάρος τῆς παραγωγικότητος τῆς οἰκονομίας.

Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὸν τόκο. Τόκο ἔχουμε καὶ στὴ σοσιαλιστικὴ οἰκονομία. Μὲ τὸ νὰ μὴ ὑπολογίσουμε ὅμως στὸ κόστος τῆς παραγωγῆς τὸν τόκο, ἀνατρέπουμε τὴν προϋπόθεση τῆς ὀρθῆς χρησιμοποίησεως τῶν διαφόρων παραγωγικῶν μέσων. Ὁ ὑπολογισμὸς τοῦ τόκου μᾶς εἶναι ἀπαραίτητος γιὰ δύο λόγους (Ζολώτας): α) γιὰ νὰ περιορίσουμε τὴ ζήτηση τῶν κεφαλαιουχικῶν λεγόμενων ἀγαθῶν μέσα στὰ ὅρια τῆς τρεχούμενης προσφορᾶς καὶ β) γιὰ νὰ κατανείμουμε τὰ ὑπάρχοντα κεφάλαια στοὺς διάφορους παραγωγικούς κλάδους ἀνάλογα μὲ τὴν ὀριακὴ ἀποδοτικότητά τους. Τὸ ἐπιχειρηματικὸ κέρδος, ποὺ προκύπτει κατὰ τὴ λειτουργία τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας καὶ ποὺ παρέχει τὴ δυνατότητα προσφορᾶς μὲ τὴ ζήτηση, μὲ τὴν ἀξομείωση τῶν τιμῶν, πηγαίνει στὸ Κράτος, ποὺ εἶναι ἄλλωστε ὁ ἰδιοκτῆτης τῶν παραγωγικῶν μέσων.

Τὸ κοινωνικὸ αὐτὸ προϊόν, τὸ ὁποῖο θὰ ἐνισχυθῆ καὶ ἀπὸ τὰ ἄλλα κρατικὰ ἔσοδα, ὅπως εἶναι κυρίως οἱ φόροι, πρόκειται νὰ χρησιμοποιηθῆ γιὰ τὴν ἱκανοποίηση τῶν ἀναγκῶν τοῦ συνόλου.

Πρῶτα πρῶτα ἓνα τμῆμα πρέπει νὰ διατεθῆ ὅπως εἴπαμε καὶ πρὶν γιὰ τὴν ἀναπαραγωγή ποὺ γίνεται μὲ τὴν ἀποταμίευση. Τὸ ὑπόλοιπο θὰ χρησιμοποιηθῆ γιὰ νὰ ἱκανοποιήσῃ τις συλλογικὲς ἀνάγκες καὶ γιὰ τις πρόσθετες ἐπιχορηγήσεις ποὺ θὰ κρίνῃ τὸ Κράτος ἀπαραίτητο νὰ κάμῃ σὲ ὅλους ἐκείνους ποὺ ἔχουν ἀνάγκη σὰν

ένα είδος συμπληρωματικής διανομής. Είναι, όπως είπαμε πιο πάνω, ή συμπληρωματική διανομή του εισοδήματος ανάλογα με τις ανάγκες του καθενός.

Ε. ΥΠΑΡΧΕΙ ΚΙΝΔΥΝΟΣ ΣΟΒΑΡΗΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑΣ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΩΝ ;
Η ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Πολλοί, ίσως, να παρατηρήσουν ότι και το σοσιαλιστικό σύστημα οδηγεί σε ανισότητα εισοδημάτων, αφού υπάρχουν διαφορές στους μισθούς και στα ήμερομίσθια και πολλές φορές μάλιστα σημαντικές διαφορές. Ο γάλλος καθηγητής Mossé, που μελέτησε ειδικά τη ρωσική οικονομία, αναφέρει πως υπάρχει σήμερα σημαντικός διαφορισμός στις άμοιβές. Ο κοινός εργάτης, μάς λέγει, δεν κερδίζει περισσότερα από 100 ρούβλια το μήνα. Ένώ οι μηχανικοί, οι διευθυντές, οι καθηγητές, οι καλλιτέχνες κερδίζουν πολύ μεγαλύτερα ποσά.

Στό σημείο αυτό συναντούμε, όπως και σε άλλο μέρος της μελέτης αυτής έτονίσαμε, πως ή επιδίωξη μιᾶς ακριβοδίκαιης και ίσης αριθμητικά διανομής του εισοδήματος, δεν περιέχεται στο σοσιαλιστικό πρόγραμμα.

Η π ρ ο έ λ ε υ σ η και ὄχι τὸ ποσὸ τοῦ εισοδήματος ἔχει σημασία. Στὴ σοσιαλιστικὴ οἰκονομία κατὰ βάση ὑπάρχει μόνο ἓνα εἰσόδημα, τὸ εἰσόδημα ἀπὸ τὴν ἐργασία. Εἰσόδημα ἀπὸ κεφάλαιο, κέρδη ἐπιχειρηματικὰ ἢ ἄλλες ἀδικαιολόγητες αὐξήσεις περιουσίας δὲν ὑπάρχουν, κατ'ἀρχὴν, στὸ σοσιαλιστικὸ Κράτος. Ἐφ' ὅσον τὰ μέσα τῆς παραγωγῆς ἀνήκουν στὴν ὀλότητα καὶ αὐτὴ μόνο τὰ ἐκμεταλλεύεται, δὲν μποροῦν ποτὲ νὰ γεννηθοῦν σοβαρὲς κοινωνικὲς ἀνισότητες, παρὰ μόνον ἀνισότητες ὀφειλόμενες στὴ διάφορη ἀξία τῶν ὑπηρεσιῶν ποὺ προσφέρει τὸ κάθε ἄτομο. Καὶ ὁ ἰδιωτικὸς παράγοντας, ὅπου ἐνεργεῖ μόνος του, ὅπως π.χ. θὰ συμβαίνει στὴ γεωργία καὶ στὴ βιοτεχνία καὶ στὶς μικρὲς καὶ μέτριες γενικὰ ἐπιχειρήσεις, δὲν μπορεῖ νὰ δημι-

ουργήση μεγάλα εισοδήματα. Δεν πρέπει άλλως τε να ξεχνοῦμε πώς και οί διαφορές που θα προέρχονται από τη διάφορη αξία της παρεχόμενης εργασίας δεν θα είναι πολύ μεγάλες, γιατί όταν τὰ μέσα τῆς στάδιοδρομίας είναι ἴσα γιὰ ὅλους, όταν ὅλοι ἔχουν τὶς ἴδιες προϋποθέσεις και τὶς ἴδιες δυνατότητες, γιὰ τὴν ἐξέλιξή τους, οἱ εὐκαιρίες που θα παρουσιάζονται θα εἶναι περίπου ἴσες και κοινές γιὰ ὅλους, και ἔτσι βαθμιαῖα θα περιορίζονται και οἱ σοβαρές διαφορές στὴν ἀμοιβή. Ἀλλὰ και οἱ διαφορές στοὺς μισθοὺς και τὰ ἡμερομίσθια θα εἶναι φαινομενικές, γιὰτί πίσω ἀπ' αὐτὲς κρύβεται μιὰ ἰσορροπία μεταξὺ τῆς λεγόμενης ὀριακῆς παραγωγικότητας και τῆς ὀριακῆς θυσίας τῆς ἐργασίας. Οἱ πιὸ κουραστικές και πιὸ δυσάρεστες ἐργασίες θα ἔχουν μεγαλύτερους μισθοὺς ἀπὸ τὶς πιὸ εὐκόλες και τὶς πιὸ εὐχάριστες γιὰ νὰ προσελκύουν ἐργάτες. Ἔτσι ἡ ἐργασία μὲ τὴ μικρότερη ἀμοιβὴ σὺ μ ψ η φ ῖ ζ ε ι και τὴ μεγαλύτερη ἀνάπαυση και εὐχαρίστηση που παρέχει ἐν συγκρίσει μὲ μιὰ ἄλλη ἀπασχόληση που ἀπαιτεῖ περισσότερο κόπο και μόχθο.

Ἀλλὰ και οἱ τυχόν σοβαρές διαφορές που θα προέρχονται ἀπὸ τὸν ἀναπόφευχτον αὐτό, γιὰ λόγους κοινωνικοοικονομικούς, διαφορισμὸ τῶν ἀμοιβῶν, θα περιορίζονται ἀπὸ ἄλλα γενικώτερα μέτρα τῆς φορολογικῆς και τῆς κοινωνικῆς πολιτικῆς.

Μὲ τὴ φορολογικὴ πολιτικὴ και μὲ τὴν ἐφαρμογὴ προοδευτικῆς φορολογίας θα περιορίζονται τὰ μεγάλα εισοδήματα, ὁ φόρος τῶν κληρονομιῶν θα ἐμποδίζει τὴ μεταβίβαση τῆς περιουσίας που θα ὑπερβαίνει ἕνα ὠρισμένο ὄριο και μὲ γενικώτερα ἄλλα φορολογικὰ μέτρα θα περιορίζονται οἱ σημαντικὲς διαφορὲς τοῦ εἰσοδήματος.

Ἐξ ἄλλου τὸ σοσιαλιστικὸ Κράτος μὲ τὴν κοινωνικὴ του πολιτικὴ θα ἐνισχύη ἐκείνους που ἔχουν ἀνάγκη βοήθειας. Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς γενικὲς κρατικὲς

παροχές, πού θά δίνονται σέ όλα τὰ ἄτομα καί πού θά εἶναι, ὅπως εἶδαμε, πολύ εὐρύτερες ἀπό ἐκεῖνες πού παρέχει τὸ ἀστικό Κράτος, θά μπορεῖ νὰ γίνεται καί μιὰ δεύτερη συμπληρωματικὴ διανομὴ ἀπὸ τὸ κοινωνικὸ εἰσόδημα στὰ διάφορα ἄτομα, σύμφωνα μὲ τίς ἀνάγκες τους, π.χ. ἐπιδόματα σ' ὄσους ἔχουν οἰκογενειακὰ βάρη, συντάξεις στοὺς ἡλικιωμένους καί στοὺς ἀνάπηρους καί γενικά ἐξασφάλιση ἑνὸς ἐλάχιστου εἰσοδήματος γιὰ ὅποιον δὲν μπορεῖ νὰ ἐργασθῆ.

Ἔτσι ἡ σοσιαλιστικὴ οἰκονομία δίνοντας στὰ ἄτομα τίς δικαιότερες δυνατότητες συμμετοχῆς στὴ διανομὴ τοῦ εἰσοδήματος, ἐξασφαλίζει, ὅπως σωστὰ συμπεραίνει ὁ καθηγητὴς Oscar Lange, τὸ maximum τῆς κοινωνικῆς εὐημερίας. Γιατὶ ἀκριβῶς τὸ οἰκονομικὸ σοσιαλιστικὸ σύστημα ἱκανοποιεῖ τοὺς δύο βασικοὺς ὄρους γιὰ τὴν πραγματοποίηση αὐτῆς τῆς εὐημερίας, δηλαδή:

α) Ὅτι ἡ διανομὴ τοῦ εἰσοδήματος γίνεται μὲ τέτοιο τρόπο ὥστε ἡ ζήτησις ἀπὸ τοὺς διάφορους καταναλωτὲς ν' ἀντιπροσωπεύη τὸ ἴδιο ἐπεῖγον τῶν ἀναγκῶν. Αὐτὸ γίνεται ὅταν, ὅπως λένε οἱ οἰκονομολόγοι, ἡ «ὀριακὴ χρησιμότητα» τοῦ εἰσοδήματος εἶναι σχεδὸν ἡ ἴδια γιὰ ὅλους τοὺς καταναλωτὲς.

β) Ὅτι ἡ διανομὴ ὀδηγεῖ σὲ τέτοια κατανομὴ τῆς ἐργασίας στὶς διάφορες ἀπασχολήσεις, ὥστε νὰ κἀνη τίς διαφορὲς τοῦ «ὀριακοῦ προϊόντος» στὶς διάφορες ἀπασχολήσεις ἴσες μὲ τίς διαφορὲς τῆς «ὀριακῆς ἀνωφέλειας».

Ἔτσι τὰ ἄτομα στὸ σοσιαλιστικὸ Κράτος θά συμμετέχουν στὴ διανομὴ τοῦ εἰσοδήματος μὲ ἴσα δικαιώματα, ἀνάλογα μὲ τὴν ἀξία τῶν ὑπηρεσιῶν πού τὸ καθένα προσφέρει στὴν παραγωγὴ καί συμπληρωματικὰ ἀνάλογα μὲ τίς ἀνάγκες του. Τὸ ἄτομο θά κἀνη ἐλεύθερη χρῆσις τῶν ἀγαθῶν καί ὑπηρεσιῶν πού θά παρέχῃ τὸ Κράτος μὲ τὴν καθόλου ὀργάνωσή του καί θά ἀγοράζῃ στὴν ἀγορὰ τὰ εἶδη πού χρειάζεται μὲ τὸ εἰσόδημα πού κερδίζει.

7. ΤΟ ΧΡΗΜΑ ΣΤΗ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

A. Η ΘΕΣΗ ΤΟΥ ΝΟΜΙΣΜΑΤΟΣ ΣΤΟ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ

Στή σοσιαλιστική οικονομία υπάρχουν συναλλαγές, όπως και στην αστική οικονομία, που χρειάζονται πληρωμές, δηλ. ένα κοινό μέτρο αξιών και ένα κοινό μέσο πληρωμών, τὸ χ ρ ῆ μ α. Μιά που δεχόμαστε σαν βασικές προϋποθέσεις τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας τὴν ἐλευθερία τῆς καταναλώσεως, τὴν ἐλευθερία τῆς ἐργασίας καὶ τὸ σύστημα τῶν τιμῶν, ἡ χρήση τοῦ χρήματος εἶναι ἀναπόφευκτη.

Οἱ πληρωμές τῶν ἐργαζόμενων ἀπὸ τὸ Κράτος καὶ τοὺς ἄλλους ὀργανισμοὺς πρέπει νὰ γίνονται σὲ χρήμα. Μὲ χρηματικές μονάδες ὁ καταναλωτὴς θὰ πάη στὴν ἀγορὰ γιὰ νὰ πάρη τὰ εἶδη ποὺ χρειάζεται, μὲ βάση τὴν ἀγοραστικὴ του δύναμη, δηλ. τὸ εἰσόδημά του. Ἔτσι τὸ χρήμα δείχνει πόσο χρήσιμο εἶναι ἀπὸ τὴν πρακτικὴ κυρίως ἄποψη καὶ ἀπὸ τὴν ἄποψη φυσικὰ τῆς διευκολύνσεως τῶν συναλλαγῶν.

Ἡ σοσιαλιστικὴ ὥστόσο οἰκονομία θὰ μπορούσε νὰ λειτουργῆ καὶ ἀπλῶς μὲ λογιστικὸ χρήμα. Κάθε ἐργαζόμενος θὰ μπορούσε νὰ πιστώνεται στὰ βιβλία τῆς ἐπιχειρήσεως ποὺ ἐργάζεται μὲ τὸ εἰσόδημά του, ὑπολογισμένο σὲ μιὰ λογιστικὴ νομισματικὴ μονάδα, καὶ θὰ μπορούσε νὰ κἀνῃ τίς πληρωμές του μ' ἐπιταγές γιὰ ὅ,τι θὰ χρειαζόταν ν' ἀγοράσῃ. Ἀλλὰ καὶ τὸ σύστημα αὐτὸ θὰ κατέληγε στὴν υἱοθέτηση μιᾶς κάποιας μορφῆς νομίσματος, ἐνῶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος θὰ ἦταν δύσκολο νὰ γενικευθῆ τὸ σύστημα τῶν ἐπιταγῶν, ποὺ προϋποθέτει ἀνάλογη μὀρφωση ἐκείνων ποὺ τὸ μεταχειρίζονται καὶ μεγάλη γραφειοκρατικὴ ἀπασχόληση γιὰ τὴν τακτοποίηση τῶν λογαριασμῶν. Ἀφήνουμε τίς τεράστιες δυσχέρειες ποὺ θὰ παρου-

σιαζόντανε για τις μικρές πληρωμές, όπως είναι ή πληρωμή του τράμ, ή αγορά έφημερίδων κλπ. 'Ακόμα τὸ σύστημα αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ ἐφαρμοστῆ ὅταν θὰ ὑπάρχη, ὅπως εἶπαμε, καὶ θὰ λειτουργῆ καὶ ἰδιωτικὸς τομέας.

Στὸ σοσιαλιστικὸ Κράτος τὸ ποσὸ τῆς νομισματικῆς κυκλοφορίας, χωρὶς ν' ἀποκλείεται καὶ τὸ ἀντίθετο, ρυθμίζεται χωρὶς ἄμεση συνάρτηση ἀπὸ τὸ «κάλυμμα». Τὸ νόμισμα εἶναι στὴν οἰκονομικὴ ζωὴ, ὅπως παρατηρεῖ ὁ Mossé, ὅ,τι εἶναι τὸ Σύνταγμα γιὰ τὴν πολιτικὴ ζωὴ : μιὰ ἐγγύηση τῆς ἐλευθερίας τῶν πολιτῶν ἀπέναντι στὶς τυχόν καταχρήσεις τῆς ἐξουσίας. 'Εξασφαλίζει στὸ κοινὸ τὴν ἐλεύθερη ἐκλογή μέσα στὰ διάφορα ἀγαθὰ καὶ τὶς ὑπηρεσίες πὺ θέλει ὁ καθένας ν' ἀποκτήσῃ. Παρουσιάζεται σὰν ἓνα δικαίωμα σὲ μιὰ ὠρισμένη ἀξία, πὺ ἐκφράζεται στὴ λογιστικὴ μονάδα πὺ υἱοθετήθηκε, γιὰ τὴν ἀπόκτηση ὠρισμένων ἀγαθῶν ἢ ὑπηρεσιῶν. "Ἐτσι, γενικά, τὸ χρῆμα ἀποτελεῖ, ὅπως προσθέτει ὁ Mossé, μιὰ πίστωση στὸν κομιστὴ πάνω στὸ κοινωνικὸ προϊόν, μὲ καθωρισμένο ποσὸ, ἀλλὰ μὲ ἀκαθόριστο ἀντικείμενο.

"Ἐτσι ἡ μορφή τοῦ νομίσματος ἀπλοποιεῖται. Γίνεται ἓνα νομικὸ μέσο πραγματοποιήσεως τῆς πιστώσεως καὶ μπορεῖ κανεὶς ν' ἀποκτήσῃ ὅ,τι ἀγαθὸ θέλει. "Ἐτσι μπορεῖ νὰ γίνῃ χρῆση μεταλλικοῦ νομίσματος ἢ τραπεζογραμματίων ἢ λογιστικοῦ χρήματος.

Θὰ μπορούσε, ὅπως προτείνει ὁ Hall, νὰ ὑπάρχουν δύο εἶδη νομίσματος. Τὸ «καθημερινὸ» νόμισμα, πὺ θὰ χρησιμοποιεῖται γιὰ ὅλες τὶς συναλλαγές πὺ γίνονται σὲ μετρητὰ (μισθοί, ἀγορὰ ἐμπορευμάτων κλπ.), καὶ τὸ «λογιστικὸ», γιὰ τὶς συναλλαγές μεταξὺ τῶν διαφόρων ἐπιχειρήσεων.

Στὴ Ρωσσία σήμερα ὑπάρχουν τρία εἶδη νομίσματος : α) τὸ τσερβόνετς, γιὰ τὸ ἐξωτερικὸ ἐμπόριο, ἴσο μὲ δέκα χρυσὰ ρούβλια, β) τὸ ρούβλι, πὺ χρησιμοποιεῖται γιὰ τὶς ἐσωτερικὲς συναλλαγές καὶ ἔχει ρυθμιστῆ σύμφωνα μὲ τὸ

ἐπίπεδο τῶν τιμῶν τοῦ 1926, καὶ γ) «Τρουντάντιεν» ἢ «ἡμέρες ἐργασίας», πού χρησιμοποιεῖται στή γεωργία γιὰ νὰ πιστώνεται κάθε μέλος τοῦ Κολχόζ, καὶ σύμφωνα μὲ τὴν ἀναλογία αὐτὴ συμμετέχει κάθε ἀγρότης στὴν παραγωγή τοῦ κτήματος, π. χ. ἓνα Τρουντάντιεν μπορεῖ νὰ εἶναι ἴσο μὲ 10 ἢ 15 κιλά σιτάρι.

Τὰ ἄλλα νομισματικὰ προβλήματα, πού παρουσιάζονται στὸ κεφαλαιοκρατικὸ σύστημα, ἀνακύπτουν καὶ στὸ σοσιαλιστικὸ, ἀλλὰ μὲ πιο ἀπλούστερη μορφή.

B. ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΝΟ

Ἡ νομισματικὴ πολιτικὴ στὴ σοσιαλιστικὴ ὀργάνωση πρέπει νὰ εὐρίσκεται σὲ τέλεια ἀρμονία μὲ τὸ οἰκονομικὸ πρόγραμμα καὶ νὰ ἐξυπηρετῆ μὲ τὸν καλύτερο τρόπο τὴ λειτουργία καὶ τὴν παραγωγή τῆς οἰκονομίας. Κάθε κυκλοφορία τοῦ χρήματος πρέπει νὰ ἐλέγχεται προσεκτικὰ ἀνάλογα μὲ τὰ ἀγαθὰ πού παράγονται.

Καὶ ἐδῶ ἔχουμε δυὸ ξεχωριστὰ τμήματα. Ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος ἔχουμε τὰ ἀγαθὰ καὶ τίς ὑπηρεσίες πού παράγονται καὶ καταναλίσκονται καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος τίς χρηματικὲς πληρωμές.

Ἡ ἔκδοση τραπεζογραμματίων πρέπει νὰ συντονίζεται μὲ τὴν ὅλη λειτουργία τῆς οἰκονομίας, καὶ ἐν σχέσει μὲ τὴν κατανομὴ τῆς ἰδιωτικῆς καταναλώσεως πού καθορίζεται ἀπὸ τὴν ἀγοραστικὴ δύναμη, πού παρέχεται γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ. Τότε μονάχα ἔχουμε σωστὴ νομισματικὴ κυκλοφορία, ὅταν τὸ ποσὸ τοῦ συνόλου τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως, πού διοχετεύεται στὴν ἀγορὰ κατὰ τὴ διάρκεια μιᾶς χρονικῆς περιόδου μὲ τὴ μορφή ἀμοιβῶν, κοινωνικῶν ἐπιχορηγήσεων καὶ ἄλλων χρηματικῶν παροχῶν, εἶναι ἴσο μὲ τὸ ποσὸ τῶν τιμῶν ὅλων τῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν πού προσφέρονται στὴν ἀγορὰ κατὰ τὴν ἴδια περίοδο (Dickinson).

Αυτό μπορεί νά γίνη μόνο με τὰ ἐξῆς δεδομένα :

α) "Ότι ἡ συνολικὴ ἀξία τῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν εἶναι ἴση μετὰ τὴ συνολικὴ ἀξία ὄλων τῶν παραχθέντων ἀγαθῶν, μετὰ τὴν ἀφαίρεση τοῦ ποσοῦ ἐκείνου ποῦ θὰ χρειαζόταν γιὰ τὴν κοινωνικὴ ἀναπαραγωγή καὶ τοῦ ποσοῦ ἐκείνου ποῦ θὰ χρειαζόταν γιὰ τὴν ἱκανοποίηση τῶν συλλογικῶν ἀναγκῶν.

β) "Ότι τὰ ποσὰ ποῦ θὰ διανεμηθοῦν ὡς προσωπικὰ εἰσοδήματα θὰ εἶναι ἴσα μετὰ τὴν ἐργασία τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, μετὰ τὴν ἔκπτωση τῶν ποσῶν ἐκείνων ποῦ χρειάζονται γιὰ τοὺς παραπάνω σκοπούς. Μιὰ ποῦ τὸ ποσὸ ὄλων τῶν τιμῶν τῶν ἀγαθῶν ἰσοῦται μετὰ τὰ εἰσοδήματα ὄλων τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, ἡ διανομὴ τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως ἐξασφαλίζει σχετικὴ ἰσορροπία.

Βέβαια τὸ σύστημα αὐτὸ δὲν μπορεί νά λειτουργήσῃ καὶ ἀπόλυτα, γιὰτὶ ἐπηρεάζεται ἀπὸ διάφορους παράγοντες ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν καταναλωτῶν. Διότι εἶναι δυνατόν οἱ καταναλωτὲς ν' ἀποθησαυρίζουν ἓνα τμῆμα τοῦ χρήματος, ἀντὶ νὰ τὸ ἐξοδεύουν ὀλόκληρο. Ἄπὸ τὸ ἄλλο μέρος, ἐφ' ὅσον θὰ ὑπάρχῃ μικρὴ ἐπιχείρηση καὶ μικρὴ ἰδιοκτησία, ἡ δράση τῶν δύο αὐτῶν συντελεστῶν θὰ μπορῇ ν' ἀνατρέπη ἐν μέρει τοὺς ὑπολογισμοὺς τῶν κεντρικῶν ὀργάνων. Πρέπει ἐπομένως νὰ λαβαίνεται ὑπ' ὄψιν καὶ ὁ ἰδιωτικὸς αὐτὸς παράγοντας καὶ ἡ ἐπίδρασή του στὴν παραγωγή καὶ στὴν κατανάλωση τῶν ἀγαθῶν. Ἀκόμα καὶ ὁ ἀργὸς ἢ γρήγορος ρυθμὸς τῆς κυκλοφορίας, ποῦ θὰ εἶναι διαφορετικὸς σὲ καθέναν ἀπὸ τοὺς δύο αὐτοὺς παράγοντας, θὰ ἐπηρεάζῃ καὶ αὐτὴ τὴ νομισματικὴ πολιτικὴ καὶ τελειωτικὰ τὸ ἐπίπεδο τῶν τιμῶν.

Ἡ νομισματικὴ πολιτικὴ στὴ σοσιαλιστικὴ οἰκονομία ἀποτελεῖ ὀργανικὸ τμῆμα τοῦ οἰκονομικοῦ πλάνου καὶ ἔχει γιὰ κύρια ἀποστολὴ νὰ ἐξυπηρετῇ μετὸν προσφορότερο τρόπο τὴ λειτουργία καὶ τὴν προαγωγή τῆς ὅλης οἰκονομίας.

Γ. ΝΟΜΙΣΜΑ ΚΑΙ ΣΤΑΘΕΡΕΣ ΤΙΜΕΣ

Μεταβολές, κατ' ἀρχήν, θὰ ὑπάρχουν καὶ στὴν κυκλοφορία καὶ στὶς τιμές. Ἄλλ' οἱ μεταβολές αὐτές δὲν θὰ εἶναι σημαντικές καὶ μποροῦμε νὰ τὶς παρακολουθοῦμε καλύτερα στὴ σοσιαλιστικὴ ὀργάνωση παρά στὴν ἀτομιστικὴ.

Ἐκεῖνο πάντως ποὺ πρέπει καὶ στὴ σοσιαλιστικὴ οἰκονομία νὰ προσέξουμε ἰδιαίτερα εἶναι πῶς νὰ διατηρήσουμε τὸ ἐπίπεδο τῶν τιμῶν σταθερό. Καὶ τὸ ἐπίπεδο αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ τὸ διαταράξουμε ἀπὸ τὴ νομισματικὴ πλευρά.

Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ ὑπάρχη διαρκῆς καὶ προσεκτικὸς ἔλεγχος διαμορφώσεως τοῦ γενικοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν. Ὁ ἔλεγχος αὐτὸς πρέπει νὰ παρακολουθῆ τὶς μεταβολές ποὺ γίνονται στοὺς συντελεστὲς τῆς παραγωγῆς καὶ ποὺ ἐπηρεάζουν ὀλοκληρωτικὰ τὸ σύστημα τῶν τιμῶν καὶ δεῦτερο τὶς μεταβολές ποὺ γίνονται στὸ ρυθμὸ τῆς νομισματικῆς κυκλοφορίας, ποὺ θὰ προέρχονται εἴτε ἀπὸ τὴ χρησιμοποίησι τοῦ συνόλου τῆς ἀγοραστικῆς του δυνάμεως ἀπὸ τὸν καταναλωτὴ, εἴτε ἀπὸ τὴν παρέμβαση στὴ διαμόρφωση τῶν τιμῶν τῆς ἰδιωτικῆς δραστηριότητος.

Ἐφ' ὅσον οἱ τιμές θὰ σταθεροποιηθοῦν σ' ἓνα ὠρισμένο ἐπίπεδο, πρέπει νὰ γίνεταί προσεκτικὴ παρακολούθηση τῶν μεταβολῶν ποὺ θὰ σημειώνονται. Ἐπομένως ἡ αὐξηση τῆς παραγωγῆς πρέπει νὰ συνοδεύεται μὲ ἀνάλογη αὐξηση τῆς κυκλοφορίας. Ἡ αὐξηση τῆς παραγωγῆς μπορεῖ νὰ γίνῃ εἴτε γιὰτὶ αὐξήθηκε ὁ πληθυσμὸς εἴτε γιὰτὶ αὐξήθηκε ἡ «κατὰ κεφαλὴν» παραγωγή. Καὶ στὶς δύο περιπτώσεις πρέπει νὰ ἔχουμε ἀνάλογη προσαρμογὴ τοῦ ὄγκου τῆς κυκλοφορίας. Ἄν ἀντίθετα ἔχουμε σταθεροποιήσει τὴν ἀμοιβὴ τῆς ἐργασίας, τότε κάθε αὐξηση τῆς παραγωγῆς πρέπει νὰ ἔχη ὡς ἀποτέλεσμα τὴν πτώση τῶν τιμῶν.

8. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕ ΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ

Μια σοσιαλιστική οίκονομία δέν μπορεῖ νά βασίζεται στην άντιοικονομική αρχή τής αὐτάρκειας. Βρίσκεται σέ οίκονομικές σχέσεις μέ τις άλλες χώρες σέ τρεῖς κυρίως τομείς :

- α) στην κίνηση τῶν ἐμπορευμάτων,
- β) στις νομισματικές συναλλαγές, καί
- γ) στις κεφαλαιουχικές σχέσεις.

Θά ἐξετάσουμε σύντομα πῶς τὸ σοσιαλιστικό σύστημα λειτουργεῖ στις τρεῖς αὐτές περιπτώσεις.

A. ΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ ΕΜΠΟΡΙΟ

Ἡ παραγωγική πολιτική κάθε χώρας πρέπει νά τείνη σὸ νά μᾶς δίνει περισσότερα ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ εἶδη ποὺ ὁ λαός της χρειάζεται ἢ ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ εἶδη ποὺ μπορεῖ ν' ανταλλάξει μέ άλλα εἶδη ποὺ θέλει περισσότερο. Ἡ εἰσαγωγή τῶν εἰδῶν ποὺ χρειάζεται ἡ χώρα ἀπὸ τὴν ἀλλοδαπή, γιὰ τὸν καλλίτερο ἐφοδιασμό τῆς καταναλώσεως, ἀποτελεῖ τὸν ἀντικειμενικό σκοπὸ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου, ἐνῶ οἱ ἐξαγωγές ἀποτελοῦν τὸ μέσο πληρωμῆς τῶν εἰσαγωγῶν.

Τὸ τί πρέπει νά παραχθῆ καί τὸ τί πρέπει νά εἰσαχθῆ καί στή σοσιαλιστική οίκονομία ρυθμίζεται μέ βάση τὴν αρχή τῶν «σ υ γ κ ρ ι τ ι κ ῶ ν ἐ ξ ὀ δ ῶ ν». Πρέπει νά ἐξετάζουμε δηλαδή σέ κάθε περίπτωση ἂν εἶναι συμφερότερο τὸ α προϊόν ποὺ χρειαζόμαστε νά τὸ κατασκευάσουμε σὸ ἐσωτερικό ἢ νά τὸ φέρουμε ἀπὸ τὸ ἐξωτερικό, ἐξάγοντας γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ ἕνα ἄλλο προϊόν.

Τὸ ζήτημα αὐτὸ θά ρυθμίζεται ἀπὸ τὴν Κεντρική Οίκονομική Ἀρχή, ποὺ θά ἀποφασίζη κάθε φορὰ σέ ποιούς

κλάδους πρέπει νὰ στραφῆ ἡ παραγωγή τῆς Χώρας καὶ τί εἶδη πρέπει νὰ εἰσαχθοῦν ἀπὸ τὴν ἀλλοδαπή.

Στὸ οἰκονομικὸ πλάνο ποῦ θὰ καταρτίσῃ ἡ Κ.Ο.Α. θὰ λάβῃ ἰδιαίτερα ὑπ' ὄψη τὸ κόστος τῆς ἐγχώριας παραγωγῆς καὶ θὰ ἐξετάσῃ τίς βιομηχανίες ἐκεῖνες ποῦ θὰ εἶναι πραγματικὰ βιῶσιμες.

Σὲ μιὰ σοσιαλιστικὴ οἰκονομία, ποῦ κατ' ἀνάγκη θὰ βασιζέται στὴν ἀρχὴ τῆς διεθνoῦς συνεργασίας,—δεχόμεστε τὴν περίπτωση πῶς ἡ μορφή τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας θὰ εἶναι ἀπάνω κάτω γενικὴ—δὲν μποροῦν νὰ δικαιολογηθοῦν κατ' ἀρχὴν προστατευτικοὶ δασμοί. Θὰ εἶναι πραγματικὰ παράλογο νὰ θελήσῃ κανεὶς νὰ ἐπιβαρύνῃ τὴν κατανάλωσιν μ' ἓνα πρόσθετο ἀδικοιολόγητο βάρος, τῇ στιγμῇ ποῦ τὸ ἴδιο εἶδος θὰ μπορούσαμε νὰ τὸ ἀποκτήσουμε εἰσάγοντάς το ἀπὸ μιὰν ἄλλη χώρα. Βέβαια αὐτὸ ἔχει γιὰ προϋπόθεσιν τὴν ἐλευθερίαν κινήσεως τοῦ πληθυσμοῦ σ' ἐκεῖνες τίς χώρες ποῦ μπορεῖ νὰ βρῆ κανεὶς ἀνετα ἔργασια.

Κάθε σοσιαλιστικὸ ὅμως κράτος θὰ μπορῆ νὰ λάβῃ ὡς ἓνα ὠρισμένο σημεῖο προστατευτικὰ μέτρα γιὰ τὴν ἀνάπτυξιν στὸ πρῶτο στάδιον τῶν βιομηχανιῶν ἐκείνων γιὰ τίς ὁποῖες ὑπάρχουν προϋποθέσεις ἀναπτύξεως. Ἡ προσωρινὴ αὕτη προστασία εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ τὴν πρώτην περίοδον ὡς οἱ βιομηχανίες αὐτὲς ἀνδρωθοῦν καὶ ἀποκτήσουν ἀνταγωνιστικὴν ἰκανότητα.

Ἐπίσης γιὰ λόγους πολιτικούς, καθὼς καὶ γιὰ λόγους κοινωνικούς, μιὰ σοσιαλιστικὴ κοινωνία μπορεῖ νὰ ἐπιχορηγῆ ὠρισμένους κλάδους. Ὁ βαθμὸς τῆς ἐνισχύσεως καὶ τῆς ἐπιχορηγήσεως αὐτῆς θὰ ἐξαρτηθῇ ἀπὸ τὴν θέσιν τῆς σοσιαλιστικῆς χώρας μέσα στὴ διεθνή οἰκονομία. Ἐφ' ὅσον περιτριγυρίζεται ἀπὸ καπιταλιστικὰς χώρας διάφορα θὰ εἶναι ἡ τακτικὴ τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς, ποῦ θ' ἀκολουθεῖται στὸ ἐσωτερικόν. Καθὼς ἐπίσης θὰ εἶναι διαφο-

ρετική, ἂν οἱ περισσότερες ἄλλες χώρες ἀκολουθοῦν τὸ σοσιαλιστικὸ σύστημα.

Γιὰ τὴν πραγματοποίηση ὄλων αὐτῶν τῶν σκοπῶν ἀπαραίτητη προϋπόθεση εἶναι ἡ μ ο ν ο π ῶ λ η σ η ἀπὸ τὸ Κράτος τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου. Τόσο οἱ εἰσαγωγές ὅσο καὶ οἱ ἐξαγωγές θὰ διενεργοῦνται ἀποκλειστικὰ ἀπὸ τὸ Κράτος. Ἰδιῶτες δὲν μποροῦν νὰ κάνουν εἰσαγωγές ἢ ἐξαγωγές μὲ τὶς ἄλλες χώρες. Τὸ ἐμπόριο, ποῦ θὰ βρῖσκειται σὲ ἰδιωτικὰ χέρια, δηλαδὴ τὸ μικρεμπόριο, θὰ τροφοδοτεῖται ἀπὸ τὸ Κράτος. Ἔτσι τὸ Κράτος θὰ ρυθμίξῃ ὀλοκληρωτικὰ τὸ ἐξωτερικὸ ἐμπόριο τῆς Χώρας.

B. ΟΙ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕ ΤΗΝ ΑΛΛΟΔΑΠΗ

Ὅπως καὶ στὴν ἀτομιστικὴ ὀργάνωση, ἔτσι καὶ στὴ σοσιαλιστικὴ, πρέπει ν' ἀντιμετωπίζουμε τὸ ζήτημα τῆς ἐξωτερικῆς ἀξίας τοῦ χρήματος, δηλαδὴ τῆς τιμῆς τοῦ συναλλάγματος. Ὄταν λέμε τιμὴ συναλλάγματος ἐννοοῦμε τὴ σχέση τῆς ἀξίας τῶν νομισμάτων δύο χωρῶν.

Τὸ ζήτημα τῆς ρυθμίσεως τῆς τιμῆς τοῦ συναλλάγματος δὲν παρουσιάζει δυσκολίες. Ἐὰν ἐπικρατῇ στὸ ἐξωτερικὸ ἡ χρυσὴ βάση, οἱ συναλλαγές μὲ τὸ ἐξωτερικὸ θὰ γίνονται πάνω στὴ βάση αὐτή. Δὲν ὑπάρχει, ἄλλως τε, ἀνάγκη νὰ ἰσχύῃ ἡ ἴδια νομισματικὴ μονάδα γιὰ τὶς συναλλαγές τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ ἡ ἴδια γιὰ τὸ ἐξωτερικόν.

Ἡ τιμὴ τοῦ συναλλάγματος πρέπει νὰ ὀρίζεται μὲ τρόπο ποῦ ν' ἀνταποκρίνεται περίπου στὴν ἰσοτιμία τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως μεταξὺ τοῦ ἐσωτερικοῦ νομίσματος καὶ τοῦ χρυσοῦ. Ἡ τιμὴ αὐτὴ θὰ μεταβάλλεται ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ ἐφ' ὅσον θ' ἀλλάξῃ ἡ ἐσωτερικὴ ἀξία τοῦ χρυσοῦ (Dickinson).

Ἄν στὸ ἐξωτερικὸ δὲν ἐπικρατεῖ ἡ χρυσὴ βάση, τότε τὸ σοσιαλιστικὸ Κράτος ἢ θὰ υἱοθετήσῃ τὸ νόμισμα μιᾶς ἄλλης χώρας ἢ θὰ χρησιμοποιοῦν γιὰ τὶς διεθνεῖς συναλ-

λαγές του τὸ δικό του ἔξωτερικὸ νόμισμα, ἢ, τρίτο, θὰ χρησιμοποιήσῃ γιὰ τὸν ὑπολογισμὸ αὐτὸ ὠρισμένα ἔμπορεύματα γιὰ μονάδες ἀξίας (χρυσός, κλπ.) ἢ τέλος θὰ διακανονίζῃ τὶς πληρωμὲς μὲ συμφωνίες κληρικῶν. Καὶ στὸ σημεῖο αὐτὸ τὰ προβλήματα εἶναι ἀπλὰ καὶ δὲν παρουσιάζουν ἰδιαίτερες δυσκολίες.

Γ. Οἱ Κινήσεις τῶν κεφαλαίων. τὸ Οικονομικὸ ἰσοζύγιο

Μεταξὺ ἐσωτερικοῦ καὶ ἐξωτερικοῦ ἔχουμε κινήσεις κεφαλαίων. Οἱ κινήσεις τῶν κεφαλαίων εἶναι κυρίως ἀποτέλεσμα τῆς διαφορᾶς τῶν τόκων. Ὄταν ὁ τόκος στὸ ἐσωτερικὸ εἶναι ὑψηλότερος, εἰσρέουν κεφάλαια ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸ, μὲ τὸν τύπο πιστώσεων καὶ δανείων, γιὰτὶ βρίσκουν ἐπωφελεῖς τοποθέτησις. Ἄν, ἀντίθετα, ὁ τόκος εἶναι χαμηλότερος ἔχουμε τάση κεφαλαίων πρὸς ἐξαγωγή.

Τὰ κεφάλαια εἶναι συνήθως βραχυπρόθεσμα καὶ μακροπρόθεσμα.

Βραχυπρόθεσμα εἶναι τὰ κεφάλαια ποὺ χρησιμοποιοῦνται γιὰ νὰ καλύψουν τὰ προσωρινὰ ἔλλειμματα τοῦ ἰσοζυγίου τῶν πληρωμῶν ποὺ ὀφείλονται κυρίως σὲ ἐποχιακὰ διακυμάνσεις. Τὰ μακροπρόθεσμα κεφάλαια ὀφείλονται, ὅπως εἶπαμε πρὶν ἀνω, στὴν διαφορὰ τῶν τόκων καὶ ἀποτελοῦν τὴν δανειακὴν πολιτικὴν τῆς χώρας. Ὄταν τὸ ἐπιτόκιο στὸ ἐσωτερικὸ τῆς χώρας εἶναι ψηλότερο ἀπὸ τὸ ἐπιτόκιο τοῦ ἐξωτερικοῦ, μιὰ σοσιαλιστικὴ οἰκονομία ἔχει συμφέρον νὰ δανειστῇ κεφάλαια ὡς ὅπου τὸ ἐπίπεδο τοῦ τόκου κατέβῃ στὰ ἴδια περίπου ὄρια. Στὸ σημεῖο αὐτὸ πρέπει νὰ ἐξετάζονται μαζὶ καὶ οἱ λοιπὲς ἐπιδράσεις τοῦ δανεισμοῦ στὴν ἐργασία, στὴν παραγωγή κλπ.

Στὸ ζήτημα ὅμως τῶν διεθνῶν κινήσεων τῶν κεφαλαίων πρέπει νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψη καὶ κατὰ πόσο μιὰ χώρα ποὺ δανειζέται ἢ δανείζει συναλλάσσεται μὲ σοσιαλιστικὴ ἢ μὲ καπιταλιστικὴ χώρα. Στὴ δεύτερη περί-

πτωση τὸ πρᾶγμα μπορεῖ ν' ἀποβῆ ἐπικίνδυνο. Ἐάν δανείζεται μιὰ σοσιαλιστικὴ χώρα ἀπὸ μιὰ κεφαλαιοκρατικὴ, μπορεῖ νὰ δημιουργηθῆ οἰκονομικὴ καὶ ὕστερα πολιτικὴ ἐξάρτηση. Ἐτσι ἡ οἰκονομία τῆς μιᾶς χώρας θὰ ἐκμεταλλεύεται τὴν οἰκονομία τῆς ἄλλης χώρας.

Γι' αὐτὸ ὁ δανεισμός δὲν πρέπει νὰ ὑπερβαίνῃ μιὰ ὠρισμένη ἀναλογία τοῦ ἐθνικοῦ πλούτου καὶ ὅλα τὰ δάνεια πρέπει νὰ ἐξοφλοῦνται σὲ σύντομο χρόνο.

Οἱ οἰκονομικὲς σχέσεις μὲ τὴν ἀλλοδαπὴ πρέπει νὰ πραγματοποιοῦν ἓνα οἰκονομικὸ ἰσοζύγιο, γιὰ νὰ ἀποβαίνουν ἐπωφελεῖς γιὰ τὴν χώρα πού τις ἐνεργεῖ.

Τὸ ἰσοζύγιο αὐτὸ πρέπει ν' ἀναφέρεται στὸ λογαριασμὸ τῶν εἰσοδημάτων. Ὁ ὑπολογισμὸς αὐτοῦ τοῦ ἰσοζυγίου εἶναι εὐκολώτερος στὴ σοσιαλιστικὴ οἰκονομία ἀπὸ ὅ,τι εἶναι στὴν ἀτομιστικὴ. Ἀκόμα καὶ ἡ πραγματοποίησὶς τοῦ ἰσοζυγίου εἶναι εὐχερέστερη, γιὰτὶ ἔχουμε μιὰ κεντρικὴ οἰκονομικὴ ὑπηρεσία πού ρυθμίζει συνειδητὰ καὶ προμελετημένα ὅλες τις συναλλαγές, πρᾶγμα πού δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ μὲ τὴν ἀκαθοδήγητὴ ἀτομιστικὴ ὀργάνωση. Ἀκόμα ἡ κοινωμιστικὴ οἰκονομία μπορεῖ νὰ ἀντιμετωπίζῃ ὅλα τὰ προβλήματα πού ἔχουν σχέση μὲ τὴν διεθνή οἰκονομία, χωρὶς νὰ φέρῃ σοβαρὲς διαταραχὲς στὴ σύνθεσιν τῆς ἐσωτερικῆς οἰκονομίας.

Ἡ Ὑπηρεσία τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου παίζει τὸ ρόλο, ὅπως παρατηρεῖ ὁ Mossè, ἑνὸς ὑδατοφράχτη. Ἀγοράζει ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸ τὰ προϊόντα στὶς διεθνεῖς τιμές καὶ τὰ μεταπουλάει στὶς ἐσωτερικὲς ἐπιχειρήσεις μὲ τις τιμές τοῦ ἐσωτερικοῦ. Καθὼς ἐπίσης ἀγοράζει τὰ προϊόντα τοῦ ἐσωτερικοῦ στὶς τιμές τῆς ἀγορᾶς καὶ τὰ μεταπουλάει στὸ ἐξωτερικὸ στὶς διεθνεῖς τιμές.

Ἐτσι ἡ σοσιαλιστικὴ οἰκονομία, μὲ τὸν ὅλο μηχανισμό της, προσαρμόζει ὁμαλῶτερα τις οἰκονομικὲς σχέσεις καὶ προφυλάγει τὴν οἰκονομία ἀπὸ ἀπότομες διακυμάνσεις, ἀπὸ κρίσεις καὶ ἐπιβλαβεῖς διαταραχὲς.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ

Πώς δά πάμε στό σοσιαλισμό

1. ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ Ή ΠΕΙΘΩ;

Μετά την εξέταση του τί είναι το οικονομικό σύστημα του σοσιαλισμού, γιατί υπερέχει από τον κεφαλαιοκρατισμό, πώς λειτουργεί και πώς αντιμετωπίζει τα διάφορα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα, απομένει να εξετάσουμε ένα από τα βασικότερα ζητήματα, το πώς θα πάμε στο σοσιαλισμό. Το τμήμα αυτό είναι το κυριώτερο, γιατί θα μᾶς δείξει ποιά πρέπει να είναι ή μεταβατική εκείνη διαδικασία που θα μᾶς μεταφέρει από την κεφαλαιοκρατική στη σοσιαλιστική οίκονομία.

Το ζήτημα αυτό διαφορετικά το αντιμετωπίζει ο κομμουνισμός και διαφορετικά ο σοσιαλισμός. Στο σημείο, ἄλλως τε, αυτό υπάρχουν και οι κυριώτερες διαφορές μεταξύ των δύο αὐτῶν συστημάτων. Ὁ κομμουνισμός θέλει τὴν ἐπαναστατική μετάβαση, ἐνῶ ὁ σοσιαλισμός θέλει τὴν δημοκρατική. Ὁ κομμουνισμός χρησιμοποιεῖ τὴν ἐπανάσταση, ἐνῶ ὁ σοσιαλισμός τὴν πειθώ.

A. Η ΤΑΚΤΙΚΗ ΤΟΥ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΜΟΥ

Ὁ κομμουνισμός πιστεύει πὼς ἡ μετάβαση ἀπὸ τὴν καπιταλιστική στη σοσιαλιστική οίκονομία πρέπει νὰ γίνῃ ἐπαναστατικά, μὲ βίαιη ἀνατροπή τοῦ καθεστώτος. Ἡ μετάβαση στὸ καθεστῶς τῆς «μὴ βίας» πρέπει νὰ γίνῃ, λένε, μὲ «τὴ βία». «Ἡ κομμουνιστική ἐπανάσταση ἔρχεται στὴν πιὸ ριζοσπαστική σύγκρουση μὲ τὸ καθιερωμένο σύστημα τῆς ἰδιοκτησίας», λέγει τὸ κομμουνιστικό μανιφέστο. Καὶ προσθέτει πιὸ κάτω. «...Ὁ πρῶτος σταθμὸς τῆς ἐργατικῆς ἐπανάστασης εἶναι ἡ ἐγκαθίδρυση τοῦ προ-

λεταριάτου σέ κυρίαρχη τάξη, ή κατάκτηση τῆς Δημοκρατίας. Τὸ προλεταριάτο θὰ μεταχειριστῆ τὴν πολιτικὴ του ὑπεροχὴ γιὰ νὰ πάρη σιγὰ σιγὰ ὅλο τὸ κεφάλαιο ἀπὸ τὴν ἀστική τάξη, γιὰ νὰ συγκεντρώσῃ ὅλα τὰ ὄργανα τῆς παραγωγῆς στὰ χέρια τοῦ Κράτους, δηλαδή στὰ χέρια τοῦ προλεταριάτου, ποὺ θὰ ὀργανωθῆ σέ τάξη κυρίαρχη, καὶ γιὰ νὰ μεγαλώνη ὅσο τὸ δυνατό γρηγορότερα τὸ ποσοτῶν παραγωγικῶν δυνάμεων. Καὶ ὅταν πιά μὲ τὴν πορεία τῆς ἐξέλιξης ἐξαφανιστοῦν οἱ ταξικοὶ ἀνταγωνισμοὶ καὶ ὅλη ἡ παραγωγὴ συγκεντρωθῆ στὰ χέρια τῶν συνεταιρισμένων ἀτόμων, τότε καὶ ἡ δημόσια ἐξουσία θὰ χάσῃ τὸν πολιτικὸ της χαρακτήρα. Ἡ πολιτικὴ ἐξουσία, γιὰ νὰ κυριολεκτήσουμε, εἶναι ἡ ὀργανωμένη ἐξουσία μιᾶς τάξης γιὰ νὰ καταπιέζῃ τίς ἄλλες. Ὅταν τὸ προλεταριάτο στὴν πάλῃ του ἐνάντια στὴν ἀστική τάξη ὀργανωθῆ γερὰ σέ τάξη, ὑψωθῆ ὕστερα ἀπὸ μιὰ ἐπανάσταση σέ τάξη κυρίαρχη, ὡς κυρίαρχη τάξη καταργεῖ μὲ τὴ βία τὸ παλιὸ σύστημα, καταργεῖ μαζί μ' αὐτὸ τὸ σύστημα παραγωγῆς, τοὺς ὅρους ποὺ γεννοῦν τὸν ἀνταγωνισμό τῶν τάξεων, καταργεῖ γενικὰ τίς τάξεις καὶ κατὰ συνέπεια καὶ τὴ δική του κυριαρχία ὡς τάξη. Στὸν τόπο τῆς παλιᾶς ἀστικῆς κοινωνίας μὲ τίς τάξεις καὶ τοὺς ἀνταγωνισμοὺς τοὺς ταξικοὺς θὰ ἔμπη ἕνας συνεταιρισμός, ὅπου ἡ ἐλεύθερη ἀνάπτυξη τοῦ καθενὸς θὰ εἶναι νόμος ἀπαραίτητος γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῶν ἄλλων».

Ὁ Μάρξ καὶ ὁ Ἔγκελς, οἱ συγγραφεῖς ἄλλως τε τοῦ κομμουνιστικοῦ μανιφέστου, ἀναπτύσσουν εὐρύτερα καὶ στὰ ἔργα τους τὴν ἀνάγκη τῆς Ἐπαναστάσεως. Κατὰ τὸν Μάρξ ὁ πρῶτος σκοπὸς εἶναι «ἡ ἀνατροπὴ τῆς ὡς τώρα παγκόσμιας τάξεως». «Ἡ βία, λέγει ὁ Ἔγκελς, παίζει καὶ ἕνα ρόλο ἐπαναστατικό. Εἶναι μοιραία σέ κάθε παλιὰ κοινωνία ὅταν μέσα της ὠριμάζῃ μιὰ καινούργια ἢ δύναμη αὐτὴ εἶναι τὸ ὄργανο καὶ τὸ μέσο μὲ τὸ ὁποῖο τὰ κοινωνικὰ κινήματα ἀνοίγουν τὸ δρόμο τους καὶ συντρίβουν τίς νεκρὲς καὶ θαμμένες πολιτικὲς μορφές». Καὶ

σὲ μιὰ ἄλλη του μελέτη γράφει πάλι ὁ Ἔγκελς: «Μεταξὺ τῆς καπιταλιστικῆς καὶ κομμουνιστικῆς κοινωνίας ὑπάρχει μιὰ ἐπαναστατικὴ περίοδος. Ἐνα στάδιο πολιτικῆς μεταβάσεως ἀνταποκρίνεται σ' αὐτὴν τὴν περίοδο καὶ τὸ Κράτος, κατὰ τὴ διάρκεια αὐτῆς τῆς περιόδου, δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἄλλο παρὰ ἡ ἐπαναστατικὴ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου».

Ὁ Λένιν, ἀκολουθώντας τὰ ἔργα τοῦ Μαρξ καὶ τοῦ Engels, τονίζει ὅτι χρειάζεται μιὰ βίαιη ἐπανάσταση γιὰ νὰ μεταβάλη τὸ ἀστικὸ καθεστῶς. Στὸ βιβλίο του «Τὸ Κράτος καὶ ἡ Ἐπανάσταση» δίνει πρὸ συστηματικὰ τὶς ἀντιλήψεις αὐτὲς καὶ προσδιορίζει εἰδικώτερα τὴν ἔννοια τῆς ἐπαναστάσεως σὰν μέσου ἀναγκαίου γιὰ τὴν ἐπικράτηση τοῦ κομμουνισμοῦ καὶ δικαιολογεῖ τὴ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου ὡς ἀπαραίτητου μεταβατικοῦ σταθμοῦ. «Ἡ βία, προσθέτει, εἶναι ἡ μαμμὴ πού ξεγεννᾷ ἀπὸ μιὰ παλιὰ κοινωνία μιὰ καινούργια». Τὸ προλεταριακὸ Κράτος ὀφείλει νὰ πάρη τὴ θέση τοῦ ἀστικοῦ Κράτους καὶ νὰ προστατεύσῃ τὸν ἐργάτη ἐναντίον τῆς ἀντιδράσεως τοῦ ἀστοῦ. Γι' αὐτὸ χρειάζεται ἡ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου. Ἡ δικτατορία αὐτὴ εἶναι, κατὰ τὸν Λένιν, μιὰ μεταβατικὴ περίοδος μετὰ τῆς καπιταλιστικῆς καὶ τῆς κομμουνιστικῆς οἰκονομίας. Κατὰ τὴν περίοδο αὐτὴ θὰ ὑπάρξῃ μιὰ καταπίεση τῆς ἀστικῆς τάξεως πού εἶναι ἀναγκαία, γιατί, ὅπως παρατηρεῖ ὁ Λένιν, «ἡ ἀληθινὴ καὶ πλήρης δημοκρατία δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ παρὰ σὲ μιὰ κοινωνία, ὅπου ἡ ἀντίσταση τῆς ἀστικῆς τάξεως θὰ ἔχει τελειωτικὰ συντριβῆ».

Στὴ Σοβιετικὴ Ρωσία ἔχουμε τὴν ἐφαρμογὴ τῶν μαρξιστικῶν θεωριῶν καὶ τῆς ἐπαναστάσεως μὲ τὴ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου, ὅπως τὴν περιγράφει ὁ Λένιν. Ἡ Ρωσικὴ ἐπανάσταση τοῦ 1917 εἶναι ἔργο τοῦ Λένιν καὶ ἀποτέλεσε τὸ μέσο γιὰ τὴν κοινωνικὴ ἐπανάσταση πού ἐγίνε μὲ τὴν ἐγκαθίδρυση τοῦ κομμουνιστικοῦ καθεστώτος.

Κατὰ τὸν Σ τ ἄ λ ι ν «ὁ λενινισμὸς εἶναι γενικὰ ἡ θεωρία καὶ ἡ τακτικὴ τῆς προλεταριακῆς ἐπαναστάσεως καὶ εἰδικώτερα ἡ θεωρία καὶ ἡ τακτικὴ τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου.

“Ὅταν σπάσῃ κάθε ἀντιδραστικὸ ἐμπόδιο, ὅταν σταθεροποιηθῇ ἀπόλυτα τὸ νέο κοινωνικὸ καθεστῶς, τότε ὁ κομμουνισμὸς θὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ στάδιο τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου, γιὰ νὰ φτάσῃ στὴν ὀλοκληρωμένη μορφὴ τῆς σοσιαλιστικῆς δημοκρατίας.

Αὐτὴ εἶναι ἡ τακτικὴ τοῦ κομμουνισμοῦ γιὰ νὰ φτάσῃ στὸν τελικὸ του σκοπὸ, στὴ σοσιαλιστικὴ οἰκονομία. Πρῶτα ἐπανάσταση, ὕστερα δικτατορία τοῦ προλεταριάτου, ποὺ θὰ κρατήσῃ ἕως τὸ σημεῖο ποὺ δὲν θὰ ὑπάρχῃ πιά κίνδυνος ἀνατροπῆς τοῦ καινούργιου κοινωνικοῦ καθεστώτος καὶ τελικὰ δημοκρατία σὰ βάση τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας.

Β. ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕΣΟΥ ΚΑΙ ΣΚΟΠΟΥ. Η ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΛΕΤΑΡΙΑΤΟΥ

Γιὰ τὸν κομμουνισμὸ ἡ ἐπανάσταση εἶναι τὸ μέσο γιὰ τὴν ἐπιτυχία τοῦ σκοποῦ. Τὸ μέσο, λέγουν, εἶναι ζήτημα τακτικῆς καὶ μπορεῖ νὰ διαφέρῃ στὸ περιεχόμενο καὶ στὸ χαραχτήρα ἀπὸ τὸ σκοπὸ. Ὑπάρχει διαφορὰ, κατὰ τοὺς κομμουνιστάς, μεταξὺ «τακτικῆς» καὶ «ἀρχῶν», μεταξὺ «πολιτικοῦ μέσου» καὶ «οἰκονομικοῦ σκοποῦ», μεταξὺ «μεταβατικῆς προσωρινῆς δικτατορίας» καὶ «σοσιαλιστικῆς δημοκρατίας». Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῶν Ἰακωβίνων ἐπαναλαμβάνεται τὸ σύνθημα «ἡ κοινωνικὴ ἐπανάσταση εἶναι ὁ σκοπός, ἡ πολιτικὴ ἐπανάσταση εἶναι τὸ μέσο».

Ἄς δοῦμε, ὅμως, κάπως εἰδικώτερα, ποιὸς πρέπει νὰ εἶναι οἱ σχέσεις μεταξὺ μέσου καὶ σκοποῦ. Μεγάλῃ

σημασία για την έπιτυχία ενός σκοποῦ ἔχει τὸ μέσο πού θά χρησιμοποιηθῆ. Τὸ μέσο ἀποτελεῖ τὴ μορφή πού μ' αὐτὴν θά ὀργανωθῆ καὶ θά πραγματοποιηθῆ ὁ σκοπός.

Ἡ ἱστορικὴ εξέλιξη δὲν ἀκολουθεῖ πάντοτε τὸν ἴσιο δρόμο, πού διευθύνεται σ' ἓνα σκοπό, περνώντας ἀπὸ μιὰ μορφή πραγματοποίησεως. Ἀντίθετα ἡ πείρα μᾶς δείχνει πὼς ἓνας μεγάλος σκοπός δὲν πραγματοποιεῖται ποτέ, παρὰ μέσα ἀπὸ περισσότερες διαδοχικὲς πραγματοποιήσεις. Κάθε ἓνα ἀπὸ τὰ μέσα αὐτὰ πραγματοποίησεως τελειώνει φθινόμενο, ὅπως παρατηρεῖ ὁ de Man, γιὰ νάρθη ἓνα ἄλλο, πού κι' αὐτὸ φθείρεται μὲ τὴ σειρά του, γιὰ νὰ παραχωρήσῃ τὴ θέση του σὲ ἓνα τρίτο. Κάθε μιὰ ἀπὸ τίς νέες αὐτὲς μορφές μοιάζει, ὅπως προσθέτει ἀκόμα ὁ de Man, μ' ἓνα βῆμα πού ἀρχίζει λίγο ψηλότερα ἀπὸ τὸ προηγούμενο, ἀλλὰ πού τελειώνει λίγο χαμηλότερα ἀπὸ κεῖ πού ἄρχισε.

Κάθε καινούργια μορφή ενός μέσου θά διατηρηθῆ τόσο καλύτερα ἐν σχέσει μὲ τὴν προηγούμενη, ὅσο μπόρῃ καλύτερα νὰ μειώσῃ τὴ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ χαρακτήρα τοῦ σκοποῦ καὶ τοῦ χαρακτήρα τοῦ μέσου. Ὁ Lassalle τονίζει: «ὁ σκοπός ὀφείλει νὰ ἐκτελεσθῆ καὶ πραγματοποιηθῆ μέσα στὸ μέσο». Αὐτὸ σημαίνει, ὅπως παρατήρησαν, ὅτι «οἱ μόνες μεγάλες κοινωνικὲς μεταβολές πού εἶναι διαρκεῖς εἶναι ἐκεῖνες πού πραγματοποιοῦνται μὲ μέσα πού ὁ χαρακτήρας τους μοιάζει μὲ τὸ χαρακτήρα τοῦ σκοποῦ πού ἐπιδιώκουν». Αὐτὸ ὀφείλεται σ' ἐκεῖνο πού ὀνομάζει ὁ Hegel «ταυτότητα τῆς ἰδέας». Πρέπει ἡ ἰδέα τοῦ μέσου καὶ ἡ ἰδέα τοῦ σκοποῦ νὰ συμπίπτουν. Γιὰ νὰ ὑπάρχῃ ταυτότητα στὴν ἰδέα τοῦ μέσου καὶ τοῦ σκοποῦ πρέπει καὶ στὰ δύο νὰ ἐκφράζεται τὸ ἴδιο ψυχολογικὸ κίνητρο.

Δὲν μπορεῖ κανεὶς, κατ' ἀρχὴν, μ' ἓνα κακὸ μέσο νὰ πραγματοποιήσῃ ἓναν καλὸ σκοπό, ὑποστηρίζουν ἐκεῖνοι πού δὲν υἱοθετοῦν τίς ἐπαναστατικὲς ἀντιλήψεις τοῦ κομ-

μουνισμού. Είναι δύσκολο, αν όχι αδύνατο, να πραγματοποιήσουμε την έλευθερία με τη δεσποτεία, τη δημοκρατία με τη δικτατορία, τη μη βία με τη χρήση της βίας. Γι' αυτό δέν υπήρξε ακόμα βίαιη επανάσταση που να μη προετοίμασε τὸ ἔδαφος σ' ἓνα δικτάτορα. "Όταν ὁ Ροβεσπιέρος καθώριζε τὴν κυβέρνηση τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ὡς τὸ δεσποτισμὸ τῆς ἐλευθερίας ἐναντίον τῆς τυραννίας, μᾶς ἔδινε, ὅπως παρατηρεῖ ὁ *de Man*, τὸ μέτρο ὅπου μέσα ὁ δεσποτισμὸς θὰ ἔμενε ἓνα γεγονός πραγματοποιημένο, ἐνῶ ἡ ἐλευθερία ἓνα ἰδανικὸ ἀνικανοποίητο.

Ἡ πίστη τοῦ κομμουνισμοῦ, πὼς ἡ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου εἶναι ἓνας μεταβατικὸς σταθμὸς, πὺ εἶναι ἀπαραίτητος γιὰ νὰ συντρίψει τὴν ἀντίσταση τοῦ ἀστισμοῦ καὶ ἀποτελεῖ μιὰν ἐγγύηση γιὰ νὰ μὴν ξαναπέσουμε στὴ δεσποτεία, ἀλλὰ νὰ φτάσουμε ὀριστικὰ καὶ τελικὰ στὴ δημοκρατία, εἶναι μιὰ πίστη εἰλικρινῆς, μπορεῖ ὅμως νὰ ὀδηγήσει σὲ ἐπικίνδυνες περιπλοκές.

Τὸ ἀξίωμα ὅτι ἡ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου ἀποτελεῖ τὸ μεταβατικὸ στάδιο παραγνωρίζει τὸ βασικὸ γεγονός πὼς δέν ὑπάρχει δικτατορία χωρὶς δικτάτορα καὶ πὼς ἐκεῖνος πὺ θὰ γίνῃ δικτάτορας πολὺ δύσκολα θὰ ἐγκαταλείψει τὴν ἐξουσία. "Υστερα ἡ δικτατορία γίνεται καὶ μιὰ συνήθεια. Καὶ εἶναι παρατηρημένο πὼς εἶναι πῶ εὔκολο νὰ συνηθίσουν οἱ μάζες στὴν ὑποταγὴ παρὰ στὴν ἀνεξαρτησία. Ἄλλ' εἶναι καὶ κάτι ἄλλο ἀκόμα. "Όταν ἡ δικτατορία ἐξακολουθεῖ πολὺν καιρὸ, οἱ ἄνθρωποι πὺ τὴ συνεχίζουν δέν εἶναι ἐκεῖνοι πὺ τὴν ἄρχισαν. Εἶναι ἄνθρωποι νέοι, πὺ μεγάλωσαν μέσα σὲ μιὰ πνευματικὴ ἀτμόσφαιρα διαφορετικὴ ἀπὸ ἐκείνη πὺ γεννήθηκε ὁ ἀρχικὸς σκοπός. Καὶ ἔτσι ἐκεῖνο πὺ δέν ἦτανε πραγματικὰ παρὰ ἓνα μέσο γιὰ τὸν πρῶτο, τὸν ἀρχικὸ, κυβερνήτη μπορεῖ νὰ γίνῃ, ὅπως τονίζει πάλι ὁ *de Man*, σκοπὸς γιὰ τὸν δεύτερο, τὸ διάδοχο. Τὸ σύνθημα τοῦ *Max Adler*, πὼς «πρέπει νὰ περάσουμε στὴ μη βία με τὴ βία» λησμο-

νάει πώς ή βία «σχηματίζει ένα ζωηρό περιβάλλον, ανθρώπους με παράφορες ιδιοσυγκρασίες, που δέν είναι οί κατάλληλοι για νά φτιάξουν ένα καθεστώς, από όπου θα έχει έξοστρακιστή ή βία».

”Αλλωστε σήμερα, καθώς θα δοῦμε και πιό κάτω, για νά γίνη ή οίκονομική επανάσταση δέν χρειάζεται και βίαιη ανατροπή. Η ιδέα τής καινούργιας τάξεως έχει τόσο ώριμάσει, ώστε μπορούμε νά τήν πραγματοποιήσουμε μέ δημοκρατικά μέσα, γιατί οί άνθρωποι που θα είναι οί φορεῖς αὐτῶν τῶν ἀντιλήψεων είναι πολλοί, είναι ή πλειοψηφία. Ο τελευταῖος πόλεμος προώθησε πολύ πρὸς τήν κατεύθυνση αὐτή και πολύ ἀμφιβάλλουμε ἂν στο μέλλον και ὁ κομμουνισμός θα θελήση νά διατηρήση τήν επαναστατική ἀρχή στο πρόγραμμά του. Ἄλλως τε βλέπουμε πώς και ἀπό τώρα τὰ κομμουνιστικά κόμματα ἀρχίζουν νά ἐξαγγέλλουν πώς θα ἐγκαταλείψουν πιά τίς ἀκρότατες επαναστατικές λύσεις και πώς πρόκειται ν’ ἀκολουθήσουν τίς δημοκρατικές σοσιαλιστικές κατευθύνσεις.

Γ. ΤΟ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΤΙΚΟ ΠΝΕΥΜΑ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΟ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΟ

Τὸ νά γίνη μιὰ πολιτική επανάσταση για νά πραγματοποιηθῆ ή κοινωνική επανάσταση, ἀνεξάρτητα μέ τὸ ζήτημα πόσο είναι σκόπιμη ή ὄχι ή βίαιη επανάσταση, δέν είναι κάτι που είναι πάντα κατορθωτό. Πρέπει νά προῦπάρξουν εἰδικές πολιτικές προϋποθέσεις, ὅπως συνέβηκε μέ τή Ρωσική Ἐπανάσταση. Διαφορετικά ἓνα πολιτικό κόμμα, που ἐπιδιώκει επαναστατικά ν’ ἀνατρέψη τὸ κοινωνικό καθεστώς, παραμένει κόμμα «ἀρνητικό», που δέν μπορεί νά ἔχη ἄμεση θετική δράση, γιατί, σύμφωνα μέ τίς ἀρχές του, δέν μπορεί νά συνεργαστῆ μέ ἄλλα ἀστικά κόμματα για νά ἐπιτύχη ἄμεσες μεταρρυθμίσεις.

Οι διάφορες εργατικές πολιτικές κινήσεις που ένδιαφέρονται για την άμεση βελτίωση της θέσεως των εργατών υποστηρίζουν συχνά τα σοσιαλιστικά κόμματα, που, παράλληλα με το maximum πρόγραμμά τους, έχουν και ένα minimum πρόγραμμα, που τους επιτρέπει μια συνεργασία με τα άστικά κόμματα, τα μη αντιδραστικά, που επιζητούν μέσα στο πλαίσιο της κεφαλαιοκρατικής οικονομίας να βελτιώσουν τη θέση των εργαζομένων και ειδικότερα του προλεταριάτου.

“Αν παρακολουθήση κανένας την εξέλιξη της εργατικής κινήσεως βλέπει πώς βαθμιαία, με την πάροδο του χρόνου, το επαναστατικό πνεύμα αρχίζει να υποχωρή ή μπροστά στο μεταρρυθμιστικό, που ικανοποιεί τις άμεσες διεκδικήσεις.

Στη στροφή αυτή συνετέλεσαν πολλοί λόγοι:

α) η κοινωνική ανύψωση των εργαζομένων τάξεων ή μερικῶν ἀπ’ αὐτές,

β) ὁ τρόπος τῆς ὀργανώσεως τῶν εργατικῶν κινήσεων καὶ

γ) ἡ κοινωνικὴ πολιτικὴ τῶν δημοκρατικῶν χωρῶν.

Εἶναι στατιστικὰ διαπιστωμένο ὅτι ἕνας μεγάλος ἀριθμὸς προλεταρίων περνάει βαθμιαία σὲ μιὰ διάμεση κοινωνικὴ τάξη, που ἀποτελοῦν τις «καινούργιες μεσαῖες τάξεις», που εἶναι τάξεις ἀντικεφαλαιοκρατικές, μὰ που φοβοῦνται τὴν προλεταριοποίησή τους. Οἱ τάξεις αὐτές, που ἐσηματίστηκαν ἀπὸ στελέχη τοῦ εργαζόμενου κόσμου που συνήθως εἶναι διανοούμενοι τοῦ προλεταριάτου, ἐπηρεάζουν σημαντικὰ τις μάζες καὶ τις κατευθύνουν στὶς μεταρρυθμιστικὲς ἐπιδιώξεις. Οἱ στατιστικὲς μᾶς δείχνουν πὼς στὶς βιομηχανικὲς χώρες ὁ ἀριθμὸς τῶν προλεταρίων ἐλαττώνεται σχετικῶς καὶ πὼς ἀύξάνει ἢ ἀναλογία τῶν ὑπαλλήλων καὶ γενικὰ τῶν ἀνθρώπων που ἀνήκουν στὶς «καινούργιες μεσαῖες τάξεις».

“Υστερα καὶ ὁ τρόπος τῆς ὀργανώσεως τῶν εργατι-

κων ενώσεων άλλαξε. Παλαιότερα οί ηγέτες τών εργατικών οργανώσεων ήταν άνθρωποι με δυνατές και ήρωϊκές φύσεις. Τήν εποχή εκείνη έχρειάζοντο θυσίες και ένθουσιασμοί, γιατί ό άγώνας ήταν σκληρότερος. Έτσι τό πνεύμα που κυριαρχούσε ήταν τό επαναστατικό. Σήμερα χρειάζονται πρόσωπα με διοικητικές και έπιστημονικές ικανότητες. Τό γραφειοκρατικό πνεύμα έχει ύπερισχύσει σ' όλόκληρη τήν οργάνωση και τό πνεύμα αυτό έχει φέρει μιάν άλλη σύνθεση, μιάν άλλη πνοή, μιάν διαφορετική νοοτροπία.

Άλλά και κάτι άλλο συντελεί άκόμα στην άπάμβλυνση τών αντίθέσεων. Η δημόσια δράση τών εργατικών κινήσεων φέρνει κάποια προσέγγιση με τούς πολιτικούς και κοινωνικούς αντίπαλους. Δημιουργεί μιάν επαγγελματική και κοινωνική επικοινωνία εργατών και εργοδοτών. Έτσι ή εργατική τάξη μπαίνει σιγά σιγά στην «πολιτιστική σφαίρα του άτομισμού». Από τή στιγμή που ό αντιπρόσωπος τών εργατών έρχεται σε έπαφή και διαπραγματεύεται με τόν εργοδότη μπαίνει άναγκαστικά στο δικό του περιβάλλον, στα δικά του ήθη και έθιμα. Έτσι δημιουργούνται οί λεγόμενοι «εργατοπατέρες», που, άθελά τους πολλές φορές, οδηγούν και προσανατολίζουν τούς εργάτες σε «άστικές κατευθύνσεις». Η έπαφή αυτή μειώνει τήν όξύτητα του άγώνα και δημιουργεί μιάν άλλη νοοτροπία, που έπηρεάζεται από τήν κοινωνικότητα τών σχέσεων. Γιατί ή ανθρώπινη πείρα από χρόνια τώρα μάς διδάσκει εκείνο που ένας παλιός άγγλος φιλόσοφος, ό Κάρολος Lam p, τόσο συχνά επαναλάβαινε: «Δέν μπορώ νά μισήσω έναν άνθρωπο που γνωρίζω».

Τέλος ή κοινωνική πολιτική τών άστικών κρατών συνετέλεσε, με τήν πίεση τής δυνάμεως τών σοσιαλιστικών πολιτικών κινήσεων, στη βελτίωση τής θέσεως τών εργαζόμενων. Η εφαρμογή του όκτώωρου, ή προστασία τής θέσεως του εργαζόμενου με τήν καθιέρωση του ελάχιστου ήμερομισθού, με τό σύστημα τών συλλογικών

συμβάσεων, με την προστασία των άνηλικών, με την προστασία της εργαζόμενης γυναίκας, έδημιούργησαν μιάν ατμόσφαιρα μερικῶν πραγματοποιήσεων, μιᾶς ἐξελικτικῆς κατευθύνσεως στὴν πολιτικὴ τῶν εργατικῶν ἐπιδιώξεων.

Ἔτσι τὸ ἀστικὸ κράτος ἀναγκάζεται νὰ λαβαίνει σειρά ἀπὸ μέτρα, πού ἔχουν ὡς ἀποτέλεσμα νὰ βελτιώνουν κάπως τὴ θέση τοῦ προλεταριάτου. Ἡ σχετικὴ αὐτὴ βελτίωση μειώνει τὸ πνεῦμα τῆς ἀντιδράσεως, τῆς ἐξεγέρσεως, τῆς ἀνατροπῆς. Ὁ Μάριξ, ὅταν ἔγραφε τὸ «Κεφάλαιο» καὶ διατύπωνε γενικᾶ τις θεωρίες του, ἦταν ἐπηρεασμένος ἀπὸ τις συνθήκες τῆς ζωῆς τοῦ προλεταριάτου τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Εἶχε ἐπισκεφθῆ τις χώρες, πού βρισκόντανε τότε στὴν περίοδο τοῦ ἐκβιομηχανισμοῦ, ὅπου ἡ θέση τῶν ἐργατῶν ἦταν ὀλότελα ἀπελπιστικὴ καὶ προκαλοῦσε τὴν ἀντίδραση καὶ τὸ μῖσος. Σήμερα ὅταν διαβάζουμε περιγραφές σὰν ἐκεῖνες πού ὁ μεγάλος ζωγράφος Βὰν Γκόγκ μᾶς δίνει, ὅταν ἦταν ἐφημέριος τοῦ Borinage στὸ Βέλγιο, στὸ τέλος τοῦ περασμένου αἰῶνα, ἀγανακτοῦμε γιὰ τὸν τρόπο τῆς μεταχειρίσεως τῶν ἐργατῶν ἀπὸ τοὺς ἐργοδότες καὶ μᾶς ἔρχεται αὐθόρμητα καὶ ἀβίαστα στὸ νοῦ ἡ ἀρχὴ τῆς βίαιης ἀνατροπῆς σὰν τὸ μόνο μέσο μετὸ ὁποῖο θὰ μπορούσαν ν' ἀπαλλαγοῦν οἱ ἐργάτες ἀπὸ τὴν ἀνείπωτη αὐτὴ ἐκμετάλλευση καὶ καταπίεση. Σήμερα ὁμως οἱ συνθήκες εἶναι διαφορετικές. Ὑπάρχουν νόμοι ἐργατικοὶ πού προστατεύουν τὸν ἐργάτη καὶ ἔχουν βελτιώσει σημαντικᾶ τὸν τρόπο τῆς ζωῆς του.

Ἔτσι σιγὰ σιγὰ ἡ τ ᾶ σ η ἄ λ λ ᾶ ζ ε ι. Ἐπικρατεῖ ἡ γραφειοκρατικὴ ὀργάνωση στὶς ἐργατικὲς κινήσεις. Ἡ πολιτικὴ ξεδιπλώνεται σὲ μιὰ σειρά συμβιβασμῶν. Συχνὰ κάθε ἀγώνας πού γίνεται καταλήγει σ' ἓνα συμβιβασμό, μεταξὺ τοῦ ἐπιδιωκόμενου τελικοῦ σκοποῦ καὶ ἐνὸς μερικοῦ, πού καὶ πραγματοποιεῖται. Αὐτὸ συντελεῖ ὥστε ἡ πρακτικὴ πολιτικὴ νὰ περιορίζεται πολ-

λές φορές στους μερικούς σκοπούς και σ' αυτούς να εξαντλείται και ή φιλοδοξία των οργανώσεων. "Ετσι περνοῦμε σιγά σιγά ἀπὸ τὸ ἐπαναστατικὸ στὸ μεταρρυθμιστικὸ πνεῦμα.

Κατ' ἀρχήν, μεταξύ τῆς ἐννοίας τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ τῆς ἐννοίας τῆς Μεταρρυθμίσεως δὲν ὑπάρχει λογικὴ ἀντίφαση. Μεταξύ τῆς κοινωνικῆς μεταρρυθμίσεως καὶ τῆς κοινωνικῆς ἐπαναστάσεως ὑπάρχει γιὰ τὴ σοσιαλιστικὴ δημοκρατία, μᾶς λέγει ἡ *Rosa Luxemburg*, μιὰ ἀδιάσπαστη συνάρτηση, δεδομένου ὅτι ὁ ἀγώνας γιὰ κοινωνικὲς μεταρρυθμίσεις εἶναι τὸ μέσο, ἐνῶ ὁ ἀγώνας γιὰ τὴν κοινωνικὴ ἀνατροπὴ εἶναι ὁ τελικὸς τῆς σκοπός.

Μεταρρυθμιστὴς εἶναι ἐκεῖνος, ποῦ γι' αὐτὸν ἡ ἄμεση καὶ ἀπτὴ καθημερινὴ πραγματοποίηση ἑνὸς μερικοῦ σκοποῦ εἶναι τὸ κυρίαρχο κίνητρο τῆς δράσεως. Οἱ πράξεις τοῦ ἐπαναστάτη κυριαρχοῦνται ἀπὸ τὸ κίνητρο μιᾶς ριζικῆς καὶ ἀπόλυτης μεταβολῆς τοῦ κοινωνικοῦ καθεστώτος. Ἐκεῖνο ποῦ διακρίνει τίς δύο αὐτές νοοτροπίες ποῦ μποροῦν κάλλιστα νὰ συναντηθοῦν θεωρητικὰ σὲ μιὰ κοινὴ φόρμα εἶναι, κατὰ τὸν *de Man*, μιὰ ἀπλὴ διαφορὰ στὸν τόνο ποῦ δίνει ἡ καθεμιὰ στὸ ψυχολογικὸ ἐλατήριο. Ἐπανάσταση καὶ μεταρρύθμιση εἶναι, γενικά, δυὸ διάφοροι τρόποι ἀντιδράσεως τῶν ἀνθρώπων γιὰ κάτι ποῦ δὲν βρίσκουν δίκαιο καὶ ὀρθὸ καὶ ποῦ θέλουν νὰ τὸ ἀλλάξουν, νὰ τὸ ἀνατρέψουν. Ἐνῶ δὲ οἱ δυὸ αὐτές ψυχικὲς καταστάσεις μποροῦν, κατ' ἀρχήν, νὰ συνυπάρχουν στὸ ἴδιο ἄτομο καὶ στὸ ἴδιο θεωρητικὸ σύστημα, στὴν πρακτικὴ πολιτικὴ εἶναι ἀντίθετες, γιὰτὶ ἡ δράση τῆς μιᾶς γίνεται εἰς βάρος τῆς ἄλλης.

Ὅλοι οἱ λόγοι αὗτοι συνετέλεσαν στὸ νὰ προτιμοῦν συχνὰ οἱ περισσότερες ἐργατικὲς οργανώσεις τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ ἐλάχιστου προγράμματος καὶ ν' ἀφήνουν γιὰ κα-

ταλληλότερο χρόνο τήν ἐφαρμογή τοῦ maximum προγράμματος.

Δέν πρέπει ὅμως νά λησμονοῦμε πῶς αὐτὸ συντελεῖ, πολλές φορές, στή δημιουργία μιᾶς ἐπικίνδυνης χλιαρότητας γιὰ τήν πραγματοποίηση τῶν ἐργατικῶν διεκδικήσεων, καί πῶς ἡ πολιτική τῆς εὐρύτερης συνεργασίας μπορεῖ νά μειώσῃ τήν ἀποτελεσματικότητα τῆς σοσιαλιστικῆς πολιτικῆς, πού ἔτσι χάνει καί σέ ἔνταση καί σέ ἔκταση. Γι' αὐτὸ δέν πρέπει ποτέ οἱ σοσιαλιστικὲς κινήσεις ν' ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὸν τελικὸ τους σκοπὸ, πού δέν εἶναι ἄλλος παρὰ ἡ γρηγορότερη πραγματοποίηση τοῦ σοσιαλιστικοῦ προγράμματος.

Δ. Ο ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ ΘΕΛΕΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΜΕ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Ὁ σοσιαλισμὸς, ὅπως τὸν γνωρίσαμε μέχρι τώρα, εἶναι πραγματικὰ ἐπανάσταση. Εἶναι ἐπανάσταση, γιατί ἀνατρέπει τὸ οἰκονομικὸ σύστημα πού ἰσχύει καί κρατικοποιεῖ τὴν ἰδιωτικὴ ἰδιοκτησία στὰ μέσα τῆς παραγωγῆς. Καταργεῖ κάθε εἰσόδημα πού δέν προέρχεται ἀπὸ ἐργασία, ἐξαφανίζει κάθε προνόμιο πού ὀφείλεται στὸν πλοῦτο, στήν οἰκονομικὴ δύναμη, στήν καταγωγή. Τί ἄλλο μπορεῖ νά εἶναι ἡ ἀνατροπὴ αὐτή, ἂν δέν εἶναι ἐπανάσταση; Εἶναι ὅμως ἐπανάσταση στοὺς οἰκονομικοὺς καί τοὺς κοινωνικοὺς θεσμούς. Εἶναι ἀκόμα ἐπανάσταση πνευματικὴ καί ἠθικὴ. Δημιουργεῖται ἕνα καινούργιο πνεῦμα, μιὰ νέα ἠθικὴ, ἕνα δίκαιο διαφορετικὸ ἀπὸ κεῖνο πού ἴσχυε μέχρι τώρα. Εἶναι ἡ ἐπανάσταση στήν κοινωνιολογικὴ τῆς ἔννοια, γιὰ νά μιλήσουμε σύμφωνα μὲ τὸν J. Tönnies.

Ἡ ἔννοια αὐτὴ δέν συμπίπτει μὲ κεῖνο πού συχνὰ χαρακτηρίζουμε ἀπὸ τὴν πολιτικὴ τῆς ἄποψη «ἐπανάσταση». Γιὰ νά γίνῃ σήμερα ἡ οἰκονομικὴ καί κοινωνικὴ

ἐπανάσταση δὲν χρειάζεται βίσιη πολιτικὴ ἀνατροπὴ τοῦ σημερινοῦ κοινωνικοῦ καθεστώτος. Ἡ δημοκρατία ἀποτελεῖ τὸν πολιτικὸ θεσμό, ποὺ ἐπιτρέπει τὴν κοινωνικὴ ἐπανάσταση μὲ πολιτικὴ ὁμαλότητα.

“Ὅταν οἱ σοσιαλιστικὲς ἰδέες γίνουν χτῆμα καὶ συνείδηση τῶν πολλῶν, ὅταν διαφωτιστοῦν οἱ ἐργατικὲς μάζες καὶ οἱ μισθωτοὶ γενικὰ γιὰ τὰ μεγάλα πλεονεκτήματα ποὺ ἐξασφαλίζει τὸ σοσιαλιστικὸ καθεστῶς, τότε τὸ πολιτικὸ ἐκεῖνο κόμμα, ποὺ θ’ ἀντιπροσωπεύη τὶς ἀντιλήψεις αὐτές, θ’ ἀποκτήσῃ τὴν πολιτικὴ ἐκείνη δύναμη ποὺ χρειάζεται γιὰ νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν κοινωνικὴ ἐπανάσταση μὲ εἰρηνικὰ μέσα, χωρὶς αἱματοχυσίες καὶ χωρὶς βιαιότητες.

Σήμερα, ὅπου οἱ ἀριστερὲς ἰδέες ἔχουν πιά ὠριμάσει, ποὺ ἔχουν δημιουργηθῆ οἱ προϋποθέσεις γιὰ μιὰ κοινωνικοποίηση τῆς μεγάλης παραγωγῆς καὶ τῆς μεγάλης ἰδιοκτησίας, ὅπου ἔχει γενικὰ διαπιστωθῆ ἡ ἀδυναμία τοῦ κεφαλαιοκρατισμοῦ γιὰ νὰ λύσῃ τὰ οἰκονομικὰ καὶ κοινωνικὰ προβλήματα, δὲν χρειάζεται πιά ἐπανάσταση, ἀλλ’ ἀρκεῖ ἡ πειθῶ. Μὲ τὴν πειθῶ θὰ πείσουμε τοὺς ἀνθρώπους ποῖο εἶναι τὸ καλῦτερο οἰκονομικὸ σύστημα, ποῖο εἶναι τὸ δικαιότερο καὶ ἠθικώτερο, καὶ θὰ τοὺς ὀδηγήσουμε στὸ σημεῖο νὰ νοιώσουν τὴν πολιτικὴ τους δύναμη, νὰ τὴ χρησιμοποιήσουν ὅπως πρέπει γιὰ νὰ διεκδικήσουν τὶς δίκαιες ἀξιώσεις τους καὶ ν’ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν ἐκμετάλλευση καὶ τὴν καταπίεση τῶν ὀλίγων. Πρέπει πρῶτα ἡ ἐπανάσταση αὐτὴ νὰ γίνῃ μέσα μας, ν’ ἀλλάξῃ τοὺς ἐαυτοὺς μας. “Ὅταν φτάσουμε στὸ σημεῖο αὐτὸ τότε ὁ σοσιαλισμὸς δὲν θὰ εἶναι ἕνας μακρινὸς δραματισμὸς, ἀλλὰ μιὰ χειροπιαστὴ πραγματικότητα.

“Ἐχει τόσο ἐπεκταθῆ ἡ διάδοση τῶν ἰδεῶν αὐτῶν, ἔχουν τόσο ὠριμάσει στὶς μεγάλες λαϊκὲς μάζες καὶ σὲ ὅλες τὶς τάξεις ποὺ ἄμεσα ἢ ἔμμεσα ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὸ μεγάλο κεφάλαιο, ὥστε νὰ βρισκόμαστε στὰ πρόθυρα τῆς ριζικῆς

αύτης κοινωνικής μεταβολής. Με την κατάλληλη πειθώ θα συντελέσουμε στην αποτελεσματική ολοκλήρωση του καινούργιου αυτού κινήματος.

Στην πρόοδο και στην ώριμανση των σοσιαλιστικών ιδεωδών, στη δημιουργία αυτής της ατμόσφαιρας που είναι σήμερα πιά διάχυτη από την ανάγκη της πραγματοποίησεως του σοσιαλιστικού Κράτους, συνετέλεσε κατά τρόπο άνεκτίμητο ή Ρωσική Έπανάσταση, ή πείρα που μᾶς παρέχει ή σοβιετική οίκονομία και ό τελευταίος παγκόσμιος πόλεμος.

Ε. Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΓΙΝΕΤΑΙ ΜΙΑ ΦΟΡΑ

Τό ότι γενικά ή έπανάσταση είναι εκείνη που δημιουργεί και έπιταχύνει τη διάδοση των καινούργιων ιδεών είναι κάτι που κανείς δέν μπορεί νά άμφισβητήσει. Η Γαλλική Έπανάσταση είναι εκείνη που έσπασε τά δεσμά της φεουδαρχίας, γκρέμισε τις παλιές άντιλήψεις, παρέσυρε τά ξεπερασμένα είδωλα και έφτιαξε μιάν καινούργια άνθρωπότητα, θεμελιωμένη πάνω στις νέες άρχές, στην ισότητα, στην άδελφωσύνη, στην άλληλεγγύη. Η άκτινοβολία της Γαλλικής Έπαναστάσεως ύπήρξε τέτοια, ώστε οί ίδιες αυτές ιδέες μπήκαν και έπεκράτησαν σ' όλες τις άλλες χώρες, χωρίς βίαιες άνατροπές, χωρίς αίματηρές έπαναστάσεις.

Η έπανάσταση γίνεται μιá φορά· ή άπήχησή της όμως και ή άκτινοβολία της είναι παντοτεινές. Τό ίδιο μπορούμε νά ποϋμε και για τή Ρωσική Έπανάσταση. Αποτέλεσε τό μέσο για μιá καινούργια κοινωνική τάξη. Τους καρπούς αυτής της Έπαναστάσεως τους βλέπουμε τώρα πιά ξεκάθαρα. Είναι καρποί σ' όλους τους τομείς της άνθρώπινης δράσεως και προπαντός στον κοινωνικό τομέα.

Τήν άπήχηση της Ρωσικής Έπαναστάσεως τήν βλέπουμε νά έκτείνεται σ' όλες τις χώρες και νά έ-

πηρεάζη τήν κοινωνική τους πολιτική. Τόσο ὁ ἐθνικο-σοσιαλισμός ὅσο καί ὁ φασισμός, στήν κοινωνική πλευρά τῆς πολιτικῆς τους, ἐπεζήτησαν καί μπορούμε νά ποῦμε πῶς ἐπέτυχαν σέ μεγαλύτερο βαθμό ἀπό ὅ,τι γίνηκε στίς ἀστικές δημοκρατίες, μιᾶ σοβαρῆ βελτίωση τῶν ἐργαζόμενων. Καί γενικά βλέπουμε σ' ὅλα τὰ ἀστικά Κράτη νά ὑπάρχη ἡ διάθεση γιά κοινωνικές μεταρρυθμίσεις.

Τὰ σοβιέτ πέρασαν ἀπό πολλοὺς σταθμούς, ἀπό ἀναρίθμητους πειραματισμούς γιά νά φτάσουν στήν τωρινή τους διαμόρφωση. Ἄν τὸ σημερινὸ καθεστῶς τῆς Ρωσσίας πού σταθεροποιήθηκε πιά καί πού στήν τελική του διαμόρφωση, βασισμένο στήν ἐλευθερία τῆς ἐργασίας, στήν ἐλευθερία τῆς καταναλώσεως, στήν ἀναγνώριση τῆς μικρῆς ἰδιοκτησίας καί τῆς μικρῆς ἐπιχειρήσεως, ἔχει ὅλες τίς βασικὲς προϋποθέσεις γιά τὴ λειτουργία τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας, *θεμελιωμένης ὅμως πάνω σὲ πλείρες δημοκρατικὲς βάσεις*, εἶναι κάτι πού ἡ πλειοψηφία τοῦ λαοῦ σὲ κάθε χώρα τὸ δέχεται καί τὸ θέλει, μπορεῖ νά γίνη πραγματικότητα χωρὶς αἰματηρὲς ἐπαναστάσεις, χωρὶς βίαιες ἀνατροπές.

Ἡ ἐπανάσταση ἔγινε. Τὸ αἷμα πού χρειαζότανε χύθηκε στὸ πρῶτο της ξέσπασμα. Τώρα πρέπει νά δρέψουμε τοὺς καρπούς της. Ὄταν τὸ δέντρο ἔχει πιά ὠριμάσει, καί σ' αὐτὸ πολὺ συνετέλεσε ὁ τελευταῖος πόλεμος, ἡ πειθὼ εἶναι ἀρκετὴ γιά νά πραγματοποιήσουμε τὴν κοινωνική αὐτὴ μεταβολή. Ἡ κοινωνική ἐπανάσταση δέν χρειάζεται πιά τὴ βία. Οἱ προϋποθέσεις ἄλλαξαν. Οἱ μεταρρυθμιστικὲς ἰδέες ἔχουν γίνει χτήμα κάθε ἐργαζόμενου ἀνθρώπου. Ἀκόμη καί οἱ κεφαλαιοκράτες βλέπουν τὴν ἀνατροπὴ νάρχεται καί σπεύδουν νά συμμορφωθοῦν, νά προσαρμοστοῦν στίς νέες συνθήκες, στὴ νέα κατάσταση.

2. ΜΕΡΙΚΑ ΒΑΣΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΥ

Α. Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΓΙΝΗ ΔΙΑ ΜΙΑΣ Ή ΚΑΤΑ ΣΤΑΘΜΟΥΣ ;

Ένα έρώτημα πού τίθεται άμέσως και έχει και θεωρητική και πρακτική σημασία είναι, άν μετά την ανάληψη τής άρχης από τά σοσιαλιστικά κόμματα πρέπει ή άνατροπή του οίκονομικού καθεστώτος νά είναι άμεση, ολοκληρωτική ή πρέπει νά είναι διαδοχική, προοδευτική.

Τό λογικώτερο, τό συνεπέστερο και τό όρθότερο θά ήταν ή δημιουργία του καινούργιου καθεστώτος νά γινότανε με τόν συντομώτερο τρόπο, με μιās, ώστε νά έχουμε ολοκληρωμένη τή νέα κοινωνική τάξη, νά έκλείψουν οί παλιές προϋποθέσεις, νά παύσουν οί αντιδράσεις και νά άρχισή ή δημιουργία του καινούργιου κόσμου.

Στήν πράξη όμως δέν είναι δυνατό ή κοινωνικοποίηση νά γίνη διά μιās πέρα για πέρα σ' όλους τους τομείς τής δράσεως. Δέν είναι δυνατό, γιατί δέν υπάρχουν εύθους άμέσως όλες οί τεχνικές προϋποθέσεις, όλα τά απαραίτητα στελέχη. Και άκόμα και για ένα άλλο σπουδαίο λόγο. Η άπότομη και άμεση έπιβολή ένός νέου συστήματος πού θά θίξη τά συμφέροντα μιās κατηγορίας ανθρώπων είναι δυνατόν νά δημιουργήση αντιδράσεις. Φυσικά οί αντιδράσεις αυτές πρέπει όπωςδήποτε νά έξουδετερωθούν. Και ή έξουδετέρωση πρέπει νά είναι πλήρης, ολοκληρωτική, άκόμα στήν άνάγκη και με μέσα πού δέν θά είναι άπόλυτα δημοκρατικά. Η βαθμιαία μετάβαση, κατά τόν τρόπο πού θά δείξουμε πιό κάτω, γίνεται και ψυχολογικά εύκολώτερα δεχτή από τό πολύ κοινόν, πού στο μεταξύ βλέπει και τίς πρώτες άγαθές έπιδράσεις του καινούργιου συστήματος, και θεμελιώνεται

γερά στις βάσεις του χωρίς να χρησιμοποιήση μέτρα βίας, γιατί θα τὸ στηρίζη ἢ πλειοψηφία τοῦ λαοῦ.

Καὶ σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο χρειάζεται μεγάλη προσοχή. Ἐκεῖνο ποῦ μᾶς ἐνδιαφέρει καὶ σ' ἐκεῖνο ποῦ πρὸ παντὸς ἀποβλέπουμε εἶναι νὰ ἐπιτύχη τὸ νέο οἰκονομικὸ σύστημα. Γιὰ νὰ ἐπιτύχη χρειάζεται π ρ ο π α ρ α σ κ ε υ ῆ. Ἡ βιασύνη δὲν ἔχει καμμιά θέση. Πρόωρες καὶ βιασμένες ἐνέργειες μπορεῖ νὰ ἔχουν ἐπικίνδυνες, γιὰ τὴν τύχη τοῦ καθεστῶτος, συνέπειες. Εἶδαμε καὶ ἀποδείξαμε πὼς ἡ σοσιαλιστικὴ οἰκονομία ἔχει ὅλες τὶς προϋποθέσεις καὶ περιέχει ὅλα τὰ στοιχεῖα γιὰ νὰ λειτουργήσῃ καλύτερα ἀπὸ τὴν καπιταλιστικὴ οἰκονομία καὶ νὰ μᾶς δώσῃ ἀνώτερα ἀποτελέσματα. Γι' αὐτὸ δὲν πρέπει τὸ αἶσθημα νὰ μᾶς παρασύρῃ στὸ γκρέμισμα ἀδιαφορώντας γιὰ τὸ χτίσιμο. «Θέλει, ὅπως λέει ὁ ποιητής, καὶ τὸ γκρέμισμα νοῦ καὶ καρδιά καὶ γνώση».

Καὶ αὐτὸς ἀκόμα ὁ Μ ἄ ρ ξ δέχεται πὼς ἡ μετάβαση στὸ νέο κοινωνικὸ καθεστῶς θα γίνῃ μὲ σ τ α θ μ ο ῦ ς. Στὸν πρῶτο σταθμὸ θα ἔχουμε νὰ ἐξετάσουμε, λέει, «ὄχι μιὰ κομμουνιστικὴ κοινωνία ποῦ ἀναπτύχθηκε πάνω σὲ δικές της βάσεις, ἀλλὰ μιὰ κοινωνία ποῦ μόλις ξεπήδησε ἀπὸ τὴν καπιταλιστικὴ κοινωνία καὶ ποῦ κατὰ συνέπεια σὲ ὅλα τὰ σημεία – οἰκονομικὸ, ἠθικὸ καὶ διανοητικὸ— ἔχει ἀκόμα τὴ σφραγίδα τῆς παλιᾶς κοινωνίας». Καὶ ὁ Λ έ ν ι ν στὸ βιβλίο του «Κράτος καὶ Ἐπανάσταση» ἐξετάζοντας τὴ μετάβαση ἀπὸ τὸν καπιταλισμὸ στὸν κομμουνισμὸ γράφει τὰ ἑξῆς: «Στὸ πρῶτο στάδιο ὁ κομμουνισμὸς δ ἐ ν μ π ο ρ ε ῖ ἀκόμα νὰ εἶναι οἰκονομικὰ ὄριμος καὶ ὀλότελα ἐλευθερωμένος ἀπὸ κάθε παράδοση καὶ ἐπίδραση τοῦ καπιταλισμοῦ... Κατὰ συνέπεια, γιὰ ὄρισμένο καιρὸ, ὄχι μόνο ὁ ἀστικὸς νόμος, ἀλλὰ ἀκόμα καὶ τὸ κεφαλαιοκρατικὸ Κράτος, θα διατηροῦνται ἀπὸ τὸν κομμουνισμὸ, χωρὶς τὴν κεφαλαιοκρατικὴ τάξη». Καὶ προσθέτει ὁ Λ έ ν ι ν: «Αὐτὸ μπορεῖ νὰ φανῇ σὰν παραδοξολογία καὶ

σάν λογοπαίγνιο, όπως κατηγορούν τον Μαρξισμό οι άνθρωποι που δεν θέλουν να μελετήσουν τις εξαιρετικά βαθείες διδασκαλίες του. Πραγματικά όμως το παλιό που έπιζει μέσα στο νέο βρίσκεται αντιμέτωπό μας σε κάθε βήμα της ζωής, τόσο στη φύση, όσο και στην κοινωνία».

Για να φτιάξουμε συνεπώς μιὰ καινούργια κοινωνία που βγαίνει από τὰ «σπλάχνα τοῦ καπιταλισμοῦ» πρέπει νὰ προχωρήσουμε προσηκτικὰ, δημιουργώντας ὅλες ἐκεῖνες τὶς ἀπαραίτητες προϋποθέσεις ὥστε ἡ καινούργια αὐτὴ κοινωνία νὰ γίνῃ βιώσιμη καὶ καλύτερη καὶ ἀνώτερη ἀπὸ τὴν παλιά.

Ἐκεῖνο πὸν προέχει πρὸ πάντος εἶναι νὰ φτιάξουμε στελέχη. Ὁ Στάλιν σ' ἓνα ἀπὸ τοὺς τελευταίους του λόγους, προτοῦ ἀρχίσει ὁ πόλεμος, ἐτόνιζε πῶς τὸ νέο σύνθημα στὴ Ρωσία πρέπει νὰ εἶναι ὅτι «τὰ στελέχη κρίνουν τὸ πᾶν». Ὅταν ἔχουμε, ἔλεγε, «πολλὰ καὶ πολυάριθμα στελέχη στὴ βιομηχανία, στὴ γεωργία, στὶς μεταφορές, στὸ στρατό, ἡ χώρα μας θὰ εἶναι ἀκατανίκητη».

Αὐτὸ δὲν σημαίνει πῶς πρέπει νὰ περιμένουμε νὰ φτιάξουμε τὰ στελέχη καὶ κατόπι νὰ προχωρήσουμε στὴν κοινωνικοποίηση. Ἡ κοινωνικοποίηση, καθὼς θὰ δοῦμε πιὸ κάτω, θὰ εἶναι ἄμεση καὶ ὀλοκληρωτικὴ στὶς μεγάλες ἐπιχειρήσεις, πὸν ἔχουν ἓνα ντὲ φάκτο μονοπωλιακὸ χαραχτηρα. Στὶς ἄλλες, τὶς μεσαῖες, ἐκεῖ πρέπει νὰ προχωρήσουμε μὲ περίσκεψη, μὲ προσοχή. Ἐπειδὴ αὐτὲς εἶναι πολλές καὶ ἀπαιτοῦν πάρα πολλὰ στελέχη, ἐκεῖ θὰ προχωρήσουμε κάπως μὲ διαδοχικοὺς σταθμοὺς, σύντομους ὅμως καὶ προγραμματισμένους, ἀφοῦ εὐθύς ἀμέσως ληφθοῦν ὅλα ἐκεῖνα τὰ μέτρα, καθὼς θὰ ἐξηγήσουμε πιὸ κάτω, πὸν θὰ ἐξασφαλίζουν τὸ κοινωνικὸ συμφέρο καὶ θὰ περιορίζουν τὰ ἀπειθάρχητα ἰδιωτικὰ συμφέροντα.

Ἔτσι τότε θὰ ἔχουμε ὅλες τὶς προϋποθέσεις γιὰ τὴν πλήρη ἐπιτυχία τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας.

B. Ο ΡΩΣΣΙΚΟΣ ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ ΕΙΝΑΙ ΕΡΓΟ
ΜΙΑΣ ΟΛΟΚΛΗΡΗΣ ΔΕΚΑΕΤΙΑΣ

Και στη Ρωσία άλλως τε, η ολοκλήρωση της κοινωνικής επανάστασεως δέν ήτανε έργο μιας ήμέρας, αλλά μιας όλόκληρης δεκαετίας. Πολλοί μένουν με την έντύπωση πώς τὰ πράγματα έκει έξελίχθηκαν άμεσα και άπότομα. Αυτό δέν είναι αλήθεια. Το γεγονός ότι έγινε μια πολιτική επανάσταση μās έκανε να νομίσουμε πώς στερεώθηκε δια μιās το κομμουνιστικό σύστημα.

Στην αρχή και έκει θελήσανε να επιβάλουν επαναστατικά τον κομμουνισμό σ' όλες τις έκδηλώσεις της οικονομικής ζωής. Ήταν η περίοδος του επαναστατικού κομμουνισμού που κράτησε τὰ τρία πρώτα χρόνια (1918 - 20). Στην περίοδο αυτή, που έπεκράτησε άκρατος κομμουνισμός, χρησιμοποιηθήκανε και τρομοκρατικά μέσα. Μά σύντομα διέγνωσαν πώς έπρεπε να αναθεωρήσουν την πολιτική αυτή και να προχωρήσουν με προσοχή, με σύστημα και ν' αφήσουν τις άκρότητες του πολεμικού κομμουνισμού.

Με τη ΝΕΠ, που έγκαινιάστηκε από τον Λένιν στο 1921, εισάγεται μια έλαστικώτερη πολιτική, περισσότερο προσαρμοσμένη στην πραγματικότητα. Αναγνωρίζεται η άτομική ιδιοκτησία και η ιδιωτική έπιχείρηση. Το Σύνταγμα του 1924, που είχε διατυπωθῆ στην πρώτη περίοδο της ΝΕΠ, άνεχότανε την ανάπτυξη του καπιταλισμού δίπλα στο σοσιαλισμό. Στην άγροτική οίκονομία και στη βιομηχανική έκμετάλλευση, δίπλα στην κρατική έπιχείρηση, λειτουργούσε και η ιδιωτική. Σε ώρισμένους μάάλιστα κλάδους ό ιδιωτικός τομέας δράσεως ήτανε άρκετά σημαντικός. Στον τομέα του έμπορίου ό σοσιαλιστικός τομέας δέν άντιπροσώπευε παρά τὰ 50 ο]ο περίπου. Στην άγροτική οίκονομία έπικρατούσαν οι άτομικές άγροτικές έπιχειρήσεις, οι «κ ο υ λ ά κ ο ι», ενώ τὰ κολχόζ και τὰ σοβχόζ δέν

ἀποτελοῦσαν, κατὰ μιὰ ἐπίσημη ρωσική ἔκθεση, «παρά νησάκια μέσα στὸν ἀπέραντο ὠκεανὸ τῶν ἀτομικῶν ἀγροτικῶν ἐπιχειρήσεων». Κατὰ τὴν περίοδο αὐτὴ χρησιμοποιοῦνται σὲ μεγάλη κλίμακα ἡ φορολογικὴ πολιτικὴ τῆς κοινωνικοπολιτικῆς μεσοπολεμικῆς ἐποχῆς. Περιορίζει τὰ μεγάλα κέρδη. Ἐμποδίζει τὴ μεταβίβαση τῶν μεγάλων περιουσιῶν μὲ τὸ φόρο τῶν κληρονομιῶν καὶ κοινωνικοποιεῖ βαθμιαία τὶς ἰδιωτικὲς ἐπιχειρήσεις.

Ἔως τὸ 1928 ἡ ρωσικὴ πολιτικὴ πειραματίζεται συνεχῶς καὶ ἀναζητᾷ τοὺς καινούργιους θεσμούς, ποὺ θὰ θεμελιώσουν τὸ νέο καθεστῶς. Ἀπὸ τὸ 1928 καὶ ὕστερα ἡ πολιτικὴ ποὺ ἐφαρμόζεται εἶναι πιὸ συστηματοποιημένη, πιὸ ἐπιστημονικὴ. Εἶναι ἡ περίοδος ποὺ ἀρχίζουν νὰ ἐφαρμόζονται τὰ πενταετησχέδια. Ἡ τεχνικὴ χρησιμοποιεῖται στὴν πιὸ μεγάλη δυνατὴ ἔκταση. Τὸ σύνθημα ποὺ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ κυριαρχεῖ πέρα γιὰ πέρα στὴ σοβιετικὴ οἰκονομία εἶναι «τὸ πᾶν ἢ τεχνικῆ». Ἰδρύονται ἐπιστημονικὰ ἐργαστήρια καὶ ἰνστιτούτα σ' ὅλους τοὺς ἐπιστημονικοὺς κλάδους, ποὺ ἀποβλέπουν στὴν αὐξηση τῆς παραγωγικότητος τῆς ρωσικῆς οἰκονομίας. Καὶ ὅλη αὐτὴ τὴν περίοδο, ποὺ λειτουργοῦν παράλληλα ἡ σοσιαλιστικὴ καὶ ἰδιωτικὴ οἰκονομία, γίνεται καὶ ἡ κοινωνικοποίηση τοῦ ἰδιωτικοῦ τομέα. Σ' αὐτὸ ἄλλως τε εἶναι καὶ τὰ πενταετησχέδια. Ἔτσι ἐνῶ τὸ εἰσόδημα ποὺ προερχόταν ἀπὸ τὸ κοινωνικοποιημένο τμήμα τῆς οἰκονομίας ἦταν τὸ 1928 τὰ 45 οἰο τοῦ συνόλου, φτάνει τὸ 1930 τὰ 75 οἰο, γιὰ ν' ἀνεβῆ τὸ 1934 στὰ 95 οἰο.

Τὸ 1936 ἡ σοβιετικὴ οἰκονομία ἔχει ἐντελῶς διαφορετικὴ ὄψη ἐν σχέσει μὲ τὰ προηγούμενα χρόνια. Τὰ καπιταλιστικὰ στοιχεῖα ἔχουν ὀλότελα ξεκαθαριστῆ. Τὸ σοσιαλιστικὸ σύστημα ἐπικρατεῖ σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς οἰκονομίας. Τὰ κολχόζ καὶ τὰ σοβχόζ ἔχουν ἐπικρατήσει ὀλοκληρωτικὰ στὴν ἀγροτικὴ ἐκμετάλλευση, ἐνῶ οἱ κουλάκοι ἔχουν ἐξαφανιστῆ. Ὀλόκληρο, σχεδόν, τὸ

ἐμπόριο εἶναι συγκεντρωμένο στὰ χέρια τοῦ Κράτους καὶ τῶν συνεταιρισμῶν. Ἡ κοινωνικοποίηση στὰ μέσα τῆς παραγωγῆς ἔχει συντελεσθῆ. Κι' ἔτσι, ὅπως τονίζεται σὲ μιὰ τελευταία ἔκθεση ποὺ συνοδεύει τὸ νέο Σύνταγμα τοῦ 1936, «χρειάστηκαν πάνω ἀπὸ δέκα χρόνια γιὰ νὰ ἐπιβληθῆ ἀπόλυτα ὁ σοσιαλισμὸς στὸν κεφαλαιοκρατισμὸ».

Γ. Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗΣ ΚΙΝΗΣΕΩΣ.
ΑΠΟ ΤΟ "ΕΘΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ,, ΣΤΟ "ΔΙΕΘΝΕΣ ΠΛΑΙΣΙΟ,,

Ἐνα ἄλλο ζήτημα, ποὺ πολὺν καιρὸ ἀπασχόλησε τὶς διεθνεῖς ἐργατικὲς καὶ σοσιαλιστικὲς κινήσεις, ἦταν ἂν ὁ σοσιαλισμὸς πρέπει νὰ ἐφαρμοστῆ πρῶτα στὸ «διεθνὲς πλαίσιο» καὶ κατόπι στὸ «ἐθνικὸ», ἢ ἂν πρέπει νὰ γίνῃ τὸ ἀντίθετο. Τὸ ζήτημα αὐτὸ συνδέεται στενά καὶ μὲ τὸ ζήτημα ἂν ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ σοσιαλισμοῦ πρέπει νὰ εἶναι ἄμεση καὶ ὀλοκληρωτικὴ ἢ διαδοχικὴ καὶ προοδευτικὴ.

Ὁ πλήρης καὶ ὀλοκληρωτικὸς σοσιαλισμὸς προϋποθέτει μιὰ παγκόσμια σοσιαλιστικὴ οἰκονομία. Ὄταν, βέβαια, προϋπάρξει αὐτὸ τὸ καθεστῶς, τότε τὰ πράγματα ἀπλοποιοῦνται καὶ παίρνουν ἐντελῶς διαφορετικὴ μορφή. Ἀὐτὸ ὅμως προϋποθέτει μιὰ παγκόσμια ἐπανάσταση. Ὑποστηρίχθηκε ἀπὸ πολλοὺς, μάλιστα στὰ πρῶτα μεταπολεμικὰ χρόνια τοῦ προηγούμενου πολέμου, πὼς ὁ σοσιαλισμὸς εἶναι ἀδύνατο νὰ ἐφαρμοστῆ μέσα στὸ «ἐθνικὸ πλαίσιο», καὶ θὰ ἔπρεπε, κατὰ συνέπειαν, νὰ πραγματοποιηθῆ πρῶτα «στὸ διεθνὲς πλαίσιο».

Ἡ ἀντίληψη αὐτὴ εἶναι παλιά, κυριάρχησε σ' ὅλον τὸν 19ον αἰῶνα. Ὁ μαρξισμὸς υἱοθέτησε καὶ δικαιολόγησε τὴν ἄποψη αὐτή. Καὶ μπορεῖ μάλιστα νὰ πῆ κανεὶς πὼς τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ὁ μαρξισμὸς στηριζότανε σὲ μιὰ ἀπόλυτα ἀκριβῆ ἀντίληψη τῆς πραγματικότητος. Τὸ «κομμουνιστικὸ μανιφέστο» ἀπέβλεπε στὸ νὰ δημιουργήσῃ ἓνα οἰκονομικὸ σύστημα παγκόσμιον. Ἡ παγκόσμια ἀγορά, μὲ τὴν πρόοδο

της τεχνικής, με την ανάπτυξη των μεταφορών, με την πύκνωση της επικοινωνίας, δημιούργησε το «διεθνή καπιταλισμό», που θα ώδηγοῦσε ἀργὰ ἢ γρήγορα στο «διεθνῆ σοσιαλισμό». Τὰ πράγματα ὅμως ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ὡς τὰ σήμερα ἄλλαξαν σημαντικά. «Ἡ χθεσινὴ ἀλήθεια ἔγινε, ὅπως λέει ὁ *d e M a n*, σημερινὴ πλάνη». Καὶ τοῦτο γιατί, ὅπως ὀρθὰ προσθέτει, ἡ γενικὴ κατεύθυνση στὴν ἐξέλιξη τοῦ καπιταλισμοῦ ἔπαθε μιὰ γενικὴ ἀνατροπὴ. Τώρα τελευταῖα, ἀντὶ νὰ ἐπιδιώκουμε «νὰ πραγματοποιήσουμε μιὰ παγκόσμια ἀγορὰ ὀλοένα καὶ πλατύτερη, πηγαίνουμε σ' ἓνα οἰκονομικὸ ἐθνικισμό, που βάζει ἀντιμέτωπα μεταξύ τους ὀλοένα καὶ περισσότερο τὰ βιομηχανικὰ κράτη».

Ἡ σύγχρονη αὐτὴ κατεύθυνση πρὸς τὰ ἐθνικὰ πλαίσια, που προέρχεται λίγο - πολὺ φανερὰ ἀπὸ ἓνα ἰδεώδες αὐτάρκειας, δὲν εἶναι μονάχα «ἡ πρόσκαιρη συνέπεια τῆς οἰκονομικῆς κρίσεως που ἄρχισε στὰ 1929 ἢ τῶν παροδικῶν πολιτικῶν ἀνωμαλιῶν που δημιούργησε ὁ πρῶτος παγκόσμιος πόλεμος. Εἶναι ἡ ἐκδήλωση, που ἡ οἰκονομικὴ κρίση δυνάμωσε, μιᾶς γενικῆς ἐξελίξεως που διαπιστώνεται ἀπὸ τὴν τελευταία δεκαετία τοῦ 19ου αἰῶνα καὶ τῆς ὁποίας ὁ πρῶτος παγκόσμιος πόλεμος ἦταν ἓνα ἀπλὸ ἐπεισόδιο».

Καὶ πραγματικὰ ἡ διεθνῆς αὐτὴ ἐξέλιξη συνδέεται με μιὰν ἀλλαγὴ στὴ σύνθεση τῆς καπιταλιστικῆς οἰκονομίας. Ἡ ἐξέλιξη αὐτὴ «σημειώνει τὸ πέρασμα ἀπὸ μιὰ φάση προόδου καὶ ἐπεκτάσεως σὲ μιὰ φάση ὀπισθοδρομήσεως καὶ ὑποχωρήσεως». Ἔχουμε στὸ ἐσωτερικὸ κάθε χώρας μιὰ οἰκονομία, που χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴ μονοπωλιακὴ μορφή ὀργανώσεως, ἐκεῖ που ἄλλοτε εἴχαμε τὸν ἐλεύθερο ἀνταγωνισμό. Τὸν ἀνταγωνισμό δὲν τὸν συναντοῦμε πιά μεταξύ τῶν ἰδιωτῶν, ἀλλὰ μετὰ ξὺ Κ ρ α τ ῶ ν. Ἕνας στενὸς σύνδεσμος διαπιστώνεται μεταξύ μονοπωλίων καὶ προστατευτισμοῦ. Ὑπερέχει ἡ μορφή τοῦ κεφαλαίου χρηματοδοτήσεων καὶ μετὰ τὸ μέσο αὐτὸ γίνεται ἡ συγκέντρωση τῶν ἐπιχειρήσεων. Ἡ μεταβολὴ αὐτὴ ἐκ-

δηλώθηκε, πρώτη φορά, σε επίσημη σχεδόν μορφή, στις αποφάσεις του Συνεδρίου της Διεθνούς εργατικής και σοσιαλιστικής κινήσεως, που έγινε στη Βιέννη τον Ιούλιο του 1931.

Το Συνέδριο αυτό, που διαπιστώνει την αδυναμία της Κοινωνίας των Έθνων, που σ'αυτήν πίστευαν και απ' αυτήν περίμεναν τη δημιουργία ενός καινούργιου κόσμου και έως την εποχή εκείνη είχαν αναβληθῆ ὅλα τὰ σχέδια της μερικής κοινωνικοποιήσεως, ἄ λ λ α ξ ε κατεύθυνση και υιοθέτησε μιὰ νέα πολιτική, περισσότερο ρεαλιστική. Στην απόφασή του τὸ Συνέδριο τοῦ 1931 ἐτόνιζε και τὰ ἑξῆς: «Ἡ πάλη της εργατικής τάξεως για νὰ ἐπικρατήσῃ ἐναντίον τοῦ οἰκονομικοῦ συστήματος τοῦ καπιταλισμοῦ και ν' ἀνοικοδομήσῃ τὴ σοσιαλιστικὴ οἰκονομία πρέπει νὰ συνδυαστῆ με τὴν πάλη για τὴν ἐξουδετέρωση της κρίσεως και τὴν ἀνακούφιση τῶν θυμάτων της». Καὶ συνεχίζει: «Τὸ Συνέδριο ἔχει τὴ γνώμη πὼς ἡ κοινωνικοποίηση τῶν βασικῶν βιομηχανιῶν, ἡ μονοπώληση τοῦ ἐμπορίου ἀπὸ τὸ Κράτος ἢ τοὺς συνεταιρισμοὺς και ἡ κρατικοποίηση της πίστεως και τῶν Τραπεζῶν, πρέπει νὰ εἶναι τὰ π ρ ὠ τ α σοβαρὰ βήματα στὴν κατεύθυνση αὐτή, ὥστε νὰ προετοιμάσουν τὴ μετάβαση στὴ συγκεντρωμένη οἰκονομία τοῦ σοσιαλισμοῦ». Τὸ Συνέδριο καλεῖ τὰ διάφορα σοσιαλιστικὰ κόμματα νὰ κάνουν τὶς διεκδικήσεις αὐτὲς κύριο αἴτημα στὴν πάλη τους κατὰ της κρίσεως και με τὴν πραγματοποίησή τους στὸ ἐθνικὸ πεδίο νὰ δημιουργήσουν τοὺς ἀναγκαίους ὄρους ἑνὸς δημόσιου διεθνοῦς ἐλέγχου της οἰκονομίας».

Καὶ ἡ πολιτικὴ αὐτὴ εἶναι πραγματικὰ ἢ περισσότερο ὀρθή, ἢ περισσότερο σύμφωνη με τὰ πράγματα και ἱκανοποιεῖ τὶς ἄμεσες διεκδικήσεις τοῦ ἐργαζόμενου κόσμου. Ὅταν ὁ κόσμος αὐτός καταλάβῃ τὴν ἐξουσία και κοινωνικοποιήσῃ τοὺς «μοχλοὺς της διοικήσεως», τὰ νευραλγικὰ σημεῖα της οἰκονομικῆς ζωῆς, τὰ ὑπόλοιπα εἶναι ζη-

τήματα που θα πραγματοποιηθούν χωρίς μεγάλες δυσχέρειες. Άκριβως ή άρνητική τακτική των άριστερών πολιτικών κομμάτων είναι κείνη που ύποβοήθησε τη δημιουργία των φασιστικών καθεστώτων. Τα καθεστώτα αυτά βασίστηκαν κυρίως στον άντικεφαλαιοκρατισμό των μεσαίων αστικών τάξεων και μις ευρύτερης μάζας του πληθυσμού, που έπιζητούσε κάποια βελτίωση της κοινωνικής του θέσεως.

Ή προοδευτική, κατά συνέπεια, σοσιαλιστικοποίηση της οικονομίας επιβάλλεται και από λόγους έξωτερικής οικονομίας. Έτσι θα φτάσουμε στη διεθνή σοσιαλιστική οικονομία, ξεκινώντας από την έθνική (έσωτερική) σοσιαλιστική οικονομία.

Αυτό δέν σημαίνει, όπως μερικοί ίσως θα νομίσουν, πως ό σοσιαλισμός έγκαταλείπει τó διεθνισμό του και τραβάει προς την αυτάρκεια και τόν οικονομικό έθνικισμό. Συμφωνούμε στο σημείο αυτό άπόλυτα με τόν εκπρόσωπο του βελγικού εργατικού κόμματος de Man, που καθορίζει με σαφήνεια και άπλότητα την κατεύθυνση της σοσιαλιστικής πολιτικής μέσα στο έθνικό πλαίσιο, λέγοντας τά έξης : «Δέν πρόκειται νά συνθηκολογήσουμε με τόν καπιταλισμό, άφίνοντας τις διεθνιστικές μας διεκδικήσεις. Πρόκειται, άπλούστατα, νά κατορθώσουμε εκείνο που μπορεί νά κατορθωθῆ μέσα στο έθνικό πλαίσιο και μόνο σ' αυτό κατορθώνεται, χωρίς νά περιμένουμε την πραγματοποίηση του διεθνιστικού μας προγράμματος, αλλά και χωρίς νά πάψουμε νά έπιδιώκουμε την πραγματοποίησή του ξεκινώντας από την καινούργια κατάσταση που θα έχουμε δημιουργήσει στον τόπο μας».

Κάθε χώρα, συνεπώς, πρέπει νά καταστρώσει τó δικό της πλάνο κοινωνικοποίησης, που την έφαρμογή του πρέπει νά έπιδιώξουν τά σοσιαλιστικά κόμματα. Τó σχέδιο αυτό πρέπει νά είναι άνάλογο με

τις ιδιαίτερες οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες κάθε οικονομίας. Το «σχέδιο» αυτό αναμφισβήτητα θα επηρεαστεί από το «πολιτικό κλίμα» που θα επικρατήσει στις άλλες χώρες. Μια σοσιαλιστικοποίηση και των κυριωτέρων άλλων χωρών θα διευκολύνει και θα επιταχύνει την εφαρμογή του «έθνικου σχεδίου μεταβάσεως». Αυτό όμως δεν εμποδίζει να επιδιωχτεί σε κάθε χώρα, ανεξάρτητα με το τί θα επικρατήσει στο «έξωτερικό», ή εφαρμογή του σοσιαλισμού στο «έθνικό πλαίσιο», εφόσον θα υπάρχουν και οι σχετικές προϋποθέσεις, γιατί έτσι έχουμε τις μεγαλύτερες πιθανότητες να πᾶμε γρηγορότερα από τα «έθνη» στο «διεθνές πλαίσιο».

3. ΕΝΑ ΣΧΕΔΙΟ ΜΕΤΑΒΑΣΕΩΣ

Α. ΟΙ ΒΑΣΙΚΕΣ ΤΟΥ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΕΙΣ. Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΚΛΕΙΔΙΩΝ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Έδω θα δώσουμε τὰ κύρια χαρακτηριστικά του γενικού σχεδίου, πού πρέπει ν' ακολουθηθῆ κατὰ τή μετάβαση ἀπὸ τὴν κεφαλαιοκρατικὴ στὴ σοσιαλιστικὴ οἰκονομία.

Τὸ σχέδιο αὐτὸ χαρακτηρίζεται ἀπὸ τρεῖς βασικὲς κατευθύνσεις :

1) τὴν κοινωνικοποίησιν τῶν μοχλῶν διοικήσεως τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς, πού θα γίνῃ κατὰ τὸ πρῶτο στάδιο.

2) τὴ ρύθμισιν καὶ τὸν ἔλεγχον τῶν ἰδιωτικῶν ἐπιχειρήσεων, πού δὲν θα κρατικοποιηθοῦν στὴν πρώτη περίοδο, μὲ τρόπο πού νὰ ἐξασφαλίζεται τὸ κοινωνικὸ συμφέρον καὶ νὰ ἐξουδετερώνεται κάθε τυχόν καπιταλιστικὴ ἀνάπτυξή τους.

3) τὴ λήψιν ὅλων τῶν οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν μέτρων πού θα ἐπιτρέψουν εὐθὺς ἀμέσως :

α) τὴν αὐξήσιν τῆς παραγωγικότητος τῆς οἰκονομίας καὶ

β) τὴν κοινωνικὴ βελτίωσιν τῆς θέσεως τῶν ἐργαζομένων.

Ποῖα εἶναι τὰ κυριώτερα μέτρα γιὰ τὴν πραγματοποίηση τῶν γενικῶν αὐτῶν γραμμῶν τοῦ παραπάνω σχεδίου θα ἐκθέσουμε ἀμέσως παρακάτω.

Στὴν πρώτη σειρά τῆς κοινωνικοποιήσεως πού πρέπει ὁπωσδήποτε νὰ συντελεσθῆ στὸ συντομώτερο χρονικὸ διάστημα, μέσα στὸν πρῶτον ἴσως κιόλας χρόνο ἀπὸ τὴ

στιγμή που θ' αναλάβουν την εξουσία τα σοσιαλιστικά κόμματα, έρχονται

α) οί τράπεζες

β) οί επιχειρήσεις κοινής ωφελείας

γ) οί μεγάλες βασικές βιομηχανικές επιχειρήσεις, που έχουν πάρει τη μορφή μονοπωλιακών οργανισμών,

δ) τὸ μεγάλο έξωτερικό εμπόριο καί

ε) ἡ μεγάλη αστική καί ἀγροτική ἰδιοκτησία.

Οί λόγοι πρὸ συνηγοροῦν γιά τὴν ἄμεση κοινωνικοποίηση θὰ ἐξετασθοῦν εὐθὺς ἀμέσως, ὅταν θὰ μιλήσουμε εἰδικώτερα γιά κάθε μιὰ ἀπὸ τίς κατηγορίες αὐτές. Ἀπὸ τώρα ὅμως θέλουμε νὰ τονίσουμε πὼς ἡ ἄμεση κοινωνικοποίηση στοὺς τομεῖς πρὸ ἀναφέραμε ἐπιβάλλεται νὰ γίνη, γιὰτί οί επιχειρήσεις αὐτές ἀποτελοῦν τὰ κλειδιά τῆς ὅλης οἰκονομικῆς ζωῆς, ἀποτελοῦν τοὺς μοχλοὺς, μὲ τοὺς ὁποίους θὰ διοικήσουμε, μέσο τοῦ Κράτους, τὴν ὅλη οἰκονομία καί θὰ προετοιμάσουμε τὸ ἔδαφος γιά τὴν ὀλοκλήρωση τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας.

Ἡ κοινωνικοποίηση τῶν μοχλῶν αὐτῶν τῆς διοικήσεως θὰ ἐπιτρέψη τὴν κινητοποίηση ὅλων τῶν παραγωγικῶν μέσων κατὰ τὸν ὀρθολογιστικώτερο τρόπο, ὥστε νὰ ἐπιτύχουμε τὸ maximum τῆς ἀποδόσεως, τὴν αὔξηση τοῦ ἔθνικοῦ εἰσοδήματος, τὴν ἀνύψωση τοῦ ἐπιπέδου τῆς κοινωνικῆς εὐημερίας.

Ὁ πρῶτος αὐτὸς σταθμὸς ἐνεργείας εἶναι ἡ ἐφαρμογή τοῦ σοσιαλιστικοῦ προγράμματος κατὰ τὰ 3]4. Ὅταν οί τράπεζες περιέλθουν στὴν ὀλότητα, ὅταν οί βασικές βιομηχανίες ἐθνικοποιηθοῦν, ὅταν τὸ έξωτερικό εμπόριο τὸ διαχειρίζεται τὸ Κράτος, ὅταν οί μεγάλες ἰδιωτικὲς επιχειρήσεις παύσουν νὰ ἐπηρεάζουν καί νὰ κατευθύνουν τὴν πολιτική, τότε ἡ ὅλη οἰκονομικὴ ζωὴ θ' ἀλλάξη ριζικὰ μορφή καί ὅλες οί προϋποθέσεις γιά τὴν δη-

μιουργία μιᾶς καλύτερης, πιὸ δίκαιης καὶ πιὸ ἠθικῆς ζωῆς θὰ ἔχουν πραγματοποιηθῆ.

Β. Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΤΡΑΠΕΖΩΝ

α) ΟΙ ΤΡΑΠΕΖΕΣ ΑΠΟΤΕΛΟΥΝ ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΒΗΜΑ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΟΠΟΙΗΣΕΩΣ

Παλαιότερα ὑπεστηρίζετο πὼς ἡ ἐθνικοποίηση ἔπρεπε ν' ἀρχίση ἀπὸ τὶς μεγάλες βιομηχανίες. Ἡ νεώτερη ἄποψη εἶναι πὼς πρέπει νὰ προηγηθῶν οἱ Τράπεζες. Ἀπὸ τότε ποὺ διαπιστώθηκε πὼς ἡ πολιτικῶν ἐπενδύσεων παίζει τὸν πρῶτο ρόλο στὴ συγκέντρωση τῶν διαφόρων ἐπιχειρήσεων καὶ πὼς μὲ τὸ κεφάλαιο τῶν χρηματοδοτήσεων ἐπηρεάζει κανεὶς καὶ κατευθύνει πολλές ἄλλες ἐπιχειρήσεις ἀναγνωρίστηκε ἡ μεγάλη σημασία ποὺ ἔχουν ἡ πίστη καὶ οἱ τράπεζες στὴν οἰκονομικὴ ζωὴ. Οἱ τράπεζες ἀποτελοῦν τὸ βασικὸ μοχλὸ τῆς διοικήσεως.

Τὸ τραπεζικὸ κεφάλαιο ἀσκεῖ μέσα στὴν καπιταλιστικὴ οἰκονομία μιὰ πραγματικὴ δικτατορία στὸ σύνολο τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς. Οἱ ἰδιῶτες ἐμπιστεύονται στὶς τράπεζες τὶς καταθέσεις τους χωρὶς νὰ μποροῦν νὰ ἀσκοῦν κανέναν ἔλεγχο, ὁποιαδήποτε ἐπίδραση στὶς τοποθετήσεις τῶν κεφαλαίων τους. Οἱ τράπεζες διαθέτουν, ἐλεύθερα, κατὰ τὴν κρίση τους, τὰ κεφάλαια τῶν τρίτων. "Ἐχει στατιστικῶς διαπιστωθῆ πὼς ἀπὸ τὰ ποσὰ ποὺ διαθέτουν γιὰ πιστώσεις οἱ μεγάλες τράπεζες τὰ 95 ο]ο εἶναι κεφάλαια ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὶς καταθέσεις καὶ μονάχα 5 ο]ο εἶναι τὰ δικά τους κεφάλαια. "Ἐτσι οἱ τράπεζες ἀσκοῦν ἕνα τεράστιο λειτουργημ, ποὺ ἂν δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ τὸ κατευθύνουν, δημιουργοῦν τεράστιες ζημιές στὴν ἐθνικὴ οἰκονομία. Εἶπανε πολὺ σωστὰ πὼς ἡ κακὴ ἐπένδυση δημιουργεῖ τὶς οἰκονομικὲς κρίσεις.

Πάντως ἡ πίστη ἀποτελεῖ ἕνα μέσο ἐπηρεασμοῦ τῶν οἰκονομικῶν διακυμάνσεων. Αὐτὸ τὸ μέσο, αὐτὸ τὸ ὄπλο,

πρέπει να βρίσκεται οτά χέρια τής όλότητας, στη διάθεση του Κράτους, στην ύπηρεσία του κοινωνικού συμφέροντος. Πρέπει τó Κράτος να κατευθύνη τήν πιστωτική πολιτική σύμφωνα με τις ανάγκες του συνόλου. Πρέπει να κατανέμη τις πιστώσεις στους διάφορους τομείς τής οικονομικής δράσεως με βάση ένα γενικό και συντονισμένο σχέδιο. Έπομένως ή κρατικοποίηση τής πίστεως είναι τó πρώτο βήμα τής εφαρμογής του σοσιαλιστικού προγράμματος

Με τήν άποψη αυτή συμφωνούν οί κυριώτεροι θεωρητικοί εκπρόσωποι του σοσιαλισμού. Στα έργα του Cole, του Dickinson και του Cripps στην Άγγλία, του Landauer και του Heiman στη Γερμανία, καθώς και πολλών άλλων σοσιαλιστών, υποστηρίζεται πώς ή κοινωνικοποίηση τής πίστεως πρέπει να προηγηθί από τήν κοινωνικοποίηση των βιομηχανικών επιχειρήσεων.

Τό ίδιο τονίζει στο πρόγραμμά της και ή άριστερή πτέρυγα του Έργατικού Κόμματος στην Άγγλία, λέγοντας πώς «ή έθνικοποίηση των τραπεζών άποτελεί τή βάση για τή μεταρρύθμιση του συστήματος τής παραγωγής και τής διανομής του εισοδήματος· και σ' αυτό τó σημείο θα πρέπει πρώτα πρώτα να συγκεντρωθούν οί προσπάθειες μιās σοσιαλιστικής κυβερνήσεως».

Ό έλεγχος στον όποϊον περιωρίστηκε μέχρι τώρα τó Κράτος δέν μπορεί να έχη πραγματικά άποτελέσματα, ούτε να όδηγήσει σε συντονισμένη δράση, γιατί είναι άπλως άσκηση ένός δικαιώματος έπιβλέψεως και παρακολουθήσεως από μιá έξωτερική άρχή σε ώρισμένες επιχειρήσεις, που παραμένουν αυτόνομες στη διοίκησή τους και καθορίζουν αυτές τά όργανα και τόν τρόπο τής διοικήσεως τους. Με τόν έλεγχο έχουμε άπλως, όπως έτόνιζε στην εισηγητική του έκθεση για τήν κοινωνικοποίηση των τραπεζών στα 1935 τó Βελγικό Έργατικό Κόμμα, «μιá κατα-

νομή της εξουσίας και της εϋθύνης μεταξύ εκείνου που ἐλέγχει και εκείνου που ἐλέγχεται και τῆ συνύπαρξη δυνάμεων, που ἡ δράση τους ἐμπνέεται ἀπὸ διαφορετικὰ κίνητρα και εἶναι προσανατολισμένη πρὸς διαφορετικούς σκοπούς: δηλ. ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος ἔχουμε τὴν ἀποκλειστικὴ ἀναζήτηση ἰδιωτικῶν ὠφελημάτων και ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος τὴ φροντίδα γιὰ τὸ κοινωνικὸ συμφέρο». Και προσθέτει: «Ἀκριβῶς ἡ συνύπαρξη αὐτῆ τῶν δύο ἐξουσιῶν—τοῦ Κράτους και τοῦ τραπεζίτη—δημιουργεῖ τὸν ἀνταγωνισμό, που παραλύει κάθε συντονισμένη ἐνέργεια γιὰ τὴν οἰκονομικὴ ἀνόρθωση τῆς χώρας και που τὰ ἀποτελέσματά της ἡ μεγάλη πλειοψηφία τῆς κοινῆς γνώμης δὲν μπορεῖ νὰ τὰ ὑποφέρη».

Γιὰ νὰ ξεφύγουμε ἀπ' αὐτὸ τὸ ἀδιέξοδο πρέπει νὰ δώσουμε ἓνα τέλος στὴ συνύπαρξη αὐτῆ τῶν δύο ἐξουσιῶν, τῆς πολιτικῆς και τῆς οἰκονομικῆς. Ἡ δευτέρη πρέπει νὰ ἐξαρτᾶται ἀποκλειστικὰ ἀπὸ τὴν πρώτη. Και αὐτὸ γίνεται μονάχα μὲ τὴν κοινωνικοποίηση.

Ἡ ἐπέμβαση τοῦ Κράτους μὲ τὸν «ἐλεγχὸ τῶν Τραπεζῶν» και τὰ διάφορα ἄλλα μέτρα που ἔχει λάβει ὡς τώρα ἔχουν προετοιμάσει τὸ ἔδαφος γιὰ τὴν ὀριστικὴ κοινωνικοποίηση. Στὸν τομέα αὐτόν, ἄλλως τε, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον ἔχει ὠριμάσει ἡ ἰδέα πῶς ἡ πίστη δὲν εἶναι ζήτημὰ ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας. Ὅπως παλαιότερα τὸ Κράτος ἔκρινε πῶς γιὰ λόγους κοινωνικοῦ συμφέροντος και δημοσίας τάξεως τὸ ζήτημα τῆς ἐκδόσεως τραπεζογραμματίων εἶναι κρατικὴ ὑπόθεση, γιὰ τοὺς ἴδιους λόγους και σήμερα ἡ ἐκδοσις τοῦ «λογιστικοῦ χρήματος» και ἡ ἄσκηση τῆς πίστεως εἶναι ζητήματα που πρέπει ν' ἀνήκουν ἀποκλειστικὰ στὸ Κράτος και ὄχι στοὺς ἰδιῶτες τραπεζίτες.

β) ΠΩΣ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΟΡΓΑΝΩΘΗ ΤΟ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

Το πρόβλημα τώρα είναι ποιά μορφή πρέπει να πάρη ή όργάνωση του πιστωτικού συστήματος. Στο μέρος που αναφέρεται στη λειτουργία της σοσιαλιστικής οίκονομίας αναπτύξαμε πώς πρέπει να όργανωθῆ τὸ τραπεζικό σύστημα (σελ. 153).

Σύμφωνα με ὅσα εἶπαμε ἐκεῖ, ἐπαναλαμβάνουμε καὶ ἐδῶ, πὼς ἡ όργάνωση τῆς πίστεως πρέπει νὰ βασιστῆ:

α) στὴ δημιουργία μιᾶς κεντρικῆς ἐκδοτικῆς τράπεζας, πὺ θὰ κατευθύνῃ τὴν πιστωτικὴ καὶ νομισματικὴ πολιτικὴ τῆς χώρας,

β) στὴ δημιουργία τεσσάρων ἢ καὶ περισσότερων εἰδικῶν τραπεζῶν—ἀγροτικῆς, βιομηχανικῆς, ἐμπορίου, μεταφορῶν κλπ.—πὺ θὰ ἐξυπηρετοῦν εἰδικώτερα ἐπὶ τῆ βάσει τοῦ γενικοῦ πλάνου ἐπενδύσεων καὶ τοῦ γενικοῦ οίκονομικοῦ σχεδίου τίς ἀνάγκες τῆς οίκονομίας,

γ) στὴν ἴδρυση μιᾶς Εἰδικῆς Ἐπιτροπῆς Συντονισμοῦ τῆς πίστεως, πὺ θὰ ἐδρεύῃ στὴν Ἐκδοτικὴ Τράπεζα καὶ πὺ θὰ κατευθύνῃ καὶ θὰ συντονίζῃ ὅλες τίς πιστωτικὲς ἀνάγκες σύμφωνα με τὸ ἐπεῖγον καὶ τὴ σπουδαιότητά τους, με τελικὸ σκοπὸ τὴν αὔξηση τῆς παραγωγῆς. Ἡ Ἐπιτροπὴ αὐτὴ, πὺ θὰ ρυθμίζῃ γενικὰ τὸν τρόπο τῶν ἐπενδύσεων, θὰ καθορίζῃ καὶ τὰ γενικὰ πλαίσια, ὅπου μέσα θὰ κινοῦνται οἱ εἰδικὲς Τράπεζες. Θὰ κατανέμῃ ἀκόμα τίς πιστώσεις μεταξὺ τῶν ἐπιχειρήσεων ἐκείνων πὺ παράγουν μέσα παραγωγῆς (μηχανὲς κλπ.) καὶ ἐκείνων πὺ παράγουν εἶδη καταναλώσεως.

Ἡ πιστωτικὴ πολιτικὴ εἶναι πραγματικὰ ἓνα ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα μέσα τῆς κρατικῆς οίκονομικῆς, πολιτικῆς. Σήμερα ἡ κατανομὴ τῶν πιστώσεων γίνεται ἀνάλογα με τὴν πιστωτικὴ ἐπιφάνεια πὺ παρουσιάζει κάθε πελάτης. Τὰ κριτήρια τῆς χρηματοδοτήσεως εἶναι ιδιωτικοοίκονομικά, καὶ ὄχι κοινωνικά. Ἔτσι ὑπερενισχύονται ἀπὸ τὴ μιὰ

ώρισμένοι κλάδοι παραγωγής, ενώ από την άλλη στερούνται μερικά από τα πιο απαραίτητα χρηματικά μέσα.

Ἡ Ἐκδοτική Τράπεζα θὰ εἶναι ὁ ἀνώτατος φρουρός τῆς νομισματικῆς μονάδος, θὰ εἶναι ὁ σωματοφύλακας τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως τοῦ νομίσματος τόσο τῆς ἐσωτερικῆς ὡς καὶ τῆς ἐξωτερικῆς. Οἱ ὑπόλοιπες Τράπεζες, μαζί με τὴν Ἐκδοτική, πρέπει ν' ἀποβλέπουν στὴν αὔξηση τῆς ἐθνικῆς παραγωγῆς.

Τὰ καθήκοντα καὶ ἡ ἀποστολὴ τῆς Ἐκδοτικῆς Τράπεζας εἶναι εὐρύτερα στὸ σοσιαλιστικὸ σύστημα, παρὰ στὸ ἀτομιστικόν. Καὶ γι' αὐτὸ τὸ λόγο δὲν πρέπει ἡ δράση τῆς νὰ περιορίζεται ἀπὸ ὑπερβολικοὺς φραγμούς. Πρέπει νὰ ἔχη εὐχέρεια κινήσεων καὶ ἐλαστικότητα δράσεως.

Μέσα στ' ἄλλα, ἡ Ἐκδοτικὴ Τράπεζα πρέπει νὰ ἐπιπρεάξη καὶ νὰ κατευθύνῃ ὄχι μονάχα τὴν ἀγορὰ κεφαλαίων, ἀλλὰ καὶ τὶς οἰκονομικὲς διακυμάνσεις. Πρέπει σὲ καιροὺς κρίσεως νὰ ἐνισχύῃ τὴν οἰκονομία καὶ νὰ τὴ διευκολύνῃ γιὰ τὴν ἔξοδό της ἀπὸ τὴ φάση τῆς ὑφέσεως καὶ γενικώτερα, μετὰ τὴ ρύθμιση τῶν ἐπενδύσεων καὶ μετὰ τὴν κατανομὴ τῶν πιστώσεων, ν' ἀπομακρύνῃ ὅλες ἐκεῖνες τὶς αἰτίες ποὺμποροῦσαν νὰ προκαλέσουν ἔντονες διακυμάνσεις τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς. Ἄλλωστε ἡ ἐθνικοποίηση τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς, ἡ ὕπαρξη ἐνιαίου καὶ γενικοῦ σχεδίου οἰκονομικῆς δράσεως, ἡ ἄσκηση συντονισμένης πιστωτικῆς πολιτικῆς, ὅλα αὐτὰ ἀποτελοῦν βασικὲς προϋποθέσεις γιὰ τὸν περιορισμὸ στὸ ἐλάχιστο τῶν οἰκονομικῶν διακυμάνσεων, πρᾶγμα ποὺ μόνον μετὰ τὸ σοσιαλιστικὸ σύστημα μπορεῖ νὰ κατορθωθῇ.

Τὸ πῶς θὰ γίνῃ ἡ κρατικοποίηση, τόσο στὶς τράπεζες ὡς καὶ στὶς ἄλλες ἐπιχειρήσεις, εἶναι ἓνα ζήτημα τεχνικόν, ποὺ θὰ λύνεται κάθε φορὰ καὶ σὲ κάθε περίπτωσι.

ανάλογα με τὸ εἶδος τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ ἀνάλογα με τὶς ἰδιαίτερες συνθήκες τῆς Χώρας.

Γιὰ τὶς Τράπεζες θὰ μποροῦσε νὰ δημιουργηθῆ κατὰ τὴ μεταβατικὴ περίοδο ἕνας «Κεντρικὸς Τραπεζικὸς Ὄργανισμὸς», ποὺ θὰ συγκροτηθῆ ἀπὸ τὶς σημερινὲς ἰδιωτικὲς τράπεζες ποὺ λειτουργοῦν σὲ κάθε χώρα. Ὁ ὄργανισμὸς αὐτός, ποὺ θὰ ρυθμίζῃ τὴν ὀργάνωση τῶν τραπεζῶν σύμφωνα με τὶς κατευθύνσεις τοῦ γενικοῦ οικονομικοῦ πλάνου, με στενὴ πάντα συνεργασία με τὴν Ἐκδοτικὴ Τράπεζα, ἔχει μεγάλη ἀποστολὴ κατὰ τὴ μεταβατικὴ περίοδο. Αὐτὸς θὰ ἔχῃ τὸ δικαίωμα τῆς διοικήσεως καὶ τῆς διαμορφώσεως τοῦ τραπεζικοῦ συστήματος ὡς ὅτου φτάσουμε τελικὰ στὴν ὀργάνωση ποὺ καθορίσαμε πιὸ πάνω. Σ' αὐτὸν θὰ μεταβιβαστοῦν ὅλα τὰ ἐνεργητικὰ καὶ παθητικὰ στοιχεῖα τῶν μεγάλων ἰδιωτικῶν τραπεζῶν, κι' αὐτὸς θὰ κατανεῖμῃ πάλι τὰ στοιχεῖα αὐτὰ στὶς 4—5 εἰδικὲς τράπεζες, ποὺ θὰ ἰδρυθοῦν ἀμέσως, σύμφωνα με τὴν ἀρχὴ τῆς χρησιμοποιήσεως κάθε στοιχείου στὸν τομέα ποὺ θὰ εἶναι περισσότερο ἀποδοτικὸ. Αὐτὸς ἐπίσης θὰ ρυθμίζῃ ὅλες τὶς οικονομικὲς σχέσεις ποὺ θὰ προκύψουν ἀπὸ τὴν ἐθνικοποίησιν, τὰ ζητήματα τῶν νέων τυχόν ὁμολογιῶν, τὶς ἐνδεχόμενες ἀποζημιώσεις καὶ τόσα ἄλλα ζητήματα ποὺ ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ ἄμεση ρύθμισιν. Ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ὄργανισμοῦ αὐτοῦ θὰ μπορῆ νὰ ὑπάρχη ἕνας ὑπουργὸς ἢ ἕνας ἐπίτροπος διορισμένος ἀπὸ τὸ Κράτος.

Ἡ μεταβίβαση τῆς κυριότητος στὸν κρατικὸ αὐτὸν ὄργανισμὸ πρέπει νὰ εἶναι ἄμεση καὶ ὀλοκληρωτικὴ, ὅπως θὰ δοῦμε καὶ πιὸ κάτω ὅταν θὰ ἐξετάσουμε εἰδικώτερα τὰ ζητήματα τῶν ἀποζημιώσεων. Τὸ σύστημα ποὺ προτείνει στὸ σχέδιό του τὸ Βελγικὸ Ἐργατικὸ Κόμμα, τῆς δημιουργίσεως δηλ. εἰδικῶν «τίτλων ἐλέγχου», με τοὺς ὁποίους ἔμμεσα θὰ ἐπηρεάζουμε τὶς συνελεύσεις τῶν ἰδιωτικῶν τραπεζῶν, δὲν εἶναι οὔτε σκόπιμο οὔτε καὶ ἀποτελεσματικὸ. Ἡ μεταβίβαση τῆς ἐξουσίας διοικήσεως στὴν ὁλό-

τητα πρέπει να είναι άμεση, χωρίς έπιφυλάξεις και ένδοιασμούς που δείχνουν έλλειψη σταθερότητας και άποφασιστικότητας, άπαραίτητες προϋποθέσεις ιδίως κατά τα πρώτα βήματα του έκσοσιαλισμού της οίκονομίας. Το λιγώτερο ποῦ θά μπορούσε να γίνη προσωρινά και για την πρώτη περίοδο της μεταβάσεως θά ήταν ή δημιουργία τίτλων, δηλ. μετοχῶν κατά το σημερινό υπόδειγμα της Έκδοτικής Τράπεζας της Έλλάδος, που ο μέτοχος θά είχε για ένα ώρισμένο χρονικό διάστημα μιὰ συμμετοχή στα κέρδη, που ὅεν θά μπορούσε να υπερβῆ ένα ώρισμένο ποσοστό, π.χ. 4 % , και κανένα δικαίωμα στη διοίκηση. Η διοίκηση θά ὀρίζεται από το Κράτος με βάση ώρισμένες προϋποθέσεις. Ὡστόσο και το σύστημα αυτό ἀποτελεῖ μιὰν ἀπό τις «μέσες» εκείνες λύσεις, που χωρίς να διευκολύνουν περιπλέκουν περισσότερο τα πράγματα. Ἄλλα θά ἐπανέλθουμε πιό κάτω πάλι στο ζήτημα αυτό, του πῶς πρέπει δηλ. να μεταβιβαστῆ ή διοίκηση και ή κυριότητα τῶν ἐπιχειρήσεων που θά κρατικοποιηθοῦν.

Όταν κάθε «Εἰδική Τράπεζα» ὀλοκληρώση την ὀργάνωσή της, ἀποκτήση τῆ νομική και οίκονομική ὄντοτητα που χρειάζεται, ἀποκτήση δική της διοίκηση, μῆ στο πλαίσιο της ὄλης σοσιαλιστικής ὀργανώσεως της πῆστεως, τότε ο «Κεντρικός Τραπεζικός Ὀργανισμός δέν θά ἔχη πλέον λόγον ὑπάρξεως και θά διαλυθῆ.

Η διοίκηση τῶν Κρατικῶν Τραπεζῶν θά γίνεται ἀπό κατάλληλα πρόσωπα, που χάρη στη μόρφωση και στην πείρα που θά ἔχουν και τῆ θέση που θά κατέχουν σε ἄλλες δημόσιες ὑπηρεσίες, θά μπορούν να συμβάλλουν στην καλύτερη κατεύθυνση και τὸν ἀποτελεσματικώτερο συντονισμό της τραπεζικής και πιστωτικής πολιτικής της χώρας. Οἱ διοικητές θά ἐκλέγονται ἐπίσης ἀπό το Κράτος και θά εἶναι πρόσωπα με την ἀπαιτούμενη κατάρτιση και τῆ σχετική πείρα για μιὰ τέτοια θέση, που ὅπως ο κα-

θένας αντιλαμβάνεται έχει πρωτεύουσα σημασία για την ολοκληρωτική επίτυχία του οικονομικού προγράμματος.

Γ. Η ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ ΤΗΣ ΚΡΑΤΙΚΟΠΟΙΗΣΕΩΣ ΣΤΙΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΚΟΙΝΗΣ ΩΦΕΛΕΙΑΣ

Οι επιχειρήσεις κοινής ωφελείας, όπως είναι ή παραγωγή ηλεκτρικού ρεύματος, ή παραγωγή αεριόφωτος, οι μεταφορικές έκμεταλλεύσεις, οι ασφάλειες, ή ύδρευση, τα τηλέφωνα και άλλες παρόμοιες, και στα σημερινά αστικά κράτη έχουν παντού σχεδόν κοινωνικοποιηθῆ.

Στις χώρες όπου ακόμα δεν έχει ολοκληρωθῆ ή ἔθνη κοποίηση ἐπιβάλλεται νὰ γίνῃ εὐθύς ἀμέσως, γιατί ἕνα ντὲ φάκτο μονοπώλιο, ὅπου καταλήγουν ὅλες οἱ μορφές αὐτὲς τῶν ἐπιχειρήσεων, δὲν ἐπιτρέπεται νὰ βρῖσκειται σὲ χέρια ἰδιωτῶν. Εἶναι περιττὸ νὰ ἐπαναλάβουμε ἐδῶ τὰ ἐπιχειρήματα ποὺ συνηγοροῦν γιὰ τὴν ἔθνηκοποίηση τοῦ τομέως αὐτοῦ. Οἱ οικονομικοὶ καὶ κοινωνικοπολιτικοὶ λόγοι εἶναι τόσον ἔντονοι, ὥστε νὰ θεωρῆται σὰν καθυστερημένη ἐνέργεια καὶ ἡ κοινωνικοποίησή τους μέσα στὰ πλαίσια τοῦ σημερινοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ καθεστώτος.

Ἐκεῖνο ποὺ πρέπει νὰ τύχῃ ἰδιαίτερη προσοχὴ εἶναι τὸ ζήτημα τῆς ὀργανώσεως τῶν ἐπιχειρήσεων αὐτῶν. Δίπλα στὴ νομικὴ καὶ οικονομικὴ αὐτοτέλεια, ποὺ πρέπει νὰ χροῦν οἱ ἐπιχειρήσεις αὐτὲς, καὶ τὴν πολιτικὴ ἀνεξαρτησία ποὺ πρέπει ν' ἀποκτήσουν, ἐπιβάλλεται ἡ τεχνικὴ τῆς ὀργανώσεως νὰ γίνῃ κατὰ τέτοιον τρόπο ὥστε νὰ πραγματοποιηθῆ ὁ διπλὸς σκοπὸς τους: ἡ πληρέστερη δηλαδὴ ἐξυπηρέτηση τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου καὶ ἡ μεγαλύτερη ἀποδοτικότητά τῆς οἰκονομίας.

Οἱ μεταφορικὲς ἐπιχειρήσεις (σιδηροδρομικὲς, τροχιοδρομικὲς, αὐτοκινητικὲς, ἀεροπορικὲς) πρέπει νὰ τύχουν κι' αὐτὲς συντονισμένη ρύθμιση, γιατί ἔχουν ὄχι μο-

νάχα σημαντική σημασία αυτές καθ' έαυτές, αλλά και για την όλη ανάπτυξη της οίκονομίας.

Οί κάθε λογής άσφάλειες πρέπει ν' άποτελέσουν; έπίσης, ένιαίο γενικό όργανισμό, που έτσι θ' άντιμετωπίζη καλύτερα και άποτελεσματικώτερα τους άναλαμβάνόμενους κινδύνους.

Τό ζήτημα της ή λ ε κ τ ρ ι κ ή ς έ ν έ ρ γ ε ι α ς, που έχει βασική σημασία για όλους τους κλάδους της οίκονομίας, ιδιαίτερα για τη βιομηχανία και τη γεωργία, πρέπει ν' άποτελέση μιάν άπό τις πρώτες φροντίδες του σοσιαλιστικού κράτους, γιατί στη σημερινή έξέλιξη, με την πρόοδο της τεχνικής που παίζει τεράστιο ρόλο στην ανάπτυξη της οίκονομίας, ή ένεργειακή οίκονομία είναι πρωταρχικώτατης σημασίας.

Έπίσης οί έπιχειρήσεις παροχής άεριόφωτος, νεροϋ, θερμάνσεως κλπ., που κατά κανόνα άποτελοϋν δημοτικές έκμεταλλεύσεις, είναι άπό τις στοιχειώδεις βασικές παροχές που πρέπει τό Κράτος νά έξασφαλίζη σε όλους και άν είναι δυνατόν σε τιμές χαμηλότερες του κόστους.

Δ. Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΒΑΣΙΚΩΝ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΩΝ

Άμέσως κατόπιν έρχεται ή σειρά των βασικών βιομηχανιών, που έχουν πάρει τη μορφή του πραγματικού μονοπωλίου. Στην κατηγορία αυτή άνήκουν βιομηχανίες που παράγουν πρώτες ύλες, κινητήρια γενικά δύναμη ή και βασικά έν γένει προϊόντα και έχουν ειδικευθῆ στην πληθοπαραγωγή, δηλ στην παραγωγή ένός μονάχα προϊόντος. Όλες αυτές οί έπιχειρήσεις, που άμεσα και έμμεσα επηρεάζουν την όλη οίκονομική ζωή, που ή φύση τους είναι τέτοια, ώστε, άργά ή γρήγορα, νά όδηγη στη μεγάλη συγκέντρωση της παραγωγής, σ' ένα ντε φάκτο μονοπώλιο ή σε συνεννόηση των όλίγων μεγάλων έπιχειρήσεων, μέσον τράστ και καρτέλ, πρέπει νά περιέλθουν στην όλότητα.

Για τήν Ἑλλάδα π. χ. ἐπιχειρήσεις πού θά μπορούσαν νά ἀποτελέσουν τὸ πρῶτο στάδιο τῆς ἐθνικοποιήσεως στὸ βιομηχανικὸ κλάδο εἶναι οἱ ἐπιχειρήσεις χημικῶν λιπασμάτων, παραγωγῆς τσιμέντων, ἀλευροποιΐας, παραγωγῆς μέταξας, παραγωγῆς σιδήρου, παραγωγῆς ἐρίου, χάρτου καὶ γενικὰ οἱ μεταλλευτικὲς ἐπιχειρήσεις καθὼς καὶ οἱ ἐκμεταλλεύσεις, πού ἡ παραγωγή τους ἔχει συγκεντρωθῆ σὲ μιὰ ἢ σὲ λίγες ἐπιχειρήσεις.

Στὴν κατηγορία αὐτὴ ὑπάγονται καὶ τὰ καλούμενα φορολογικὰ μονοπώλια, ὅπως εἶναι οἱ ἐπιχειρήσεις καπνοῦ, οἴνοπνεύματος καὶ ζύθου. Καὶ γιὰ τὰ τρία αὐτὰ εἴδη μεγάλης καταναλώσεως, πού χρησιμοποιοῦνται ἀπὸ τὸ Κράτος σὲ εὐρεῖα κλίμακα γιὰ δημιουργία κρατικῶν ἐσόδων, ἔχουν δημιουργηθῆ ὅλες οἱ προϋποθέσεις γιὰ τὴν ἐθνικοποίηση.

Στὴν ἐπέκταση τῆς κρατικοποιήσεως καὶ σὲ ἐπιχειρήσεις πού δὲν ἔχουν ἀκόμα ἀποκτήσει τὴ μονοπωλιακὴ μορφή παραγωγῆς εἴτε ἄμεσα εἴτε ἔμμεσα πρέπει νά προχωρήσουμε κατὰ τὸ πρῶτο στάδιο μ' ἐξαιρετικὴ προσοχή, γιὰ νά μὴ διακινδυνεύσουμε τὸ ὅλο μεταρρυθμιστικὸ ἔργο. Οἱ δεύτερες ἐπιχειρήσεις, δηλ. οἱ μεσαῖες, πρέπει νά προπαρασκευαστοῦν, καθὼς θά δοῦμε καὶ πιὸ κάτω, γιὰ τὴν κρατικοποίηση, νά παρθοῦν δηλ. ἀπὸ τώρα τὰ μέτρα πού θά ὀδηγήσουν στὸ σκοπὸ αὐτό.

Εἶναι περιττὸ νά τονίσουμε πὼς ἡ κοινωνικοποίηση τῶν ἐπιχειρήσεων αὐτῶν καθὼς καὶ τῶν προηγούμενων δὲν παρουσιάζει καμμιά δυσκολία. Οἱ ἐπιχειρήσεις αὐτὲς θά ἐξακολουθήσουν νά ἐργάζονται μὲ τὸ ἴδιο σχεδὸν προσωπικὸ, ὅπως καὶ πρὶν, πού θά δείξη ἀναμφισβήτητα μεγαλύτερη ἀπὸ πρὶν διάθεση καὶ ἀφοσίωση. Τὸ προσωπικὸ, πού θά γνωρίζη πιά πὼς δὲν ἐργάζεται γιὰ τοὺς ὀλίγους κεφαλαιούχους, ἀλλὰ γιὰ τὸ κοινωνικὸ σύνολο, θά δουλεύη μὲ μεγαλύτερο ἐνθουσιασμὸ καὶ μὲ ἀνώτερη ἀπόδοση. Ἡ ἐργασία του δὲν θά γίνεται πιά ἀντικείμενο ἐκμεταλλεύ-

σεως έκ μέρους τών άλλων, αλλά θα χρησιμεύη για τήν έξυπνέρευση τής όλότητας, για τήν εύημερία του συνόλου.

“Οπως και σε άλλο σημείο τής μελέτης αυτής έτονίσαμε, με τήν κρατική διαχείριση θα ληφθούν όλα τά μέτρα για τή μεγαλύτερη απόδοση του καθενός, για τή χρησιμοποίηση στο άνωτατο δυνατό σημείο τών τεχνικών βελτιώσεων, για τήν όρθολογιστικώτερη έκμετάλλευση και γενικά για τή μεγαλύτερη παραγωγικότητα. Η άλλαγή που θα γίνη θα είναι μόνο στα πρόσωπα τής διοικήσεως και στο πνεύμα τής έκμεταλλεύσεως. Ο ιδιώτης έπιχειρηματίας, εάν δεχτή είλικρινώς να έργαστῆ και στο νέο καθεστώς, θα χρησιμοποιηθῆ κατά τον καλύτερο τρόπο, μιὰ που ἡ διοίκηση κάθε έπιχειρήσεως θ’ αποτελεσθῆ από πρόσωπα που θα παρέχουν όλες τις έγγυήσεις για τή μεγαλύτερη έπιτυχία του έπιδιωκόμενου σκοπού.

Σε κάθε έπιχείρηση θα ύπάρχη και ένα είδικό συμβούλιο διοικήσεως, από πρόσωπα έκλεγόμενα από τὸ Κράτος με βάση και κριτήριο τήν τεχνική τους κατάρτιση και μόνο. Τα πρόσωπα αυτά μπορεί να προκρίνονται κατά τὸ ἥμισυ, όπως προτείνει τὸ βρετανικό σχέδιο, από ένα πίνακα που θα ύποβάλῃ τὸ συνδικάτο κάθε βιομηχανικής παραγωγῆς. “Αλλωστε τὰ ζητήματα αυτά τὰ έξετάσαμε στο προηγούμενο μέρος τής μελέτης αυτής «πως λειτουργεί ἡ σοσιαλιστική οίκονομία» και αναφερόμαστε πάλι εκεί στα ὄσα σχετικά με τή λειτουργία και τήν ὀργάνωση τών κρατικών έπιχειρήσεων είπαμε.

Ε. Η ΜΟΝΟΠΩΛΗΣΗ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ ΕΜΠΟΡΙΟΥ

Τὸ μεγάλο εισαγωγικό και εξαγωγικό έμπόριο πρέπει να περάσῃ στα χέρια του Κράτους. Τα κυριώτερα εισαγόμενα από τὸ έξωτερικό είδη, όπως είναι για τήν Ελλάδα τὸ σιτάρι, ἡ ζάχαρι, τὸ ρύζι, τὰ ὄσπρια, τὰ καύσιμα, ὠρι-

σμένες βασικές πρώτες ύλες και ώρισμα γενικά άλλα είδη δὲν μποροῦν ν' ἀποτελοῦν ἀντικείμενο διαπραγματεύσεων τοῦ ἰδιωτικοῦ ἐμπορίου. Ἄλλωστε τὰ εἶδη αὐτὰ συνήθως ἀποτελοῦν ἀντικείμενα ἐμπορικῶν συμβάσεων με ἄλλες χώρες, διεθνῶν συνεννοήσεων, αὔριο δὲ μετὰ τὸν πόλεμο, πολλὰ ἀπ' αὐτὰ θὰ ἀποτελέσουν γενικώτερα ζητήματα διεθνούς ρυθμίσεως (πρώτες ὕλες, βασικά προϊόντα).

Καὶ ἐδῶ τὸ ζήτημα τῆς κοινωνικοποιήσεως δὲν παρουσιάζει δυσκολίες γιὰ τὴν ἐφαρμογή του. Καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο, τὰ περισσότερα Κράτη, πού εἶχαν υἱοθετήσει τὸ σύστημα τῶν κληρικῶν, εἶχαν ποσοστῶς τις εἰσαγωγές, εἶχαν ἰδρύσει ἡμικρατικούς ὀργανισμούς, «ἐνώσεις εἰσαγωγέων», καὶ τὴν εἰσαγωγή τῶν εἰδῶν αὐτῶν ἐκανόνιζε ἀποκλειστικῶς τὸ Κράτος. Ἔτσι τὸ ἔδαφος καὶ πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτὴ εἶχε προετοιμασθῆ. Ἡ ἐθνικοποίηση, ἄλλωστε, θ' ἀφορᾷ τὸ μεγάλο εἰσαγωγικὸ ἐμπόριο καὶ μάλιστα γιὰ τὰ κυριώτερα εἶδη εἰσαγωγῆς πού δὲν παρουσιάζουν μεγάλες δυσκολίες στὴν ποιότητα καὶ στὴν ποικιλία.

Τὸ ἰδιωτικὸ ἐμπόριο, ὄχι βέβαια τὸ μεγάλο, θὰ λειτουργῆ κανονικά. Θὰ παίρνη τὰ εἶδη πού χρειάζεται ἀπὸ τοὺς κρατικούς ὀργανισμούς εἰσαγωγῆς καὶ ἔτσι θὰ ὑπάρχη καὶ ἔλεγχος τῆς τιμῆς καὶ ἐφοδιασμὸς τῆς καταναλώσεως με τὰ καλύτερα εἶδη. Θὰ καταβληθῆ ὅμως κάθε προσπάθεια νὰ ἐνισχυθοῦν οἱ συνεταιρισμοί, κυρίως οἱ συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως. Ἐννοεῖται πὼς καὶ στὸν τομέα αὐτὸν τὰ μεγάλα ἐμπορικὰ καταστήματα θὰ κρατικοποιηθοῦν καὶ θὰ περιέλθουν στὴν ὀλότητα καὶ θ' ἀποτελέσουν τὰ κρατικὰ πρατήρια τοῦ ἐμπορίου.

Τὸ ἴδιο θὰ γίνη καὶ μετὰ τὸ ἐξαγωγικὸ ἐμπόριο. Τὰ βασικά ἐξαγωγικά προϊόντα κάθε χώρας, ὅπως εἶναι γιὰ τὴν Ἑλλάδα ὁ καπνός, ἡ σταφίδα, τὸ βαμβάκι κλπ., θὰ τὰ ἀγοράζη ὑποχρεωτικῶς τὸ Κράτος ἀπὸ τοὺς πα-

ραγωγούς και θα φροντίζη και για τη διάθεσή τους στις ξένες αγορές. "Όταν τὸ Κράτος ἔρχεται, ὅπως συμβαίνει σήμερα, και ρυθμίζει π. χ. τις ἐκτάσεις πὸ πρέπει νὰ καλλιεργηθοῦν ἀπὸ καπνὸ, πρέπει τὸ ἴδιο τὸ Κράτος νὰ φέρη και τὴν εὐθύνη τῆς διαθέσεως αὐτῶν τῶν ποσοτήτων πὸ καθώρισε νὰ παραχθοῦν.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ μπορεῖ νὰ ὑπάρξη και ἓνα εἶδος κοινοπραξίας, ὥστε ὅταν τὰ εἶδη διατεθοῦν τελικὰ σὲ μιὰ καλύτερη τιμὴ ἀπὸ κείνη πὸ ἀγοράστηκαν νὰ συμμετέχη και ὁ παραγωγὸς στὴν ἐπὶ πλέον διαφορὰ κατὰ ἓνα ποσοστὸ κι' ἓνα ἄλλο τμήμα νὰ παρακρατῆται, γιὰ νὰ συμψηφίξη τυχὸν ζημίες πὸ μποροῦσαν νὰ προκύψουν ἀπὸ μιὰν ἐνδεχόμενη πτώση τῆς τιμῆς. Γιὰ τὰ εἶδη πὸ δὲν πρόκειται νὰ ἐξαχθοῦν, ἀλλὰ προορίζονται γιὰ τὴν ἐσωτερικὴ κατανάλωση, θα γίνεται ἡ ἐξαγορὰ ἀπὸ τὸ Κράτος, ὅπως γίνεται σήμερα γιὰ τὸ σιτάρι και γιὰ ὠρισμένα ἄλλα προϊόντα.

ΣΤ. Η ΔΙΑΔΟΧΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΑΚΙΝΗΤΗΣ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΣ

Στὴν προοδευτικὴ κοινωνικοποίηση πρέπει νὰ ὑπαχθῆ και ἡ μεγάλη ἰδιοκτησία. Ὡς πρὸς τὴ μεγάλη ἀκίνητη ἰδιοκτησία θα ἐπιβληθῆ προοδευτικὸς φόρος με ὑψηλὰ ποσοστὰ γιὰ τις πέρα ἀπὸ ὠρισμένο εἰσόδημα περιουσίες και ταυτόχρονα θα γίνεται μιὰ βαθμιαία ἀπόσβεση τῆς ἀξίας τῶν ἀκινήτων, χάριν τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου, ἔτσι ὥστε ὁ ἰδιοκτῆτης νὰ περιορίζεται κάθε φορὰ στὴν ἀναλογία τοῦ εἰσοδήματος πὸ ἀντιστοιχεῖ στὴν ἀπομένουσα ἀξία τοῦ ἀκινήτου. Π.χ. στὸ πρῶτο ἔτος ἡ ἀξία τοῦ ἀκινήτου θα ἀποσβεσθῆ κατὰ 10 ο)ο σὲ τρόπο ὥστε τὸν ἐπόμενον χρόνο ὁ ἰδιοκτῆτης θα ἔχη δικαίωμα στὸ εἰσόδημα γιὰ τὰ 90 ο)ο τῆς ἀξίας τοῦ ἀκινήτου, τὸ δὲ ὑπόλοιπο θα περιέρχεται στὸ Κράτος, τὸ δεύτερον χρόνο κατὰ

10 ο)ο, τὸν τρίτο κατὰ 20 ο)ο καὶ οὕτω καθεξῆς ἀναλόγως τοῦ χρόνου μέσα στὸν ὁποῖο πρέπει νὰ ὀλοκληρωθῆ ἡ κοινωνικοποίηση. Ἡ ἀπόσβεση αὐτὴ θὰ σταματᾷ ἐφ' ὅσον φτάνει στὴν ἀξία ἐκείνη τοῦ ἀκινήτου, ποῦ θὰ θεωρηθῆ ἀναπαλλοτριωτὴ καὶ ποῦ ἀνταποκρίνεται στὸ ὄριο ἐκεῖνο ποῦ θὰ κριθῆ ἀπὸ τὴν ὀλότητα πῶς ἀποτελεῖ τὸ maximum τῆς ἀκίνητης ἰδιοκτησίας ποῦ ἐπιτρέπεται νὰ ἔχη ὁ καθένας (π.χ ἀξία 1 ἑκατομ. προπολεμικὲς δραχμὲς).

Ὁ ρυθμὸς αὐτὸς τῆς ἀποσβέσεως θὰ ἐξαρτηθῆ ἀπὸ τὸ ρυθμὸ ποῦ θ' ἀκολουθηθῆ στὴ γενικὴ μετάβαση ἀπὸ τὴν καπιταλιστικὴν εἰς τὴν σοσιαλιστικὴν οἰκονομία. Ἐνα ἄλλο σύστημα κοινωνικοποιήσεως εἶναι νὰ δοθοῦν στοὺς ἰδιοκτῆτες τῶν ἀκινήτων ὁμολογίαι ἢ γενικὰ τίτλοι, ὅπως θὰ δοῦμε εἰδικώτερα πιὸ κάτω, ποῦ θὰ φέρνουν ἕνα εἰσόδημα ὡς ὅτου ὀλοκληρωθῆ ἡ ἐθνικοποίηση τῆς ἰδιωτικῆς οἰκονομίας.

Z. Η ΔΙΑΝΟΜΗ ΤΩΝ ΜΕΓΑΛΩΝ ΑΓΡΟΤΙΚΩΝ ΚΤΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΟΙ ΓΕΩΡΓΙΚΟΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ

Στὴν ἀγροτικὴ ἐκμετάλλευση τὰ πράγματα εἶναι ἀπλούστερα κυρίως σὲ χώρες, ὅπως ἡ Ἑλλάδα, ὅπου ἔχει γίνῃ σχεδὸν ἡ διανομὴ τῶν μεγάλων κτημάτων. Τ' ἀπομένοντα μεγάλα ἀγροκτῆματα θὰ διανεμηθοῦν στοὺς ἀκτῆμονες καλλιεργητὲς καὶ θὰ ληφθοῦν ὅλα τὰ μέτρα (ἀναδασμὸς κλπ.) ὥστε νὰ γίνῃ ἡ μικρὴ ἀγροτικὴ ἐκμετάλλευση βιῶσιμη. Τὸ σοσιαλιστικὸ Κράτος θὰ δείξῃ μεγάλη φροντίδα καὶ στοργὴ γιὰ τοὺς ἀγρότες, γιατί αὐτοὶ μαζί με τοὺς ἐργάτες ἀποτελοῦν τὴν γερὰν βάσιν πάντων στὶς ὁποῖες καὶ θὰ στηρίζεται.

Θὰ πρέπει λοιπὸν καὶ ἐδῶ νὰ ἐργαστοῦμε μὲ βάση τὸ γενικὸ οἰκονομικὸ πλάνο. Τὸ γεωργικὸ πλάνο, μαζί με τὸ βιομηχανικὸ, θ' ἀποτελοῦν τὴν βάσιν τοῦ γενικοῦ οἰκονομικοῦ πλάνου. Τὸ σοσιαλιστικὸ Κράτος πρέπει

εύθως άμέσως νά άποβλέψη στην αύξηση της άγοραστικής δυνάμεως του άγρότη, πού κάθε άλλο είναι παρά ευχάριστη. Πρέπει στον άγρότη νά δοθοϋν όλα τά μέσα, τεχνικά και μή, για νά μπορέση ν' αύξηση την άπόδοση στην καλλιέργεια, για νά μπορέση ν' αύξηση τó εισόδημά του, γιατί έτσι θα άνέβη τó επίπεδο της ζωής μιās μεγάλης αναλογίας του λαοϋ κάθε χώρας. Τó γεωργικό πλάνο θα καθορίζει τή γεωργική παραγωγή. Θα γίνεται εκείνη ή γεωργική έκμετάλλευση, πού μέσα σ' ένα πρόγραμμα διεθνούς συνεργασίας θα είναι οίκονομικά συμφέρουσα και όχι εκείνη πού καθορίζεται, όπως συμβαίνει σήμερα στις περισσότερες χώρες, από τήν πολιτική της οίκονομικής αύτάρκειας.

Τό Κράτος θα άνισχύση όλες εκείνες τις καλλιέργειες, πού είναι οίκονομικά και κοινωνικά συμφέρουσες, θα έκτελέση όλα εκείνα τά γενικώτερα παραγωγικά και άρδευτικά και λοιπά τεχνικά έργα, πού θα συντελέσουν στην άξιοποίηση των δυνατοτήτων έκμεταλλεύσεως του έδάφους και στη μείωση του κόστους της παραγωγής.

Πολύ θα συμβάλη στην άνύψωση του οίκονομικού επιπέδου της άγροτικής τάξεως και της καλύτερης έκμεταλλεύσεως της γεωργικής παραγωγής ή άνάπτυξη και προώθηση των συνεταιρισμῶν και των συνεταιριστικών ένώσεων. Με τους συνεταιρισμούς γενικά θα έπιτύχουμε ευνοϊκώτερους όρους για τήν άγροτική έκμετάλλευση, πού θα συντελέσουν στην προστασία του άγρότη και τή βελτίωση της οίκονομικής του θέσεως.

Τέλος τó Κράτος θα λάβη όλα τά γενικώτερα κοινωνικά μέτρα πού θα έξυψώσουν τó τεχνικό μορφωτικό επίπεδο του άγρότη και θα δημιουργήσουν ένα έκπολιτιστικό περιβάλλον, ώστε ό άγρότης ν' άπολαμβάνη τους καρπούς του πολιτισμοϋ και νά μή ζή άπομονωμένος, μακριά από κάθε πνευματική και τεχνική πρόοδο.

4. Η ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΗ ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΠΟΥ ΘΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΘΟΥΝ

A. Η ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΗ ΤΗΣ ΕΞΟΥΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΥΡΙΟΤΗΤΑΣ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΕΙΝΑΙ ΑΜΕΣΕΣ

Ἡ κοινωνικοποίηση τῶν Τραπεζῶν, τῶν ἐπιχειρήσεων κοινῆς ὠφελείας, τῶν βασικῶν βιομηχανιῶν, τῶν μεγάλων γενικᾶ ἐπιχειρήσεων, τοῦ μεγάλου ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν μεγάλων κτημάτων (ἀστικῶν καὶ ἀγροτικῶν) εἶναι τὸ ἄμεσο μέτρο πού πρέπει νὰ ἐφαρμοστῆ στὸ συντομώτερο χρονικὸ διάστημα καὶ πού θ' ἀποτελέσει τὸ πρῶτο στάδιο τῆς σοσιαλιστικοποιήσεως.

Τὸ πρῶτο πρᾶγμα πού ἐπιβάλλεται γιὰ νὰ πραγματοποιηθῆ ἢ ριζικὴ αὐτὴ μεταρρύθμιση καὶ νὰ κατοχυρωθῆ ἀπέναντι τυχόν ἀντιδράσεων, πού μπορεῖ ἀργότερα νὰ παρουσιαστοῦν, εἶναι ἡ ἄμεση μεταβίβαση τῆς ἐξουσίας διοικήσεως καθὼς καὶ τῆς κυριότητος ἀπὸ τοὺς ἰδιῶτες στὸ Κράτος. Αὐτὸ θὰ γίνῃ μ' ἓνα νόμο τοῦ Κράτους. Μὲ ἄλλα λόγια ἡ κοινωνικοποίηση θὰ εἶναι ἄμεση καὶ ὄχι ἔμμεση.

Τὸ Βελγικὸ Ἐργατικὸ Κόμμα, στὸ λεπτομερὲς σχέδιο πού κατάρτισε γιὰ τὴν κρατικοποίηση τῶν Τραπεζῶν, ὑποχρεώνει τίς διάφορες Τράπεζες νὰ ἐκδώσουν γιὰ τὸ Κράτος «τίτλους ἐλέγχου» τόσους ὅσες οἱ μετοχὲς πού ἔχει κάθε Τράπεζα. Οἱ τίτλοι αὗτοι ἔχουν δικαίωμα ψήφου καὶ ἔτσι τὸ Κράτος ἀποκτᾶ τὴν πλειοψηφία στὴ διοίκηση, δὲν ἔχουν ὅμως συμμετοχὴ στὰ κέρδη. Οἱ παλιὲς μετοχὲς μένουν στὰ χέρια τῶν παλιῶν μετόχων, ἔχουν ἓνα μέρισμα 4 ο/ο καὶ μποροῦν νὰ ἐξαγοραστοῦν ἀπὸ τὰ κέρδη τοῦ «ἐθνικοῦ τραπεζικοῦ ὀργανισμοῦ» πού ἰδρύεται γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ.

Δέν νομίζουμε πώς τὸ σχέδιο αὐτό, πού προτείνει τὸ Βελγικὸ Ἑργατικὸ Κόμμα, εἶναι πρακτικὰ ἀποτελεσματικόν. Τὸ μειονέκτημα τοῦ ὅλου σχεδίου, πού ἔγινε ἄλλως τε μὲ προσεκτικὴ μελέτη ἀπὸ Εἰδικὴ Ἑπιτροπὴ μὲ πρόεδρο τὸν Henry de Man, εἶναι ὅτι διαπνέεται ἀπὸ ἕνα συντηρητικὸ πνεῦμα. Προχωρεῖ μὲ πολὺ ἄργὸ ρυθμὸ καὶ βασιζέται περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι πρέπει στὴ μικτὴ οἰκονομία. Διατηρεῖ τὸν ἰδιωτικὸ τομέα σὲ ἄρκετὰ μεγάλη κλίμακα, πού ὑποτίθεται πὼς μπορεῖ νὰ κινηθῆ μὲ τὸν ἀνταγωνισμό, καὶ ἔτσι ἀφήνει ἕνα μεγάλο μέρος τῆς οἰκονομικῆς δράσεως στὰ χέρια τῆς ἰδιωτικῆς οἰκονομίας, πού ἀποτελεῖ ἕναν ἐπικίνδυνον ἀντίπαλον, πού θὰ περιμένῃ τὴν κατάλληλην στιγμή γιὰ νὰ τορπιλίῃ τὴν ὅλη ἀνορθωτικὴ προσπάθεια.

Ἔτσι καὶ στὸ ζήτημα τῆς μεταβιβάσεως τοῦ κεφαλαίου τῶν ἐπιχειρήσεων πού κρατικοποιοῦνται ζητεῖται ἡ μεταβίβαση μονάχα τῆς ἐξουσίας καὶ τὸ ζήτημα τῆς κυριότητος ἀφήνεται γι' ἄργότερα.

Βέβαια τὸ πρωταρχικόν εἶναι ἡ ἐξουσία, τὸ ποῖός θὰ διοικῆ τις ἐπιχειρήσεις. Στὸ σημεῖο ὅμως αὐτὸ πρέπει νὰ εἴμαστε περισσότερο ριζοσπαστικοί, περισσότερο ἀποφασιστικοί. Δέν πρέπει ν' ἀφήσουμε τὴν ἐντύπωση, ὅπως καὶ ἄλλοῦ ἔτονίσαμε, πὼς προχωροῦμε διστακτικὰ. Πρέπει τὸ Κράτος, ὀριστικὰ καὶ ἀμετάκλητα, νὰ μεταβιβάσῃ, ὄχι μὲ τὴν ἔκδοση εἰδικῶν τίτλων, ἀλλὰ ἄμεσα, τὴν ἐξουσία γιὰ τὴ διεύθυνση τῶν ἐπιχειρήσεων πού κρατικοποιοῦνται στὴν ὁλότητα καὶ νὰ ὀρίσῃ τὴ σύνθεση τῶν συμβουλίων πού θὰ τις διοικοῦν.

Τί θὰ γίνῃ ὅμως μὲ τοὺς παλιούς τίτλους; Θὰ ἐξακολουθοῦν ν' ἀνήκουν στοὺς παλιούς μετόχους ἢ θὰ περιέλθουν στὸ Κράτος; Τὸ ζήτημα αὐτὸ συνδέεται μὲ τὸ κατὰ πόσον θὰ δοθῆ ἀποζημίωση ἢ ὄχι γιὰ τὴν κρατικοποίησιν τῶν ἐπιχειρήσεων.

B. ΠΩΣ ΤΙΘΕΤΑΙ ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΑΠΟΖΗΜΙΩΣΕΩΣ

Ἄς δοῦμε πῶς τίθεται γενικὰ τὸ πρόβλημα τῆς ἀποζημιώσεως.

Κατ' ἀρχήν, ὅταν ξεκινᾷ κανεὶς ἀπὸ τὶς ἀρχές τῆς ἀτομιστικῆς ὀργανώσεως, ἢ ἀποζημίωση, ὅταν πρόκειται γιὰ κοινωνικοποίηση, εἶναι κάτι ποὺ θεωρεῖται λογικόν. Ὄταν ὅμως μεταφερθοῦμε στο πλαίσιο τῆς σοσιαλιστικῆς ὀργανώσεως δὲν ὑπάρχει κατ' ἀρχήν κανένας λόγος γιὰ ἀποζημίωση. Ἀντίθετα μάλιστα, ἢ ἀπαλλοτριώση τῶν παραγωγικῶν μέσων χωρὶς ἀποζημίωση ἀποτελεῖ τὴν ὀλοκλήρωση τῆς κοινωνικοποιήσεως ποὺ ἀποβλέπει στὴν κατάργηση τῆς οἰκονομικῆς ἀνισότητος.

Αὐτὸ ἔχει ἀπόλυτη ἰσχύ, ὅταν ἡ κοινωνικοποίηση εἶναι γενικὴ καὶ ὀλοκληρωτικὴ. Δὲν δημιουργεῖται ἀνισότης, ἀφαιροῦνται ἀπλῶς τὰ παραγωγικὰ μέσα ἀπὸ ἐκείνους ποὺ παρὰ νόμα τὰ κατέχουν. Ὁ καθένας ἐργάζεται πιά μέσα στο πλαίσιο τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας καὶ ἀπὸ τὴν ἐργασία του ἀναζητᾷ τὰ εἰσοδήματά του γιὰ νὰ ζήσει.

Ὄταν ὅμως ἡ κοινωνικοποίηση δὲν εἶναι ὀλοκληρωτικὴ, ἀλλὰ διὰδοχικὴ, τμηματικὴ, διαφορετικὰ ἔχει τὸ πρόβλημα τῆς ἀποζημιώσεως. Ὑπάρχουν καθαρῶς πρακτικοὶ λόγοι, κυρίως λόγοι σκοπιμότητος καὶ τακτικῆς, ποὺ σὺνηγοροῦν γιὰ τὴν παροχὴ μιᾶς προσωρινῆς ἀποζημιώσεως, ἢ ἔστω οἶονεὶ ἀποζημιώσεως, ποὺ θὰ ἰσχύη μονάχα μέχρι τῆ στιγμῆ ποὺ θὰ ὀλοκληρωθῇ σ' ὅλους τοὺς κλάδους ἢ σοσιαλιστικοποίηση. Δηλαδή ἂν ἡ κοινωνικοποίηση χρειαστῇ ὡς ὅτου γενικευθῇ σ' ὅλες τὶς ἐπιχειρήσεις ποὺ πρόκειται νὰ περιέλθουν στὴν ὀλότητα, καθὼς καὶ σὲ ὅλα τὰ μεγάλα περιουσιακὰ στοιχεῖα, ἃς ποῦμε πέντε χρόνια, θὰ πρέπει σ' ἐκείνους ἀπὸ τοὺς ὁποίους θ' ἀφαιρεθῇ ἢ περιουσία στὸν πρῶτο χρόνο, πρῶτο ποὺ θὰ εἶναι ἀπλῶς συμπτωματικόν, νὰ ἐξασφαλιστῇ κάποιον εἰσόδημα μὲ τὴ μορφή ἀποζημιώσεως, ἕως ὅτου

φτάσουμε στον πέμπτο χρόνο, που θα ἔχη πιά αφαιρεθῆ ἀπὸ ὄλους ἡ περιουσία που ὑπόκειται στὴν ἐθνικοποίηση.

Ἴδου τὰ κυριώτερα γιὰ τὴν ἄποψη αὐτὴ ἐπιχειρήματα:

Τὸ πρῶτο ἐπιχείρημα συνίσταται στὸ ὅτι ἡ μὴ παροχὴ ἀποζημιώσεως εἶναι ἀντίθετη στὴν ἀρχὴ τῆς δικαιοσύνης, που θέλει νὰ πραγματοποιήσῃ ἡ σοσιαλιστικὴ ἰδεολογία. Καὶ τοῦτο, γιὰτὶ ἐκεῖνοι που διαθέτουν παραγωγικὰ μέσα, ὥριμα γιὰ τὴν ἄμεση κοινωνικοποίηση, θὰ χάσουν τὴν περιουσία τους καὶ τὸ εἰσόδημά τους, ἐνῶ ἐκεῖνοι που διαθέτουν παραγωγικὰ μέσα γιὰ τὰ ὁποῖα ἡ κοινωνικοποίηση ἀναβάλλεται γι' ἀργότερα δὲν θὰ ὑποστοῦν τίς συνέπειες τῆς κρατικοποιήσεως. Ἔτσι θὰ δημιουργηθῆ μιὰ ἀνισότητα καὶ μιὰ ἔνταση τῶν ἀντιθέσεων. Ἐνῶ ἡ παροχὴ ἀποζημιώσεως ὑποβοηθεῖ τὴ δημιουργία μιᾶς ἀτμόσφαιρας ἐμπιστοσύνης που ἀποτρέπει τὴ γενικώτερη ἀναστάτωση.

Ἐνα δεύτερο ἐπιχείρημα βασίζεται στὴν ἄποψη ὅτι εἶναι ἀνάγκη νὰ διατηρήσουμε τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν καλὴ διοίκηση ἐκ μέρους τῶν ἰδιοκτητῶν τῶν παραγωγικῶν μέσων που πρόκειται νὰ κοινωνικοποιηθοῦν στὸ μέλλον. Ἡ ἀπαλλοτρίωση χωρὶς ἀποζημίωση θ' ἀφαιροῦσε τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν ἀποδοτικότητα τῶν ἐπιχειρήσεων ἀπὸ ὄλους ἐκείνους που ἀντιμετωπίζουν γιὰ ἐπικείμενη καὶ τὴ δικὴ τους ἀπαλλοτρίωση.

Τὸ τρίτο ἐπιχείρημα εἶναι ὅτι ἡ διάδοση τοῦ θεσμοῦ τῶν ἀνωνύμων ἐταιρειῶν εἶναι τόσο μεγάλη, ὥστε κάτοχοι τῶν τίτλων των εἶναι καὶ ἄτομα που ἀνήκουν στὶς λαϊκὲς τάξεις καὶ κατὰ συνέπεια ἡ χωρὶς ἀποζημίωση κοινωνικοποίηση θὰ ἔπληττε αὐτοὺς τοὺς μικροεισοδηματίας, ἐνῶ πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς μπορεῖ νὰ μὴν ἔχουν ἄλλον πόρο ζωῆς. Γιὰτὶ στὴ σημερινὴ σύνθεση τῆς οἰκονομίας ἡ δήμευση τοῦ κεφαλαίου πλήττει ἐξ ἴσου, ὅπως ἐτόνιζε ὁ K a u t s k y, καὶ τὸ μεγάλο καὶ τὸ μικρὸ κεφάλαιο καὶ τὸν

ικανό για εργασία και τὸν ἀνίκανο. Στὴν περίπτωση αὐτὴ ἡ ἀποζημίωση θὰ εἶχε χαραχτηῖρα προσωρινῆς «βιοτικῆς ἀποζημιώσεως».

Βλέπουμε κατὰ συνέπειαν ὅτι ἐφόσον ἡ κοινωνικοποίηση θὰ εἶναι διαδοχική, συνηγοροῦν ἰσχυροὶ λόγοι γιὰ νὰ δοθῇ κατ' ἀρχὴν κάποια προσωρινὴ ἀποζημίωση.

Ἄλλ' ἐρωτᾶται: μὲ ποιά μορφή πρέπει νὰ δοθῇ ἡ ἀποζημίωση αὐτή; Νὰ δοθῇ σὲ χρῆμα; νὰ χορηγηθοῦν τοκοφόρες ὁμολογίες; νὰ χορηγηθῇ δικαίωμα συμμετοχῆς στὰ κέρδη τῆς ἐπιχειρήσεως ποὺ κρατικοποιήθηκε γιὰ ἓνα ὠρισμένο χρονικὸ διάστημα; ἢ νὰ δοθῇ ἓνα γενικό, ἴδιο σχεδὸν γιὰ ὅλους, ἐτήσιο εἰσόδημα;

Τὸ νὰ δώσουμε ἀποζημιώσεις σὲ χρῆμα δὲν εἶναι οὔτε εὐκόλο, οὔτε σκόπιμο. Εἶναι ἀδύνατο νὰ βροῦμε τόσο χρῆμα, ὅπως σωστὰ μᾶς λέει ὁ Α m o n n, γιὰ νὰ ἀποζημιώσουμε τοὺς παλιούς μετόχους. Καὶ ἂν μποροῦσε αὐτὸ νὰ γίνῃ, πάλι δὲν θὰ ἦταν σκόπιμο, γιατί τὸ χρῆμα αὐτὸ στὰ χέρια τῶν μεγαλοκεφαλαιούχων θὰ εἶναι μιὰ ἐπικίνδυνη δύναμη καὶ μὲ τὸ νὰ ἀποκτοῦν οἱ κάτοχοί του ἀγαθὰ καταναλώσεως καὶ προσωπικὲς ὑπηρεσίες θὰ παρέτειναν τὴν κοινωνικὴ τους ὑπεροχή, μαζὺ μὲ ὅλες τὶς ἄλλες οἰκονομικὲς καὶ κοινωνικὲς συνέπειες ποὺ θὰ προέκυπταν ἀπὸ μιὰ τέτοια ἀνισότητά πλούτου.

Τὸ νὰ χορηγήσουμε ὠρισμένο δικαίωμα συμμετοχῆς στὰ κέρδη τῆς ἐπιχειρήσεως δὲν ἔχει νόημα, ἀφοῦ μὲ τὴν κρατικοποίηση παύει κάθε δεσμὸς τῆς ἐπιχειρήσεως μὲ τοὺς παλιούς τῆς ἰδιοκτῆτες. Ἄλλως τε μιὰ τέτοια λύση εἶναι ἀντίθετη πρὸς τὸ ὅλο πνεῦμα τῆς νέας οἰκονομικῆς ὀργανώσεως.

Τὸ νὰ δώσουμε ἓνα ἐτήσιο εἰσόδημα, σὰν ἓνα εἶδος *existence-minimum*, ἔχει ἀπλῶς νόημα ἀπὸ τὴν ἀποψη ὅτι ἐξασφαλίζουμε μιὰ βιοτικὴ ἀποζημίωση στοὺς

μικροεισοδηματίες που δὲν ἔχουν ἄλλους πόρους ζωῆς. Δὲν ταιριάζει ὅμως στοὺς ἄλλους σκοποὺς τῆς ἀποζημιώσεως.

Ἡ καλύτερη λύση εἶναι νὰ χορηγήσουμε τοκοφόρες ὁμολογίες, πού θὰ εἶναι ὀνομαστικές καὶ πού θὰ ἀποφέρουν ἓνα ὠρισμένο εἰσόδημα (π. χ. 3 ο/ο ἢ 4 ο/ο) καὶ θὰ ὑπόκεινται σὲ προοδευτικὴ φορολογία κάθε χρόνο σὲ τρόπο πού τὸ συνολικὸ εἰσόδημα κατὰ οἰκογένεια νὰ μὴν εἶναι μεγαλύτερο ἀπὸ ἓνα ὠρισμένο ποσό. Ἔτσι ἐξασφαλίζουμε ἓνα ὠρισμένο εἰσόδημα στοὺς παλιούς μετόχους, μεγαλύτερο γιὰ τοὺς μικροεισοδηματίες, διατηροῦμε τὴν ἀρχὴ τῆς ἀποζημιώσεως, καὶ θὰ μπορέσουμε ν' ἀποσβέσουμε τὴν ἀξία τῶν ὁμολογιῶν αὐτῶν μέσα σ' ἓνα ὠρισμένο χρονικὸ διάστημα. Ἄν στὸ μεταξὺ φτάσουμε στὸ σημεῖο νὰ ἔχουμε ὅλο κληρώσει τὴν κοινωνικοποίηση, οἱ τίτλοι πού θ' ἀπομένουν στὴ ζωὴ θ' ἀποσβεστοῦν μὲ μιᾶς καὶ ἔτσι θὰ πάψη νὰ ὑπάρχει δικαίωμα εἰσοδήματος ἀπὸ τὸν παλιὸ μέτοχο, οὔτε καὶ ὑποχρέωση τῆς ἐπιχειρήσεως πού κρατικοποιήθηκε.

Τὸ σύστημα αὐτὸ τῶν τοκοφόρων ὁμολογιῶν παρουσιάζει τὰ μεγαλύτερα πλεονεκτήματα γιὰ τὸ Κράτος καὶ ἐξασφαλίζει ἓνα ὠρισμένο εἰσόδημα στοὺς παλιούς ἰδιοκτῆτες τῶν παραγωγικῶν μέσων, ἕως ὅτου προσαρμοστοῦν στὴ νέα οἰκονομικὴ ὀργάνωση. Μὲ τὸ νὰ περιορίζουμε τὸ εἰσόδημα αὐτὸ μὲ τὴ φορολογία στὸ ὄριο πού εἶναι ἀναγκαῖο νὰ ζήση μιὰ οἰκογένεια καὶ μὲ τὸ νὰ ἐμποδίζουμε τὴ μεταβίβαση τῶν τίτλων αὐτῶν σὲ τρίτους, μὲ τὸ νὰ τοὺς κάνουμε ὀνομαστικούς, πού ἔτσι δὲν θὰ μποροῦν πιά νὰ γίνουν καὶ ἀντικείμενο κερδοσκοπίας, διασφαλίζουμε τὸ καλύτερο σύστημα πού μπορεῖ νὰ λύση ὀριστικὰ τὸ πρόβλημα τῆς ἀποζημιώσεως.

5. Η ΡΥΘΜΙΣΗ ΤΗΣ ΙΔΙΩΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ. ΕΛΕΓΧΟΣ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΝΟ ΚΑΙ ΦΟΡΟΛΟΓΙΑ

A. ΟΙ ΓΕΝΙΚΕΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΕΓΧΟΜΕΝΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Ἀπομένει νὰ ἐξετάσουμε πῶς θὰ ρυθμίσουμε τὴν ἰδιωτικὴ οἰκονομία, πού δὲν θὰ περιληφθῆ στὸ πρῶτο στάδιο τῆς κοινωνικοποιήσεως. Στὴν οἰκονομία αὐτή, πού θὰ εἶναι ἐλεγχόμενὴ ἀπὸ τὸ Κράτος Οἰκονομία, ἀνήκουν οἱ μεγάλες ἐκεῖνες βιομηχανικὲς καὶ ἐμπορικὲς ἐπιχειρήσεις, πού ἐξαιτίας τῆς ποικιλίας τῶν εἰδῶν πού παράγονται σὲ ποιότητες καὶ διάφορες κατηγορίες δὲν παρουσιάζουν τίς ἀναγκαῖες προϋποθέσεις γιὰ νὰ κρατικοποιηθοῦν στὸ πρῶτο στάδιο καὶ ἐπειδὴ εἶναι πολλές σὲ κάθε κατηγορία καὶ ἡ παραγωγή τους δὲν εἶναι συγκεντρωμένη σὲ μιὰ ἐπιχείρηση, μπορεῖ νὰ λειτουργήσουν, μὲ ὠρισμένες προϋποθέσεις, μὲ ἓνα εἶδος ἐλεύθερου ἀνταγωνισμοῦ.

Στὴν κατηγορία αὐτὴ ἀνήκουν γενικὰ καὶ οἱ μεσαῖες ἐπιχειρήσεις, ὅπου ὁ ἔλεγχος καὶ ἡ παρακολούθηση δὲν εἶναι πάντοτε δυνατοί, ὅπου οἱ διαφυγὲς ἀπὸ τὴ φορολογία εἶναι σημαντικὲς, ἐκτὸς τοῦ ὅτι οἱ ἐπιχειρήσεις αὐτὲς ἀποτελοῦν πυρῆνες δημιουργίας μεγάλων κεφαλαιοκρατικῶν ὀργανισμῶν. Καὶ εἶναι τέλος οἱ μικρὲς ἐπιχειρήσεις, πού ὅπως εἶδαμε θὰ ὑπάρχουν καὶ θὰ λειτουργοῦν στὴν ὀλοκληρωτικὴ σοσιαλιστικὴ οἰκονομία.

Ἄν τὸν ἰδιωτικὸν αὐτὸν τομέα, πού στὴν ἀρχὴ θὰ εἶναι ἀρκετὰ εὐρύς, τὸν ἀφίσουμε ἀρρύθμιστο καὶ ἀνεξέλεγκτο, τότε δὲν μποροῦμε οὔτε νὰ ἐφαρμόσουμε οἰκονομικὸ πλάνο οὔτε καὶ νὰ συντονίσουμε τὴν ὅλη οἰκονομικὴ παραγωγή.

Κατά τὸ διάστημα ποὺ δὲν θὰ ἔχουν ἀκόμα δημιουργηθῆ οἱ προϋποθέσεις γιὰ τὴν κρατικοποίηση τῶν ἐπιχειρήσεων ποὺ ἀπὸ τὴ φύση τους περιλαμβάνονται στὸ πλαίσιο τῆς κρατικῆς δράσεως, πρέπει νὰ ἰσχύσῃ καθεστῶς προγραμματικῆς καὶ διευθυνόμενης οἰκονομίας τέτοιο, ὥστε νὰ ἐξασφαλίζῃ τοὺς σκοποὺς ποὺ ἐπιδιώκει ἓνα σοσιαλιστικὸ Κράτος.

Τὰ μέτρα ποὺ πρέπει νὰ ληφθοῦν πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτὴ πρέπει νὰ ἀποβλέπουν σὲ δυὸ σκοποὺς :

α) στὴ δημιουργία μ ε γ α λ ω ν ἐπιχειρήσεων, ὅπου ὁ ἔλεγχος καὶ ἡ παρακολούθηση ἀπὸ μέρος τοῦ Κράτους θὰ εἶναι δυνατοὶ καὶ ποὺ θὰ ἀποτελέσουν τὸ δ ε ὑ τ ε ρ ο στάδιο τῆς κοινωνικοποιήσεως,

β) στὴ δημιουργία μεσαίων καὶ μικρῶν ἐπιχειρήσεων, ὅπου ὁ ἐλεύθερος ἀνταγωνισμὸς θὰ εἶναι ἀποτελεσματικὸς καὶ ὅπου μὲ σειρά διοικητικῶν καὶ φορολογικῶν μέτρων θὰ εἶναι δυνατὴ ἡ κατεύθυνση καὶ παρακολούθηση τοῦ ἰδιωτικοῦ αὐτοῦ τομέα δράσεως.

B. ΟΙ ΜΕΓΑΛΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ. ΑΝΑΓΚΗ Ν' ΑΝΑΠΡΟΣΑΡΜΟΣΤΗ Η ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΠΕΡΙ ΕΤΑΙΡΕΙΩΝ

Σὲ πολλές χώρες, καὶ ἰδιαίτερα στὴν Ἑλλάδα, ὁ θεσμός τῆς ἀνώνυμης ἐταιρείας χρησιμοποιεῖται πολὺ ὄχι γιὰ τὴ δημιουργία μεγάλων κεφαλαιουχικῶν ἐπιχειρήσεων, ἀλλὰ γιὰ τὴν μετατροπὴ σὲ ἐταιρεῖες μικρῶν ἐπιχειρήσεων, «οἰκογενειακῶν» ὅπως ὀνομάζονται, γιὰτὶ οἱ μετοχές ἀνήκουν στὰ μέλη τῆς ἴδιας σχεδὸν οἰκογένειας. Αὐτὸ φυσικὰ γίνεται ὄχι γιὰ κάποιον γενικώτερο οἰκονομικὸ λόγο, ἀλλὰ γιὰ λόγους προστασίας τοῦ ἰδιώτη κεφαλαιούχου, ποὺ ἔτσι προσπαθεῖ ν' ἀποφύγῃ τὶς φορολογικὲς ὑποχρεώσεις καὶ νὰ περιορίσῃ τὴν εὐθύνη του στὰ περιουσιακά του μονάχα στοιχεῖα.

Τὸ ἀστικὸ Κράτος ἀνέχεται, δυστυχῶς, αὐτὲς καὶ

πολλές άλλες καταστρατηνήσεις, πρώτα με βλάβη αυτού του ίδιου, άφου οί διαφυγές άπό τό φόρο του είσοδήματος και μάλιστα άπό τό συνθετικό, καθώς και άπό τό φόρο τών κληρονομιών, είναι τεράστιες, και δεύτερο με καταπάτηση τών δικαιωμάτων τών μικροεισοδηματιών, που έμπιστεύονται τά κεφάλαιά τους στις έπιχειρήσεις αυτές τόσο τις μικρότερες όσο και τις μεγαλύτερες, που τους έκμεταλλεύονται οί λίγοι έπιτήδριοι.

Τό πρώτο πράγμα που έπιβάλλεται για τήν έξυγίανση αυτής της καταστάσεως είναι ή άναθεώρηση της νομοθεσίας περι έταιρειών με τρόπο που να έξασφαλίζονται τά συμφέροντα του κοινωνικού συνόλου και τών μικροκεφαλαιούχων. Ο θεσμός της ά ν ώ ν υ μ η ς έ τ α ι ρ ε ί α ς πρέπει να προορίζεται μόνο για τις μεγάλες έπιχειρήσεις. Έννοείται όμως πως οί τίτλοι της έταιρείας αυτής δέν θα είναι πιά άνώνυμοι αλλά ό ν ο μ α σ τ ι κ ο ί και οί έταιρείες αυτές θα λειτουργοϋν κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να μπορη τό Κράτος εύκολα να τις έλέγχει και να τις παρακολουθη. Οί άλλες έταιρικές μορφές, άφου είσαχθη έν άνάγκη και ό τύπος της «έταιρείας περιωρισμένης εύθύνης», να παραμείνουν για τις άλλες μορφές έπιχειρήσεων.

Κάτι παρόμοιο έγινε τελευταία, λίγο πριν άπό τόν πόλεμο, στη Γερμανία και στην Έλβετία. Όλες οί έταιρείες που είχαν κεφάλαιο κατώτερο άπό ένα ώρισμένο ποσό π. χ. άπο 50 χιλ. φρ.

στην Έλβετία, υποχρεώθηκαν, μέσα σ' ένα σύντομο χρονικό διάστημα, να μετατραποϋν σ' έταιρείες περιωρισμένης εύθύνης ή να συγχωνευθοϋν με άλλες ώστε να σχηματιστη τό άπαιτούμενο έλάχιστο κεφάλαιο για να γίνουν άνώνυμες έταιρείες.

Μιά τέτοια άναθεώρηση της νομοθεσίας για τις έταιρείες δημιουργει τήν προϋπόθεση έξυγιάνσεως του τρόπου οργανώσεως της οίκονομικής ζωής και της δυνατότητας

παρακολουθήσεως καὶ ἐλέγχου τῶν ἐργασιῶν τῶν διαφόρων ἰδιωτικῶν ἐπιχειρήσεων.

Ἔτσι θὰ ἔχουμε ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος μεγάλες οικονομικὲς ἐπιχειρήσεις καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος μεσαῖες καὶ μετρίες ἐπιχειρήσεις. Τὶς πρῶτες θὰ τὶς κατευθύνουμε καὶ θὰ τὶς ἐλέγχουμε, μὲ τρόπο ποῦ νὰ μὴν ἀποτελοῦν ἀνεξέλεγκτους καὶ πανίσχυρους οικονομικοὺς ὀργανισμούς. Ἡ διοίκησή τους, ἐφ' ὅσον δὲν θὰ ἔχουν ἀκόμη ἐθνικοποιηθῆ, θὰ γίνεται μὲ τρόπο ὥστε νὰ συμμετέχη σ' αὐτὴ καὶ τὸ ἐργαζόμενο προσωπικό, ποῦ θὰ ἤμπορῆ νὰ συμμετέχη ἐπίσης κατὰ μιὰ ἀναλογία καὶ στὰ κέρδη, καθὼς καὶ ἀντιπρόσωποι τοῦ Κράτους. Τὰ κέρδη ποῦ θὰ διανέμονται στοὺς μετόχους δὲν πρέπει νὰ ὑπερβαίνουν ἓνα ὠρισμένο ποσοστὸ τοῦ κεφαλαίου, π. χ. 4 ο/ο ἢ 5 ο/ο. Κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ πολέμου σ' ὅλες τὶς ἐμπόλεμες χῶρες ἔβαλαν ἀνώτατα ὅρια ἀμοιβῆς γιὰ τὸ κεφάλαιο. Τὸ ὑπόλοιπο τμήμα τῶν κερδῶν θὰ διατίθεται γιὰ τὴν αὐτοχρηματοδότηση, δηλαδὴ γιὰ τὴν ἐπέκταση τῆς ἴδιας τῆς ἐπιχειρήσεως, καὶ ὅτι μένει θὰ περιέρχεται στὸ Κράτος διὰ μέσου τῆς φορολογίας.

Ἕνας ἄλλος ἐπίσης ἀποτελεσματικὸς τρόπος γιὰ τὸν ἔλεγχο τῆς οἰκονομίας, ποῦ δὲν θὰ ἔχη ἀκόμα κοινωνικοποιηθῆ, εἶναι καὶ ἡ μορφή τῶν λεγόμενων «ἐπιχειρήσεων μικτῆς οἰκονομίας», δηλ. τῶν ἡμικρατικῶν ἐπιχειρήσεων ποῦ μποροῦν ν' ἀποτελέσουν τὸ προστάδιο γιὰ νὰ φτάσουμε στὶς κρατικές. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ οἱ μεγάλες αὐτὲς ἐπιχειρήσεις θὰ ρυθμίζουν τὶς τιμές των—ἐν συνεννοήσει καθὼς θὰ δοῦμε πιὸ κάτω καὶ μὲ τὰ συνδικάτα παραγωγῆς—κατὰ τρόπο ὥστε νὰ μὴ ἀποβλέπουν στὴ δημιουργία μεγάλων κερδῶν, ἀλλὰ περισσότερο στὸν καλύτερο ἐφοδιασμὸ τῆς καταναλώσεως μὲ προϊόντα, τῶν ὁποίων οἱ τιμές θὰ ρυθμίζονται κατὰ κανόνα ἀπὸ τὸ κόστος τῆς παραγωγῆς. Ἀνάλογα μέτρα θὰ ληφθοῦν καὶ γιὰ τὶς ὑπόλοιπες ἐταιρεῖες, γιὰ τὶς ὁποῖες πρέπει νὰ προσπα-

θήσουμε να εργάζονται με το σύστημα του ελεύθερου ανταγωνισμού και με άλλες έγγυήσεις χρήσιμες για την προστασία των συμφερόντων των καταναλωτών και του κοινωνικού συνόλου γενικότερα.

Σκοπός συνεπώς της όλης πολιτικής θα είναι η δημιουργία νέων μεγάλων επιχειρήσεων, που θ' αποτελέσουν το δεύτερο στάδιο της κοινωνικοποίησης, που πρέπει να προπαρασκευάσουμε με τα κάθε λογής κρατικά μέσα. Οι μεσαίες επιχειρήσεις θ' αποτελέσουν το τρίτο και τελευταίο στάδιο της κοινωνικοποίησης.

Γ. ΤΑ ΣΥΝΔΙΚΑΤΑ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΣΑ ΜΕΣΟ ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΥ Κ' ΕΛΕΓΧΟΥ

Μέχρι τώρα είπαμε ποιά μέτρα πρέπει να ληφθούν για τη ρύθμιση της ιδιωτικής παραγωγής, ώστε να μη μπορούν οι οργανισμοί αυτοί που δεν θα έχουν ακόμα κοινωνικοποιηθῆ ν' αποβούν επικίνδυνες κεφαλαιοκρατικές επιχειρήσεις. Υπάρχει όμως ένα άλλο ζήτημα, που είναι μεγάλης σημασίας γενικά για την παραγωγή και που δεν το εξετάσαμε ακόμα.

Είπαμε πώς ένα από τα βασικά προσόντα της σοσιαλιστικής οικονομίας είναι η ύπαρξη οικονομικού σχεδίου και η ρύθμιση γενικά της παραγωγής σύμφωνα με το σχέδιο αυτό. Και στην ολοκληρωμένη σοσιαλιστική οικονομία διαγράψαμε πώς θα καθοριστῆ και ὕστερα πώς θα ἐκτελεστῆ τὸ σχέδιο αὐτό. Ἐκεῖ τελικά ὁ ἰδιωτικὸς τομέας θὰ εἶναι περιορισμένος καὶ δὲν μπορεῖ ν' ἀνατρέπη τὰ σχέδια τῆς κεντρικῆς οικονομικῆς Ἀρχῆς.

Πώς ἔχει ὁμως τὸ ζήτημα, ὅταν βρισκόμαστε στὴ μεταβατικὴ περίοδο τοῦ π ρ ο ο δ ε υ τ ι κ ο ὕ σοσιαλισμοῦ τῆς οικονομίας; Νομίζουμε πὼς τὸ ζήτημα μπορεῖ νὰ ἀντιμετωπιστῆ κατὰ τρόπο ἀποτελεσματικὸ μετὰ «συνδικάτα παραγωγῆς». Στὴν ἀνάλυση τοῦ τρόπου τῆς

λειτουργίας τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας εἶδαμε τὸ ρόλο καὶ ποιά θέση ἔχουν τὰ συνδικάτα τῆς παραγωγῆς (βλ. σελ. 149). Εἶναι ἐνδιάμεσοι σταθμοὶ μεταξύ τοῦ Ὑπουργείου Παραγωγῆς, ποὺ δίνει τὶς γενικὲς κατευθύνσεις τοῦ οἰκονομικοῦ πλάνου, καὶ τῶν ἐπιχειρήσεων ποὺ εἶναι τὰ τελικὰ ἐκτελεστικὰ ὄργανα.

Τὰ «συνδικάτα παραγωγῆς» χρειάζονται ἀκριβῶς περισσότερο ἀκόμη ὅταν ἓνα τμήμα τῆς παραγωγῆς βρίσκεται στὴν ἰδιωτικὴ οἰκονομία. Οἱ ὀργανισμοὶ αὗτοι ἔχουν γιὰ ἀποστολὴ νὰ συντονίζουν τὴ δράση ὄλων τῶν ὁμοειδῶν ἐπιχειρήσεων εἴτε εἶναι κρατικὲς εἴτε εἶναι ἰδιωτικὲς. Θὰ καθορίζουν τὴν παραγωγή κάθε ἐργοστασίου, θὰ φροντίζουν γιὰ τὸν ἐφοδιασμό, ὑπὸ εὐνοϊκώτερους ὅρους, τῶν πρώτων ὑλῶν καὶ ἄλλων εἰδῶν κοινῶν γιὰ ὅλες τὶς ὁμοειδεῖς ἐκμεταλλεύσεις. Οἱ διάφορες ἐπιχειρήσεις θὰ λειτουργοῦν σύμφωνα μὲ τὶς κατευθύνσεις ποὺ θὰ δώσουν τὰ συνδικάτα παραγωγῆς καὶ ποὺ οἱ κατευθύνσεις αὐτὲς θὰ βρίσκονται στὸ πλαίσιο τοῦ γενικοῦ οἰκονομικοῦ σχεδίου. Ἔτσι ὅλες οἱ ἐπιχειρήσεις τοῦ ἴδιου κλάδου, π. χ. οἱ κλωστοῦφαντουργικὲς, οἱ βιομηχανίες δέρματος κλπ., θὰ κατευθύνονται ἀπὸ τὰ συνδικάτα παραγωγῆς, ποὺ θὰ εἶναι κρατικοὶ ὀργανισμοὶ καὶ θ' ἀντιπροσωπεύονται σ' αὐτὰ καὶ διάφορες ἰδιωτικὲς ἐπιχειρήσεις. Ἡ πολεμικὴ οἰκονομία ἔχει προετοιμάσει σὲ ὅλες τὶς χῶρες τὴ λύση αὐτῆ, γιὰ τὸ παντοῦ, καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο καὶ μέσα σ' αὐτόν, ἰδρύθηκαν κοινὲς διευθύνσεις γιὰ τὴν ἐξεύρεση πρώτων ὑλῶν, γιὰ τὴν εἰσαγωγή εἰδῶν ἀπὸ τὸ ἐξωτερικό, γιὰ τὴ ρύθμιση τῶν τιμῶν καὶ γιὰ τὴ λύση πολλῶν ζητημάτων, ποὺ ἐνδιαφέρουν ἀπὸ κοινῶν ὅλες τὶς ὁμοειδεῖς ἐπιχειρήσεις.

Μὲ τὸν τρόπον αὐτόν τῆς λειτουργίας ἐξασφαλίζουμε τὸ συντονισμό, ἀποφεύγουμε τὴν ἀδικαιολόγητη ὑπερπαραγωγή ὠρισμένων κλάδων, περιορίζουμε τὴν κερδοσκοπία, βάζοντας τὸ κοινωνικὸ συμφέρο πρῶτο καὶ πάνω ἀπὸ τὰ

ιδιωτικά συμφέροντα και έτσι πραγματοποιούμε αληθινά τη μεγαλύτερη παραγωγικότητα της οικονομίας.

Δ. Η ΦΟΡΟΛΟΓΙΑ ΣΑΝ ΜΕΣΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΣ

Από την εποχή του *Adolf Wagner*, του μεγάλου αυτού γερμανού οικονομολόγου, δηλ. από το τέλος του 19ου αιώνα, υπεστηρίζετο πως ή φορολογία πρέπει να έχη κοινωνικοπολιτικήν αποστολή, δηλ. ν' αποβλέπη στη μείωση της κοινωνικής ανισότητας. Η αποστολή αυτή, όπως έτονίσαμε πολλές φορές έως τώρα σε διάφορες μελέτες μας, έχει θέση ιδιαίτερα στη μεταβατική περίοδο, δηλαδή για να πάμε από την κεφαλαιοκρατική στη σοσιαλιστική οικονομία.

Προοδευτική φορολογία, μεγαλύτερη επιβάρυνση της περιουσίας, διάκριση των εισοδημάτων ανάλογα με την πηγή τους και βαρύτεροι φόροι στα εισοδήματα που προέρχονται από κεφάλαιο, ελάφρυνση της φορολογίας που επιβάλλεται στα είδη πρώτης ανάγκης και μεγαλύτερη επιβάρυνση στα είδη πολυτελείας, επιβολή γενικού φόρου περιουσίας με βαθμιαία απορρόφησή της, και γενικά μετατόπιση του φορολογικού βάρους από τους οικονομικά αδύνατους στους οικονομικά δυνατούς, πρέπει να είναι το κύριο περιεχόμενο της φορολογικής πολιτικής.

Έτσι με την κατάλληλη διαμόρφωση της φορολογίας θ' αφαιρούμε τα μεγάλα εισοδήματα από τους ιδιώτες και θα τα θέτουμε στη διάθεση του συνόλου. Και όταν ακόμα, μετά την κρατικοποίηση των μεγάλων επιχειρήσεων, θα υπάρχουν κοινωνικές διαφορές που θα προέρχονται από την άνιση διανομή του υπολοίπου εισοδήματος, που θα είναι μάλιστα έντονότερες όταν δεν έχει ακόμα ολοκληρωθή ή έθνικοποίηση, αυτές θα τις περιορίζουμε σημαντικά με τη φορολογία: άλλοτε με το να καθορίζουμε ανώτατα όρια άμοιβης για το κεφάλαιο, δηλ.

ὅτι τὸ μέρισμα δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ ἓνα ὠρισμένο ποσοστὸ, ἢς ποῦμε 4 ο)ο ἢ 5 ο)ο τοῦ κεφαλαίου κάθε ἐπιχειρήσεως· ἄλλοτε μὲ τὸ νὰ κλιμακῶνουμε τὴ φορολογικὴ ἐπιβάρυνση κατὰ τέτοιον τρόπο ὥστε νὰ μὴ μπορῆ κανεὶς νὰ ἔχη εἰσόδημα ἀνώτερο ἀπὸ ἓνα ὠρισμένο ποσὸ· ἄλλοτε μὲ τὸ νὰ ἐνισχύουμε μὲ τὴ φορολογία τοὺς οἰκονομικὰ ἀδύνατους, τὶς μικρὲς ἐπιχειρήσεις καὶ γενικὰ τοὺς ὀργανισμοὺς ποὺ βρίσκονται σὲ μιὰ δύσκολη οἰκονομικὴ θέση ἢ ποὺ ἐκπληροῦν γενικώτερα κοινωνικοπολιτικὰ λειτουργήματα· ἄλλοτε μὲ τὸ νὰ ἐπηρεάζουμε μὲ τὴ φορολογία τὶς οἰκονομικὲς διακυμάνσεις, ἐμποδίζοντας μὲ βαρύτερους φόρους τὶς ἐπιχειρήσεις ποὺ παίρνουν στραβὸ δρόμο καὶ ποὺ μποροῦν νὰ ὀδηγήσουν σὲ μιὰ κρίση καὶ ἐνισχύοντας μὲ φορολογικὲς ἐλαφρύνσεις καὶ ἄλλες ἐνισχύσεις τὶς ἐπιχειρήσεις ποὺ περνοῦν μιὰ κρίση καὶ βρίσκονται σὲ οἰκονομικὸ ἀδιέξοδο.

Ἔτσι ἡ φορολογικὴ πολιτικὴ καὶ γενικώτερα ἡ δημοσιονομικὴ πολιτικὴ τοῦ Κράτους θὰ βρίσκεται πάντα στὴν ὑπηρεσίᾳ τῆς ὀλότητος καὶ σὲ μιὰ στενὴ ὀργανικὴ ἐξάρτηση ἀπὸ τὴ γενικώτερη κοινωνικὴ καὶ οἰκονομικὴ πολιτικὴ τοῦ Κράτους, ποὺ θὰ τῆς εἶναι ἀδιαχώριστο ὀργανικὸ τμῆμα.

6. ΑΜΕΣΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΜΕΤΡΑ

Α. ΜΕΤΡΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΟΡΘΩΣΗ. ΤΑ ΠΕΝΤΑΕΤΗ ΣΧΕΔΙΑ

Συγκρίνοντας τὸ σοσιαλισμὸ μὲ τὸν κεφαλαιοκρατισμὸ, διαπιστώσαμε πὼς ὁ πρῶτος ἐξασφαλίζει, ἐκτὸς ἀπὸ ἄλλα, καὶ τὴ μεγαλύτερη παραγωγικότητα τῆς οἰκονομίας. Σ' αὐτὴ τὴν οὐσιαστικὴ πραγματοποίηση, ποὺ ἀποτελεῖ καὶ τὴ βασικὴ προϋπόθεση γιὰ μιὰ καλύτερη ζωὴ, πρέπει νὰ τείνη, ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή τῆς δράσεώς του, τὸ σοσιαλιστικὸ Κράτος. Πρέπει νὰ ἀξιοποιήσῃ ὅλες τὶς παραγωγικὰς δυνάμεις, νὰ τὶς χρησιμοποιήσῃ κατὰ τὸν ὀρθολογικώτερο τρόπο, νὰ δώσῃ ἐργασία σὲ κάθε ἄνθρωπο, ὥστε νὰ ἐκλείψῃ ἡ ἀνεργία καὶ ἔτσι ν' αὐξήσῃ τὸ ἐθνικὸ εἰσόδημα τῆς χώρας.

Ἡ προσπάθεια αὐτὴ πρέπει νὰ εἶναι ἀκόμη πιὸ ἐντονη, τώρα, μετὰ τὸν τόσο καταστρεπτικὸ δεῦτερο αὐτὸ παγκόσμιον πόλεμον. Πρέπει πρὸ παντὸς ν' ἀνορθώσουμε τὴν οἰκονομία καὶ γι' αὐτὸ πρέπει νὰ θέσουμε στὴ διάθεση τοῦ Κράτους, ποὺ πρέπει νὰ εἶναι ὁ πραγματικὸς ἐκπρόσωπος τῆς ὀλότητος, ὅλα τὰ παραγωγικὰ μέσα, ὅλες τὶς ὑλικὰς καὶ πνευματικὰς δυνάμεις κάθε χώρας.

Πρέπει, ἀφοῦ ἐφοδιάσουμε τὴν οἰκονομία τῆς χώρας μὲ ὅλο τὸν ἀναγκαῖο ὀπλισμὸ, νὰ προσανατολίσουμε τὴν παραγωγὴ καὶ τὴ διάθεση τῶν ἀγαθῶν κατὰ τρόπον ποὺ ν' αὐξήσουμε τὴν ἀγοραστικὴν δύναμιν τοῦ πληθυσμοῦ. Γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸν πρέπει νὰ ἐφαρμόσουμε καὶ ἀνάλογον οἰκονομικὴν πολιτικὴν. Ἡ οἰκονομικὴ αὐτὴ πολιτικὴ πρέπει νὰ ἐκτείνεται σ' ὅλους τοὺς τομεῖς δράσεως καὶ πρέπει νὰ βασιστῇ στὴν ἀξιοποίηση καὶ τὴν ἐκμετάλλευσιν τῆς τεχνικῆς κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ πραγματοποιήσουμε τὸ *optimum* τῆς οἰκονομικῆς ἀποδόσεως.

Στις χώρες, μάλιστα, τις αγροτικές, όπου λείπουν κεφάλαια και όπου ή τεχνική δέν χρησιμοποιήθηκε συχνά, παρά πολύ περιορισμένα, εκεί υπάρχουν εὐρύτατα περιθώρια για πιδό πέρα ανάπτυξη τῆς οἰκονομίας και αὐξηση τοῦ ἔθνικοῦ εἰσοδήματος. Στῆ Ρωσσία, τὴν πρώτη περίοδο τοῦ ἐκσοσιαλισμοῦ, τὸ σύνθημα ποῦ κυριάρχησε ἦτανε «τὸ πᾶν ἢ τεχνική». "Όταν ἡ τεχνική ἀπέδωκε ὅ,τι εἶχε νὰ δώσει σὲ μιὰ χώρα καθυστερημένη οἰκονομικά, και ἔδωκε μεγάλα ἀποτελέσματα, τὸ σύνθημα αὐτὸ τῆς πρώτης περιόδου ἀντικαταστάθηκε μ' ἓνα ἄλλο σχετικό, ποῦ φέρει τὸν τίτλο: «τὸ πᾶν τὰ στελέχη».

Και πραγματικά όταν φτάσουμε στὸ σημεῖο ποῦ ἡ τεχνική θὰ ἔχη δώσει τὴ μεγάλη τῆς συμβολή και πρόκειται νὰ περάσουμε στὸ στάδιο τῆς ἀνώτερης και εἰδικευμένης ἀποδόσεως, τότε ἔχουμε ἀνάγκη ἀπὸ πολλὰ και καλὰ καταρτισμένα στελέχη, για νὰ ἐπιτύχουμε ὀρθολογιστικώτερη χρησιμοποίηση τῆς τεχνικῆς για τὴν οἰκονομική πρόοδο και για τὴν ἀνάπτυξη τοῦ πολιτισμοῦ. Παραγωγή ἠλεκτρικῆς ἐνέργειας σὲ μεγάλη κλίμακα ἀπὸ ἐγχώριες και μὴ πηγές, ἀξιοποίηση τῆς γεωργίας μὲ ἀρδευτικά και ἄλλα ἔργα ὡστε νὰ βελτιώσουμε τὴ ζωὴ τοῦ ἀγρότη, δημιουργία βαρεῖας και βιώσιμης βιομηχανίας, ποῦ νὰ μπορῆ νὰ δίνη ἐργασία στὶς ἐργατικὲς μάζες, κατασκευὴ δρόμων ποῦ θὰ διευκολύνουν τὶς μεταφορὲς τῶν ἐμπορευμάτων και τὴν ἐπικοινωνία τῶν πληθυσμῶν, χάραξη σιδηροδρομικῶν δικτύων για τὴ σύνδεση τῶν διαφόρων τμημάτων τῆς χώρας, κατασκευὴ εὐθηνῶν κατοικιῶν, ὑγειονομικῶν κέντρων και νοσοκομείων, ὅλα αὐτὰ ἀποτελοῦν ἔργα χρήσιμα και ἀπαραίτητα, ποῦ πρέπει ν' ἀποτελέσουν τὸ ἄμεσο και κύριο μέλημα τοῦ σοσιαλιστικοῦ Κράτους.

Ἄλλὰ ὅλα αὐτὰ πρέπει ν' ἀποτελέσουν ἓνα συνειδητὸ πρόγραμμα, πρέπει νὰ ἐνταχθοῦν μέσα σ' ἓνα μακροχρόνιο πλάνο, πρέπει νὰ διαβαθμιστοῦν ἀνάλογα μὲ τὸ ἐπεῖγον και τὴ σπουδαιότητα ποῦ παρουσιά-

ζει τὸ κάθε ἓνα ἀπ' αὐτὰ χωριστὰ καὶ σὲ συνδυασμὸ μὲ τὸ σύνολο τῆς οἰκονομίας. Γι' αὐτὸ τὸ οἰκονομικὸ πλάνο ποῦ θὰ καταρτιστῆ δὲν μπορεῖ νὰ ἐκτείνεται στὸ χρονικὸ ὄριο τοῦ ἔτους. "Ἐχει ἀνάγκη ν' ἀπλωθῆ σὲ μιὰ πλατύτερη χρονικὴ περίοδο. "Ἔτσι τὰ πενταετῆ σχέδια ἀποτελοῦν τὸ χρονικὸ ὄριο ποῦ ἐπιτρέπει τὴν κατάστρωση καὶ τὴν ἐκτέλεση ἑνὸς εὐρύτερου προγράμματος, ποῦ θ' ἀρχίζη ἀπὸ τὰ ἄμεσα μέτρα γιὰ κάθε τομέα καὶ θὰ ὀλοκληρῶνεται μέσα σὲ μιὰ πενταετία, γιὰ νὰ ξαναρχίσῃ μὲ τὴ λήξη τῆς ἑνα ἄλλο πεντάχρονο σχέδιο, ποῦ θὰ ἔχη γιὰ προοπτικὴ τὴ δεύτερη πενταετία καὶ οὕτω καθεξῆς.

Τὸ σοσιαλιστικὸ Κράτος ἔχει ὅλες τὶς προϋποθέσεις καὶ ὅλες τὶς δυνατότητες νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ταχύτερη ἀνάπτυξη τῆς οἰκονομίας, τὴ μεγαλύτερη ἀξιοποίηση τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων, τὴν ὀρθολογιστικώτερη χρῆση τῶν παραγωγικῶν μέσων, ὥστε νὰ ἐξασφαλίζεται μεγαλύτερο ἐθνικὸ εἰσόδημα καὶ μεγαλύτερη ἀγοραστικὴ δύναμη, ποῦ θὰ καλυτερέψῃ ἔτσι καὶ θ' ἀνεβάσῃ τὸ ἐπίπεδο τῆς ζωῆς τοῦ λαοῦ.

Β. ΜΕΤΡΑ ΓΙΑ ΤΗ ΒΕΛΤΙΩΣΗ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΤΩΝ ΕΡΓΑΖΟΜΕΜΩΝ

Τὸ μεγαλύτερο εἰσόδημα θὰ ἐπιτρέψῃ στὸν κάθε ἐργαζόμενον ν' ἀποκτήσῃ περισσότερα ἀγαθὰ καὶ ἔτσι νὰ καλλιτερέψῃ τὴ ζωὴ του. Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὴ βελτίωση αὐτὴ, ποῦ θὰ πραγματοποιήσῃ ὁ καθένας μὲ τὴ μεγαλύτερη ἀγοραστικὴ δύναμη ποῦ θὰ δημιουργηθῆ, χάρις στὴν καλύτερη οἰκονομικὴ πολιτικὴ ποῦ θὰ ἐφαρμόσῃ ἡ ὀργανωμένη ὀλότητα, πρέπει ἀκόμα τὸ Κράτος νὰ δώσῃ στοὺς ἐργαζόμενους ὠρισμένα ἄλλα ἀγαθὰ ἔξω ἀπὸ τὸν περιορισμένο κύκλο τῶν καθημερινῶν ἀναγκῶν, ὠρισμένες ἀνώτερες πολιτιστικὲς ἀξίες.

Εἶναι οἱ κρατικὲς παροχές, ποῦ πρέπει νὰ ἐξασφαλί-

ζη στους εργαζόμενους τὸ Κράτος, μὲ τὰ μέτρα τῆς κοινωνικῆς του πολιτικῆς καὶ προνοίας ποὺ πρέπει νὰ ἐφαρμόζη. Τὰ μέτρα αὐτὰ ἔχουν ἰδιαίτερη σημασία κατὰ τὴ μεταβατικὴ περίοδο, γιατί ἱκανοποιοῦν τὶς ἄμεσες διεκδικήσεις τοῦ εργαζόμενου κόσμου καὶ ἀποτελοῦν, σὰ νὰ λέμε, τὸ ἀντισταθμισμὰ τῆς παραιτήσεώς του ἀπὸ τὶς «δολοκληρωτικὲς» λύσεις, γιὰ τὴν ἐξασφάλιση μιᾶς ὁμαλῆς καὶ ἡσυχῆς μεταβάσεως ἀπὸ τὴν κεφαλαιοκρατία στοὺς σοσιαλισμό.

Ἀναφέρουμε ἐδῶ μερικὰ ἀπὸ τὰ ἐνδεικτικὰ αὐτὰ χαρακτηριστικὰ μέτρα ποὺ ἀποβλέπουν στοὺς σκοποὺς αὐτούς:

α) Ἐπέκταση καὶ ἐνοποίηση τῆς κοινωνικῆς ἀσφαλίσεως σὲ ὄλους γενικὰ τοὺς εργαζόμενους.

β) Ἐξασφάλιση ἑνὸς κατώτατου ὁρίου εἰσοδήματος σὲ ὄλους ποὺ ἀπὸ διάφορους λόγους (ἀτύχημα, ἀσθένεια, ἀναπηρία, γῆρας, ἀσθένεια, ἀνεργία κτλ.) δὲν θὰ εἶναι σὲ θέση νὰ κερδίζουν μὲ τὴν ἐργασία τους ὅσα χρειάζονται γιὰ τὴ συντήρησιν τῆ δικῆ τους καὶ τῶν δικῶν τους.

γ) Ἐξασφάλιση ἱκανοποιητικοῦ μισθοῦ σ' ὄλους τοὺς εργαζόμενους ἀνάλογα μὲ τὴν οἰκονομικὴ ἀξία τῆς ἐργασίας ποὺ προσφέρουν καὶ ἐλάττωσιν τῶν ὠρῶν τῆς ἐργασίας μέσα στὰ πλαίσια τῶν δυνατοτήτων κάθε χώρας, ὥστε κάθε εργαζόμενος νὰ ἔχη καὶ τὸ ἀνάλογο περιθώριο ὠρῶν γιὰ τὴν ἀνάπαυσιν καὶ τὶς ἄλλες ψυχαγωγίας του.

δ) Δίκαιη ρύθμισιν τῶν ἐργατικῶν διαφορῶν κατὰ ἕνα μόνιμο σύστημα ποὺ θὰ ἐξασφαλίζῃ σὲ κάθε εργαζόμενο τὰ βασικὰ οἰκονομικὰ καὶ κοινωνικὰ του δικαιώματα.

ε) Συμμετοχὴ κατὰ ἕνα τρόπο στὴ διοίκησιν τῶν ἐπιχειρήσεων καὶ συμμετοχὴ στὰ κέρδη, πρᾶγμα ποὺ θὰ ἐξασφαλίσῃ τὴ μεγαλύτερη ἀποδοτικότητα τῶν εργαζόμενων.

στ) Πραγματοποίηση ἑνὸς γενικοῦ προγράμματος γιὰ τὴν καλύτερη χρησιμοποίηση τῶν ἐλεύθερων ὠρῶν τῶν εργαζόμενων (ταξίδια, ἐκδρομὲς κλπ.).

ζ) Βελτίωσιν τῶν ὁρῶν διαβιώσεως μὲ τὴν κατασκευὴ

νέων και εϋθηνών κατοικιών, πάνω σ' ένα συγκεκριμένο πολεοδομικό σχέδιο.

η) Μεγαλύτερη ικανοποίηση τών αναγκών του λαού, σέ μέσα διατροφής καθώς και σέ μέσα υγιεινής. Δηλαδή ή καθόλου οίκονομική ζωή πρέπει νά οργανωθῆ κατά τέτοιο τρόπο ὥστε νά παρέχη σ' ὅλους τούς ἀνθρώπους ὠρισμένα βασικά ἀγαθά, ἀπαραίτητα γιά τήν ἄνετη διαβίωση τοῦ καθενός (νερό, ἠλεκτρικό ρεῦμα, τηλέφωνο, ραδιόφωνο, καύσιμη ὕλη, φάρμακα κλπ.).

Αὐτά ὅλα εἶναι μέτρα πού πρέπει τὸ Κράτος ἀμέσως νά ἐφαρμόσῃ γιά νά καλυτερέψῃ τὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου. Ὅταν τὸ Κράτος πραγματοποιήσῃ τὴ μεγαλύτερη ἀπόδοση τῆς οἰκονομίας καὶ βελτιώσῃ οὐσιαστικά τὴ θέση τῶν ἐργαζόμενων—πού καὶ τὰ δύο μπορεῖ νά γίνουν σύντομα πραγματικότητες—τότε ἡ σοσιαλιστικὴ οἰκονομία θά ἔχη γερὰ θεμελιωθῆ ἀπὸ τὰ πρῶτα τῆς βήματα, χωρὶς νά διατρέχῃ πιά κανέναν κίνδυνο.

7. Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ ΕΙΝΑΙ ΑΝΑΓΚΑΙΑ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΗ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΣΚΟΠΟΥΣ ΤΟΥ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Για να μπορέσουμε να πᾶμε ἀπὸ τὸν καπιταλισμὸ στὸ σοσιαλισμὸ, πρέπει πρῶτα πρῶτα νὰ φτιάξουμε τὸ Κράτος μὲ τὶς ὑπηρεσίες του, νὰ ὀργανώσουμε τὸν πολιτειακὸ μηχανισμό, πού θὰ ἐπιτρέψῃ τὴ σύντομη καὶ ἐπιτυχή πραγματοποίηση τῶν σκοπῶν πού ἐπιδιώκει ὁ σοσιαλισμός. Ἄν θελήσουμε μὲ τὰ σημερινὰ δεδομένα νὰ ἐφαρμόσουμε τὸ σοσιαλισμὸ, νὰ ἐθνικοποιήσουμε τὶς ἐπιχειρήσεις καὶ νὰ ἐφαρμόσουμε οἰκονομικὸ σχέδιο, θὰ ἔχουμε ἀποτυχία.

Εἶναι ἀνάγκη ἐπομένως νὰ δημιουργήσουμε τὶς προϋποθέσεις, πού θὰ συντελέσουν στὴν ἐπιτυχία αὐτοῦ τοῦ μεγάλου μεταρρυθμιστικοῦ ἔργου.

Οἱ προϋποθέσεις αὐτὲς ἀναφέρονται εὐρύτερα στὴν πολιτειακὴ ὀργάνωση κάθε χώρας καὶ εἰδικότερα στὴ διοικητικὴ τῆς ἀναδιοργάνωση.

A. Η ΠΟΛΙΤΕΙΑΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ

Ἡ σοσιαλιστικὴ δημοκρατία εἶναι τὸ μόνο πολίτευμα πού ἐξασφαλίζει πολιτικὴ καὶ οἰκονομικὴ ἐλευθερία στὸ ἄτομο καὶ γενικὰ τὰ βασικὰ οἰκονομικὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ σοσιαλιστικὴ δημοκρατία κατοχυρώνει περισσότερο ἀπὸ οἰοδήποτε ἄλλο σύστημα τὰ ἀτομικὰ δικαιώματα, δηλαδή τὴν προσωπικὴ ἐλευθερία, τὸ ἄσυλο τῆς κατοικίας, τὴν ἐλευθερία τῆς γνώμης, τὴν ἐλευθερία τοῦ τύπου, τὸ δικαίωμα τοῦ συνέρχεσθαι, τὸ δικαίωμα τοῦ συνεταιρίζεσθαι.

Τῆ λειτουργία τῆς σοσιαλιστικῆς δημοκρατίας τὴν ἐννοοῦμε φυσικὰ πολὺ διαφορετικὴ ἀπὸ τὴ λειτουργία τῆς κοινοβουλευτικῆς δημοκρατίας. Μὲ τὸν κοινοβουλευτισμὸ,

ὅπως τὸν γνωρίσαμε στὶς διάφορες χώρες, δὲν μπορούμε νὰ πραγματοποιήσουμε ἓνα ριζοσπαστικὸ οἰκονομικὸ σύστημα, ὅπως εἶναι τὸ σοσιαλιστικὸ. Πρέπει στὸ σύστημα αὐτὸ νὰ ἐπιφέρουμε βασικὲς μεταρρυθμίσεις. Ὡστε, χωρὶς ν' ἀνατρέπουμε τὴ βάση τῆς λαϊκῆς κυριαρχίας, νὰ ἐξασφαλίζουμε σταθερότητα στὴν ἐκτελεστικὴ ἐξουσία καὶ ταχύτητα στὴ λήψη καὶ ἐκτέλεση τῶν πολιτικῶν ἀποφάσεων, διατηρώντας ἀκέραιη τὴν εὐθύνη καὶ τὸν ἔλεγχο ποὺ ἀποτελοῦν τὶς βάσεις τῆς δημοκρατικῆς διακυβερνήσεως.

Οἱ ριζικὲς μεταβολὲς ποὺ πρέπει νὰ γίνουν θ' ἀποβλέπουν κυρίως στὰ ἑξῆς σημεία:

α) Νὰ ἐνισχυθῆ ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία ὥστε νὰ εἶναι ἐξασφαλισμένη ἡ κυβερνητικὴ σταθερότητα καὶ ἡ γοργὴ λήψη ἀποφάσεων. Ἡ κυβερνητικὴ ἀστάθεια δὲν συμβιβάζεται μὲ τὴν ἀποστολὴ τοῦ σοσιαλιστικοῦ Κράτους. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο ἡ Κυβέρνηση ποὺ θὰ διορίζεται ἀπὸ τὸν Πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας θὰ ζητᾷ τὴν ψῆφο ἐμπιστοσύνης ἀπὸ τὴ Βουλὴ μιὰ φορὰ μόνο τὸ χρόνο. Θὰ παρουσιάζη καὶ θὰ ἀναπτύσση σὲ γενικὲς γραμμὲς τὸ πρόγραμμα ποὺ πρόκειται νὰ ἐφαρμόσῃ τὸν ἐρχόμενο χρόνο καὶ θὰ παίρῃ γενικὴ ἐξουσιοδότηση ἀπὸ τὴ Βουλὴ γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ του. Ἐφ' ὅσον πάρει ψῆφο ἐμπιστοσύνης δὲν μπορεῖ ν' ἀνατραπῆ γιὰ ἓνα τὸλάχιστο χρόνο, ἐκτὸς ἐὰν τὸ ἥμισυ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ λαοῦ ζητήσῃ ἐγγράφως τὴν ἄρση τῆς ἐμπιστοσύνης.

β) Ἡ Βουλὴ, ποὺ θὰ ἐκπροσωπῆ τὸ Λαό, θὰ εἶναι τὸ μόνο πολιτικὸ σῶμα ποὺ θὰ ἐγκρίνῃ, ὅπως εἶπαμε πιὸ πάνω, τὸ οἰκονομικὸ πλάνο τῆς Κυβερνήσεως. Ἐπίσης θὰ ψηφίζῃ τὶς βασικὲς διατάξεις ποὺ τροποποιοῦν τὸ Σύνταγμα. Τὸ ἄλλο νομοθετικὸ ἔργο θ' ἀνήκῃ, ὅπως θὰ δοῦμε πιὸ κάτω, στὴν Κυβέρνηση. Ὁ ἔλεγχος τῶν κυβερ-

νητικῶν πράξεων θ' ἀποτελεῖ τὸ κύριο ἔργο τῆς Βουλῆς καὶ πρέπει ὁ ἔλεγχος αὐτὸς νὰ εἶναι διαρκῆς καὶ οὐσιαστικός.

γ) Τὸ νομοθετικὸ ἔργο τὸ σχετικὸ μὲ τὴν ἐκτέλεση τοῦ κυβερνητικοῦ προγράμματος, ποῦ ἔτυχε τὴν ἔγκριση τῆς Βουλῆς, πρέπει νὰ γίνεται ἀπὸ τὴν Κυβέρνηση. Ὡς τώρα αὐτὸ ἦτανε ἔργο τῶν Βουλῶν. Ἡ πείρα ὁμῶς μᾶς δείχνει πὼς κατὰ κανόνα ἡ ἐπεξεργασία τῶν νόμων ἀπὸ τὶς Βουλές δὲν ὠδηγοῦσε πάντα στὴν ποιοτικὴ τους βελτίωση. Οἱ περισσότερες τροπολογίαι ἀποτελοῦσαν προσωπικὰ καὶ μεταβατικὰ διατάξεις, ποῦ ἐξυπηρετοῦσαν εἰδικὰ συμφέροντα εἰς βάρος τῶν γενικῶν. Ἔτσι μὲ τὴν παρέμβαση τῆς Βουλῆς ἡ εὐθύνη μετακυλοῦσε ἀπὸ τὴν Κυβέρνηση, ποῦ ἔπρεπε νὰ εἶναι ὑπεύθυνη γιὰ τὴν ἐκτέλεση τοῦ προγράμματός της, στὴ Βουλὴ καὶ ἔτσι ἔβλεπε κανεὶς τοὺς βουλευτὲς νὰ κάνουν πολιτικὴ καὶ νὰ σέρνονται στὴ συναλλαγῆ, ποῦ ἀνάλογα μὲ τὸ πολιτιστικὸ ἐπίπεδο κάθε χώρας ἦταν κι' εὐρύτερη ἢ στενότερη.

Οἱ νόμοι ὁμῶς ποῦ θὰ ψηφίζονται ἀπὸ τὴν Κυβέρνηση θὰ περνοῦν ὑποχρεωτικὰ ἀπὸ νομοπαρασκευαστικὰς Ἐπιτροπές, ποῦ θὰ συγκροτοῦνται ἀπὸ πρόσωπα εἰδικά. Ἡ γνώμη τῶν Ἐπιτροπῶν θὰ εἶναι συμβουλευτικὴ, οἱ ἐκθέσεις τους ὁμῶς θὰ συνοδεύουν ὑποχρεωτικὰ κάθε σχέδιο νόμου καὶ μπορεῖ νὰ δημοσιεύονται καὶ στὴν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως μαζί μὲ τὸ νομοθέτημα.

Οἱ νόμοι ποῦ θὰ ψηφίζονται ἀπὸ τὴν Κυβέρνηση θὰ ἔρχονται γιὰ ἐπικύρωση στὸν Πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας. Ἄν τύχη κάποτε ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας νὰ μὴ συμφωνῆ μὲ τὸ νομοθέτημα, τὴ διαφορά, ποῦ τότε θὰ γεννιόταν μεταξὺ Κυβερνήσεως καὶ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας, θὰ μπορούσε νὰ τὴ λύση ἡ Βουλὴ.

δ) Ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας, ποῦ ἀποτελεῖ τὸν

άνωτατον ἄρχοντα καὶ τὸν ἀνώτατο ρυθμιστὴ τοῦ πολιτεύματος, πρέπει, γιὰ νὰ ἀσκή οὐσιαστικά καὶ ὑπεύθυνα τὸ ἔργο του, νὰ περιβάλλεται καὶ μὲ τὸ ἀναγκαῖο κύρος. Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ ἐκλέγεται γιὰ ὠρισμένη περίοδο ἀπὸ εὐθείας ἀπὸ τὸ λαό. Θὰ διορίζῃ τὴν Κυβέρνηση πού πρέπει ν' ἀπολαύῃ τῆς ἐμπιστοσύνης τῆς Βουλῆς, θὰ ἐπικυρώνῃ τοὺς νόμους πού θὰ καταρτίζῃ ἡ Κυβέρνηση καὶ θὰ μπορῇ νὰ διαλύσῃ τὴ Βουλὴ γιὰ νὰ προσφύγῃ στὴ λαϊκὴ ἔτυμηγορία, ἂν ἀντιληφθῇ ὅτι κλονίστηκε ἡ ἐμπιστοσύνη τοῦ λαοῦ σ' αὐτήν.

Μὲ τίς μεταρρυθμίσεις αὐτὲς στὴν πολιτειακὴ ὀργάνωση κάθε χώρας θὰ ἐξασφαλιστοῦν ἡ ἀνεξαρτησία καὶ τὸ κύρος τοῦ Κράτους καὶ τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν, θὰ ἐξουδετερωθοῦν ὠρισμένες ἔμμεσες ἀντιδράσεις, πού μπορεῖ νὰ προέλθουν ὄχι ἀπὸ τὸ λαό, ἀλλὰ ἀπὸ τίς κρυφές δυνάμεις τοῦ χρήματος, καὶ ἔτσι θὰ ἐνισχυθοῦν οἱ πραγματικὲς βάσεις τῆς δημοκρατίας καὶ θὰ πραγματοποιηθοῦν οἱ ἀναγκαῖες οἰκονομικὲς μεταβολές γιὰ τὴ λειτουργία τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας.

Πιστεύουμε ἀπόλυτα πὼς ὅταν τὸ σοσιαλιστικὸ σύστημα ἐφαρμοστῇ με περίσκεψη καὶ προσοχὴ καὶ ὅταν ἔχῃ ἀπὸ πρῶτα προπαρασκευαστῇ καὶ στὶς γενικὲς του γραμμὲς καὶ στὶς λεπτομέρειες, δὲν μπορεῖ παρά νὰ ἔχῃ τέτοια ἀπήχηση καὶ τέτοιους ἀγαθοὺς καρποὺς ἀπὸ τὰ πρῶτα βήματα τῆς λειτουργίας του, ὥστε τὸ σύστημα αὐτὸ νὰ γίνῃ κτῆμα καὶ συνείδηση τοῦ ἐργαζόμενου κόσμου καὶ νὰ θεμελιωθῇ γερὰ πάνω στὴ μεγάλη πλειοψηφία τοῦ λαοῦ. Δὲν βλέπουμε τότε σὲ τί θὰ ὠφελοῦσε ἡ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου. Θὰ ἔδιωχνε ἀπλῶς τοὺς ἀνθρώπους πού θέλουν τὸ σοσιαλισμὸ μὲ δημοκρατικὲς βάσεις καὶ φοβοῦνται τίς συνέπειες τῆς δικτατορίας.

Β. Η ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΑΝΑΔΙΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Πολλές φορές μᾶς δόθηκε ἡ εὐκαιρία, ὡς τώρα, νά το-
νίσουμε τήν ἀνάγκη ἰκανῶν καί ἠθικῶν ὑπαλλήλων. Ἡ κα-
λή διοίκηση στό σοσιαλιστικό Κράτος ἀποτελεῖ τή βασική
καί στο χεῖρῶδη προϋπόθεση γιά τήν ἐπιτυχία τοῦ μεγάλου
ἔργου, στό ὁποῖο ἀποβλέπει ὁ σοσιαλισμός.

Πρέπει ἐπομένως νά φτιάξουμε πρῶτα πρῶτα ἰκα-
ν ο ὗ ς γιά τὸ ἔργο αὐτὸ ὑπαλλήλους. Ὄταν οἱ ὑπάλληλοι
θά ἔχουν τήν κατάρτιση πού χρειάζεται, ὅταν θά ἔχουν τὸ
ἦθος πού εἶναι ἀπαραίτητο γιά τήν ἠθική καί κοινωνική ἀνύ-
ψωση τῆς κοινωνίας, ὅταν θά ἔχουν τήν πίστη καί τὸν ἐνθου-
σιασμό στή σοσιαλιστική ἰδέα, ἡ κοινωνία καί ἡ οἰκονομία
θά πάρουν διαφορετική ὄψη. Τότε ὁ σοσιαλισμός δέν θά
μείνη μιὰ ἀπλή καί ὠραία ὑπόσχεση, ἀλλὰ θά γίνῃ μιὰ χει-
ροπιαστή πραγματικότητα. Γι' αὐτὸ καί ἡ δημιουργία τῶν ἰ-
δανικῶν αὐτῶν ὑπαλλήλων πρέπει νά στέκεται στήν κορυφή
τῶν προσπαθειῶν μας. Πρέπει νὰ ἰδρύσουμε ἀμέσως εἰδι-
κές σχολές γιά τήν κατάρτισή τους καί νά καθορίσουμε
μαζί καί ἀμοιβές ἀντάξιες μέ τὸ ὑπόργημά τους
καί μέ τήν κοινωνική θέση πού πρέπει νά ἔχουν στό και-
νούργιο κοινωνικό καθεστῶς. Ἡ ἀναδιοργάνωση αὐτὴ
πρέπει νά γίνῃ σ' ὅλους τοὺς κλάδους τῆς διοικήσεως: στή
δικαιοσύνη πού θ' ἀποτελέσῃ τήν ἐγγύηση τῆς ἐλευθερίας
τῶν πολιτῶν καί τῆς ἀκριβοδίκαιης καί φωτισμένης ἐφαρ-
μογῆς τῶν νόμων, στήν ἀσφάλεια, πού θά ἐξασφαλίσῃ τὴ
διαβίωση τῶν πολιτῶν μέσα στὰ πλαίσια τῆς νέας κοινω-
νικῆς τάξεως μακριὰ ἀπὸ βίαιες, αὐθαίρετες καί καταπιε-
στικὲς ἐπεμβάσεις τῶν ὀργάνων τοῦ Κράτους, πού τόσο
συχνὰ παρατηρήθηκαν στό πρόσφατο παρελθόν, στήν ἐκ-
παίδευση, πού ἀποτελεῖ τὴ βάση τῆς ἀγωγῆς τῆς νέας
γενεᾶς.

Παράλληλα φυσικά ή ὅλη διοικητική ὀργάνωση θα κατευθύνεται κατὰ τρόπο πού νά ἐξυπηρετοῦνται πληρέστερα τὰ συμφέροντα τῆς οἰκονομίας καί τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. Στήν κατεύθυνση αὐτή περιλαμβάνεται καί τὸ ζήτημα τῆς διοικητικῆς ἀποκεντρώσεως κάθε χώρας, καθὼς καί τὸ ζήτημα τῆς καλύτερης ὀργανώσεως τῶν διαφόρων αὐτοδιοικουμένων ὑπηρεσιῶν. Τοὺς ὀργανισμοὺς αὐτοὺς πού θ' ἀναλάβουν τὴ διεύθυνση τῆς οἰκονομίας, θὰ πρέπει νά τοὺς ἐφοδιάσουμε μὲ τὴν ἀρμόζουσα διοικητικὴ ἐξουσία, ὥστε νά ἐξασφαλίζεται ταχύτητα στὴν ἐνέργεια καί συγκέντρωση εὐθυνῶν.

Ἄλλὰ ἴσως κανεὶς παρατηρήσει—καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ πρόχειρο ἐπιχείρημα πού προβάλλουν ὄχι μονάχα οἱ ἀντίπαλοι τοῦ σοσιαλισμοῦ, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἀπὸ ἐκείνους τοὺς σκεπτικιστὲς πού συμπαθοῦν τὸ σοσιαλισμό:—μπορεῖ τὸ σημερινὸ Κράτος ν' ἀναλάβῃ μιὰ τέτοια ριζικὴ μεταβολὴ στὴν οἰκονομία, προτοῦ ἀκόμα δημιουργηθοῦν οἱ ἀναγκαῖες αὐτὲς προϋποθέσεις; Πρέπει νά περιμένουμε νά φτιάξουμε τὸ Κράτος πρῶτα, διατείνονται, καὶ ὕστερα βλέπουμε. Καὶ ἐπειδὴ τὸ σημερινὸ ἀστικὸ Κράτος δὲν εἶναι σὲ θέση νά διορθώσῃ αὐτὰ τὰ κακὰ τῆς διοικήσεως, γιατί δὲν θέλει καὶ δὲν μπορεῖ ἄλλωστε, γι' αὐτὸ πρέπει, ἄραγε, τὸ ζήτημα νά τὸ ἀφήσουμε ἔτσι ἄλυτο, στὴν τύχη, πρᾶγμα πού εὐχεται καὶ ἐπιδιώκει ὁ καπιταλισμός:

Στὸ ἐπιχείρημα ὅμως αὐτὸ ἀπαντοῦμε πῶς τὰ πρῶτα στελέχη πού θὰ χρειαστοῦν γιὰ τὴν ἀναδιοργάνωση αὐτὴ ὑπάρχουν σὲ κάθε χώρα, κι' αὐτὰ, εἴτε ἐνεργά εἴτε ἀφανῆ σήμερα, πρόκειται αὖριο νά πυκνώσουν τίς τάξεις τῶν νέων ἐκείνων πολιτικῶν κινήσεων, πού θὰ εἶναι οἱ φορεῖς τῆς νέας αὐτῆς κοσμοθεωρητικῆς ἰδεολογίας.

Ὅταν ὁ σοσιαλισμὸς πάρῃ στὰ χέρια τοῦ τὴν πολιτικὴ ἐξουσία, ὅταν πιάσῃ τὰ κλειδιά τῆς οἰκονομίας καὶ τὴν ὀργάνωση μὲ τὰ πρῶτα τοῦ στελέχη, τότε θὰ ἀνα-

λάβη και τὸ συστηματικὸ ἔργο τῆς δημιουργίας στρατιᾶς νέων και ἱκανῶν στελεχῶν.

Αὐτὸ θ' ἀποτελέσει τὸ συστηματικὸ ἔργο τῆς παιδείας. Ἡ παιδεία στὰ χέρια ἐνὸς σοσιαλιστικοῦ Κράτους μπορεῖ νὰ μᾶς δώσει ὅ,τι καλύτερο και ὠραιότερο κλείνει μέσα της κάθε κοινωνία. Γιατὶ ὁ σοσιαλισμός, παράλληλα μὲ τόσα ἄλλα ὑλικά και πνευματικά ἀγαθὰ πὺ μᾶς παρέχει, ἐξασφαλίζει, ὅπως τόσες φορές εἶπαμε, σὲ κάθε ἄτομο ἴσους ὅρους σταδιοδρομίας, κοινὴ ἀφειτηρία ξεκινήματος και ἴσες δυνατότητες μορφώσεως. Ἔτσι μονάχα θὰ πετύχουμε τὴ μεγαλύτερη ἀπόδοση σὲ κάθε κλάδο ἀπασχολήσεως, σὲ κάθε τομέα ἐρεύνης, ἐξυψώνοντας τὴν προσωπικότητα τοῦ ἀνθρώπου, και θὰ δημιουργήσουμε ἀνθρώπους μὲ πραγματικὴ σοσιαλιστικὴ συνείδηση.

Γι' αὐτὸ χρειάζεται μεγάλη προσοχὴ κατὰ τὴ μεταβατικὴ περίοδο, πὺ ὁ σοσιαλισμός θὰ βρίσκεται ἀκόμα στὴν πρώτη του ἡλικία. Χρειάζεται προσοχὴ στὴν ἐκλογή τῶν στελεχῶν, στὸ βαθμὸ τῆς προοδευτικῆς μεταβάσεως ἀπὸ τὸν καπιταλισμὸ στὸ σοσιαλισμὸ και ἀνάλογη προστασία τοῦ νεαροῦ πολιτεύματος ἔναντι παντὸς κινδύνου ἀνατροπῆς του.

Ὅταν φτάσουμε στὸ στάδιο τῆς ἰσορροπίας τοῦ σοσιαλισμοῦ, ὅπου ἡ κοινωνικοποίηση θὰ ἔχη ὀλοκληρωθῆ και θ' ἀρχίζει νὰ μπαίνει στὴ δράση ἡ νέα γενεά, πὺ θὰ ἔχη διαπαιδαγωγηθῆ μὲ τίς ἀρχές τοῦ σοσιαλισμοῦ στὰ κρατικὰ σχολεῖα, ἡ σοσιαλιστικὴ δημοκρατία θὰ ἔχη τόσο γερὰ θεμελιωθῆ, ὥστε νὰ μὴ διατρέχη πιά κίνδυνο.

Σάν επίλογος

ΟΙ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΕΣ ΙΔΕΕΣ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΓΙΝΟΥΝ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗ
ΚΑΘΕ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

“Όσοι διάβασαν ως τώρα τις σελίδες του βιβλίου αυτού και δέν άνήκουν στους σκεπτικιστές εκείνους που άμφιβάλλουν για όλα θα πρέπει να διαπίστωσαν πώς τó μόνο οικονομικό σύστημα, που άντιμετωπίζει και λύνει τά οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα με τόν πιο όρθο και πιο δίκαιο τρόπο και έτσι κάνει τούς ανθρώπους πιο καλούς και πιο εύτυχισμένους, είναι ó σοσιαλισμός.

Ή άπλή λογική μας οδηγεί στο φυσικό συμπέρασμα, πώς όταν έχουμε ένοποιήσει τά δικαιώματα τής ιδιοκτησίας στα αξια λόγου μέσα τής παραγωγής—πράγμα που κατορθώνουμε με τήν κοινωνικοποίηση—πώς όταν έχουμε ένιαία διεύθυνση τής παραγωγής και ολοκληρωτική έπoptεία τής οικονομικής δράσεως—πράγμα που εξασφαλίζουμε με τó οικονομικό πλάνο—πώς όταν έχουμε διανομή του εισοδήματος ανάλογη με τή συμβολή του καθενός στο έργο τής παραγωγής—πράγμα που εξασφαλίζει μονάχα ó σοσιαλισμός—ή παραγωγικότητα τής οικονομίας δέν μπορεί παρά να είναι άνώτερη από τήν περίπτωση που θα λείπουν όλες αυτές οί προϋποθέσεις και ή εϋημερία του κοινωνικού συνόλου πιο πλέρια από εκείνη που μας δίνει ó κεφαλαιοκρατισμός. Πρέπει να είναι κανένας πολύ κακής πίστεως για ν' άρνηθη τις βασικές αυτές άλήθειες.

Τó σοσιαλιστικό σύστημα, θεμελιωμένο πάνω στην άρ-

χή της κοινωνικής δικαιοσύνης, με κύριο περιεχόμενο την οικονομική ισότητα, και πάνω στην αρχή της οικονομικής και πολιτικής ελευθερίας, με κύριο περιεχόμενο την πραγματική ανύψωση της ανθρώπινης προσωπικότητας, ολοκληρώνει την έννοια της κοινωνικής δημοκρατίας όσο κανένα άλλο οικονομικό σύστημα. "Έτσι όλοι οί άνθρωποι γεννιούνται με ίσα δικαιώματα και με τις ίδιες υποχρεώσεις και τις ίδιες δυνατότητες εξέλιξης για τη ζωή και για την ευτυχία. Γιατί ό σοσιαλισμός εξασφαλίζει στους ανθρώπους όλα εκείνα τὰ δικαιώματα που έχουν αναγνωριστή από όλους σαν ένα αγαθό αναπαλλοτρίωτο και θέλει τὰ δικαιώματα αυτά, από θεωρητικά που είναι σήμερα, νὰ τὰ κάνει πραγματικά. "Έτσι ό σοσιαλισμός είναι, όπως είπαμε πολλές φορές έως τώρα, μιὰ πίστη και μάλιστα μιὰ ήθικὴ πίστη. Μιὰ πίστη για κάτι καλύτερο, για κάτι δικαιότερο, για κάτι ήθικώτερο. Ἡ πίστη αὐτὴ ἀποτελεῖ τὸ πιὸ δημιουργικὸ κίνητρο για τὴν ἐπικράτηση τοῦ σοσιαλισμοῦ.

Ὁ ἄνθρωπος βρίσκεται σήμερα στὸ κρίσιμο σημεῖο ν' ἀναζητᾷ τὴν κοινωνική του θρησκεία, τὸ μῦθο που θὰ εἶναι ὁ ὁδηγός του, τὴ θεότητα που θὰ πιστέψη. Καὶ εἶναι αὐτὸ μιὰ βαθιὰ ἀνάγκη για τὴν ἀνθρώπινη φύση. Γιατί, όπως μᾶς λέει ἕνας βαθὺς μελετητὴς τῆς ψυχολογίας τῶν λαϊκῶν μαζῶν, ὁ γάλλος κοινωνιολόγος Gustave le Bon, «ὁ ἄνθρωπος δὲν τὸ κατώρθωσε ἀκόμα νὰ ζῆ χωρὶς θεότητες. Βέβαια οἱ θεότητες αὐτὲς πέφτουν συχνὰ ἀπὸ τὸ θρόνο τους, ὡστόσο ὁ θρόνος τους ποτὲ δὲν μένει ἄδειος. Καινούργια φαντάσματα ὀρθώνονται κάθε φορὰ πάνω ἀπὸ τὰ λείψανα τῶν πεθαμένων θεῶν».

"Έτσι ἡ πίστη καὶ ἡ ἐλπίδα για ἕνα καλύτερο αὔριο εἶναι ἐκεῖνο που δίνει αὐτὴ τὴν ἀκατανίκητη δύναμη στὸ σοσιαλισμό. Κι' ὅταν αὐτὴ τὴν πίστη καὶ τὴν ἐλπίδα μπορούμε με τὴν ἐπιστήμη νὰ τὴ μεταβάλλουμε σὲ βεβαίον

τη τ α, τότε ό σοσιαλισμός δέν μπορεί νά μένη μονάχα ένα ώραϊο όνειρο του άνθρώπου, αλλά θά γίνη μιá χειροπιαστή πραγματικότητα. Κάθε άνθρωπος που πιστεύει σ' αυτή τήν αλήθεια πρέπει νά γίνη ό ακούραστος άποστολος τής ιδέας αυτής. Οί σοσιαλιστικές ιδέες πρέπει νά γίνουν χ τ ή μ α και σ υ ν ε ί δ η σ η κάθε εργαζόμενου άνθρώπου. "Όχι μονάχα τών εργατικών τάξεων, που τίς καταπιέζει και τίς έκμεταλλεύεται τό καπιταλιστικό σύστημα περισσότερο από όλες τίς άλλες, αλλά και τών εύρύτερων λαϊκών μαζών που είναι έξαρτημένες άμεσα ή έμμεσα από τό μεγάλο κεφάλαιο. Τό σοσιαλισμό πρέπει πρό παντός νά τόν ν ι ώ σ ο υ ν, νά τόν π ι σ τ έ ψ ο υ ν και νά τόν δ ι ε κ δ ι κ ή σ ο υ ν και οί μ ε σ α ι ε ς κ ο ι ν ω ν ι κ έ ς τ ά ξ ε ι ς. Και μάλιστα οί «καινούργιες» εκείνες μεσαίες τάξεις, που είναι δημιούργημα τής νέας καπιταλιστικής οίκονομίας. Αυτές τίς τάξεις, που αποτελοϋν τά διάμεσα κοινωνικά στρώματα άναμεταξύ στο προλεταριάτο και τήν καπιταλιστική τάξη, αυτές πρέπει νά προσελκύση πρό παντός ό σοσιαλισμός, για νά γίνη τό κίνημά του πιο πλατύ, πιο δυνατό.

Ή νέα διάρθρωση τής καπιταλιστικής οίκονομίας που συνδέεται στενά με τήν ανάπτυξη τής βιομηχανικής τεχνικής έφερε τήν άνατροπή τής παλιās κοινωνικής εξέλιξεως. Ός τώρα ό σοσιαλισμός βασιζότανε στήν ύπόθεση πως ό άριθμός τών προλεταρίων μεγαλώνει συνεχώς και πως αντίθετα μικραίνει ό άριθμός τών μεσαίων τάξεων. "Έτσι με τή συνεχή έκπρολεταριοποίηση θά φτάναμε στο σημείο που τό προλεταριάτο θά κυριαρχούσε άπόλυτα με τήν άριθμητική ύπεροχή του. Ή εξέλιξη όμως δέν είναι αυτή. Οί στατιστικές μās δείχνουν πως σε πολλές χώρες και κυρίως στις χώρες που ή βιομηχανική πρόοδος είναι πιο γρήγορη και πιο προχωρημένη μικραίνει ό άριθμός τών εργατών και μεγαλώνει τών μεσαίων τάξεων, με τήν εύρύτερή τους έννοια.

Ἐκ τῆς ἀποψῆς τοῦ προλεταριάτου δημιουργεῖται, μὲ τὴν νέα καπιταλιστικὴ ἐξέλιξη, μιὰ κατάσταση, ποὺ θὰ μπορούσαμε νὰ τὴν ὀνομάσουμε, ὅπως λέει ὁ *de Man*, «φυγὴ ἀπὸ τὰ πάνω καὶ φυγὴ ἀπὸ τὰ κάτω κοινωνικά του στρώματα». Ἐκ τῆς μιᾶς μεριάς, πρὸ παντός ἡ νέα γενεά, δοκιμάζει ξεφεύγοντας ἀπὸ τὴν προλεταριακὴν κατάσταση νὰ περνᾷ στὰ κοντινὰ στρώματα τῶν ἰδιωτικῶν ὑπαλλήλων, τῶν κατωτέρων δημοσίων ὑπαλλήλων, τῶν μικροεμπόρων ἢ ὁποιοδήποτε ἄλλου μικροαστικοῦ εἴδους. Ἐκ τῆς ἄλλης μεριάς, ἓνα ὀλοένα καὶ πῶς μεγάλο τμῆμα τῆς ἐργατικῆς τάξεως γλιστρᾷ πρὸς μιὰ νέα κατάσταση, ἀληθινὴ πέμπτη τάξη, ποὺ σχηματίζεται διαρκῶς ἀπὸ τὴν συρροὴ ἐκείνων ποὺ δὲν ἔχουν ἐλπίδα νὰ βροῦν δουλειὰ ἢ πού, νέοι ἀκόμα, μπαίνουν στὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς μὲ τὴν ιδιότητα τοῦ ἀνεργοῦ». Καὶ, ἔτσι, ἐνῶ ἄλλοτε «ἄδειαζαν, ὅπως προσθέτει ὁ *de Man*, τὰ μικρομάγαζα γιὰ νὰ γεμίσουν τὰ ἐργοστάσια, σήμερον, ἀντίθετα, ἐρημόνονται τὰ ἐργοστάσια γιὰ νὰ γεμίσουν τὰ γραφεῖα». Ἡ ὀρθολογιστικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ ὀργάνωση τῆς παραγωγῆς κάνει ὥστε χιλιάδες ἀνθρώπων νὰ βρίσκουν δουλειὰ σὲ καινούργιες λειτουργίες, ποὺ δημιουργεῖ ἡ τεχνικὴ πρόοδος, ἔξω ἀπὸ τὸν κύκλο τοῦ βιομηχανικοῦ προλεταριάτου: Ἐπάλληλοι σὲ τεχνικὰ καὶ ἐμπορικὰ γραφεῖα, πωλητές, πράκτορες, μικροεπιχειρηματίες, τεχνικοὶ καὶ κάθε εἴδους ἀνθρώποι ποὺ ἀσκοῦν μιὰν ἐξαρτημένην ἀπὸ μιὰ μεγάλη ἐπιχείρηση ἐργασία.

Ἐνα μέρος ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους αὐτοῦς, ἡ πλειονότης, ἀνήκει στὶς μεσαῖες τάξεις. Εἶναι οἱ «καινούργιες» μεσαῖες τάξεις. Τὰ πρόσωπα ποὺ ἀποτελοῦν τὶς τάξεις αὐτὲς εἶναι διαφορετικὰ ἀπὸ τὰ πρόσωπα τῆς μικροαστικῆς τάξεως ποὺ ξέραμε παλαιότερα. Εἶναι πρόσωπα ποὺ ἀσκοῦν ἐξαρτημένες, ἀλλὰ διάμεσες λειτουργίες. Καὶ ἔχουν καὶ διαφορετικὴ πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ νοοτροπία. Εἶναι ἐναντίον τοῦ καπιταλισμοῦ καὶ μάλιστα τοῦ μο-

νοπωλιακοῦ καπιταλισμοῦ. Δέν συμπίπτουν ὅμως ἀπόλυτα οἱ διεκδικήσεις τους μὲ ἐκεῖνες τοῦ προλεταριάτου. Φοβούνται τὴν προλεταριοποίησή τους καὶ ἀντιδροῦν μὲ κάθε τρόπο γιὰ νὰ τὴν ἀποφύγουν. Καὶ αὐτὸ τὸ κάνουν περισσότερο γιὰ λόγους ψυχολογικοὺς (γνήτρου, κοινωνικῆς θέσεως κλπ.) παρὰ γιὰ λόγους πραγματικούς. Συμφωνοῦν ὅμως στὶς γενικώτερες καὶ εὐρύτερες διεκδικήσεις. Στὶς διεκδικήσεις ποὺ στρέφονται ἐναντίον τοῦ μεγάλου κεφαλαίου, ἐναντίον τοῦ καπιταλισμοῦ.

“Ὅταν οἱ διεκδικήσεις τοῦ προλεταριάτου ξεφύγουν ἀπὸ τὶς ἄκρατες ἐπαναστατικὲς λύσεις, ὅταν παραμερίσουν μερικὲς ἀπραγματοποίητες ἐπιδιώξεις καὶ τὶς κάνουν πιὸ ρεαλιστικὲς καὶ πιὸ πραγματοποιήσιμες καὶ φύγη ἔτσι ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ὁ φόβος τῆς βίας, τότε γίνονται κοινὲς διεκδικήσεις καὶ τῶν μεσαίων τάξεων καὶ ὄλων ἐκείνων τῶν εὐρύτερων λαϊκῶν μαζῶν ποὺ ζοῦν ἀπὸ τὴν ἐργασία τους, ποὺ εἶναι καὶ στὴν ψυχὴ τους καὶ σ’ ὄλο τους τὸ εἶναι ἀντικαπιταλιστικὲς. Τότε ὁ σοσιαλισμὸς παίρνει μιὰ γενικώτερη ἔννοια καὶ πολὺ εὐρύτερο περιεχόμενο καὶ προσαρμόζεται πέρα γιὰ πέρα στὶς καινούργιες συνθήκες καὶ στὰ καινούργια συνθήματα.

Ὁ σοσιαλισμὸς, ποὺ ζητάει τὴν κοινωνικοποίηση πρὸ παντὸς τοῦ μεγάλου κεφαλαίου, ποὺ θέλει νὰ κρατικοποιήσῃ τὰ ἄξια λόγου μέσα τῆς παραγωγῆς, τὶς τράπεζες καὶ τὶς μεγάλες βιομηχανικὲς ἐπιχειρήσεις, ποὺ ἔχουν πάρει τὴ μορφή τοῦ ἰδιωτικοῦ μονοπωλίου, τὸ μεγάλο ἐξωτερικὸ ἐμπόριο, καθὼς καὶ ὅλες ἐκεῖνες τὶς καπιταλιστικὲς μορφές ποὺ ἐκμεταλλεύονται τὴν ἐργασία τῶν πολλῶν, ὁ σοσιαλισμὸς, ποὺ ἀφήνει ἐλεύθερη τὴ μικρὴ ἐπιχείρηση καὶ τὴ μικρὴ περιουσία καὶ τὶς προστατεύει μάλιστα μέσα στὰ πλαίσια τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας, ὁ σοσιαλισμὸς, ποὺ βασιζέται στὴν ἐλευθερία γιὰ τὴν κατανάλωση καὶ στὴν ἐλευθερία γιὰ τὴν ἐργασία καὶ ἐξασφαλίζει γιὰ ὅλους ἴσα δικαιώματα γιὰ τὴ ζωὴ καὶ γιὰ τὴν προκοπὴ τοῦ κα-

θενός· ὁ σοσιαλισμὸς ποὺ κινεῖται μὲ δημοκρατικὰ μέσα καὶ στηρίζεται σὲ δημοκρατικούς θεσμούς, εἶναι ὁ σοσιαλισμὸς ποὺ ἱκανοποιεῖ τὰ εὐρύτερα λαϊκὰ στρώματα καὶ συγκεντρώνει γύρω του ὅλα τὰ ἀντικαπιταλιστικά στοιχεία. Ἔτσι τὸ κίνημά του γίνεται πλατύτερο, πιὸ συνειδητὸ καὶ πιὸ δυναμικόν.

Ὁ κόσμος τῶν μισθωτῶν καὶ γενικὰ ἐκείνων ποὺ ζοῦν ἀπὸ τὴν ἀτομικὴ τους ἐργασία εἶναι ἡ πλειονότητα. Εἶναι οἱ πολλοί. Ἐκεῖνοι ποὺ ἐκμεταλλεύονται τοὺς ἄλλους εἶναι οἱ λίγοι. Πῶς μπορεῖ νὰ συνεχιστῇ αὐτὸ τὸ ἀντιδημοκρατικὸ καθεστῶς, οἱ λίγοι νὰ κυβερνοῦν τοὺς πολλούς; Πῶς μπορεῖ ὁ κόσμος νὰ ἀνέχεται, γιὰ πολὺν καιρὸ ἀκόμα, αὐτὸ τὸ ἄδικο καὶ ἀντιοικονομικὸ κοινωνικὸ σύστημα;

Οἱ εὐρύτερες αὐτὲς λαϊκὲς μάζες, ποὺ μεγαλώνουν καὶ πληθαίνουν καθημερινά, εἶναι καιρὸς πιά νὰ ξυπνήσουν, νὰ ἐνωθοῦν, νὰ ὀργανωθοῦν, γιὰ νὰ πάρουν στὰ χέρια τους τὴν ἐξουσία ποὺ τοὺς ἀνήκει, νὰ γκρεμίσουν τὰ παλιὰ ποὺ εἶναι χτισμένα πάνω στὴν ὀδίκια καὶ νὰ δημιουργήσουν ἕναν καινούργιο κόσμον δίκαιο καὶ ἠθικόν, ποὺ θὰ κἀνὴ τὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου πιὸ καλὴ, πιὸ ὁμορφὴ, πιὸ εὐτυχισμένη.

Ὅλοι ἐκεῖνοι ποὺ δέχονται τίς ἰδέες αὐτὲς, ὅλοι ἐκεῖνοι ποὺ πιστεύουν πῶς ἡ ἐφαρμογὴ τους θὰ ἐξασφαλίσῃ στὸν ἄνθρωπον μιὰ καλύτερη ζωὴ, ἅς ἐργαστοῦν ἀπὸ κοινού καὶ συνειδητὰ γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτό, ἅς γίνουν οἱ ζωντανοὶ φορεῖς αὐτῆς τῆς κοσμοθεωρίας, ἅς ἀποτελέσουν τὰ πρῶτα στελέχη τοῦ καινούργιου αὐτοῦ οἰκονομικοῦ συστήματος.

Καὶ ἔχει τὸ σύστημα αὐτὸ μέσα του τόσην ἀλήθεια, τόση ζωὴ, τόση δικαιοσύνη, ποὺ δὲν μπορεῖ παρὰ πολὺ γρήγορα νὰ γίνῃ μιὰ δημιουργικὴ καὶ ζωντανὴ πραγματικότητα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Πιο κάτω σημειώνουμε βιβλία σε ξένες γλώσσες και στα ελληνικά, στα όποια μπορεί κανείς ν' ανατρέξει για ειδικότερες μελέτες. Δεν αναφέρουμε εδώ τὰ ἔργα τῶν κλασσικῶν, ὅπως εἶναι τὰ ἔργα τοῦ Marx, τοῦ Engels καὶ ἄλλων παλαιότερων σοσιαλιστῶν.

Α. ΣΕ ΞΕΝΕΣ ΓΛΩΣΣΕΣ

- A f t a l i o n, A., Les fondements du socialisme, 1923.
A m o n n, Alfr. Die Hauptprobleme der Sozialisierung, 1920.
A n d r e a e, W., Kapitalismus, Bolschewismus, Faschismus, 1933.
A n g e l o p o u l o s, A n g., Die Einkommensverteilung im Lichte der Einkommensteuerstatistik, 1931.
B a s i l y (de), La Russie sous les Soviets, vingt ans d'expérience bolschevique, 1938.
B a u e r, O., Bolschewismus oder Sozialdemokratie? 1920.
B e e r, M a x, Histoire générale du socialisme et des luttes sociales, 1930.
B e r n s t e i n, E d., Socialisme théorique et socialdémocratie pratique, 3η έκδοση 1912.
B e r t h, E d., Les derniers aspects du socialisme, 1923.
B e v e r i d g e, W., Planning under Socialism, 1936.
B l u m, L e o n, L'exercice du pouvoir, 1937.
B o d i n, C h., Economie dirigée, économie scientifique, 1932.
B o u g l è, G., Le socialisme, 1907.
— Socialisme français, 1933.
B r u t z k u s, B., Economic Planning in Sovjet-Russia, 1935.
B o u l a n g e r, O., Le nouveau socialisme, 1918.
B u r q u i n, M a u r i c e, Les systèmes Socialistes et l'évolution économique, 3η έκδοση, 1933.
C a r n o t, R., L'étatisme industriel, 1920.

- Challaye, Fel.**, La formation du socialisme de Platon à Lenin, 1937.
- Choron, Jacques**, La doctrine bolscheviste, Paris 1935.
- Citrine, W.**, A la recherche de la verité en Russie, 1937.
- Compère-Morel**, La question agraire et le Socialisme en France, 1912.
- Courtin, R.**, L'économie dirigée en face du liberalisme et du bolschevisme, 1934.
- Dalton, H.**, Practical socialism for Britain, 1935.
- Deat, M.**, Perspectives socialistes, 1930.
- Diehl, K.**, Der Einzelne und die Gemeinschaft, 1941.
— Über Sozialismus, Kommunismus und Anarchismus, 1921.
- Dobb, M.**, Russian economic development sinice the revolution, 1928.
- Dobbert, G.**, Der Zentralismus in der Finanzverwaltung der U.D.S.S.R., 1930.
- Durkheim, E.**, Le socialisme, 1928.
- Elster, Karl**, Vom Rubel zum Tschervonjez (Zur Geschichte der Sowjet-Währung) 1930.
- Feiler, A.**, Das Experiment des Bolschewismus, 1929.
- Fouillé, A.**, Le socialisme et la sociologie réformiste, 1909.
- Fourgeaud, A.**, L'homme devant le capitalisme, 1936.
- Fried, F.**, Die soziale Revolution, Leipzig 1942.
— Das Ende des Kapitalismus, 1939.
- Goldscheid, R.**, Sozialisierung der Wirtschaft oder Staatsbankenrott, 1919.
- Grossmann, H.**, Bolschewismus, εἰς Wörterfbuch der Volkswirtschaft, 4η ἔκδ. 1931.
- Haensel, P.**, Die Wirtschaftspolitik des Sowetrussland, 1930.
- Hall, R.**, The economic system in a socialist State, 1937.
- Hayek καὶ ἄλλων:** Collectivist economic planning, 1935.
- Heimann, F.**, Kapitalismus und Sozialismus, 1931.
- Jaurès, Jean**, Idéalisme et materialisme dans la conception de l'histoire (στὴν ἴδια μελέτη ὑπάρχει καὶ ἡ ἀπάντηση τοῦ P, Lafargue), Lille 1901.
- Jouvenel, B.**, L'economie dirigée, 1928.
- Kautsky, Karl**, Le programme socialiste, 1910.
— La révolution sociale, 1912.
- Keynes, J. M.**, The general theory of employment, interest and money, 1936.

- L a n d a u e r, C a r l, Planwirtschaft und Verkehrswirtschaft, 1931.
- L a n g e, O, T a y l o r - L i p p i n c o t, On the economy theory of socialism, 1938.
- L a u r a t, L., Économie dirigée et socialisation, 1934.
- L a v e r g n e, B., Essor et décadence du capitalisme, 1938.
- L e B o n, G u s t a v e, Psychologie du Socialisme, 2α έκδοση 1926.
- L e d e r e r, E., Planwirtschaft. 1932.
- L e n i n, W., L'Etat et la Révolution.
- L e s c u r e J., Le bolschewisme de Staline (Le regime des Plans), 1934.
- L i p p m a n n, W., La cité libre, 1938.
- L u c i u s, P., Faillite du capitalisme, 1932.
- M a n (de) H e n r y, Au delà du marxisme. Paris 1929.
- L'exécution du plan de travail.
- Pour un plan d'action, (έλληνική μετάφραση υπό τόν τίτλο «Τά προβλήματα τοῦ ἀντιφασισμού» μέ εισαγωγικό σημείωμα τοῦ Σ. Σωμερίτη).
- Reflexions sur l'économie dirigée, 1932.
- M a n n, Thomas, La victoire finale de la démocratie, 1939.
- M a r l i o, L., Le sort du capitalisme, 1938.
- M e r k e l, H., Nationalsozialistische Wirtschaftsgestaltung, 1936.
- M e r k i n e - G u e t z e v i t c h, La théorie générale de l'état sovjetique, 1928.
- M i s e s, L., Die Gemeinwirtschaft, 1932. (Γαλλική έκδοσις υπό τόν τίτλον «Le socialisme» 1937).
- M o s s é, R., L'économie collectiviste, 1939.
- O b o l e n s k y - O s s i n s k y, Les principes de l'organisation et de l'administration économique de l'U.R.S.S., εις Revue d'Économie Politique, 1936.
- P a r e t o, W., Les systèmes socialistes, 2 τόμοι 1932.
- P e r r o n x, F., Capitalisme et communauté de travail, 1932.
- P h i l i p, A., La crise et l'économie dirigée, 1933.
- Le socialisme et les classes sociales, Bruxelles 1934.
- P i g o u, A., Socialism versus capitalism, 1938.
- P i r o u, G., Néo-libéralisme, néo-corporatisme, néo-socialism . 1939.—La crise du capitalisme, 2α έκδ. 1936.
- La crise du capitalisme. 2η έκδ, Paris 1936,
- P o h l e, L., Kapitalismus und Sozialismus, 4η έκδ. 1931.

- R e n a r d, G., Le régime socialiste, 1921.
- R i p e r t, G., Le régime démocratique et le droit civil moderne, 1936.
- R o b b i n s, L., Economic planning und international order, 1937.
(Βλ. επίσης και γαλλική μετάφραση με τὸν τίτλο L'économie planifiée et l'ordre internationale.
- R o m i e r, L., Si le capitalisme disparaissait, 1933.
- R ö p k e, W., Sozialisierung in Handwörterbuch der Staatswiss
4η ἔκδ.
- R o u g i e r, L o u i s, Les mystiques économiques, 1938.
- R u e f f, I., La crise du capitalisme, 1935.
- R u s s e l, B e r t r a n d, Histoire des idées au XIXe siècle, 1931.
- S h a w, B e r n a r d, The Intelligent Woman's Guide to Socialism and Capitalism, 1929.
- S i e g f r i e d, A., L'économie dirigée, 1934.
- S o m b a r t, W e r n e r, Deutscher Sozialismus, 1934.
— Der proletarische Sozialismus (Marxismus), 10η ἔκδ. 1924.
- S t a l i n e, I., Les questions du Leninisme (2 τόμοι) 1931.
- S v o l o s, A., Le travail dans les constitutions contemporaines, 1939.
- T a h n - G o l o d e t z, L'économie planifiée en U.R.S.S. et l'économie dirigée aux Etats - Unis, 1937.
- T h i b a u d e t, A., Les idées politiques de la France, 1932.
- T o u g a n - B a r a n o w s k i, L'évolution historique du Socialisme moderne, 1913.
- T u r g e o n C h., Critique de la Conception socialiste de l'histoire, 1930.
- T y s z k a, (von) K a r l, Die Sozialisierung des Wirtschaftslebens, 1922.
- V a r g a, L., La dictature du proletariat, 1922.
- W e l l s, Faillite de la démocratie? 1933.
- V a n d e r v e l d e, Le marxisme a-t-il fait faillite? 1928.
- W i l b r a n d t, R., Die Entwicklungslinie der Sozialismus, 1925.
— Zur Kritik des liberalen Systems, in Zeitschrift für Nationalökonomie, 1940.

Β. ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

- Β α ρ β α ρ έ σ ο υ Κ. Τὸ πρόβλημα τῆς οἰκονομικῆς ὀργανώσεως, εἰς τὴν «Ἐφημερίδα Ἑλλήνων Νομικῶν», 1938.
- B e r n s t e i n E d. Ἡ ἀπεργία, ὁ χαρακτήρ καὶ αἱ συνέπειαι τῆς. Πρόλογος καὶ μετάφρασις Σπ. Β. Κορώνη 1921.
- Β ε ζ α ν ῆ, Δ η μ., Ὁ ἔθνικοσοσιαλισμὸς ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἔργου τοῦ Α. Hitler «Mein Kampf», εἰς Ἐπιθ. Κοινων. καὶ Δημοσ. Οἰκονομικῆς, 1935.
- Γ ε ω ρ γ ι ά δ η Γ. Ἡ ἐπίδρασις τοῦ πολέμου ἐπὶ τῶν σοσιαλιστικῶν ἰδεῶν, 1919.
- Γ ρ ι α ν ν ι ο ὦ Ν. Ὁ σοσιαλισμὸς τοῦ Κράτους, 1914.
- Γ ι α ν ν ο π ο ὗ λ ο υ Ι. Ἡ ἀστική οἰκονομία καὶ ὁ σοσιαλισμὸς 1939.
- Δ ι ο μ ῆ δ η Ἀλ. Ἡ πολιτικὴ τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας, κατὰ τῆς μεγάλης ἰδιοκτησίας, εἰς «Βυζαντινὰς Μελέτας» τόμος Α'. 1942.
- Δ ρ α κ ο ὗ λ η Π λ. Τὸ ἐγχειρίδιον τοῦ ἐργάτου, ἤτοι αἱ βάσεις τοῦ σοσιαλισμοῦ, 1922.
- D i e h l Κ. Περὶ σοσιαλισμοῦ, κομμουνισμοῦ καὶ ἀναρχισμοῦ, Μετάφρ. Ι. Γιαννοπούλου, 1931.
- Ἐ λ ε υ θ ε ρ ο π ο ὗ λ ο υ Α. Ὁ οἰκονομικὸς βίος τῶν ἀνθρώπων, 1930.
- H e r k n e r Η. Ὁ Μαρξισμὸς. (Μετάφρασις Δημ. Καλιτσουνάκι).
— Τὸ ἐργατικὸν ζήτημα. (Μετάφρασις καὶ προσθήκαι ὑπὸ Δ. Καλιτσουνάκι), 1920.
- H e r k n e r Η. Ὁ ἐργάτης ὡς καταναλωτῆς (Μετάφρασις Δ. Καλιτσουνάκι) 1920.
- Ζ ῆ σ η Π. Ἡ συγκέντρωσις τοῦ κεφαλαίου καὶ ὁ μαρξισμὸς, 1927.
- Ζ ο λ ῶ τ α Ξ ε ν. Θεωρητικὴ οἰκονομία, 1943 (βλ. τὰ κεφάλαια ποῦ ἀναφέρονται στὴν κοινωνιστικὴ οἰκονομία).
— Ἡ κρίσις τῆς οἰκονομικῆς ὀργανώσεως, 1943.
- Κ α ζ α ν τ ζ ά κ η Ν. Τί εἶδα στὴ Ρουσία. (Ἀπὸ τὰ ταξίδια μου), 2 τόμοι.
- Κ α κ ο μ α ν ῶ λ η Γ. Λενινισμὸς, εἰς «Ἀρχεῖον Οἰκον. καὶ Κοιν. Ἐπιστημῶν», 1927.
- Κ α ν ε λ λ ο π ο ὗ λ ο υ Π. Ἡ κρίσις τῆς ἐποχῆς μας καὶ ὁ σοσιαλισμὸς, 1929.
— Κάρολος Μάρξ, 1931.
— Ὁ ἄνθρωπος καὶ αἱ κοινωνικαὶ ἀντιθέσεις, 1934.

- Κ α ρ α β ί δ α Κ. Σοσιαλισμός και κοινοτισμός, 1931.
- Κ α ρ α ν ί κ α Κ. Διευθυνομένη Οικονομία, εις «'Επιθ. Κοιν. και Δημ. Οικονομικής» 1933.
- Κ α σ ι μ ά τ η Γ ρ. Μόρφωση και Πολιτεία, 1943.
— Τὰ σύγχρονα προβλήματα τῆς κοινωνικῆς πολιτικῆς εις «'Επιθεώρ. Κοιν. και Δημ. Οικονομικής» 1937.
- Κ ο ρ δ ά τ ο υ Γ ι ά ν. Ἡ κομμούνια τῆς Θεσσαλονίκης, 1342—1349, 1928.
— Εἰσαγωγή εις τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς κεφαλαιοκρατίας, 1930.
- Κ ο ρ ώ ν η Σ π. Ἡ δημοσία ἐπιχείρησις εις τὴν Ἑλλάδα, 1941.
- Κ ο ύ σ η Δ. Ἡ κρίσις τοῦ καπιταλισμοῦ, 1935.
- Λ α f a r g u e Ρ. Ἡ ἐξέλιξις τῆς ἰδιοκτησίας. (Μετάφρασις Ν. Δροσοπούλου 1923).
- Λ ε μ π έ σ η Ε. Τὸ πρόβλημα τῆς καπιταλιστικῆς συγκεντρώσεως εις τὴν ἀγροτικὴν οἰκονομίαν, 1931.
- Λ ε ν ι ν Ν. Κράτος και ἐπανάστασις. (Μετάφρασις Α. Δούμα) 1923.
- Λ ί β α Γ. Τὸ ἐγχειρίδιον τοῦ σοσιαλισμοῦ.
- Λ u x e m b u r g Ρ o s a Ἐπανάστασις ἢ μεταρρύθμισις (Μετάφρ. Κων. Σκλάβου) 1934.
- Μ a n (de) Η. Τὰ προβλήματα τοῦ ἀντιφασισμοῦ, με εἰσαγωγικὸ σημείωμα τοῦ Σ. Σωμερίτη. 1933.
- Μ α ξ ί μ ο υ Σ. Κοινοβούλιον ἢ δικτατορία ; 1930.
- Μ a r x Ε n g e l s. Τὸ κομμουνιστικὸ μανιφέστο. (Μετάφρασις, εἰσαγωγή και σχόλια Γιάννη Κορδάτου).
- Μ π ρ α τ σ ι ώ τ η Π. Ὁ χριστιανικὸς κοινωνισμὸς και ἡ παγκόσμιος χριστ. κοινωνικὴ κίνησις, 1933.
- Π α π α μ ι χ α ή λ Γ. Σοσιαλισμὸς και χριστιανισμὸς, 1910.
- Π α π α κ ω ν σ τ α ν τ ί ν ο υ Θ., Σοσιαλισμὸς ἄρθρον εις «Μεγ. Ἑλλην. Ἐγκυκλοπαίδειαν».
- Π α μ π ο ύ κ α Γ., Ὁ φασισμὸς, 1940.
- Ρ i é k a ν ο ν G. Τὰ βασικὰ προβλήματα τοῦ μαρξισμοῦ. (Μετάφρασις Δ. Κ.), 1930.
- Π ο γ γ ῆ Γ. Αἱ ἰδεολογικαὶ βάσεις τοῦ παρεμβατισμοῦ, 1937.
- Π ο υ λ ο π ο ύ λ ο υ Σ. Τὸ πρόβλημα τῆς συντεχνιακῆς ὀργανώσεως τῆς οἰκονομίας, εις «'Επιθ. Κοιν. και Δημ. Οικονομικῆς» 1939.
- Π ο υ λ ι ο π ο ύ λ ο υ Π. Δημοκρατικὴ ἢ σοσιαλιστικὴ ἐπανάστασις στὴν Ἑλλάδα, 1934.

- Π ο υ ρ ν ά ρ α Δ η μ. Μαρξισμός και σοσιαλισμός 1933.
 — Σοσιαλισμός, Κομμουνισμός και Ἀγροτισμός, 1933.
- R i c h a r d G. Ὁ σοσιαλισμός και αἱ κοινωνικαὶ ἐπιστῆμαι, 1920.
- Σ β ώ λ ο υ Ἄ λ. Ἡ ἰδιοκτησία κατὰ τὰ Συντάγματα τῆς τελευταίας εἰκοσαετίας (1919—1939) εἰς «Ἀρχεῖον Ἰδιωτικοῦ Δικαίου» 1942.
- Σ γ ο υ ρ ί τ σ α Χ ρ. Ἐπανάστασις, πολιτεία και δίκαιον, 1925.
- Σ ί δ ε ρ η Ἄ ρ. Ὁ ἱστορικὸς ὕλισμός, 1925.
 — Ἡ ἀναθεώρησις τῶν οικονομικῶν θεωριῶν τοῦ Μαρξ, εἰς «Ἀρχεῖον Οἰκ. και Κοιν. Ἐπιστημῶν» 1926.
 — Ἡ θεωρία τοῦ παρεμβατισμοῦ εἰς «Ἐπιθ. Κοιν. και Δημ. Οἰκονομικῆς» 1942.
- Σ κ λ η ρ ο ὦ Γ. Τὸ κοινωνικὸ μας ζήτημα, 1922.
- S o n b a r t W. Τὸ προλεταριάτον. Μελέται και εἰκόνες. Μετάφρασις Σπ. Κορώνη 1921.
 — Τὸ μέλλον τοῦ κεφαλαιοκρατισμοῦ, Μετάφρ. Κωνσταντινίδη, εἰς «Ἀρχεῖον Οἰκον. και Κοινων. Ἐπιστημῶν» 1933.
- Σ ο φ ι α ν ο π ο ὕ λ ο υ Ἰ ω. Ἐντυπώσεις ἀπὸ τὴν Σοβιετικὴν Ρωσία (σειρὰ ἄρθρων εἰς τὸ «Ἐλεύθερον Βῆμα» 21 Δεκεμβρίου 1924—3 Ἰανουαρίου 1925).
- S t a l i n e Ὁ Λενινισμός, 1927.
- Σ τ ε φ α ν ο π ο ὕ λ ο υ Σ τ ε φ. Φιλοσοφικαὶ βάσεις τοῦ φιλευθέρου ἀτομισμού και τοῦ μαρξικοῦ σοσιαλισμοῦ, 1940.
- Σ ω μ ε ρ ί τ η Σ. Σοσιαλιστικὴ προοπτικὴ, 1932.
 — Σύγχρονα προβλήματα τοῦ σοσιαλισμοῦ, 1934.
- Χ α ρ ι τ ά κ η Γ. Ἀτομισμός ἢ κοινωνισμός, εἰς «Ἐπιθ. Κοιν. και Δημοσ. Οἰκονομικῆς» 1933.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	Σελίς	5
--------------------	-------	---

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΣΕ ΤΙ ΠΡΕΠΕΙ Ν' ΑΠΟΒΛΕΠΗ ΚΑΘΕ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

1. Έρωτήματα που ζητούν απάντηση	»	3
2. Το οικονομικό σύστημα. Ανάγκες και αγαθά	»	5
3. Τι πρέπει να επιδιώκη κάθε οικονομικό σύστημα	»	8
4. Πότε το οικονομικό σύστημα οδηγεί σε όρθες λύσεις	»	11

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΚΡΑΤΙΣΜΟΥ

1. Τα κύρια χαρακτηριστικά του κεφαλαιοκρατισμού	»	15
2. Ο κεφαλαιοκρατισμός δεν μπόρεσε να λύση το οικονομικό πρόβλημα	»	19
3. Η κρίση του κεφαλαιοκρατισμού είναι πιά γεγονός	»	23
4. Για ποιές αίτιες δεν μπόρεσε να λύση το οικονομικό πρόβλημα	»	26
Α. Ο κερδοσκοπικός χαρακτήρας της οικονομίας	»	26
Β. Η άνιση και αύθαιρετη διανομή του εισοδήματος	»	29
Γ. Η μονοπωλιακή οργάνωση της οικονομίας	»	34
Δ. Η αδυναμία του κεφαλαιοκρατισμού να παρακολουθή την τεχνική πρόοδο	»	37
Ε. Οί οικονομικές διακυμάνσεις. Η ανεργία	»	41
ΣΤ. Τα άπατηλά μέσα του καπιταλισμού	»	44
5. Μπορεί να γίνουν αποτελεσματικές βελτιώσεις στο σημερινό οικονομικό σύστημα;	»	46

A. Οι προσπάθειες για την αναθεώρηση του φιλελευθερισμού	Σελ. 46
B. Ἡ θέση τῶν φασιστικῶν καθεστώτων ἀπέναντι στὸν κεφαλαιοκρατισμὸ	» 49
Γ. Ὁ κεφαλαιοκρατισμὸς καὶ ἡ διευθυνόμενη οἰκονομία	» 53
6. Ὁ κεφαλαιοκρατισμὸς εἶναι ξεπερασμένο οἰκονομικὸ σύστημα	» 59

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Ο ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ

1. Τὶ ζητάει καὶ τὶ ἐξασφαλίζει ὁ σοσιαλισμὸς	» 67
2. Ὁ σοσιαλισμὸς δὲν εἶναι θεωρητικὸ κατασκεύασμα ἀλλὰ σύστημα πρακτικὸ καὶ ὄριμο γιὰ ἐφαρμογὴ	» 75
3. Τὸ περιεχόμενο τοῦ σοσιαλισμοῦ στὴ σύγχρονή του ἔννοια	» 80
3α. Ἡ κοινωνικοποίηση τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς	»
A. Ἡ κοινωνικοποίηση ἐξασφαλίζει τὰ βασικὰ οἰκονομικὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου	» 85
B. Ἡ κοινωνικοποίηση ἐξασφαλίζει τὴ μεγαλύτερη παραγωγικότητα τῆς οἰκονομίας	» 87
Γ. Ἡ κοινωνικοποίηση ἀφορᾷ τὰ ἄξια λόγου μέσα παραγωγῆς καὶ ὄχι τὴ μικρὴ ἐπιχείρηση	» 88
Δ. Ἡ μικρὴ ἐπιχείρηση μονάχα μὲ τὸ σοσιαλιστικὸ σύστημα προστατεύεται	» 93
E. Ἡ μικρὴ ἐπιχείρηση εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ τὴν καλύτερη λειτουργία τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας	» 96
ΣΤ. Ἡ ἔννοια τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας καὶ τῆς ἰδιωτικῆς ἐπιχειρήσεως στὴ σοσιαλιστικὴ οἰκονομία	» 101
4. Ἡ ὕπαρξη οἰκονομικοῦ πλάνου (σχεδίου)	» 108
A. Γιατί χρειαζόμαστε πλάνο	» 108
B. Τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τοῦ οἰκονομικοῦ πλάνου	» 110
5. Ἡ κοινωνικὴ δικαιοσύνη κατευθυντήρια γραμμὴ τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας	» 115
A. Σοσιαλισμὸς καὶ κοινωνικὴ δικαιοσύνη	» 115
B. Κοινωνικὴ δικαιοσύνη καὶ ἰσότητα	» 116
Γ. Σοσιαλισμὸς καὶ ἐλευθερία	» 121
Δ. Σοσιαλισμὸς καὶ δημοκρατία	» 124

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΠΩΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΕΙ Η ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

1. Τα βασικά προβλήματα	» 132
2. Ο μηχανισμός του οικονομικού πλάνου και η οργάνωση της παραγωγής	» 135
Α. Τα στάδια του οικονομικού πλάνου	» 135
Β. Η κατάρτιση του πλάνου και η κεντρική οικονομική αρχή	» 136
Βα. Η ψήφιση του πλάνου και ο ρόλος του Υπουργού του οικονομικού πλάνου	» 138
Γ. Η εκτέλεση του πλάνου και τὰ Υπουργεία	» 140
Δ. Η οργάνωση της παραγωγής. Τα συνδικάτα παραγωγής	» 141
Ε. Οί επιχειρήσεις. Τα τελικά εκτελεστικά όργανα	» 144
ΣΤ. Το σύστημα της σοσιαλιστικής οργάνωσης εξασφαλίζει τη μεγαλύτερη παραγωγικότητα	» 146
3. Το πρόβλημα της χρηματοδότησεως. Έπενδύσεις και Τράπεζες	» 150
Α. Ο ρόλος της αποταμιεύσεως στη σοσιαλιστική οικονομία	» 153
Β. Υπηρεσία επενδύσεων και τραπεζιτικό σύστημα	» 155
4. Πώς θα υπολογίζεται το κόστος της παραγωγής. Ο μηχανισμός τών τιμών	» 155
Α. Η βασική επίκριση κατά του σοσιαλισμού	» 156
Β. Πώς ρυθμίζονται οι τιμές στην άτομιστική οικονομία	» 156
Γ. Πώς ρυθμίζονται οι τιμές στη σοσιαλιστική οικονομία	» 157
5. Πώς θα εκτιμήσουμε τις ανάγκες. Ίδιωτική κατανάλωση και κρατικές παροχές	» 164
Α. Η παραγωγή πρέπει να εξυπηρετή χρήσιμες ανάγκες	» 164
Β. Άτομικές και συλλογικές ανάγκες	» 167
Γ. Πώς θα ρυθμίσουμε την κατανάλωση (άτομικές ανάγκες). Τιμές και έλευθερία έκλογής	» 169
Δ. Πώς θα καθορισθούν οι συλλογικές (κρατικές) ανάγκες	» 172

E. Τὰ κρατικά ἔσοδα καὶ ἡ φορολογικὴ πολιτικὴ	Σελ. 175
6. Ἡ διανομὴ τοῦ εἰσοδήματος	» 178
A. Πῶς διατίθεται γενικὰ τὸ εἰσόδημα	» 178
B. Ποιὰ συστήματα διανομῆς μποροῦν νὰ ἐφαρμοσθοῦν	» 180
Γ. Ἐλευθερία στὴν ἐργασία καὶ διαφορετικὲς ἀμοιβές	» 185
Δ. Τόκος, ἡ ἔγγειος πρόσοδος καὶ τὸ ἐπιχειρηματικὸ κέρδος πάνε στὸ Κράτος	» 188
E. Ὑπάρχει κίνδυνος σοβαρῆς ἀνισότητος εἰσοδημάτων; Ἡ φορολογικὴ πολιτικὴ	» 190
7. Τὸ χρῆμα στὴ σοσιαλιστικὴ οἰκονομία	» 193
A. Ἡ θέση τοῦ νομίσματος στὸ σοσιαλιστικὸ κράτος	» 193
B. Οἱ νομισματικὲς σχέσεις μὲ τὴν ἀλλοδαπή	» 195
Γ. Οἱ κινήσεις τοῦ κεφαλαίου. Τὸ οἰκονομικὸ ἰσοζύγιο	» 197

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΠΩΣ ΘΑ ΠΑΜΕ ΣΤΟ ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟ

1. Ἐπανάσταση ἢ πειθῶ;	» 206
A. Ἡ τακτικὴ τοῦ κομμουνισμοῦ	» 206
B. Σχέσεις μέσου καὶ σκοποῦ. Ἡ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου	» 208
Γ. Τὸ μεταρρυθμιστικὸ πνεῦμα ἐπικρατεῖ ἀπέναντι στὸ ἐπαναστατικὸ	» 211
Δ. Ὁ σοσιαλισμὸς θέλει οἰκονομικὴ ἐπανάσταση μὲ δημοκρατικὰ μέσα	» 216
E. Ἡ ἐπανάσταση γίνεται μιὰ φορά	» 218
2. Μερικὰ βασικὰ προβλήματα τοῦ σοσιαλισμοῦ	» 220
A. Ἡ οἰκονομικὴ ἐπανάσταση πρέπει νὰ γίνῃ διὰ μιᾶς ἢ κατὰ σταθμούς;	» 223
B. Ὁ Ρωσικὸς σοσιαλισμὸς εἶναι ἔργο μιᾶς ὀλόκληρης δεκαετίας	» 222
Γ. Ἡ θέση τῆς σοσιαλιστικῆς κινήσεως ἀπὸ τὸ «ἐθνικὸ πλαίσιο» στὸ «διεθνὲς πλαίσιο»	» 225
3. Ἐνα σχέδιο μεταβάσεως	» 280

A. Οί βασικές του κατευθύνσεις. *Η κοινωνικοποίηση των κλειδιών της οικονομίας	Σελ. 230
B. *Η κοινωνικοποίηση της πίστωσης και των Τραπεζών	» 231
α) Οί Τράπεζες αποτελούν το πρώτο βήμα της έθνικοποιήσεως	» 232
β) Πώς πρέπει να οργανωθεί το τραπεζικό σύστημα	» 235
Γ. *Η ολοκλήρωση της κρατικοποιήσεως στις επιχειρήσεις κοινής ωφελείας	» 239
Δ. *Η κοινωνικοποίηση των βασικών βιομηχανιών	» 240
Ε. *Η μονοπώληση του μεγάλου έξωτερικού εμπορίου	» 242
ΣΤ. *Η διαδοχική κοινωνικοποίηση της μεγάλης ακίνητης περιουσίας	» 244
Ζ. *Η διανομή των μεγάλων αγροτικών κτημάτων και οί γεωργικοί συνεταιρισμοί	» 245
4. *Η μεταβίβαση του κεφαλαίου των επιχειρήσεων που θα κοινωνικοποιηθούν	» 247
Α. *Η μεταβίβαση της εξουσίας της διοικήσεως και της κυριότητας πρέπει να είναι άμεση	» 247
Β. Πώς τίθεται το πρόβλημα της αποζημιώσεως	» 249
5. *Η ρύθμιση της ιδιωτικής οικονομίας. *Έλεγχος, οικονομικό πλάνο και φορολογία	» 253
Α. Οί γενικές κατευθύνσεις για την ελεγχόμενη οικονομία	» 253
Β. *Ανάγκη ν' αναπροσαρμοστή ή νομοθεσία περί εταιρειών, οί μεγάλες επιχειρήσεις	» 254
Γ. Τά συνδικάτα παραγωγής σαν μέσο συντονισμού και έλέγχου	» 257
Δ. *Η φορολογία σαν μέσο κοινωνικής μεταρρυθμίσεως	» 258
6. *Άμεσα οικονομικά και κοινωνικά μέτρα	» 261
Α. Μέτρα για την οικονομική ανόρθωση. Τά πενταετή σχέδια	» 261
7. *Η πολιτική μεταρρύθμιση είναι αναγκαία προϋπόθεση για τους σκοπούς του σοσιαλιστικού κράτους	» 266
Α. *Η πολιτειακή οργάνωση	» 270
Β. *Η διοικητική αναδιοργάνωση του κράτους	» 270
ΣΑΝ ΕΠΙΛΟΓΟΣ	» 273
Οί σοσιαλιστικές ιδέες πρέπει να γίνουν συνείδηση κάθε εργαζόμενου ανθρώπου	» 273
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	» 279

